

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

44.

See No. 1000

03725

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0503 2757

Page 1215

R E I Z E N

DOOR

KLEIN AZIE, ARMENIE,

EN

KOERDISTAN;

(GEDAAN IN HET JAAR 1813 EN 1814,)

BENEVENS

AANMERKINGEN

WEGENS DE

KRIJGSTOGTEN VAN ALEXANDER,

EN DEN

TERUGTOGT

VAN DE

TIEN DUIZEND.

Uit het Engelsch

VAN

J. H. KINNEIR,

*Kapitein in dienst der Oostindische Mantschappy, en
Fluats Major van het fort St. Georg.*

~~~~~  
TWEEDE DEEL.  
~~~~~

TE ROTTERDAM, BIJ
ARBON EN KRAP.

—
1819.

D U O I I I

I N H O U D.

<i>Reis van Konstantinopel naar Kostan- boul . . . . .</i>	<i>pag. 1.</i>
<i>Togt van Samsoen naar Trebifond . . . . .</i>	<i>— 58.</i>
<i>Beschrijving van Erzeroen en aankomst te Betlis . . . . .</i>	<i>— 116.</i>
<i>Beschrijving van Betlis, en reis naar Sert . . . . .</i>	<i>— 146.</i>
<i>Beschrijving van Sert en togt naar Mer- din. . . . .</i>	<i>— 161.</i>
<i>Vertrek van Merdin, en aankomst te Mo- ful . . . . .</i>	<i>— 190.</i>
<i>Afvlotting op den Tigris; overlijden van den heer CHAVASSE . . . . .</i>	<i>— 220.</i>
	<i>Op-</i>

IV I N H O U D.

*Ophelderingen over den Terugtogt der tien
Duizend . . . . . pag. 233.*

*Reis van Bagdad over Basfora naar Bom-
bay. Iets over den dadelboom en het
Arabifche paard. . . . . — 258.*

*Verhandeling aangaande de Overheering
van Indie . . . . . — 273.*

Reis

♦♦♦♦♦

Reis van Konstantinopel naar Kostamboul.

De heer W. CHAVASSEZ, in dienst van de Oost-indische maatschappij, ging, met mij, als reisgenoot, den 29 April 1814, te *Burjukdere* sloop, van waar wij naar de stad *Heraclea* wilden oversteken. Tot dat einde hadden wij eene feloek, met zes roeibanken, van Grieksche zeelieden gehuurd; weldra echter ontwaarden wij, dat zoodanig een vaartuig tegen de onstuimige golven van de *Zwarte zee* weinig berekend was. Binnen weinige uren hadden wij de sterkten en het kanaal van den *Bosforus* achter den rug, en, nadat wij omtrent zeven mijlen achter de kusten van *Klein Azie* voortgezeild waren, stuurde de schipper eensklaps in eene kleine bogt, omtrent eene mijl aan gindsche zijde van de rivier en het dorp *Khiva*. Het weder bedaard blijvende, wenschte ik dadelijk te vertrekken; doch onze fluurman verzekerde, dat er een storm op handen was, en zoo wel goede woorden als bedreigin-

II DEEL.

A

gen

gen bleven even vruchteloos op mijn verzoek. Wij troostten ons dus vooreerst in het geval, en vermaakten ons met eene wandeling op het land, welks groene boemden met zeldzame en fraaije bloemen bezaaid waren. Op middag tekkende de Fahrenheitfche schaal 61°, en er kwam een dikke mist, met een weinig regen vergezeld, opzetten. Tegen drie ure des namiddags begon het meer en meer te waaijen, terwijl de zee mede allengs holler werd, zoo dat de bootslieden het gevaarlijk beschouwden, langer op deze plaats te vertoeven. Ook gaven zij te kennen, dat de storm, waarschijnlijk, eenige dagen zotide aanhouden, gedurende welken tijd wij noch onze reis vervolgen noch terugkeeren zouden kunnen. Aldus in onze verwachting wegens eene spoedige komst te *Heracles* te keur gesteld, besloten wij te eenen male, om onmiddellijk naar *Konstantinopel* terug te zillen, en vervolgens, regtstreeks over land, naar *Trebisond* te spoeden. Ik had den schipper van de feloch reeds drie hondert piasters vooruit gesloten, en voor deze som wilde hij ons dan naar *Nicomedia* brengen. Wij kwamen met den donkeren *Berjunders* aan, atwaar wij dien nacht bij den heer *Burk*, een Russisch edelman, met wien ik in kennis stond, doorbragten. Den volgenden morgen ontbeten wij te *Konstantinopel*, en hier hoorden wij de mate van den intogt der verbondene mogendheden in *Parijs*, bene-

(Slechts) de verklaring van den senaat, ten gunste van
 de ouds wijk XVIII. Des voormiddags te elf ure slopen wij
 wedermaat in zee, en, met zamen goeden wind, het
 ferst bevons het dorp *Schakredon* (*) voor sijne
 lande, stuurden wij naar den Nicomedischen zee-
 boeckem. Te een ure zochten wij in de kleine stad
Kortal een schuilplaats voor den regen, alwaar wij
 tot vier ure, toen het weder ophielderde, verhoef-
 wden. Ondertuschen hadden wij nauwelijks de ha-
 loen verlaten, of het begon weltra zoodanig te stort-
 regenen, dat wij ons genoodzaakt zagen, om in de
 kleine stad *Thoria* nachtverblijf te houden. De Agn
 van deze plaats begonde zich bijzonder vriendelijk,
 en was ons een versck in sijne eigene woning aan.
 Heden stond het weersglas op 52°.

Den aften Meij. Een te acht ure klaarde de
 lucht een weinig op, wanneer ik, in het vaartúg
 willende stappen, door eenen Griek aangesproken
 werd, die verzekerde, dat hij iets, mijner opmerk-
 samheid waardig, aan te toonen had. Ik volgde
 hem naar eene Grieksche heuk, alwaar hij op een
 marmerblok doelde, hetwelk, omtrent drie voet
 breed en vier voet hoog, een overoud basrelief be-
 vat.

(*) Niets is er van deze oude stad, dan eenig vervallen
 muurwerk, alsmede een onderaardsche gang, overge-
 bleven.

vattede. Men zag hier drie beelden, middelmatig bewerkt; in het midden stond een man met eene kap op het hoofd, terwijl de twee anderen, in de gedaanteverwisseling van LYCAON, speren in de hand hielden, waarmede zij het middelste beeld te doorsteken dreigden. Ik stopte den Griek iets in de hand, en ging, eenigzins te leur gesteld, naar de feloek rerug. Wij kwamen, na een uur zeilen, in den Nicomedischen zeeboezem, die hier omtrent tien mijlen breed is, en hadden weldra het aloude *Lybissa*, vermaard wegens de laatste wijkplaats van HANNIBAL, vlak voor het gezigt. De breedte van den inham verminderde nu allengs; aan beide zijden hadden wij groenbeksleede heuvelen, doch gebrek aan boomgewas maakte den gezigtzeinder eentoonig. Wij behielden eene ligte koelte uit het N., en bereikten, te drie ure, een vooruitstekend landpunt, alwaar de zeeboezem slechts eene mijl breed is. Wij waren nu nog zes mijlen van *Nicomédie*, terwijl de zeeboezem, nadat wij de punt omgezeild waren, weder meer wijdte kreeg, en weldra eene bogt vormde, aan wier bovengeinde de stad lag. De landstreek had thans een bevalliger en bloeiender voorkomen gekregen; aan de regter zijde spiegelden de boschrijke boorden zich in het water, en aan den linker kant gaven weelderige en aangebouwde velden eene afwisselende schakering aan het gezigt. Wij stapten tegen vijf ure aan land, en de

Bas-

lafta het ons in eene gerijfelijke woning brengen, waar wij, van den Turkschen eigenaar, een vriendelijk onthaal genoten.

Nicomédie, thans *Ismid*, eigenlijk *Isnmid*, ook *Isnich* genoemd, is eene oude stad, zijnde door *NICOMEDES I* gesticht of verfraaid. Dezelve was vele jaren de hoofdstad van *Bithinie*, en, toen dit koninkrijk tot een Romeinsch wingewest verviel, was hier het gewoonlijke verblijf der landvoogden. Onder de regering van *DIOCLETIANUS* werd dezelve tot hoofdstad van het Romeinsche rijk verheven, welke waardigheid haar tot aan den bouw van *Konstantinopel* bijbleef. *PLINIUS* gewaagt van eene waterleiding, eene kampplaats, en eenen tempel, waarvan echter geen spoor meer bestaat; en slechts eene oude kerk getuigt nog van het aloude *Nicomédie*. De tegenwoordige stad staat aan de helling eener hoogte, die naar het zeestrand loopt, en is hoofdzakelijk van hout op de Konstantinopelsche wijs gebouwd. Men schat hare bevolking op zevenhonderd huisgezinnen, bestaande meestal in Turken, eenige Grieken, en weinige Joden.

Het Bithinische koninkrijk strekte zich, ten tijde hetzelfde van *NICOMEDES IV* aan de Romeinen kwam, van den voet des *Olijmpus* tot aan den *Eupinus*, en van den *Bosforus* tot aan de rivier *Parthenius* en de grenzen van *Galatie* uit. Aanvankelijk schijnt hetzelfde een gedeelte van *Phrygie*

uitgemaakt te hebben; naderhand noemde men het *Babrycia*, maar *BEBRICE*, de dochter van *DANKOS*, tot dat hetzelfde achtervolgelyk de benaming van *Bithnie*, naar *BITHIJNUS*, de zoon van *JUNITER*, verkreeg. Ten tijde van *KEROPHON* hield men dezelfs inwoners voor de dapperste van *Azië*; zij werden door hunne eigene koningen, meer dan twee eeuwen, geregeerd, waartu dit koningrijk, door den uitersten wil van den laatsten stamhouder, aan de Romeinen kwam. *Bithnie* werd door *MITHRIDATES* ingenomen; door *LECELLES* en *COTTA* weder heroverd; en, na de nederlaag van *DOMITIUS CALVINUS*, door *PHARNACES*, koning van *Pontus*, overheerd, die hetzelfde in bezit hield, totdat zijne heerschappij met den veldslag van *Zena* eindigde. Van dien tijd af werd het door Romeinsche praetoren beheerd; en, toen *KONSTANTIJN* eene nieuwe verdeeling met de gewesten van zijn rijk voornam, stelde men hetzelfde onder het kerkgebied van *Pontus*. *Bithnie* was, onder *VALENTIANUS*, in twee provincien verdeeld, waarvan *Nice* en *Nicomedia* de hoofdplaatsen waren; welke inrigting aldus in stand bleef, totdat het grootste gedeelte van *Klein Azië* aan de vorsten van den Seljuckschen stam onderworpen werd. In de twaalfde eeuw kwam *Bithnie* echter weder onder het voormalige beheer, doch ging, onder *ANDRONICUS* den jongeren, voor het Grieksehe rijk

rijk geheel verloren. *Bithinie* is thans onder de groote provincie van *Anadolie* begrepen, en wordt door eenen *Basfa* van drie paardenstaarten bestuurd, die te *Nicomédie* zijn verblijf houdt. Het is een schilderachtig, schoon landschap, doorslingerd met hooge bergen en vruchtbare dalen, rijk in vruchten en in wijn, terwijl de veelallige boschen met de schoonste boomen prijken.

aden. Te elf ure stegen wij, onder regenvlügen, te paard, die tot aan *Sabaniah*, dat acht uren, of vier en twintig mijlen, verder lag, aanhielden. De grond was de eerste tien mijlen, geheel vlak, en de rijksvelden in eenen ver gevorderden staat van aanbouw. Tegen het Z. zag men een hoog gebergte, dat met fiere bladertrijke boomen bedekt was, in het W. den zeeboezem van *Nicomédie*, en in het O. het meer van *Sabaniah* (*).

Ge-

(*) Het blijkt uit eenen brief van *PLINIUS* aan *TRAJANUS*, dat de *Nicomediërs* geene groote waterbouwkundigen waren; daar hij verhaalt, dat zij 339,000 festerden aan eene waterleiding van koste legden, die nimmer tot stand kwam; en vervolgens nog twee millioenen voor hetzelfde doeleinde, welk werk, gedurende zijnen levens tijd, mede niet volbragt werd. Deze mislukkingen schreef hij aan verkeerd gekozone inrigtingen toe, en hij raadde hun een nieuw werk aan, welks grondligging hij begon. Insgelijks stelde hij, tot bevordering van den koophandel, voor, een kanaal van het *Sabaniahsche* meer naar den

12 1171 Gelyken de drie eerste mijlen meestehuis, twee-
 maal over de rivier *Kivas*, die, schoon zeer klein
 110 in den zomer, nogtans des winters zeer veel water
 109 heeft. 118 1172 De jongere deed aan den krij-
 110 1173 zee *T. Rom. in N. W.*, ten tijde van zijn praetorfchap in
 111 *Bithinie* het meestel, om een kanaal, door de vlak-
 112 1174 te, tot aan *Nicomedia* te doen graven, en er kom be-
 113 1175 paardelijk geen geschikter grond voor eens daermai-
 114 1176 ge onderneming uitgakozen worden, g'efftroon ik
 115 1177 niet geloof, dat men het werk inmen uitwoande.
 116 1178 Met dezelfde mijl kwamen wij, meetnaast het O-
 117 1179 nkeerende, in een digt woud, door hetzijk wij het
 118 1180 eenige van den weg tot aan *Salmiath*, eenemits-
 119 1181 bedrujende kleine stad, reden, die met boafchen

120 1182 ab 1183 1184 1185 1186 1187 1188 1189 1190 1191 1192 1193 1194 1195 1196 1197 1198 1199 1200

121 1199 inham van *Nicomedia* te doen graven, en geeft daarbij te
 122 1200 kennen, dat hij eene gracht, die door eenen der koningen
 123 1201 van *Bithinie* begonnen was, nagespoord had, doch dat hij
 124 1202 niet bepalen konde, of daarmede een afloop voor het wa-
 125 1203 ter dan wel eene gemeenfchap met de zee bedoeld werd.
 126 1204 De hoogte van de oppervlakte van het meer rekende
 127 1205 men veertig cubiten boven den zeearm, zoo dat men grees-
 128 1206 de het water van het meer uit te putten; weshalve de præ-
 129 1207 tor verschillende plannen, om dit te verhoeden, beraam-
 130 1208 de, en onder anderen ook, dat het kanaal niet in zee
 131 1209 afloopen, maar er eenige fchreden tufchemruimte moest
 132 1210 sif behouden worden. Of dit werk ondernomen werd, weet
 133 1211 ik niet, maar zeer zeker beftaan er thans geene fpooren
 134 1212 meer van.

- zooom ringd' werd, en aan het genlykenbede meer
 - digden. Wij wender hier den gekoster dag, nie
 - hoefde dat wij geen paarden krijgen konden, opge-
 - honden. Ongelukkig troffen wij tevens jaise het
 - tijdsip, dat de postmeesterspaak en opstellen,
 - hevelk, zoo als reeds vroeger vermeld is, in het
 - voorjaar plaats heeft, wanneer men dezelve aan den
 - voordeelligten aannemer toestaat; dit veroorzaakt,
 - natuurlijk, eene tuschenpoozing van eenige dagen.
 - Ofschoon de overeenkomsten geregeld, en de paar-
 - den van ingebacht, of van den eenen postmeester aan
 - den anderen overgedaan zijn. De warmte schied stond
 - des ochtends om 4^u en des middags om 5^u, ter-
 - wijl het den geheelen dag sterk regende.

- den. De Aga liet ons weten, dat, schoon de
 - paarden voor ons gereed stonden, de wegen echter,
 - wegens de veelvuldige stortregens, onbruikbaar
 - geworden waren, inmiddels dat de *Sekaria* over de
 - devers liep, en men ook vele bergstroomen niet
 - doorwaden kon. Dit gebeurt zeer dikwijls des win-
 - ters en in het voorjaar; ook kan dit niet wel anders
 - wezen in een land, alwaar men zoo weinig opmerk-
 - zaamheid aan de algemeene wegen besteed. Er be-
 - vonden zich hier, buiten ons, nog meer dan vijf-
 - tig reizigers, waaronder ook twee Tartaren, die
 - het hoofd van den Bosh van *Zila*, een aahanger van
 - SCHARWAN OGLU, overbragten. Indien oproe-

rige gestagelieten ten onder gebragt zijn, dan vop-
denstranne hooften, in was bewaard, naar *Kon-
stantinopel* gezonden, alwaar men dezelve eenige
dagen in ergenis van de poost van het ferait plaatst,
en vervolgens aan de beschikking der nabestaanden
overlaet.

Despaarden verschenen heden reeds vroeg-
tijdig, doch, daar de groote weg naar *Bab* nog
niet rijbaar was, moesten wij eenen omweg maken,
of nog eenige dagen verwijlen. Ik besloot tot het
eerste, te meer, ja, daar ik reeds lange den grooten weg
gereisd had, en met genoeg een verandering van
voorwerpen te gemoet zag. Wij stegen dus te half
zesste te paard, en, na eenigen woordenstrijd met
den postmeester, die, zoo als gewoonlijk, weinig
met ons geschenk tevreden was, zaiden wij *Saba-
nah* vaarwel. Bij het verlaten der stad reden wij
bergop naar het *Z.*, ben genoten, toen wij, na twee
mijlen, het toppunt bereikten, ten behoerlijk gezigt.
Het meer lag vobons uitstek, in het *Z. O.*
met veelsoortige boomen omzoomd, wier lompe-
rijke takken over het water hingen, terwijl de boor-
den en heuvelen van het overzijdsche strand met
veekudden, beakkerde velden, en dorpen, bedekt
waren. Dit meer, voorheen *Sapton* genoemd, is,
naar mijnre nogbepaling, omstrent veertien mijlen
lang en vijf in breedte. Onthans karamen wij, na
eene mijl, langs eenen vrij steilen sloop, in een
eng

eng en romantisch dal, door hetwelk eenes kleine
 rivier, de *Astz* genoemd, stroomde; die ongeveer
 acht mijlen van hier, in den *Sangarius* uitloopt.
 Na eene halve mijl den linker oever gevolgd te heb-
 ben, gingen wij aan de overzijde, en reden weder
 twee mijlen langs den regter oever, waarna wij,
 deze rivier verlatende, den *Sangarius* naderden, die
 hier door eene sombere bergengte liep, wier hoogte
 en hobbelige afgronden steil in de hoogte stegen.
 Wij gingen door deze nauwte oever een oeg pad,
 hetwelk door de rotsen en boomtakken oversehen
 dende werd; op deze bergenzagmen uitmuntend
 hooggewas, als elken, beuken, aschen en vijgen-
 boomen, wier groen in die jaargetijden het fraais-
 te is. Deze bergengte, is trent dertien mijlen lang,
 zoude men met eene geringe magt tegen de grootste
 heftigers verdedigen kunnen; ook bemerkten wij
 de ruïnen van twee kusten, die blijkbaar tot dat
 doofsende gebed hadden. De *Sangarius*, of
Sakaria, is, over het algemeen, driehonderd
 voot breed, zeer overvloedig en bruist met een
 zeer snelle vloed. Bij de rivier wij bracht ons
 eene steen brug aan den overzijdschen oever, als
 waar een opschrift der nakomelingschap zeide, dat
 Bij de rivier die gesticht had. De middelste brug
 was door de kracht des strooms weggeslagen, en
 over deze opening had men eenige balken, tot ge-
 mak der reizigers, gelegd. Uit de engte kwamen
 wij

wij nu in een schoone vallei, door wien midden de
Serges majestus naar het N. O. stroomde. De
 bergen westwaarts in de nabijheid van *Gains*, al-
 waar wij met de drie en twintigste mijl aankwamen,
 allervlijtigst aangebouwd. De rigting was de eerste
 drie mijlen N. W. O. , vijf mijlen Z. O. , dertien
 mijlen Z. O. ten O. en eindelijk drie mijlen Z.
 Hoe gaarne wij nog eene postroete verder afleg-
 gen wilden, konden wij echter geene paarden
 krijgen, dewijl deze weg, naar men voorgaf, niet
 door reizigers bezocht werd. Vermoedende der-
 halve, dat de postmeester van *Schawab* ons ge-
 leid had, zond ik den Tartaar met onzen firmant
 naar den Aga, met verzoek, dat men, zonder
 verwijl, voor paarden zorgen mogt. Die Aga
 verzekerde, dat hij daartoe bevel geven zoude,
 doch, daar de paarden in de war waren, kon er
 nog eenigen tijd mede verloopen. Wij bleven uur
 op uur in verwachting, tot dat ik eindelijk mijnen
 Tartaar (wiens belang het is om zoo lang moge-
 lijk op te houden) in vreesacht hield, en derhal-
 ve mijnen anderen bedienden naar den Aga bood-
 schapte, onder bedreiging, dat wij ons beklag
 naar *Konstantinopel* in zouzen, indien hij
 niet aan ons verzoek voldeede. Nu vernamen wij,
 dat dezelve eerste tegen den volgenden morgen be-
 field waren, terwijl hij voor zijne meeste gaarne
 met eenen bril en een kijkglasje wenschte verced
 te worden.

Des

Den morgens stond het weerglas op 33, en ter
 ga den avond op 60. Wij lieten ons medegarren
 van den bafar halen, doch hadden gedurende den
 nacht, het onaangenaamste gezelschap in een der
 morfigste posthuizen van *Tartje* degnas jagtijvisse
 den. Tegen zeven uren bracht men ons een acht
 tal paarden, doch het waren zulke ellendige dieren,
 dat er verbeelden van dezelve op den grond ne-
 dervielen, en zij nog gezadeld waren. Geberg
 over eene dusdanige behandeling, zond ik nog niets
 naar den Agas, die de schuld op den postmeester
 wierp, en eenige van zijne lieden in het lafste stuur
 de eerste paarden, welke hun voor de hand
 kwamen, grijpen moesten; eene zeer gewone han-
 delwijz in deze barbaarsche gewesten.

Wij verlieten *Gair* omstreeks middag en bereik-
 ten den avonds tegen vijf uren de kleine stad *Terekli*,
 die volgens de *Turken* vreesaren, en, naar
 onze berekening, negentien mijlen verwijderd lag.
 De weg liep de eerste drie mijlen, door het dal van
Gair, waarna wij ons wijlen door eene donkere
 en smalle bergengte, langs den linker oever eener
 kleine rivier, *Karsu*, genaamd, voortspoedden, die
 op de elfde mijl, met dezelve, maar eene meer opene
 landstreek vloet, alwaar de grond met heuvelen
 doorglinderd, vrij wel aangebouwd is. Op de twaalf-
 de mijl zagen wij eenen verbazenden berg, *Kara
 Kid*, genaamd, liggende omtrent twee mijlen links
 van

van den weg met de zeventiende mijl makten wij
 eenen steiler heuvel in eene vruchtbare vallei,
 welke veel aldige tulpen en wijngaarden door de ri-
 vier *Tereklijs* besproeid werden, die, van het O.
 naar het W. ginfelen door de stad stroomt.
 De kleine plaats, ligt in dezelfde val-
 ley, wier breedte hier zoodanig afnemt, dat de
 wegen, aan beide zijden, langs de hellingen der ber-
 gen loopen. Gebrokene schachten en kapiteelen van
 zuilen bewijzen den hoogen ouderdom van dit oord,
 en het leek weinig twijfel, of de Turkische benaming
 van *Terekli* is slechts eene verbastering van *Tere-
 kes*. De zeer vriendelijke postmeester woonde
 ons teffend met uitmuntende paarden, weshel-
 ve wij hem een meet dan gewoon geschenk gaven,
 waarvoor hij ons alreeds erkentlijk betoonde. De
 richting van den weg was, de eerste drie uren, over
 het algemeen, Z. 20° O. en de drie volgende Z.
 30° O. Te zeven ure des morgens stond het weer-
 gis op 32°, en met den middag op 67°. De scha-
 duw, de gesteldheid van het weder was sedert de
 laatste twee dagen zeer aangenaam, en men zag
 slechts een wolkje in de lucht.

Eer wij *Terekli* verlieten, was de zon reeds
 zonder een kintjen geïken, doch het zachte
 maanlicht, hetwelk deze selvone streken verhel-
 derde, maakte het reizen thans nog aangenaamer,
 dan gedurende de hitte van den dag. Onze koers
 liep

Een negentien mijlen door de vallei en langs de
 oever van den *Terekifu*, dien wij overmeest door-
 waadden. De bergen werden daggan allengs hoo-
 ger en de vallei drong meer ineeng; nu lieten wij de
 rivier rechts liggen en slegen een zeer steilen berg
 op, waarna wij weder zeer schiefs naar de laagte
 gingen en in eene bergkloof kwamen, die in wilde
 natuurbeoeheden uitmunte, waarvan de uitwer-
 king wrafschijnlijk door het sombere licht van de
 maan verborgd werd.

Wij volgden een nauw pad, dat over rotsen en
 afgeonden liep, en waar een verkeerde stap den
 reiziger oogenblikkelijk in eene ontzettende diepte
 naar te ploffen dreigde; hier hoorde men het helle
 geklater van eene rivier, die in de engte ruischte,
 door talloze watervallen bevestigd, welke on-
 hulmig van de rondomliggende rotsklompen vielen.
 Wij legden drie mijlen door deze naauwte af, toen
 wij, een verrassend punt om draaijende, ons
 eenstaps voor de poorten van *Terebohi* bevonden,
 waar wij het overige van den nacht doorbragten,
 na wederom zes uren of twee en twintig mijlen af-
 gelegd te hebben; de eerste vijftien mijlen was de
 rigting bijna O., en voorts N. O.
 yden. Wij hoodschapten onzen Tartaar vroeg-
 tijdig naar den *Mutsellim*, om onze aankoms te
 berigten en paarden te eischen, die echter eerst van
 de naburige dorpen komen moesten. Wij waren

der-

derhalve gencodzaakt, om bijna den geheelen dag hier te vertoeven, terwijl wij ons inmiddels met het bezigtigen van de stad zогten te vermaken. De huizen liggen op de rotsen, en verscheidene straten zijn in dezelve uitgebouwen; men telt hier vijfhonderd huizezinnen, twee moskeen, en het houten paleis van den Mutefellim. De rivier, met twee steenen bruggen versierd, loopt midden door de stad, en aan de oevers, ziet men vele aardige molens, dienende tot het malen van boomschors. Het weerglas strekende te tien ure 60, op middag 70, en te drie ure 75°. Wij werden hier in het opnemen der zonnehoogte door de nieuwsgierigheid en den overlast van de Turken verhinderd.

Wij vertrokken des avonds te acht ure naar *Mo-doorlij*, welks afstand negen uren, of omtrent twee en dertig mijlen, bedroeg. Onze koers liep schier aanhoudend door engten en rotskloven; wij gingen door boschen, over bergen en rivieren, zonder het spoor van eenen weg, en zoo wij ook al eens een pad zagen, dan vermeden wij hetzelfde, dewijl het nog minder gangbaar was. De eerste vijf mijlen reden wij langs den oever van den *Terekisu*, waarna wij, dien verlatende, met de negende mijl aan eenen anderen kleinen bergstroom kwamen, wiens N. O. gerigten loop wij meer dan tien mijlen volgden, terwijl de kant van het bed, dat wij dikwijls doorkruisten, den meesten tijd ons pad vormde.

Op de tiende mijl vernaauwde de engte, en de, met schoone boomen begroeiide, rotten hingen zoodanig over deze streken, dat het maanlicht geheel benomen werd, en wij met moeite in deze verdonkering door het houtgewas komen konden. Onze paarden waren zeer vermoeid, en een van dezelve was zoo uitgeput, dat men het liet wegloopen; op zoodanig eene wijs handelt men dikwerf met deze arme dieren, bijzonder in dit jaargetijde, wanneer granen en voeder, zelfs in het vruchtbaarste gedeelte van *Turkye*, zeer schaars zijn. Met de drie en twintigste mijl naderden wij eene derde rivier, langs wier oever wij weder zes mijlen reden; dezelve vloeide N. O. door een open landschap, hetwelk met lage heuvelen doorsneden werd. Op de acht en twintigste mijl zettelen wij over eenen vierden stroom, loopende uit het O. naar het W.; en met de dertigste mijl, kwamen wij in een naauw dal, in welks midden een riviertje uit het Z. W. stroomde. Wij gingen omtrent twee mijlen door dit dal, waarna wij, juist met het morgenlicht, in de stad *Medoorby* kwamen. Op dezen laatste togt bejegenden ons twee voorvallen. Eerstelijk zag ons eene talrijke Karavane, die, omtrent zeven mijlen van *Tereboli*, bij een groot vuur in het bosch gelegerd lag, voor roovers aan, terwijl zij, door een paar gewerschoten, zich tot verdediging bereid toonden, en eenen ieder dreigden overhoop te schieten,

II DEEL. B ten,

tef, die te niaderen waagde. Er verliep eenige tijd, voordat wij hun dit misverftand konden onder het oog brengen, waarna zij ons, verheugd over de ongegrondheid hunner vrees, voorbij lieten. Doch, indien wij roovers gewetst waren, hadden wij hen gemakkelijk kunnen overrompelen, daar zij door hunne vuren kenbaar, wij echter in het duister van het bosch verfholen waren. Om trent zes mijlen verder ontmoetten wij twee welgewapende ruiters, die ons verdacht voorkwamen. Zij redden ons in het begin voorbij, waarfchijnlijk om onze fterkte op te nemen; vervolgens keerden zij fchielijk weder terug, en hielden onze fchurftes vast. Zij deden hier eenige dwaze vragen, die blijkbaar ftrekten, om te vernemen, wie wij waren, en ontwapenden middelertijt onzen Tartaar, dien zij tusfchen zich hadden. Ik fpaande derhalve mijne platen; en reed met den heer CHAVASSE en onzen knecht op hen af, toen zij, ons wellicht te fterk oordeelende, hunnen paarden de fpoeren gaven, en in een oogenblik verdwenen. De wegen van *Klein-Mozze* werden door dergelijk gefpats zeer onveilig gemaakt; en deze zochten zeket eenen ongelukkigen reiziger op, dien zij ongetraft plunderen en moorden konden.

Modoorly, het oude *Möderna*, is eene nietsbeduidende, van hout gebouwde, kleine ftad, die in een aangenaam dal, aan de oevers van de voornoemde

de

de rivier ligt. De bevolking bedraeg, naar men
 verhaalt, zeshonderd huisgezinnen, waarvan de
 meeste Turken, en de overige Grieken en Armeni-
 ers, zijn.

De warmtefechtzaamde heeten op in
 de schaduw, op den middag. De rotsen in de berg-
 enge, tuschen *Turbell* en *Madoorly*, bestonden
 hoofdzakelijk uit schichten van porfeyer en jaspis,
 die horizontaal liepen.

Niesterenstaande wij thans eene postreis van
 twaalf uren af te leggen hadden, kregen wij eerst
 tegen twee uren onze paarden. Onze koers ging de
 eerste uren mijlen door het dal, waarna wij op eene
 smalle vlakte kwamen, die omtrent vijf mijlen
 breed, in het W. door een hoog gebergte, oudtijds
Elythii, thans *Albar*, genoemd, begrensd werd.
 Vier mijlen hielden wij den *Madoorly* te aan onze
 linker hand, toen wij dien in het O. lieten liggen,
 alwaar deze rivier door de bergen kronkelt. Wij
 gingen in deze vlakte nog over verscheidene rivier-
 tjes, die alle oostwaarts vloeiden. Op den dorren,
 zandigen grond was het plantgewas in geenen
 voordeentigen staat. Op de achtste mijl lag het dorp
 en distrikt van *Belanki*, omtrent eene mijl aan de
 linker zijde; de vlakte vervolgens verlatende, reden
 wij eene steile hoogte op, en vervolgden onzen togt
 over eene bergachtige strek, die met boschen van
 berken, dennen, en geneverboomen, doorflingerd

was: deze laatste foort van boomen zijn door geheel *Klein Azie* zeer algemeen, doch derzelve vruchten zijn zelden goed. Met de zestiende mijl zakten wij naar eene sombere engte af, door welke een snelvlietende stroom naast den weg liep. De avond viel thans, en de zamentrekkende wolken voorspelden ongunstig weder. Wij waren nog niet halfwege, en *Bali* moest ons de eerste schuilplaats aanbieden. Wij reden nog veertien mijlen door den pas, al langs de rivier; even met het vallen van den donker, die weldra buitengemeen toenam, begon het te stortregenen, en in zeer korten tijd waren wij doornat. Het duistere van onzen weg werd door de statige pijnboomen, die de bergen bedekten, nog vermeerderd; ook bemerkten wij in deze engte vele zaagmolens, die de *Basfa* van *Bali* had laten aanleggen. Deze molens werden door het water van de rivier en door afstromingen van het gebergte gedreven, slechts eene zaag is hierbij aan het werk, en dezelve veroorzaken een verdoovend geraas, hetwelk met het geplof van het water en de groote vuren, die men door het duistere geboomte zag schitteren, eene zonderlinge uitwerking had. Met de dertiende mijl kwamen wij op de vlakke van *Bali*, terwijl wij de rivier, benevens een hoog gebergte, aan de regter hand lieten liggen. Met de twee en dertigste mijl doorwaadden wij de *Bali su*, eene aanzienlijke rivier, voorheen *Billaus* genoemd:

deze

deze rivier vlocit, vereenigd met de straks verlatene, door de vlakke naar de *Zwarte Zee*. Thans zagen wij het nabijschijnende licht van de stad; doch het kwam ons voor, dat hetzelfde al verwijderde, naarmate wij meer voortspoeden. Aldus werden wij omtrent zes mijlen getantaliseerd, voordat wij in de stad kwamen, alwaar reeds alles in diepe rust lag. Wij hadden sedert ons ontbijt gevestigd, en waren dus zeer hongerig, doch konden niets dan eenig slecht gerstenbrood voor ons avondeten krijgen. De afstand bedroeg, volgens onze berekening, zes en dertig mijlen in eene N. O. rigting.

den. Wij werden hier door de flinksche streken van onzen Tartaar, dien ik wederom doorhalen moest, den geheelen dag opgehouden. Ik heb meer dan eens opgemerkt, dat men nimmer aan onbeschaamde Turken toegeven moet; zoo men hen op eenen afstand houdt en met waardigheid bejegt, dan zijn zij getwee en onderwerpelijk; doch indien zij, in tegenoverstelling, gewaar worden, dat zij, ongestraft, naar willekeur handelen kunnen, dan matigen zij zich alles aan.

Bon is eene oude stad, en was, ten tijde der Romeinen, onder den naam van *Hadrianopolis* bekend: dezelve ligt op eene hoogte, in het westeinde eener vruchtbare vlakke, die omtrent zestien mijlen lang, en vijf tot zes breed is. Nog vertoonen zich de puinhoopen van een oud kasteel op eenen heuvel,

doch dezelve behelzen niets bijzonders. De tegenwoordige stad bestaat in omtrent duizend geringe huizen, grootelijks door Turken en weinige Armeniers bewoond; men ziet hier geene Grieken, schoon de omliggende dorpen daarmede opgevuld zijn. Deze stad, het verblijf van eenen Basfa, heeft twaalf moskeên, eenen bazar en een bad.

Deze landstrecken munten in vruchtbaarheid uit, dan, desniettegenstaande, was de schaarscheit hier zoo groot, dat wij nauwelijks eenig brood konden. *Boli* is wegens deszelfs mineralen bronnen vermaard, die men in het dorp *Valajar*, omtrent vier mijlen ten Z. O. van de stad, aantreft, en waar de Turken in menigte naar toe stroomen: ook vernam ik, dat deze wateren mede op verscheidene andere plaatsen, nabij het gebergte, ontspringen. Op den middag was de warmte 70° in de schaduw. Wij stegen te elf ure te paard, en bereikten des avonds te acht ure, *Gavida*, hetwelk zes en dertig mijlen of, volgens de Turkische berekening, twaalf uren, verwijderd lag. De wag liep de eerste negen mijlen Z. ten O. door de vlakte van *Boli*; de vereenigde rivier stroomde niet ver van den weg aan onze rechter hand, en in het N. en Z. werd de vlakte door, met sneeuw bekruinde, bergen omringd, hetwelk met de weelderig bloeiende velden de grootste tegenstelling vormde. Op de vierde mijl kwamen wij, over eene brug, aan gindsche zijde van

van de rivier: op de achtste mijl hadden wij een klein bergstroompje, en met de negende reden wij hessop. Vervolgens trokken wij veertien mijlen door een eng dal, hebbende regts een hoog gebergte, waarna wij weder op een effen vlak kwamen, in hetwelk een meer, omtrent vier mijlen lang, *Moga Goel* genaamd, lag. Deze geheele landstreek was vrij wel aangebouwd, en de wegen kon men niet beter verlangen. Op de drie en twintigste mijl bereikten wij het distrikt *Schalkoi*, waarin vele, van hout gebouwde, dorpen lagen. In het W. van de vlakte zetteden wij over eenen kleinen stroom, en vervolgden onzen togt langs de zuidelijke boorden van het meer, alwaar veel hoornvee en paarden in fraaije weiden graasden. Met de negen en twintigste stegen wij de heuvelen op, die het meer in het O. omringden, en legden het overige van den weg over eene onbewoonde streek tot aan *Geirida* af. De rigting was de eerste elf mijlen O. Z. O. en voorts O. ten N. Wij zagen heden in de vlakte van *Bali*, alsmede op verscheidene andere plaatsen, grafstones, die de Grieken *stala* noemen, vele van welke met ontschriften versierd waren.

Geirida, voortijds als *Cratia* en *Flaviopolis* bekend, is eene kleine stad, die in eene holte ligt, en wier bouwvorden eenigzins met de Zweedsche overeenstemt. Het gerijf in het posthuis was zoo slecht, dat wij in een nabijgelegen koffijhuis een vertrek huren moesten.

1006 Wij vernamen des morgens, dat er ge-
 1007 ne paarden te krijgen waren, terwijl er reeds vier
 1008 Tartaren van den Sultan verscheidene dagen, om
 1009 dezelfde reden, hier vertoefd hadden. Daar ik dit
 1010 gedeeltelijk waar bevond, en zelf met de Tartaren
 gesproken had, beschouwde ik het eenigste hulp-
 middel, om den postmeester door een goed gefehok
 over te halen, hetwelk in *Turkye* meest akkoos, en,
 inderdaad, veeltijds overal, een goed gevolg heeft.
 Binnen een uur vertrokken wij dan ook, inmiddels
 dat de Tartaren zoo wel ons als den postmeester
 vervloekten; en wij bereikten, des namiddags te drie
 ure, *Humanli*, welks afstand vijf en twintig mijlen
 bedroeg. Onze weg liep over eene bergachtige,
 weinig bevolkte, streek, doch de ligte en zandige
 grond bood redelijke wellanden aan. Gedurende
 onze geheele dagreis hadden wij het hooge geberg-
 te, *Bairder Dag* genaamd, aan onze rechter hand,
 hetwelk bij de ouden *Olympus* heette, en *Bithinie*
 van *Galatie* scheidde. Aanvankelijk twaalf mijlen
 van ons af liggende, naderden wij het allange, en
 nabij *Humanli* bereikten wij den voet. Op de twee
 en twintigste mijl kwamen wij in eene vlakte aan
 den linker oever van den *Bairder fir*, welke redelijk
 groote rivier oudtijds *Parthenius* genoemd werd:
 dezelve is hier omtrent dertig schreden breed, heeft
 eenen overvloed van keurige vischen, en stroomt
 bevallig van het W. naar het O. langs het gebergte

Op

Op de drie en twintigste mijl reden wij door *Bain-
dar*, voorheen eene aanzienlijke plaats, doch thans
een vervallen dorp. Het weder was vrij warm tot
op den namiddag, toen wij door eene dondersal,
met regen en hagel vergezeld, overvalfen werden.
Vele Armenifche boeren kwamen ons op den weg
tegen, die te *Konftantinopel* arbeid gingen zoeken,
men vindt hat veel onder hen in gebruik, dat zij
kleine dorpen in de bergen van *Armenie* verlaten,
en zich over het naburige land verspreiden, ten
einde elders werk op te zoeken. *Humali*, eene
vervallene ftad aan de oevers van den *Bainder ju*,
was zoo behoeftig, dat wij daar geen mondvol
brood krijgen konden.

Inden. Wij verlieten den grooten weg te *Hum-
mali*, en, meer N. keerende, reden wij twaalf
mijlen over eene dorre en bergachtige ftreek. Met
de dertiende mijl kwamen wij op het toppunt van
eenen berg, van waar wij in eene diepe holte af-
zakten, en onze reis, langs eene N. vloeijende beek,
derien mijlen vervolgden; de omringende bergen
waren aan beide zijden zeer hoog, fomwijlen uit
fteile rotsklompen zamengefteld, en dan weder in
hellingen, die met groen en ffruiken bekleed waren.
Offchoon het warm was, vonden wij befcherming
in de fchaduw der dikke boscchen, die meestal uit
eiken, beuken, olm, vijgen, noten, kerfen, prui-
nen, appely en pereboomen beftonden; ook zag

in jaarslijen van eene buitengemeene grootte, en
 sierlijke pijlboom kroonden de bergtoppen. De
 grond was over het algemeen, dor, en da rotten
 bestonden uit lei en zandsteen. Met de zesenwin-
 tigte, mij verlieten wij de holte, terwijl wij, met
 behulp van eene steenen brug, over den *Binder fit*
 gingen, nu eene diepe en snelvliezende rivier, welke
 van *Humanis* af, eene goede strek O. vloeit, veld
 volgens eenen klaps eene N. rigting nemende, toe
 doerhand weder W. loopt, en in de *Zwers* 346
 bij *Fails*, uitwaterd (*). Digt bij deze laatste brug
 liggen mede de bouwvallen van eene andere, en
 waarlijk, deze rivier was eene der schoonste, die
 wij in *Klein Asis* zagen. Het land kreeg thans een
 fraaijer voorkomen; hoge bergen en groote rots-
 klompen, op wier toppunten de sneeuw bleef liggen,
 en gedeeltelijk met struiken en dennapboomen be-
 kleed, verspreidden zich in alle rigtingen; dan wij
 werden noch menschen noch hanne vlijt gewaard.
 De dag was thans reeds verdwenen, en wij kwamen
 deshalve vrij laat te *Hejie* *albatse*, een dorp, dat
 naar bevalig in het gebergte lag; ook moesten wij
 drie paarden, die niet meer voortkonden, onder
 weg in de bosschen achterlaten. De geheele afstand
 van de rivier *Parthenus* tot hier, was ongeveer 6000 be-

(*) De rivier *Parthenus* heeft, zegt *STRABO*, haren
 oorsprong in *Paphlagonie*, en vloeit over een bekoorlijk
 en bloeiend land, naar hetwelk dezelve benoemd wordt.

Wedroeg vier en dertig mijlen in de vervolgens-
 ting: acht mijlen N. O., actien mijlen N. N. O. en
 acht mijlen N. O. ten O. Deze streek was
 bijna geheel aan de natuur overgelaten, en men zag
 slechts enkele verbroorde hutten, van boomstammen
 opgericht, in wier nabijheid weinig versmaad
 graasden. Wij namen onzen intrek in een klooster
 van *Hagte Abbate*, alwaar ons de Aga een maat
 van eijeren zond, en wij vrij wel zouden uitgerust
 hebben, indien ons de overlast der nieuwsgierige
 Engelschen, die in menigte bij ons kwamen, niet
 gekweld had. Na het voorval met de Turken
 aan, bleef ik mij steeds in eene Turksche kleeding
 gestoken, en was gevolgelijk alle opmerkzaamheid
 ontdoken; doch de Heer *CHAVASSE*, als Euro-
 peaan gekleed, trok alle oogen op zich, waardoor
 ik dan dikwijls er mede onder gemengd werd.

13den. Daar wij ons van de postwegen verwij-
 dert hadden, moesten wij thans paarden huren,
 waarbeto wij naar het dorp *Ashar*, een afstand
 van twaalf uren, of, volgens onze rekening, acht
 en dertig mijlen, voortspoedden. Wij reden van
 des morgens acht tot des avonds zes ure, terwijl
 wij de negen eerste mijlen door het district van *Pa-
 pie Abbate* aflegden, alwaar bergen, rotsen en heu-
 velen, met boomen en planten bekleed, het land-
 schap doorslingerden en verfraaiden. Aan den rege-
 ter kant stegen de oevers van den *Patsenius* gelijke
 ver-

vreesbende muren, uit steilen rotten zamengesteld,
 in de hoogte. Voor *Agis Abbasse* trökken drie aardige
 spelonken van het gebergte onze opmerkzaamheid, en
 dezen morgen ontmoetten wij weder twee dergelijke
 hopen, die, onder vele andere, bijzonder uitmuntten. Eene
 rots van een twintig schreden in omvang, en die, voor
 vele jaren, van den aanpalenden berg
 schijnt afgetuimeld te zijn, is geheel
 uitgehold, en vormt een rond vertrek met drie
 vierhoekige ingangen, omtrent in de gedaante als
 de ingangen van de hopen te *Carli*, tussehen *Dombai*
 en *Bona*. De tweede is in den afgrond, die
 over de rivier hangt, en waarin men slechts met
 behulp van ladders en touwen zoude kunnen komen.
 Het binnenste bestaat uit zeer diep uitgeholde
 verblijven met twee elwonde ingangen, en de
 inwoners, die zich van dergelijke uitthollingen
 geen begrip vormen kunnen, beschouwen dezelve
 als het werk van geesten. Met de negende
 mijl keerden wij meer naar het N., latende
 de rivier rechts liggen, terwijl het
 gezicht door een hoog gebergte, dat
 zich O. en W. uitstrekt, beperkt werd.
 Wij zeden thans naar eene vallei af, en
 bereikten, met de tiende mijl, den
Ashar fu, eene rivier, die veel met den
Parthenius overeenkomt. Dezelve nam
 eenen O. loop, en digt hierbij lag het
 dorp *Scharaglar*, met aangebouwde
 velden en boomgaarden omgeven.

de

de *Parthenius* was, nam het bedruebt bedde
 ig, en bedroeg, op sommige plaatsen, wel eene vier-
 de mijl. Op de achttiende mijl maakten de aan-
 lende bergen slechts eene opening van een dertig
 schreden, door welke de rivier droog, en op de
 dertigste mijl, zagen wij links een hoogspits toelo-
 pend gebergte, *Alfar Dag* genaamd, op eenigen
 afstand in het noorden. De een en dertigste mijl
 bragt ons in het dorp *Sarpunja*, en de zes en dertig-
 ste tot *Ashar*, hetwelk omtrent eene mijl van de
 rivier lag. Het houtgewas, dat wij zagen, bestond
 in eiken, elm, oranje, noten, jenever, peren,
 pruimen, kersan, en kleine dennen-boomen; heb-
 bende vele van de laatste de boomstems verloren,
 wier binnenste deelen door de behoeftigen gemalen
 en onder het meel vermengd werden. De algemeene
 richting van den weg was O. ten N.
 14den. Wij vertrrokken des moorgens te acht uren
 weder van deze plaats, ten eene mijl ten N. lag eene
 fraaije houten brug over den *Ashar su*, die wij over-
 gingen. De rivier verlatende, hadden deze stre-
 ken, een zeventien mijlen lang, buitengemeen veel
 overeenkomst met eenige gedeelten van *Zweden*,
 bergachtig, met wouden van dennen en pijnboo-
 men bedekt, met disse holten doorsneden, waren
 op enkele open plekken in de boschen vrij wel aan-
 gebouwd en bewoond. De grond had eene roode
 kleur, en scheen eenen redelijken oogst op te leve-
 ren.

reus was schiedij echter op vele plaatsen onbegrijpelijk
 en de wegen, bij veel regen, onbruikbaar. Op de
 achtste mijl reden wij door het dorp *Schergowa*, en
 op de vijftiende dag *Schermany* ontrent twee mijlen
 links van den weg. Wij ontmoetten vele kleine
 bergstroomtjes, en, met de zeventiende mijl, een
 aanzienlijke rivier, die naar het Z. W. vloeide,
 doch, naar mijn vermoeden, naderhand weder noord-
 waarts keert. Met de een en twintigste mijl kwa-
 men wij, uit het woud, op eenen zeer barren grond,
 die, tot aan de poorten van *Kostumbeel*, geen ver-
 andering onderging. Men gaf de lengte van deze
 tochtreis als tien uren op, doch wij rekenden die
 niet boven de dertig mijlen. Wij zonden onzen
 Taretar naar den Basfa, om eenen konak, dien wij
 bij eenen Armenischen priesterkregon, wiens gast-
 vrijheid echter geenszins gulhartig was.

Kort na onze aankomst kregen wij een bezoek
 van den Lijfarts des Basfa's, dien ik totfond als de
 persoon herkende, bij wien ik het vorige jaar zoo
 vriendelijk te *Ooscat* onthaald geworden was. Na
 den dood van *SCHAPWAN GOLD* had hij het hof
 van dien vorst verlaten, en was vervolgens in dienst
 van den Basfa van *Kostumbeel* gekomen, uit wiens
 naam hij ons kwam verwelkomen. Ik vernam, door
 den geneesheer, het ongeluk, dat der familie van zij-
 nen vorigen weldoener wedervaren was, hebbende
 de Sukan twaalf duizend beurzen van dezelve ont-
 wel.

weldigd, het meerderdeel der aanhangers en begunstigers doen ombrengen, en het land onder het verdeelt, die het meeste tot den ondergang van de kinderen des ouden opperhoofds bijgedragen hadden.

Wij verwijden dezen dag te *Kastambach*, en treden met den doctor uit. De omstreken van deze plaats, somwijlen ook *Kastamani* (*) genoemd, hebben veel overeenkomst met de nagelegene streken van *Bura*; dezelve zijn bar, onvruchtbaar, en met diepe hoken en talloze waterloopen doorneden. Den *Alghafar*, een verbazend gebergte, tusschen *Ughar-Dag* genaamd, ziet men, met de stad, op eenen afstand van twintig mijlen in het Z. O.; hetzelfde strekt zich N. O. en Z. W. uit, en is steeds met sneeuw bekransd. De stad zelve ligt in eene holte, in wier zuiden eene hooge en steile rots zich verheft, waerop men den bouwval van een kasteel gewaar wordt; hetwelk weleer aan het huis van *COMNENI* toebehoorde. De huizen zijn van steen en hout gebouwd; men telt hier dertig moskeeu met minarets, twintig openbare baden, zes khans en eene Grieksche kerk, benevens het niet veel beteekenende paleis van den *Basfa*, hetwelk op een plein

(*) *Kastamani* was het erfdeel van het keiserlijke huis van *COMNENI*.

plein uitloopt. De basars waren thans vrij wel van levensmiddelen voorzien, schoon de inwoners dikwijls daaraan gebrek lijdten, bijzonder na eenen felten winter, wanneer de sneeuw lang op den grond blijft liggen en de werkzaamheid van den akkerbouw verhindert. De bevolking bedroeg, volgens zeggen der inwoners, omtrent dertien duizend zielen, waaronder weinig Grieken en nog minder Armeniers waren.

Paphlagonie (*), van hetwelk *Kostamboel*, onder de benaming van *Germanicopolis*, eene der voornaamste steden was, werd door den *Parthenius* (†) in het W. en door den *Halys* in het O. ingesloten; grensde in het Z. aan *Galatie*, terwijl de *Euxinus* hetzelfde in het N. omgaf. Tot in het tijdvak van den Trojaanschen oorlog (§) werd dit land door de Henitiers bewoond, die, naar men beweert, naderhand naar *Italië* overstaken, terwijl hun naam met

(*) JOZEFUS verhaalt, dat de Paphlagoniers van RIFHAD, Zoon van GOMER, afstammen.

(†) Volgens PLINIUS strekt hetzelfde zich tot aan den *Billaus* uit.

(§) In de laatste jaren van het Grieksche rijk was *Kostamboel* de hoofdstad van eenen onafhankelijken vorst, die door BAJAZET verdreven, door TAMERLAN weder hersteld, en eindelijk door MAHOMED I geheel ten onder gebracht werd.

met dien van *Venetie* is verwisseld geworden (*). **HOMERUS** gewaagt van de Paphlagoniers als een dapper volk, offchoon **LUCIANUS** hen als bijgeloofige dwazen beschrijft. Deze provincie werd door **MITHRIDATES III** veroverd en aan het koninkrijk *Pontus* ingelijfd, doch **POMPEJUS de groote** bragt het aan *Bithinie* (†). Het deelde in de lotgevallen der andere gewesten van het Grieksche rijk en maakt thans een klein gedeelte van *Anadolie* uit.

16den. De warmteschaal teekende heden te acht ure 60° , te 10 ure 64° , op den middag 68° , en te vijf ure, des avonds, 65° . Twee opnemingen der middagshoogte bepaalde de breedte op $40^{\circ} 29' 30''$.

Wij hadden den geheelen dag (§) door de weerspannigheid van onzen Tartaar opgehouden, die, een maandelijksch loon trekkende, zoo langzaam mogelijk wenschte te reizen, ten einde eene des te

(*) D'ANVILLE.

(†) *Paphlagonie* en *Amasie* werden, onder **KONSTANTIJN**, weder van *Bithinie* afgezonderd. *Paphlagonie* had zes steden, waarvan *Gangra* de eerste was; en *Amasia*, naar des Keizers moeder *Helenopontus* genoemd, bevattede zeven steden, waaronder de gelijkgenoemde stad de hoofdplaats was.

(§) Ik verzamelde heden verscheidene soorten van steenen, die deze grond opleverde.

II DEEL.

C

betere beurs te maken. Hij dreigde thans naar *Konstantinopel* terug te keeren, waartoe hij tevens mijnen knecht, een inboorling van *Pera* (*), verleidde, terwijl zij nu vooronderstelden, dat wij hen onmogelijk misfen en zij dus vrij wat meer gelds eischen zouden kunnen. Hunne schelmerij bemerkende, verzocht ik den doctor, om het geval ten kennis van den Basfa te brengen. Deze laatste, die kapitein Basfa geweest was en eenig Engelsch verftond, liet MAHOMED AGA onthieden, en, nadat hij hem geducht doorgehaald had, gaf hij te kennen, dat hij ons een vertrouwd man, op onze reizen medegeven zoude, en wij ons aan die zaak niets meer moesten laten gelegen zijn. Ik maakte gevolgelijk hunne rekening op en gaf hun het afscheid. Daar zij zich thans deetlijk in hunne verwachting bedrogen vonden, verweten zij elkander hun ongeluk; kort daarop kwamen de eene na den anderen vergiffenis verzoeken, onder belofte, dat zij al onze wenschen vervullen zouden, indien wij hen weder in dienst nemen wilden. Om kosten en oponthoud te vermijden, wilden wij het dan nog eens weder met hen beproeven; echter onder eene schriftelijke verbinding, dat zij, bij de geringste reden tot klage, hun geheele loon verbeurden.

Van

(*) Van alle onderdanen van den grooten heer zijn de Franken van *Pera* zeker de ontaardste en de zedeloosste.

Van Kostamboel naar Samloen.

17den. Voor ons vertrek verzamelden de vrouwen van het huisgezin, alwaar wij bij inwoonden, zich, in de verwachting van een geschenk, voor de deur van onze kamer, terwijl de priester waarschijnlijk berekende, zich hierdoor de hem veroorzaakte kosten te vergoeden. Wij gaven aan elk een paar ruba's, waarmede zij zeer tevreden scheenen; en de Basfa voorzag ons met zeer goede paarden, die ons, binnen zes uren, te *Tasch Kapri* bragten, welks afstand acht en twintig mijlen bedroeg.

De weg liep door eene volkrijke en zeer schoon aangelegde vallei, die door eene, weinige mijlen ten Z. van *Kostamboel* ontspringende, rivier besproeid werd. Een hoog gebergte vormde de grenzen in het N., inmiddels dat de besneeuwde toppen van den *Elkas*, of *Ulgur Dag*, in het Z. gedeeltelijk door den nevel onzichtbaar waren. Op de vijfde mijl ligt het dorp *Ispan*; en op de negende mijl bragt ons eene steenen brug over eene rivier, die aanzienlijker was dan de voorgaande, *Kara su* (*) genoemd werd, en, van het Z. gebergte komende, zich, een halve mijl ten N. van deze plaats, met de
 eerst-

(*) Dit is dezelfde rivier, die wij des morgens voor *Kostamboel* aantroffen.

eerstgenoemde vereenigt. Met de elfde mijl gingen wij langs eene houten brug over de nu zaamgevloede wateren, en volgden den linker oever gedurende het overige van den weg. Op de vijftiende mijl ligt het welvarende district *Batak*; op de twintigste dat van *Buijuk*, en, met de vijf en twintigste, doorwaadden wij eene rivier bij het dorp *Ahmede*, die in het N. zich met de *Kara su* vermengt. Voor *Tash Kapri* ontmoetten wij wederom eene fraaije steenen brug op den *Kara su* (*), die van gebrokene zuilen, kappen, en marmerblokken gebouwd was. Het weder en de wegen waren even fraai, terwijl de koers twee mijlen N. O. ten N., drie mijlen N. O. ten O., zes mijlen O. ten N. en voorts O. liep. Eiken, willigen, verbazende populieren, en schoone notenboomen, verschaften eene verkwikkende schaduw; de vallei leverde tarw, gerst, rijst, boonen, linzen en de sterk aangekweekte olieplant op.

In de koelte van den avond deden wij eene wandeling door de stad, welke, mijns oordeels, zoowel wegens hare ligging als wegens de vele sporen der oudheid, *Pompeiopolis* voorstelt, weleer eene der steden van *Paphlagonie*. Op de begraafplaats, die wij

(*) Deze plaats ontleent haren naam van deze brug; *Tash* beteekent eenen steen, en *Kapri* eene brug, in de *Turksche taal*.

wij overgingen, zagen wij vele gebrokene pilaren, en digt daarbij eene madrasa, die sobier geheel van groote blokken van wit marmer, stukken van draagbalken, en kapiteelen van zuilen, zonder smaak door een gemengd, opgeregt was. Op eenige dezer blokken waren nog opschriften leesbaar.

Het binnenste verblijf van deze madrasa wordt door veelkleurige zuilen, van verschillende grootte, geschraagd, waarvan deze met Ionische, andere met Korintische kapiteelen versierd zijn. Doch men ziet duidelijk, dat dezelve niet behoorlijk zijn geplaatst, daar de grootste zuilen dikwijls de kleinste kapiteelen hebben. De poort, schoon klein, is een fraai stuk der bouwkunde, en op eenen kleinen afstand, in de straat, staat een prachtige sarcophaag. De lengte bedraagt zeven, en de breedte drie voet, en is geheel uit een fraai blok van wit marmer gehouwen, sterk gepolijst en rijk versierd met lofwerk en bloemen. De Turken hebben dit edele gedenkteeken der oudheid in eene waterkom herfschapen. Ook waren de muren van verscheidene huizen met schachten, kapiteelen, en voetstukken van zuilen, voorzien, en op een groot marmerstuk was een graffchrift uitgehouwen.

Tash Kapri is een kasaban, bevat omtrent vier duizend huizezinnen, en ligt in eene vlakte aan den regter oever des srooms. Men treft hier dertien moskeen met minarets, eenen khan, en een bad,

aan; de inwoners bezielden ieder en katoenen velden, waarmede zij de naburige streken verzorgden.

Bij onze terugkomst vonden wij iemand van den Aga in het posthuis, die ons een nachtverblijf in zijne woning liet aanbieden; doch, daar het reeds laat was en hij vrij ver af woonde, zonden wij onzen knecht, die onzen vriendelijken dank voor zijne opmerkzaamheid moest overbrengen.

18den. Wij vertrokken te zes ure van *Tash Kapri*, en, na eenen vermoedenden rid van elf uren, of vijf en dertig mijlen, kwamen wij te *Wetwade*, een kafaban van omtrent duizend inwoners. Onze weg ging drie mijlen door de schoone vallei van *Tash Kapri*, waarna wij eenen steilen en boomrijken berg opreden, aan welks voet, omtrent eene mijl links af, de ruinen van een oud kasteel in het oog vielen. Wij spoedden bijna vier mijlen allengs meer betgop door een groot woud van pijnboomen, die in grootte toenamen, naardat wij meer het top punt bereikten, alwaar vele van dezelve zestien voet in omvang hadden; deze boomen groeijen tot eene verbazende hoogte, terwijl de takken gewoonlijk slechts aan de kruin uitschieten, en waren onvergelykelijk trotscher dan die, welke ik immer in het N. van *Europa* zag. Men zoude dezelve figtelijk langs den *Kara su* en den *Kizil Ermak* naar de *Zwarte zee* afvloten kunnen, terwijl het grootste gedeelte daarvan thans slechts aan de verrotting in de bos-

beoefchen overgelaten wordt. Afwisselend zagen wij eenige opattingen, die met boomgaarden en talrijke wekkenden aangevuld waren. Aan de linker hand lag, op tien tot twaalf mijlen afstand, eene hooge bergketen, aan wier voet de *Kara Su*, omtrent in gelijke rigting met onzen weg, stroomde. Het was heelen broeiend heet; doch de boomtakken gaven ons meestijds eene aangename lommer. Het op- en afrijden van den steenachtigen weg vermoede onze paarden zeer, zoodat wij er twee aan hun lot moesten overlaten. Van de negentiende mijl ging het, tot aan het einde der postreis, allengs bergaf. Met de drie en twintigste mijl verpoosden wij bij eenige verftrooide stulpen in eene opening van het woud, alwaar de behoeflige bewoners ons slechts met melk vergasten konden; hunne woningen waren niet anders dan schuren, waarvan de eenige binnenruimte aan de eene zijds door het huisgezin, en aan de andere door het vee, ingenomen werd. De mannen, die eene kleine muts op het hoofd, houten voet-zolen, en voorts de gewone Turksche kleeding droegen, beklagden zich, dat zij zelfs aldaar niet van den geesfel der onderdrukking bevrijd bleven. Met de zeven en twintigste mijl verlieten wij het woud, en kwamen op eenen rotsachtigen grond, op welken enkele kleine eiken- en beukenboomen groeiden; hier zagen wij de rivier zich weder door eene valleikronkelen. Met de dertigste mijl werd de

landstreek meer open, en was op sommige plaatsen
 aangebouwd, terwijl andere plekken weder tot eene
 goede weide voor tallooze kudden van schapen en
 geiten dienden. Op de een en dertigste mijl werden
 wij eene boogsgewijze uitholling in eene rots ge-
 waar, en weldra lag *Weiwode* schilderachtig voor
 ons oog. Eene rivier, die van het zuidelijk gebergte
 daalt, kronkelt zich door een uitgestrekt langdal,
 alwaar groene beemden en statelijke lustboschen ge-
 durig afwisselen; donkere afgronden palen aan bei-
 de zijden, terwijl op eene hoogte, die over de stad
 heenschouwt, het kasteel, een overoud gebouw,
 ligt, hetwelk, met deszelfs hooge torens, veel naar
 de burgen der voormalige leenheeren zweemt. Niets
 kon het weelderige groen van dit dal overtreffen:
 de vruchtboomen (bijzonder de notenboom) groei-
 jen tot eene verbazende hoogte, en de wijnranken,
 vaak zoo dik als de middel eens mans, omsingeren
 de stammen en de takken der boomen tot aan den
 top, en spruiten, met een sierlijk loof, uit dezel-
 ve. De rozeboomen stonden in vollen bloei, ter-
 wijl de velden met madelieven en tallooze bloemen,
 van welke vele nieuw voor mij waren, bezaaid
 stonden. Indien wij de zegeningen der natuur in
 deze streken beschouwen, dan moeten wij betreu-
 ren, dat dezelve in het bezit van een volk zijn,
 hetwelk hare weldaden niet weet te waarderen, en
 die, in tabakskwalm gehuld, even onverschillig de
 be-

behoorlijke luchtstrekken van *Klein Azie* als de ver-
broeiende zanden van *Arabie* bewonen (*).

Daar de pest hier en in de naburige dorpen heerschte, zond ik reeds vooraf om een nachtverblijf uit, en wij hadden het hier aan den brief, of liever aan het bevel van den Basfa van *Kostambül*, waarmee hij onze belangen aan alle stadsvoogden van zijn gebied aanbeval, te danken, dat wij aanstonds een bijzonder huis, oppassers, en wat wij slechts begeerden, gereed vonden. Wij hadden, wel is waar, het

de

(*) De ledigheid en de gevoelloosheid der Turken moet men grootelijks, zoo niet geheel, aan hun voorbeschikkelijk geloof toefschrijven; de vrome muselman, die een onbepaald vertrouwen in de voorschriften des korans stelt, is des eeuwigen heils gewis, en, indien hij gelooft, en al de uiterlijke pliggheden nauwkeurig waarneemt, kunnen de toekomstige vernaken van het paradijs voor hem niet verloren gaan, zelfs al had hij zich aan de grootste misdaden schuldig gemaakt. Het denkbeeld, dat God alle voorvallen in het leven van eenen geloovigen vooruit bepaald heeft, moet natuurlijk den wil verslappen; ook valt het niet zwaar, de redenen der gehechtheid aan de grondstellingen van eenen profeet in te zien, die, zoo gemakkelijk, tegenwoordigen troost en toekomstig heil aanbiedt. Eene, dusdanige leerstellingen verspreidende, religie is, gelijktijdig, goed geschikt, om talrijke aanhangers onder de onkundige en niet denkende inboorlingen van het oosten te krijgen, en de reeds bekeerden te behouden.

de strengste firmans van het hof, doch dezedel-
dienden ons weinig; de bevelhebbers kusten de wet-
aetwingshalve, maar zelden gaven zij zich slechts
de moeite van die te lezen.

Kort na onze aankomst kregen wij een bezoek
van eenen dervisch, die, in de verwachting van
een geschenk, de Franschen zoo sterk doorhaalde,
als hij de Engelschen prees. Onder allerlei gasten,
zwaalde hij aanhoudend met eene zeer groote pijp,
toedat ik hem, door mijnen knecht, een twintigtal
para's liet geven, die hij echter, verontwassdigd
over de geringe som, met smaad op den grond smet,
terwijl hij zwoer, dat de Franschen een braaf en
edel volk was, doch dat de Engelschen, eene soort
van ongeloofigen, der verdoemenis niet ontloopen
konden. Deze bedelmonniken hebben veel voor-
rejt, en de Turken bewijzen hun veel achting en
opmerkzaamheid.

De rotsen, die wij heden op onzen weg ontmoet-
ten, bestonden in grijskleurigen leisteen en wit mar-
mer. De algemeene rigting was twee mijlen O. ten
N., twee mijlen Z. O. ten O., vier mijlen O.,
vijf mijlen O. ten N., vier mijlen O., vijf mijlen
O. ten N., acht mijlen O., drie mijlen O. ten Z.,
en drie mijlen Z. O. ten O. Deze watmteschaal
stond, des morgens te acht ure, op 69°.

20sten. Wij verlieten *Weiwode* met den morgen-
stond, en bereikten, den volgenden dag, te drie ure
des

des namiddags, *Vizir Kapri*, welks afstand achtentien uren, of, volgens onze berekening, zestig mijlen, bedroeg. Wij ondervonden, op twee mijlen van de stad, veel bezwaar in het doorwaden van den *Kara su*, ofschoon het bed zeer braad en in drie stroomen verdeeld was. Vervolgens reden wij langs den linker oever, door een dal, omtrent een halve mijl breed, hetwelk, gedurende de eerste achtien mijlen, veel geploegd land opleverde, terwijl de woningen van boomstammen opgericht waren. Het jaargetijde scheen hier verder gevorderd dan in de nabijheid van *Kostamboel*, de druiven waren reeds gevotmd, en de notenboomen, (giader naauwlijks ontbladerd) stonden hier in vollen bloei. Op de vijftiende mijl vonden wij ons genoodzaakt, om drie van onze paarden, die niet meer voort konden, tegen drie andere, die wij in het veld bespeurden, te verwisselen. Met de negentiende mijl kreeg het dal een wilder voorkomen; alle teekenen van aanbouw en bewoners verdwenen; de bergen en afgronden werden, aan beide zijden der rivier, hooger en oneffener, en, op de oppervlakte van eene allengstaande rots, zagen wij vele kunstmatige groeven, die wij echter niet genoeg van nabij konden onderzoeken. Wij werden thans gewaar, dat de *Kara su* tot eene buitengemeene grootte aangezwollen was, hetwelk door de zamenvloeiing van den *Kizil Ermak* was ontstaan en aan onze opmerkingen, door het

Het vele houtgewas, zoude ontglipst zijn, indien wij zulks niet door onzen Soerajee vernomen hadden. Daar de vrij slechte pakpaarden niet dan zeer langzaam voortstapten, reden de heer CHAVASSÉ, een knecht, en ik vooruit, in de verwachting van een dorp tot nachtverblijf te zullen aantreffen. Wij volgden den kant van den *Kizil Ernak* door eene vruchtbare en fraaije landstreek; uitgestrekte beemden waren met eene menigte van hoornvee en paarden bedekt, en de mirten hingen overal in wilde weelderigheid langs de afgronden. De reeds vallende donkerheid werd thans door de bewolkte lucht, die een onweer voorspelde, nog vermeerderd; wij hadden onze pakkaadje ver achtergelaten, en er was dorp noch huis te zien. Aldus overwegende, wat ons te doen stond, zagen wij eenige mannen van eene hoogte aankomen, en reden naar hen toe; doch deze bespeurden ons naauwelijks, of zij namen de vlugt en verdwenen in de rotsen. Nu hielden wij weder halt, en besloten, daar wij vreesden het spoor te zullen verliezen, en men ook van de onveiligheid dezer streken gesproken had, naar onze achterhoede terug te keeren. Op dit oogenblik hoorden wij eene stem van eene hoogte achter ons, en vermeenden (want het was nu bijna geheel donker) eenen ruiter aldaar te onderscheiden. Wij vermoedden, dat het welligt de Tartaar was, die, ongerust over onze afwezigheid, naar ons zocht, en, bij on-

onze nadering, vonden wij onze vermoedens gegrond. Wij hadden MAHOMED AGA nauwelijks bereikt, of hij liet zijnen mond eenen vrijen loop, en, daar zijn ongenoegen blijkbaar uit zijne bevreesdheid ontstond, terwijl hij bij ieder voorwerp, dat hij zag, verschrikte, had zulks eene vrij koddige uitwerking. Slechts door bij elkander te blijven, zeide hij, kan men hier eenigzins veilig reizen, en indien wij voortaan niet meer omzigtigheid beloofden, wilde hij liever aanstonds naar *Konstantinopel* terug keeren, dan zijn leven en zijne eer voor de zaak der ongeloovigen in de waagsehaal stellen. Wij gingen nu een paar mijlen terug, alwaar wij, de bagaadje aantreffende, ons in eene kleine weide legerden, de paarden lieten grazen, en onze kleeden onder de boomen uitspreidden. Weldra echter werden onze vuren, door de sterke regenvlagen, onder het geratel des donders, uitgebluscht, en wij bragten, doornat, en verkleumd van de koude, eenen onaangename nacht door. Na den regen staken wij onze vuren weder aan, en verkwikten ons gedeeltelijk door het drinken van warme koffij. Daarna stegen wij weder te paard, en volgden, twaalf mijlen, den loop des strooms; de laatste acht mijlen was de vallei vrij wel aangebouwd, offchoon men geene woningen zag. Naderhand vernamen wij, dat de landlieden in de afgelegenste en ontoegankelijkste gedeelten van

het

het gabergete huizen, ten einde den onbevogden
 eischen der reizigers en de knevelarijen hunner be-
 neefchers meer te ontgaan. Doch eindelijk ont-
 dekten wij eenige, in het veld werkende, lieden,
 die wij om behulpzame hand bij het overzetten
 van de rivier aanspraken; een groot, platbodemd
 vaartuig diende ons tot de overvaart, op eene
 plaats, alwaar de rivier vernauwd, en de ruïnen
 van eene fraaije oude brug lagen. De *Kizil Ernak*
 is, weelligt, de fraaiste rivier van *Klein Azie*; de-
 zelve is zeer waterrijk, en hier omtrent honderd
 schreden breed. *Kappadocie* en *Galatie* doorloo-
 pende, maakt dezelve de grenscheiding tusfchen
Paphlagonie en *Pontus*, en stroomt in de *Zwarte*
Zee, bij *Bastra*, uit; de vroegere benaming van
Halys ontsproot uit de zoutachtigheid dezer wate-
 ren, niet ver van den uitloop. Op vier onder-
 fcheidene plaatsen ging ik over deze rivier; twee-
 maal tusfchen *Coscat* en *Cafarea*, eens bij *Osman-*
jek, en eindelijk op het voornoemde punt. Thans
 verlieten wij derzelve boorden, fleggen de hoogte
 aan onze regter hand op, en trokken twaalf mijlen
 door een woud van dwergeiken, dennen, mirten
 en beukenboomen, toen wij in het dorp *Sirservi*
 aanhielden, om ons een weinig te ververschen.
 Onze paarden fchenen wederom bijna uitgeput,
 en, daar wij mede finds vier- en twintig uren,
 weinig gerust en niets gegeten hadden, befloten wij
 hier

hier een paar uren te vertoeven. De *Kia*, of de opperste van het dorp, liet ons versche en dikke melk voordienen, doch betuigde, dat er geen brood te krijgen ware. Desniettsagenstaande bemerkten wij, dat hij aan onzen *Tartaar* en de *Soerajees* mondbehoeften uitdeelde, weshge ik hem ook, op zijne aanvraag, niets ten geschenke gaf. In deze streken zijn de *Turken* zeer fanatiek en tegen de *Franken* ingenomen; echter openbaart zich dit veel meer onder de lagere, dan onder de meer aanzienliker klasse. Tot *Vizir Kapri* hadden wij thans nog zestien mijlen af te leggen. De grond was goedachtig, en het zand, dat open lag, had rijke beemden. Het gebergte, hetwelk wij gisteren en heden in het oog kregen, vloede over van aschkleurig marmar, albasten en micalesteen. De rigting van den weg was twee mijlen O. ten Z., twaalf mijlen O. Z. O., twaalf mijlen Z. ten O., negen mijlen Z. O., vijf mijlen Z. O. ten O., zeven Z. ten O., elf mijlen Z. O. ten O.

Wij stonden eenen geruimen tijd in de straten van *Vizir Kapri* te wachten, aler de *Aga* zich verwaardigde, om ons een verblijf aan te wijzen. Inmiddels verzamelde het gemeen zich in het rond, en de *Soerajee* vloekte tegen ons, dewijl men zijne paarden niet ontladde. Het was eene groote bespottung, zeide hij, te zien, dat men aan ongeloofige vreemdelingen bijzondere woningen gaf, terwijl

wij de ware geloovigen zich met de posthuizen te vreden stellen moesten. Eindelijk kregen wij een verblijf, doch wij verkozen liever onze kleeden op het balkon uit te spreiden, alwaar wij minder aan het ongedierte waren blootgesteld.

De warmte was heden te acht ure 55° te tien 62°, te twaalf 65°, en te twee ure 68°.

Wij hadden het nu onlangs ondoenlijk gevonden, om dagelijks meer dan eene postreize af te leggen, naardien wij zoo moeilijk paarden krijgen konden, die men gewoonlijk eerst bij de inwoners der steden en dorpen opzoeken moest. Wij vereerden den le- veraar steeds een achttal ruba's, minder of meer, naardat de dieren er uitzagen; over het algemeen echter waren het bedroefde voorwerpen, niet zelden lam, blind en uitgemergeld, daar dezelve, in het werken niets ontzien wordende, schier altoos enkel in het plantengewas hun voedsel zoeken moesten.

Vizir Kapri, (de brug van den Vizier) ook *Geda Kara*, naar het kasteel van dien naam, genoemd, is eene kleine stad en hoofdplaats van een welvarend distrikt, hetwelk onder het beftuur van *BABA*, Basfa van *Malatia*, behoort. Men beweert, dat *Kapri* twee duizend huisgezinnen, dertien moskeen met minnarets, eenen khan, twee openbare baden, benevens eenen welvoorzienen basar bevat; ook behooren er zes-en-veertig dorpen

on-

onder. *Marfowan* ligt zes en *Amesia* twaalf uren van hier; en op den weg derwaarts is eene plaats, *Gouza* genaamd, bijzonder vermaard wegens derzelve minerale bronnen, die aldaar in groote menigte, benevens eenige prachtige aloude overblijffels, gevonden worden. Een kleine bergstroom loopt van *Kapri* naar den *Kizil Ermak*.

Te twee ure bragt men ons paarden, en wij vervolgden onze reis door eene landstreek, wier hoogten golfsgewijs opliepen, en die gedeeltelijk bebouwd, gedeeltelijk met kleine eiken begroeid waren, waarvan wij er vierderlei foorten onderscheidden. Met de vierde mijl ontmoetten wij eene beek, die in den *Kizil Ermak* uitwatert. Met de vijftiende mijl wilden onze Soerajees, wegens de vermoeidheid van de paarden, *Goerkhoi*, een Grieksch dorp, tot rustplaats nemen; doch, op mijn aanhouden, reden wij nog vier mijlen verder tot *Khan Khoi*, alwaar wij, in eene loots, ons nachtverblijf opsloegen. De dorpelingen onthaalden ons vrij gul, en wij lieten, wegens de scherpe koude van den nacht, een goed vuur branden.

21sten. Tot zes ure des morgens werden wij opgehouden, offchoon wij ons vertrek reeds voor den dagersaad bepaald hadden. De zes eerste mijlen bleef de grond al gelijk gisteren, doch werd vervolgens bergachtiger, waarna wij, in een digt bosch, onzen weg verloren; eenige mijlen rondzwerfens

ons, op de vijfde, in eene holte, door welke wij
 vijf mijlen voorfpoedden; en vervolgens kwamen
 wij in het goed aangebouwde distrikt van *Kasat*,
 terwijl wij, met de twee en twintigste mijl, het gelijk
 genoemde houten dorp bereikten. De grond bestond,
 gisteren en heden uit eene vruchtbare donkere leem-
 aarde, die uitmuntende tarw en gerst voortbragt;
 doch het gras was hier zwaar door den hagel be-
 fchadigd. De lucht geurde lieflijk van de veel-
 soortige welriekende planten, die bekoorlijk het
 aardrijk bekleedden, en, offchoor de elken en oia-
 bobomen in de holte vrij groot waren, bleven de
 pijnboomen nogtans zeer klein; zoo als ik dit alge-
 meen in de lagten heb opgemerkt. Wij waren
 aan ons ontbijt met brood, melk, enz. toen ons
 de Tartaar kwam berigten, dat Sabit ons niet, voor
 den volgenden morgen, met paarden voorzien kon.
 Daar wij dezen ouden snaak wederom mistrouwden,
 dat hij onzen gang vertragen wilde, het ik den Sa-
 bit beoefchappen, dat ik hem straks mijne opwachte-
 ting soude komen maken. Ik volde hem zittende
 op een ottervel in eene foort van hnt, die bij de
 poort van een versterkt huys opgerigt was nadat
 hij mij plaats had laten nemen, riep hij om koffij,
 die eerst nan hem, en vervolgens aan den Tartaar,
 voorgediend werd. De beurt nu eerst aan mij ko-
 mende, gaf ik hem te kennen, dat ik niet gewoon
 was, in dergelijke lieden bediend te worden:

nu nam hij dezelfde blijkbaar verwonderd en gestoord terug, doch behandelde mij daarna met meer beleefdheid, en verontschuldigde zich over onze geringe woning. Ik vertrok weldra, doch Mr. H. G. A. bleef, waarschijnlijk om zijn gezagde eenigzins te verzachten, nog bij hem. In ons ongeriefelijk verblijf konden wij, voor ons middageten, niets anders dan brood, zure melk, en honig krijgen. Dit was echter een gering verlies, daar de ondervinding mij geleerd heeft, dat ik, bij den narigheid des leefregels, de meeste vermoeijenissen kan verdragen, weshalve ik ook nimmer vleeschspijzen, wijn noch sterke dranken, op lange en moeilijke reizen, gebruikte. De heer G. u. v. a. s. a. b., die eerst onlangs uit Engeland kwam, dacht het onmogelijk, dat hij zonder eelen en schapenvleesch soude kunnen bestaan, doch hij stemde weldra mijne denkbeelden toe.

De waznste was met den middag 569, en de richting van den weg van *Vinir Kofri* twee mijlen Z. O. ten O., tien mijlen O. Z. O., zes mijlen Z. O. ten Z., twee mijlen Z. Z. O., zes mijlen Z. O. ten O., zes mijlen O. ten Z., acht mijlen O., twee mijlen O. ten N. Een kort doch hoog gebergte, met sneeuw bedekt, liep aan de rechter hand gelijktijdig met den weg, die sinds wij *Wiwade* verlaten hadden, zelfs veelal voor rytuigen gebruikbaar was. Men schiep hier het land niet te bevochtigen,

gen, zijde de regen waarschijnlijk genoegzaam voor den wasdom. De koude doet zich in deze streken meer gevoelen, en gevolgelijk is ook het jaargetijde hier meer ten achter, dan in de omstreken van *Tocat* en *Amasia*, alwaar de kersten reeds rijp waren, ofschoon dezelve hier nauwelijks uitgebloeid hadden.

De afstand van *Konak* naar *Samsoen* bedraagt acht uren of acht en twintig mijlen. De weg loopt over eenen bergachtigen grond, die, onder het trotsch geboomte, zoo vele romantische en fraaije gezigten opleverde, dat men aanhoudend door de aangename buitenplaatsen van *Engeland* meende te rijden. Op de zevende mijl kwamen wij aan eenen kleinen stroom, in eene opening van het bosch, alwaar wij eenig akkerland en de ruinen van een oud gebouw aantroffen; vervolgens eene mijl bergop gaande, bereikten wij den hoogsten bergtop, en hadden hier, tuschen het geboomte door, een veruitgestrekt gezigt. De bergen werden met enge dalen en diepe groeven doorsneden, wier blaaderrijke boomen weelderig groeiden, terwijl wij, bij tuschenpoozingen, nederigewoningen en beakkerde velden in het oog kregen. Met de elfde mijl hadden wij eene schemering van de *Zwarte Zee*, en met de twaalfde konden wij de vaartuigen op dezelve zien zellen. Op de veertiende mijl stegen wij eene hoogte af, alwaar de boeren het bosch in graanvel-

zelden veranderden. Daarna werd het land meer open, en de hellingen der bergen schenen een redelijk gewas op te leveren; doch dezelve waren tevens zoo steil, dat ik mij geen begrip konde vormen, hoe zij die ploegden. Wij gingen het overige van onzen weg allengs meer bergaf, en bespeurden weldra de schepen, die op de reede van *Samsoen* ten anker lagen. Op de vijf en twintigste mijl, verpoosden wij een half uur bij eene beek, van waar wij onzen Tartaar vooruit zonden, om eene beherberging op te zoeken. *Samsoen*, hetwelk aan het Westeinde eener, omtrent vier mijlen breede, bogt ligt, had, omgeven met zeer talrijke olijfbomen, een bevallig voorkomen; en de houten huizen, die met leem gepleisterd en geheel overkalkt waren, vielen, tusschen deze lustboschen en de zee, voordeelig in het oog.

Daar de stad enkel door Turken bewoond wordt, waren wij genoodzaakt, om ons verblijf in een koffiehuis te nemen, alwaar wij eene kleine, zindelijke kamer, die op de zee uitzag, huurden. De vrijvriendelijke huisbewoners zagen ons met bevreemding aan, terwijl de waard ons vroeg, of hij ons wijn dan arak brengen moest. Wij zeiden hem, dat, als de eerstgenoemde goed was, hij dien bij het middageten opdischen kon, en, inmiddels men ons vertrek in orde bragt, gingen wij de stad eens doorwandelen.

De stad neemt de ligging van het aloude *Amisus* (*) in, die, na *Sinope*, de rijkste van *Pontus* was. Dezelve blijkt door volkplantingen van *Miletus* en *Athene* te zijn gesticht, die hunne onafhankelijkheid behielden tot aan de verovering der Perzianen. Onder *ALEXANDER* handhaafden zij wederom hunne vrijheid, doch werden daarna aan de

Post Gadilonem est Saramena, urbsque Amisus illustris, a Sinope distans stadia circiter nongenta. Theopompus narrat initio eam a Milesiis fuisse conditam, cum ii Capadocibus imperarent: tertium autem ab Athenocle et Atheniensibus frequentatam colonis, Piræum fuisse denominatam. Hanc quoque reges tenuerunt, et Eupator templis ornavit, partemque urbi de integro adiecit. Lucullus etiam hanc cepit: ac deinde Pharnaces, cum a Bóspero trajecisset. Liberatam autem a divo Cesare Antonius regibus subiecit: deinde male eam tractavit Strato tyrannus: rursus deinde libertas ei restituta est a Cesare Augusto post Aetiæcam victoriam. Ex parte quidem in bono est statu. Habet autem cum aliam regionem bonam, tum Themiscijram Amazonum olim domicilium, et Sädenam. Themiscijra planities est quæ ab altera parte mari aluitur, ad sexaginta stadia ab Amiso distans; ab altera montanis subjecta, nemorosis probe, et perfluis amnidum alveis, qui in eadem recurrunt: e quibus omnibus impetans unus fluvius planitiem percurrit, Thermodon nomine: alius autem æqualibus fere ab eo spatii semper distans, Iris nomine, per Phanazeam fluit, eandem perfluens planitiem. STRABO Vol. II. pag. 792.

de koningen van *Pontus* onderworpen; en dezelfde **MITHRIDATES**, die zoo dapperlijk tegen de Romeinen kampte, bragt zijnen meesten tijd te *Amifus* door, hetwelk hij met vele statelijke gebouwen versierde, terwijl hij, in de nabijheid, een bijzonder prachtig paleis liet opregten, hetwelk hij *Eupotaria* noemde. **LUCULLUS** nam deze stad, na eene langere belegering, in, terwijl de stadsvoogd **CALLIMACHUS** dezelve in brand stak; doch gelukkig bluschte eene regenbuis de vlammen uit. *Amifus* was eene begunstigde verblijfplaats van **POMPEIUS**, die de stad liet opbouwen en den inwoners de vrijheid wedergaf, wat door **C. MARCUS** en **AUGUSTUS** bekrachtigd werd. **PRIMIUS** noemt dezelve de vrije en bondschappelijke stad der Amifiniers, die, volgens zijn zeggen, onder het bestuur van hunne eigene wetten stonden. *Amifus* was onder het gebied van de Commenische keizers van *Trebisond* begrepen, en eindelijk door de Turken, onder de regering van **MURAD II**, veroverd. De tegenwoordige stad is klein en bevat niet meer dan twee duizend inwoners. Dezelve wordt door eenen vervallen en muur omgeven, die, naar de bouwwoorde van de poorten en de vermenging van al de oude bouwstoffen te oordeelen, door de Turken gesticht werd. Inmiddels ziet men, aan den zeshoek de sporen van eenen veel onderen muur, wiens overblijffels echter meestal door de golven overspoeld

spoeld worden. De stad, die eenen levendigen handel op *Konstantinopel* en andere havens van de *Zwar- te Zee* drijft, heeft vijf moskeen met minarets, een bad, en eenen khan. De scheepvaart wordt door Grieksche zeelieden gedreven, en, offchoon de bevolking, zoo als reeds gezegd, schier geheel uit Turken bestaat, zijn nogtans de naburige dorpen hoofdzakelijk door Christenen bewoond. Na een uur wandelens kwamen wij weder in ons vorig ver- blijf, waar echter de wijn geenstins aan onzen smaak voldeed.

De rigting van den weg van *Konak* was tweemij- len N. O., twaalf mijlen O. N. O., twee mijlen N. N. O., negen mijlen N. O., en drie mijlen Z. O. ten O. Het weder, schoen op den dag een wei- nig heet, bleef, sinds een paar dagen, bekoorlijk. Te zeven ure des morgens trok ons het weerglas 64°. Het koningrijk *Pontus* wordt voorspieder en leer- der geschiedenis bejaagde wijzen, als de landen van eenen vorst, die dertig jaren, met het zwaard in de vuist, tegen de dapperste hegerhoofden en de schoonste krijgsheren, welke de *Roussinen* ooit in het veld zonden, kaapte. Ten N. werd het zelve door den *Buxinus*, ten O. door *Colchis*, ten Z. door *Kappadocia* en *Galatia*, en ten Westen door den *Helys* begrensd. Gemeenlijk leidt men de benaming van den *Pontus Buxinus*, af, schoen anderen eenen koning, die *Pontus* heette, als den bronsoorsprong op-

opgeven. De inboorlingen werden, ten tijde van HERODOTUS, *Leuco-Syrii*, of witte Siriers, genoemd; waardoor men alle Kappadociers verstond, terwijl deze gewesten daaronder mede aanvankelijk behoorden, totdat dezelve eenen afgezonderden staat vormden onder DARIUS HYSTASPES, die ten gunste van ARTABAZES, de zoon van eener edelen, welke tegen den Magi zamenzworen, over dezelve beschikte. Onder de Romeinen werd dit koninkrijk in drie landschappen verdeeld, als *Pontus Cappadocius*, *Pontus Polemoniæcus*, en *Pontus Galaticus*, waarvan *Amasia* de hoofstad was. De andere steden waren *Sinope*, *Amisus*, *Themisocra*, *Pharnaos* en *Trapusa*. Dezen koningen regeerden van ARTABAZES tot den grooten MITRIDATES, waarna val POMPEYUS dit rijk tot een Romeinsch wingewest verklaarde. PONTUS stelde echter CARNIUS, de zoon van PERA RINACE, op den troon, en dezer volgde ROMMUS, de zoon eens beroemden federaars van *Illyria*, op, die POLEMON II hiet. Na den dood van dezen vorst werd PONTUS weder onder het Romeinsche rijk verzwolgen, en vervolgens werden de omliggende streken tusschen *Sinope* en den *Halijs Helenopontus* geheeten, naar *Helena*, de moeder van KONSTANTIJN I die werd tweeën eens halve eeuw door den Gothische Stam geregeerd, na welk tijdperk MARCELL II

deze landen veroverde, wiens nakomelingen tot heden hier den scepter zwaaijen. Thans heeft **SOLIMAN**, Basfa van *Phas*, hier het bestuur wiens gezag zich van de monden des *Phas* tot aan den *Kmil Esmak* uitstrekt. Ondertuschen zijn zijne magt en zijn invloed geenszins naar deze uitgestrekte grenslanden geëvenredigd, terwijl hij genoodzaakt is, om de hulp der Leegers in te roepen, wil hij de kleine oppenhoofden van zijn gebied in onderwerping houden, en de schattingen ingaren.

Togt van Samsoen naar Tachifond.

Wij zeiden *Samsoen* des morgens te negen ure vaarwel, en bereikten *Scharshumb*, acht uren, of omtrent acht en twintig mijlen, verwijderd, in den namiddag. Twee en eene halve mijl reden wij langs het strand, toen wij, in het Z. O. einde van de bogt, bergop gingen, en bijna eene mijl langs een pad, dat in de rotsen scheen uitgehouwen te zijn, voertspoedden; links zag men de afgronden over de zee hellen, langs welke men een drie voet hooge rotsmuur, als borstwering, had laten staan. Deze geheele weg zoo wel, als de overzijdsche hoogten, was met laurieren, kampernoelien, en haagdoorn, in bloesem staande, verfiert, wier

wier ineengeftrengelde takken eene aangename fchaduw aanboden. Vervolgens zakten wij naar den inham, gewoonlijk de bogt van *Samfoen*, en oudtijds *Leuco-Syrorum Ancon* genoemd, af, die eenen grooten halfcirkel vormt, wiens oostelijke uithoek, naar ik vooronderftel, omtrent twaalf mijlen in zee loopt. Wij verlieten dezen inham, en kwamen op een vlak, bij de ouden onder de benaming van *Phanaræa* bekend, hetwelk met houtgewas bedekt was, terwijl het Amazonen gebergte allengs meer naar het Z. ftakte. Wij trokken negen mijlen door dit bosch, en zetteden over menigen ftroom, die, door de vlakke van den grond, moeilijk de zee bereiken, en groote poelen of moerasfteen weeg brengen, welke, bij regenachtig weder, deze wegen onbruikbaar maken, te meer, daar de zonneftroken, op de meeste plaatsen, niet door het dichte gebouwe kunnen dringen. De eiken, de eiken, en de notenboom fchijnen hier op hunnen regten grond te ftaan; de vijgen en mirten zijn geene ftruikken meer; en vruchtbeladene wijftekken hangen langs de toppen en takken van de hoogfte boomen.

Op de twaalfde mijl lieten wij de paarden bij een pofthuis uitruften, hetwelk aan den oever van eener kleinen ftroom lag, dien wij langs eene houten brug overgingen. Daarna verminderde de digtheid van het bosch, en wij kwamen dikwijls op opene plekken, die, deels aangebouwd, deels als weiden voor paar-

poodgen en wosnivee dienden: de eerste waren groot
 en sterk, maar eenigzins schraal, doch het hoorf-
 van was klein, gelijk in *Indie*. Tarw, gerst, ha-
 ver, mais, en wat scheen hier wel te tieren. Met
 de vijftiende mijl bereikten wij den oever van een-
 enge, doch diep en snelstrijdende rivier (de aloude
Chadifus), langs dewalke wij drie mijlen voortspoed-
 den, waarna eene houten brug ons tot den over-
 gang diende. *Scharshumba* ligt zoo geheel in het
 geboomte, dat wij hetzelfde eerst bij onze binnen-
 stede zagen; de *Jekil Brmak*, of de groene rivier,
 gedsijds *Chadifus*, scheidt de stad in twee deelen,
 waarvan de westzijde door de Grieken, de andere
 door de Turken, bewoond wordt. De rivier wa-
 tert omtrent tien mijlen noordwaarts in de *Zwarte*
Zee uit, en ik vond hare breedte, hier op de brug,
 omtrent twee honderdvijftig schreden. Dezelfde wa-
 teren stroomen ook door *Amujsa*, en hadt de
Kouli Hisfar sa, de *Lytwa* (dit houden zich daar-
 mede vereenigd heeft, versohilt de grootste weinig
 meer die van den *Kraat Erakab*). Het gebergte der
Amazonen paalde bij *Sonjien* aan de zee; op half-
 weg lag het omtrent twaalf, en te *Scharshumba*
 acht mijlen van ons af. Deze ligting was zes mij-
 len Z. O., zes mijlen O. Z. O., twee mijlen O.
 ten Z., vier mijlen O. Z. O., vier mijlen Z. O. ten
 O., vier mijlen O. Z. O., en drie mijlen O. ten Z.
 De kasaba *Scharshumba*, stellende waarschijnlijk

lijk

Nijk het veld *Magnepolis* vóór, heeft weinig bo-
 epijkomst met eene stad, daar ieder huis met eenen
 grooten tuin en boomgaarden omringd is. Men
 schat de Turken op vijf honderd huizen in, en
 terwijl Grieken en Armeniërs sabbat samen houden het
 uitmaken. De bepleisterde housen quilen zijn twee
 verdiepingen hoog, zijnde die gelijkvloers, zoo als
 algemeen in *Turkye*, voor het vee en de knechts
 ingerigt. De Hakim van het distrikt, dien men
JANIKLI noemde, gaf ons een konak in een
 Grieksch huis, welks eigenaar naar *Arabic* verhuisd
 was; langen tijd bleven wij met onzen *Turkischen*
 geleider, vergeefs hier aankloppen, totdat eindelijk
 gene oude vrouw ons opendeed, die zich echter zóó
 bevreesd beroonde, dat zij al stamelende schreeuwde,
 en eerlang de gheheel buurt in beweging bragt.
 Wij konden haar niet doen het krachtige
 geschreeuw der vrouwen, geene reden doen ver-
 staan, doch eindelijk sprak onze knecht hen in hun-
 ne eigene taal aan, en verzekerde, dat wij Engell-
 schen waren. De sloech een nachtverblijf wenschen-
 ten, en alles gaarne rijkelijk betalen wilden. Men
 bedaarde de storm, ten men geleide ons braken
 naar het beste vertrek, terwijl men de goederen van
 de banken nam, waarop dezelve ontladen waren,
 bloemen, vruchten, en visch bragt men ons, en
 iedereen was in de weer, om ons opmerkzaamheid
 te bewijzen. Ik haal dit met oogmerk aan,

ten einde de geardheid van het volk, en tevens de dwingelandij, waaronder zij zuchten, aan te toonen. Wij zaten naauwelijks, of wij hoorden wederom een getier op het plein, en bevonden onzen Tartaar in strijd met den Soeraje, wien hij de helft van zijn voerloon, dat hij ontvangen moest, zocht af te knibbelen.

25sten. Dezen morgen teekende het weerglas van Fahrenheit 65° in de schaduw. Te tien ure slegen wij te paard en vervolgden onze reis naar *Kivich*, welks afstand tien Tuksche uren, of zes en dertig mijlen, bedroeg; de landstreek verschilde hijskens niet met die van gisteren, en bleef dus vlak, hoachtijk en moerasig. Kenige wainige plekken waren aangebouwd, doch het meeste land diende voor talrijke verkudden en stoterij. Wij ontmoeten geene dorpen, doch wij zagen nu en dan verscheidene houten hutten tusschen het geboomte. Met de dertiende mijl doorgaarden wij eene beek, en met de vijftiende kwamen wij in den klainen kafehan *Terme*, bestaande in een honderdtal huizen, van balken gebouwd; eene gelijkgenoemde rivier, oudtijds *Thermaden* geheeten, loopt hier voorbij.

De boorden van dezen stroom zijn vermaard in de fabelachtige geschiedenis als het verblijf der Amazonen, welke wonderbare vrouwen zoo wel de geleerden van deze als van vroegere tijden hebben bezig gehouden: vele Grieksche en Romeinsche schrijvers

vers' maket van dezelve gewag, terwijl wederom
 anderen haar bestaan ontkennen. *Herodotus*
 twijft hierover stil, en ofschoon *Isidore* en
 in zijne oorlogen tegen *Mithradates*, gebied
Themiscyra doortsok, komen zij bij gene van zijne
 geschiedschrijvers voor (*). Zoo wij *Jovianus*
 gelooven moeten, dan stammen de *Amazonen* van
 eene Scythische horde af, die, van den geboortan-
 grond verdreven, eene wijkplaats aan de kusten
 van det *Euaxin* en de oevers van den *Thermodon*
 zochten. Daar de mannen kampende gesneeveld
 waren, lagen de vrouwen voortaan de huwelijkso-
 banden als onbestaanbaar met hare vrijheid aan, en
 gewoon aan de mannelijke oefeningen van paardrij-
 den en jagen, vertedelden zij zich koch tegen alle
 vreemde indringers, doch verbooden, nu en dan,
 de omarming harer nabebaren, ten einde haar ge-
 macht in stand te houden. De mannelijke kinderen
 gaf men prijs, doch de vrouwelijke werden in den
 wapenhandel geoefend, terwijl zij zelfs de regter
 borst afbrakden, ten einde die, bij het spannen van den
 boog,

(*) De geleerde *BRYANT* heeft, mijns oordeels, ge-
 noegzaam bewezen, dat de geheele geschiedenis van de
Amazonen een fabel is, zijnde de inwoners van *Kappo-
 dock* en *Pontus*, die de zon vereerden, algemeen met
 dien naam bestempeld. Ook de veel vermogende toefem-
 ming van *Gibson* en *RANWELL* strookt met deze denk-
 beelden.

boog niet hinderlijk zijn mogt. De koningin der Amazonen, van welke DIODORUS SICULUS gewaagt, zoude hare veroveringen van den *Tanis* tot aan de grenzen van *Syrie* hebben uitgebreid, en QUINTUS CURTIUS verhaalt, dat THALESTRIS, ALEXANDER bezoekende, over zijne kleine gestalte vreemd opzag, echter hem deed verstaan, dat zij gaarne eene troonopvolgster van hem verwachten zoude. Eene van deze koninginnen rigtte tempels ter eere van MARS en DIANA, de beschermgoden der Amazonen, op, en bouwde, aan den mond van de rivier *Thermadon*, eene stad, *Themiscyra* genoemd, die naderhand door LUCULLUS belegerd werd (*).

Wij verpoosden een halfuur te *Therma*, hetwelk, waarschijnlijk, zoo wel wegens naam als ligging, bij, of niet ver van, het aloude *Themiscyra* staan moet. De rivier, die wij over eene houten brug pasfeerden, was omtrent zeventig schreden breed, en liep met eenen zeer langzamen stroom ongeveer drie mijlen van hier in zee. Deze wateren, wier rietachtige oevers schuins afliepen, leverden eene over-

(*) PLUTARCHUS verhaalt ons, in het leven van LUCULLUS, de plandering van *Themiscyra*, doch de Amazonen komen daarbij in geene aanmerking. Deze stad bood eenen sterken tegenstand, waartoe zelfs wilde dieren gebezigd werden.

overvloed van visch op. Den *Thermodon* verlatende, gingen wij twee mijlen door een moeras, waarna wij aan het strand van de *Zwarte Zee* kwamen, hetwelk, na eene korte poos, ons wederom op den weg bragt, en, met de twintigste mijl, diende ons eene houten brug, van een zestig schreden lengte, tot den overgang van de rivier *Melicherme*, die, zoo mogelijk, nog trager stroomde dan de *Thermodon*. Deze rivier, oudtijds *Baris* genoemd, loopt, van de brug af, drie mijlen, gelijkstreeks met de zee, op omtrent een vijftig schreden afftands, waarna dezelve met nog eenen anderen stroom in den *Euxinus* uitstroomt. Hier bereikten wij weder het strand, langs hetwelk wij vijf mijlen voorttrokken, hebbende aan onze rechterhand een stilstaand water of somp, hetwelk door bergstroomen, die niet tot aan de zee doorwoelen konden, teweeg gebragt werd. Op de acht en twintigste mijl doorwaadden wij de rivier *Askijda*, voormaals *Thoaris*, wier helder water door een keiachtig bed en langs lustboschen en groene beemden stroomde. De hitte, die heden vrij sterk geweest was, werd thans, tegen den avond, door eenen verschen zeewind verkoeld, hetwelk deze bakoorlijke streek nog meer veraangenaamde. Met de dertigste mijl moesten wij wederom door eene rivier waden, die omtrent van dezelfde grootte en even helder als de *Askijda* was. De bergketen der Amazonen, die, het meer-

derdeel van den weg, omtrent acht tot negen
 len van ons af lag, naderde thans weder het strand,
 en vormde eene uitgestrekte boog tusschen *Sam* / *den*
 en *Unieh*. Dit niet zeer hooge gebergte is met fraai-
 je boomen (*) bedekt, waartusschen afwisselend ge-
 bouwde velden en verstrooide woningen een beval-
 lig verschiep opleverden. Vervolgens reden wij af
 langs het strand en over een eng pad, dat in de rot-
 sen uitgehouwen was, terwijl eene reeks van beem-
 velen zich aan onze rechterhand uitstrekte, wier zand-
 achtig gesteente in regtlijnige schichten lag. De
 grond was met zeer hooge heesters bedekt, waar-
 onder ook andere waelderige planten en fraaije an-
 gelieren zich kenmerkten. Met de vier en dertigste
 mijl stegen wij eenen steilen heuvel op, vanwaar
Unieh zich voor ons uitbreedde, geheel met vrucht-
 bare tuinen omringd. De steeg lag aan zene kleine
 bogt, en de zee, die ons nu en dan tusschen het
 digte loof der boomen, in het bogt viel, was zeer
 stil; boschen, met niet te veele boomen, bedek-
 ten het rechtsaf liggende gebergte, en aan zene zijde
 was eene diepe holte, in welke eene schier regtlij-
 nige rots zich verhief, op wier kruin een oud kas-
 teel stond. Er lagen verscheidene schepen op de
 reede, terwijl de hulzen over het water schenen te
 hangen.

(*) Eiken, eschen, olm, peren, en moerbeziehboomen zijn de algemeenste.

hangen. De heuvelen afkomende, reden wij langs eenen hoogen muur, die rondom een verbaazend groot gebouw liep, en wachtten vervolgens een kwartier nuus op de straten naar onze vooruitgezonden Tartaar. Hij daagde eindelijk met den Griekſchen deſpoot en nog eenen ambtenaar ten voorſchijn, die ons een klein huis naast een Griekſche kerk aanwezen; met hetwelk wij ons hoe ongeziflijk ook, vergenoegen moesten, daar wij vermits eenigen tijd naar een beter hadden laten omzien. Het was nu reeds donker, en wij waren beiden hongerdig en vermoeid; doch, binnen een uur, brags men ons een kostelijk avondeten, hetwelk in een achttal ſchotels beſtond, waarbij de Aga nog een gebraden lam tot geſchank gevoegd had. Voorts plaatſten zij nog drie groote ſleſſchen met uitmunten wijns bergwerks eenen beker met arak, vermoedende, dat wij dit voor het grootſte gedeelte gebruiken zouden, naardien zij hier de Europeanen voor de grootſte drinkers hielden. De rigting van onzen weg liep beden twee mijlen Z. O., twee mijlen O. Z. O., twee mijlen O., twee mijlen O. ten N., acht mijlen O., eene mijl N. O., zes mijlen O. ten Z., eene mijl O. ten N., anderhalve mijl O. ten Z., zes en eene halve mijl O. ten N., eene mijl Z. O., anderhalve mijl N. O.

Unieh is ſlechts eene verbastering van *Ænoe*, de aloude naam dezer ſtad, die ook destijds geene plaats

van meer vermaardheid dan tegenwoordig schijnt
 geweest te zijn. De huizen zijn van hourgebouwd,
 en zijn die, welke aan de zee liggen, op steenen
 pilaren of palen rusten, zoo dat men booten onder
 de huizen kan zien varen; doch de modder en stank
 der kratten maken eene treurige tegenstelling uit, met de
 uitnemende schoonheid van dezen omtrek vergeleken.
 De welgezetene inwoners, die in Turken, Grie-
 ken, en Armeniers bestaan, drijven eenen aanzienlijken
 koophandel met *Konstantinopel* en *Theodosia*, de Krim-
 sche hoofdstad. Een groot getal schepen, waaron-
 der het grootste nogtans geen twee honderd ton kon be-
 vatten, behoorden hier te huis; dezelve waren op de
 aan zee, niet ver van de stad gelegene, scheepswerf
 gebouwd, en werden door Grieken bevaren. De
 veeltallige moskeen zijn niet groot; de Grieken heb-
 ben hier twee kerken en de Armeniers eene; ook is
 hier een goed bad en een gerustre kham. De uitvoer
 bestaat in vruchten en wijn, benevens katöenen stoffen
 van *Tocat* en *Diarbek*; daarentegen wordt er koorn en
 olie van de *Krim*, alsmede koffij, suiker, en Europe-
 sche manufacturen van *Konstantinopel*, ingevoerd.
 De Grieksche despoot, die ons zoo veel
 opmerkzaamheid had bewezen, kwam deze morgen
 eenen aanbevelingsbrief aan den heer PISANA, de
 Engelsche Dragoman (*) te *Konstantinopel*, verzoe-
 ken,

(*) Men moet beklagen, dat er, tot nog toe, geene ge-
 schik-

men, waarmede ik hem gaarne van dienst zijn wilde. Hij verhaalde, dat de Basfa van *Widin*, reeds voor eenige jaren, een tien duizend piasters van hem had opgenomen, doch dat zijne aanmaning steeds niet anders dan levensgevaarlijke bedreigingen te weeg bragten, weshalve een gezaghebbend vriend bij de *Porte* welligt een goede uitwerking hebben mogt. De warmte was heden te acht ure 65°, en te elf ure 69°. De bevalhebber van deze plaats, een zoon des

Bas-

schiktere gemeenschap tuschen de Engelsche gezanten te *Konstantinopel* en het Turksche ministerie plaats heeft. Veel is er tegen het gebruik der dragomans, of tolken, te opperen, naardien zij geborene onderdanen van den Grooten Heer, en, naar ik vrees, geenszins tegen kuipetijen bestand zijn. Hunne inzigten zijn, wegens hunne opvoeding, zeer beperkt, en, naar hunne familiën en betrekkingen, die te *Pera* huisvesten, bij de uitbarsting van eenen oorlog, aan de wraak der Turken blootgesteld zijn, is het hun belang, alles tot vermindering van geschillen aan te wenden. Gevolgelyk zijn zij bevreesd, om manmoedig de bepalingen van den gezant over te boodschappen, wiens eer, zoo wel als die van het voorgestelde volk, zij dikwerf voor hun weifelend gedrag te kort doen. Konde, deshalve, de gezant onmiddellyk met den Reis Effendi (minister van buitenlandse zaken), of door middel van eenen der Engelsche secretarissen, onderhandelen, zoo zoude hierdoor niet alleen veel gemak ontstaan, maar tevens ieder misverstand ontweken, en daarbij een klaarder inzicht van den waren staat der zaken verkregen worden.

Basia van *Phaïa*, stelde ons voor, verlatende *Trebisond* met scheepsgelegenheid te vertrekken, die ook alle reizigers, wegens de slechte wegen en man-
 gel aan gerijf, te baat namen. Wij gaven hem hierop te kennen, dat wij daardoor, grootelijks, het eigenlijke doel onzer reizen missen zouden, en kregen dan ook toezegging van paarden. Onze postreis naar *Fassa* bedroeg slechts zes uren, of achtien mijlen; doch de weg was zeer slecht: en liep langs het strand, dat met groote keisteenen bezet was, waarover de golven spoelden. Een hooge zeebank en dicht geboomte beschermde ons voor de zonnestralen, de takken der eiken hingen tot in het water, en dezelve waren met veel immergroen, als laurieren, hulzen, en heesters, die zeven tot acht voet opschoten, vermengd. De voornoemde angelierbloemen zag men hier ook in menigte, wier kleur naar evenredigheid, dat dezelve aan de zon al of niet waren blootgesteld, verschilde. In de schaduw nam de tint eene levendige helderheid aan, die in de zon verbleekte en kwijnde; op sommige plaatsen was deze bloem fijn rood, dan weder purperachtig, en ook zwart karmozijnkleurig. Nergens in *Klein-Azie* zag ik dezelve zoo schoon en zoo volmaakt als hier; zij groeijen aan eenen struik, wiens grootte met den middelloortigen laurier overeenkomt, terwijl de bladeren elkander mede gelijken. *Unieh* verlatende, doorwaadden wij terstond eene
 on-

onbeduidende rivier, *Unish sa* genaamd, en, na twee en eene halve mijl, hadden wij wederom eene rivier, oudtijds *Phigamus* genaamd, en, eene mijl van *Fatfa*, eenen bergstroom. De heuvelen lagen zelden verder dan twee mijlen van zee, en derzelyer takken bereikten somwijlen het strand. *Fatfa* is een geringe kafaban, met een oud paleis, en eenen grooten khan, die voor de kooplieden, welke goederen naar de *Krim* vervoeren, dient, en hetzelfde ligt aan eene schoone baai, die voor de oostelijke winden door eene landspits, voorheen het voorgebergte van *Fasonium*, en thans kaap *Fasun* genoemd, beveiligd wordt.

Nauwelijks hadden wij hier onzen intrek in eene ellendige kamer, of liever hok, genomen, of het kwellend ongedierte verdreef ons van daar; dit ongemak, waaraan de Turken zich, zoo zij slechts een zacht polster hebben, weinig storen, is hier zeer gemeen. Eene donderbui, met zware regenvlagen vergezeld, verhinderde ons, dien avond, de ruïnen van het aloude *Polemonium* te bezigtigen.

27sten. Te zeven ure, des morgens, vertrokken wij uit *Fatfa*, en bereikten des namiddags, te vier ure, *Ordu*, een klein vischersdorp, liggende nabij het oude *Cotyjora*, alwaar de tienduizend eenigen tijd verwiilden, en vervolgens naar *Sinope* scheep gingen. Onze weg liep, de eerste vier mij-

len, langs eene zandachtige bogt, en, met de tweede mijl, gingen wij voorbij de bouwvallen van de oude stad *Polemonium*, die, naar men verhaalt, door *POLEMON*, den gunsteling van *AANTONIUS*, gesticht werd. De overblijfsels, die, uitgezonderd een verwelfd gebouw, uit verstrooide puinhoopen bestaan, liggen langs het strand en aan den mond van de rivier *Siderius*, die wij met moeite doorwaadden.

Met de vijfde mijl verwijderden wij ons van het zeestrand, en kwamen in eene boomrijke vallei, door wier midden een bergstroom ruischte. Vervolgens reden wij een gebergte op, hetwelk bij kaap *Jafon* en *Beona* in zee uitstak, en, met de twaalfde mijl, bereikten wij het toppunt, vanwaar wij een prachtig en treffend gezigt genoten. Door de onbewolkte lucht en de spiegelgladde zee konden wij hier kaap *Terme*, en glads *Kerefoen*, onderscheiden. Aan de landzijde zagen wij verbagende bergklompen, die van enge dalen en diepe kloven doorsneden werden; het oog verwijlde hier met genot op enkele weelderige groene plekken, die tusschen het talrijk geboomte lagen, en met de fraaiste bloemen versierd waren, terwijl de houten stulpen der inboorlingen, met tuinen van kersenboomen omringd, vaak dicht bij de steilste afgronden stonden. Hier beschouwden wij de natuur in hare geheele grootheid, en moesten wederom betreuren

dat

dat deze verrukkelijke gewesten aan het ontastfel-
 le bestuur onderworpen waren. De eiken, olm, no-
 ren, kerfien, peren, appel, pruimen, kastanje,
 hazel; vlier, en laurierboom groeijen in de bos-
 schen, doch de beukenboom, die hier trotlicher
 dan ergens opschiet, is het algemeenste. Met de
 zeventiende mijl hielden wij, bij eene bron, in
 een kustbosch van kerfienboomen, aan: de vruchte
 was nog niet geheel rijp; echter verkwikten wij
 ons met wilde aardbeijen, die in menigte rondom
 ons groeiden. Van deze plaats gingen wij allengs
 bergaf, terwijl het meer open land in aanbouw
 kwam, maardat wij de zee naderden. Op de drie-
 en twintigste mijl bereikten wij, bij het dorp *Pur-*
humba, wederom het strand, eene halve mijl
 voorbij hetwelk wij over eene rivier, oudtijds
Gangpa genoemd, streden. Dit land werd wel-
 eet door de Tibareners bewoond, die, volgens
 een ophron, in de aan zee gelegene steden hun
 verblijf hielden, en die de Grieksche opperhoofden
 aangane, op hunnen terugtocht, aangrepen. Om-
 trent vijf mijlen ten W. van *Purshumba* ligt het
 dorp *Jafu*, bij hetwelk zich nog de overblij-
 fels eener oude stad opdoen. Wij legden dertig
 mijlen, in eene Z. O. rigting, af, offchoon de
 regelrechte afstand van *Taisa* tot *Ordu*, volgens
 mijne gedachten, niet boven de zeventien of acht-
 tien mijlen belooopen konde.

Het *Cotijora*, hetwelk, mijns oordeels, de ligging van
 het aloude *Cotijora* inneemt, is een uiteenlopend
 dorp, gelegen aan eenen zeer fraaijen inham. De
 huizen zijn van hout gebouwd, en met dakparren
 belegd, die, ~~die~~ twee voet lang, zes duim breed, en
 slechts eens halve duim dik, nogtans het stormach-
 tigste weder verduren. De meeste inwoners zijn
 Grieken, benevens eenige Turken en Armeniers.
 De inboorlingen, in dit gedeelte van *Klein Azie*,
 kan men inderdaad fraai noemen, schoon zij enig-
 zins donkerder van tint zijn, dan men wel, naar
 het zachte en gematigde luchtgestel, vermoeden
 zoude. Zelfs de Griekse vrouwen betoonen
 zich hier, bij vreemde mannen, schroomachtig en
 terug getrokken.

29sten. De Aga van deze plaats kwam ons
 dezen morgen zeggen, dat hij een vloek voor
 ons befteld had, dewijl het dwaasheid zijn zoude,
 te land te reizen; doch wij wezen deze aanbe-
 ding van de hand, en verzochten, hoe eer zoo
 liever, paarden te mogen hebben. Eerst te elf
 ure verschenen dezelve, en wij reden dadelijk naar
Kerefoen, oudtijds *Cerasus*, alwaar wij juist aan-
 kwamen op het tijdstip, dat de knapen van de
 minarets de inwoners tot de eerste avondgebeden
 opriepen. De afstand, die men op twaalf uren
 opgaf, legden wij in vier en dertig mijlen af.
 XENOPHON, in zijnen terugtocht van de tien-
 di-

duizend, verhaalt, dat deze streken destijds in het bezit der Tibareniers en Mofynœciërs waren, wier gebied door de rivier *Pharmatinus* gefcheiden werd (*). Eenige benden van de laatstgenoemden stelden zich tegen den togt van de Grieken te weer; doch zij werden geslagen, en hunne hoofdstad ingenomen, waarbij de koning, in den brand van zijnen toren, omkwam. De overwinnaars vonden eene groote hoeveelheid gekookte kastanjes, die men hier als brood nuttigde, hetwelk nog heden in *Klein Azie* in gebruik is. De wijn, merkt *Xenophon* aan, was wrang en zuur; doch, indien men dezelve met water vermengde, werd dezelve zoet en smakelijk (†).

Wij

(*) De Mofynœciërs werden aldus naar de houten torens, die zij bewoonden, en nog steeds bewonen, genoemd. Dit volk beoorloogde elkander ten tijde, dat de Grieken hunne grenzen bereikten, zoo dat de Grieken van de eene partij hulp ontvingen, terwijl de andere zich tegen hen aansloten.

De Grieken spannen hier koozen, die gekookte kastanjes tot voedsel gebruikten, en die schier zoo dik als groot waren. Op hun zacht en blank vel waren, op den rug, verschillende kleuren, en van voren bloemen, ingeprent.

Xenophon roemt zeer op de schoonheid van deze ingelanden.

(†) Zoo als nog in deze dagen het geval is.

Wij sneedden den geheelen dag, beurtelings-
 lang, het zandachtige strand en over eene hooge,
 boomrijke, oeverbank. De heuvelen, die nu en dan
 zich tot in de zee uitstrekten, vormden kapen en
 talrijke kleine inhammen langs de kust; doch de
 natuur van den grond bleef, als voorteen, met
 schoone boomen, bloemen, en kerfboomgaar-
 den, bedekt. Met de tweede mijl kwamen wij in
 het dorp *Boeijack*, aan eene gelijkgenoemde rivier
 (oudtijds *Melantias*) gelegen, die in twee stroom-
 men, ieder omtrent vijftig voet breed, verdel-
 waa, welke wij, met veel moeite, doorwaden
 moesten. Hier redden wij niet minder dan twee
 en twintig ploegen op de akkers. Op de zevende
 mijl zetteden wij over de kleine rivier *Serindi*, en,
 op de achtste, zagen wij een uitgestrekt rijstveld.
 Met de zestiende mijl verpoosden wij een half uur
 in eene vischershut, en den genniede bracht ons in
 eene schoone en vruchtbare vallei, die na den zee-
 kant open lag. Hier doorwaadden wij den *Baij-*
dar su, voormaals *Pharmatius* genaamd, een hal-
 ve mijl van den mond, en op eene plaats, alwaar
 dezelve in vijf armen loopt. Deze vallei, die een
 natuurlijk amphitheater vormde, wordt meestal
 door Grieken bewoond, en vrij wel aangebouwd.
 De omringende bergen strekken zich tot omtrent op
 eene mijl van de zee uit, en stijgen, in hooge
 steile rotfen, of kegelschtige heuvelen, omhoog,
 die

die mer trotfche boomen verfierd zijn, onder wier
 bladerrijk loof men de houten torens des Indooftan-
 gen opmerkt. De avondftond was bekooftlyk, en
 het doffe geklots der golven, vermengd met het
 gezang des nachtegaals en de toonen van de hooft-
 derfuit, wergalnde van de zoffen. Men druiven
 overhandene wijgaardranken ftegenelden zich om
 den ftam en de takken der boomen; de peren zijn
 hier zoo goetkoop, dat zij het okka (*) voor een
 paar para's verkoopen, en van dezen grond bragt
IBUCULLUS het eerst de kerfen in *Europa*. Met
 de twintigfte mijf reden wij eene hoogte op, van
 waar wij de torens van *Keresoen* ontdekten, het
 welk op eene verhevene landtong lag, die in het O.
 eene amphitheatersgewijze bogt, omtrent gelijk de
 evenverlatene, begrenste. Vervolgens gallopeer-
 den wij langs het strand tot aan de ftad, alwaar wij
 eene kleine rivier overgingen. De Aga wees ons
 een vertrek in zijne eigen huis aan, zijnde een oud-
 gebouw, dat nabij de veert ftond; doch ook hier
 konden wij geenszins op zindelijkheid roemen, en
 vonden ons fchoor het onzaangenaamfte gezelfchap,
 in den fleep geftoord.

Keresoen, ook *Kirifonsho* genoemd, vooronder-
 ftelt men, dat de ligging van *Cerafus*, en alzoo te-
 vens

(*) Een okka bedraagt omtrent 2½ pond.

vens die van *Pharnacia* (*) inneemt, alwaar de
 TRAPAZITES, na den slag van *Cabira*, zijner
 vrouwen en zusters slechts de keus, hoe te sterven,
 lieten. Hetzelve ligt, gelijk reeds gezegd, op een
 verheven rotsachtig voorgebergte, dat in het O.
 eenen geruimen Inham begrenst, en schijnt voor-
 maals eene sterke plaats geweest te zijn. Een goed
 gedeelte van de oude muren bestaan nog heden, en
 zijn van eenen harden groenen (†) steen zamenge-
 steld, die men uit de rotsen gehouwen heeft, en
 loopen, gelijk te *Antiochia*, over den rug der hoog-
 ten, en langs de zijden der afgronden. De stad
 bestaat uit omtrent zeven honderd vervallene hu-
 zen; waarvan er een vijfhonderd door de Turken,
 honderd vijftig door de Grieken, en de overige
 van Armeniers bewoond worden, welke laatste de
 eenige ijverigen van deze maatschappij zijn, doch
 die tevens zoo sehandelijk door hunne Turksche
 opperheeren onderdrukt worden, dat zij vreezen
 hunne bezittingen in gevaar te stellen, indien zij
 zich een ovedelijk huis of ieder ander gemak van hof-
 ten.

(*) Secundum Sidenam Pharnacia est, munitum oppi-
 dum: ac post Trapezus, Græcanica urbs, ad quam ab
 Amiso navigatio est stadiorum circiter bis mille et ducen-
 ta. STRABO, Vol. II. p. 794.

(†) De rotsen van *Keresoon* bestaan uit eenen groenen
 steen van velerlei soorten.

Zij moeten, derhalve, hunnen rijkdom onder een behoefdig voorkomen verbergen, en dit is, grootelijks, de oorzaak, waarom de meeste Turkfche steden er zoo jammerlijk uitzien. De inwoners bouwen hier hunne eigene fchepen in de baai, en drijven koophandel met de *Kris*, van waar zij ook mais invoeren, wordende het gewone brood alhier van dat koorn bereid. Deze plaats werd mede door *XERXANON* aangedaan, die dezelve eene Griekfche, in *Cotches* gelegene, volkplanting noemt. *Cerfus* werd door *PHARNACES I*, koning van *Rontus*, vergroot en verfraaid, en vervolgens naar hem genoemd; *LUCULLUS* veroverde hetzelfde in den oorlog met *MILTHRIDATES*, en de Turken onder *MAHOMED II*.

Offchoon wij ons bepaald voorgenomen hadden, om, zoo mogelijk, het overige van onze reis naar *Trebifand* te land af te leggen, konden wij echter, met bedrighingen, aanbiedingen, noch betoogen, geen enkel paard krijgen, en de Aga zeide ronduis, dat de wegen onbruikbaar waren. Wij moesten derhalve, eindelijk, wel toegeven, en wij zouden dus over zee naar *Tripoli*, of, gelijk de Turken hetzelfde noemen, *Treboli*, vertrekken.

Den 1ften Junij. Het weder, dat, gedurende den nacht, vrij onftuimig geweest was, tegen den morgenftond opgehelderd zijnde, ftaken wij, met eene feloek en zes Griekfche matrozen, in zee, en kwamen,

mony ~~afvossende~~, bij een klein eiland, in vroeger
 re ~~tijd~~ ~~afvossende~~ geheeten, alwaar wij eenige
 minuten met het bezigten van een oud kasteel door-
 bragen. De Umfang van het eiland bedraagt slechts
 een vierde mijl, en schijnt weleer geheel in het
 rond ~~voort~~ te zijn geweest; doch de thans nog
 bestaande muren zijn blijkbaar van Turkschen oors-
 prang. Het deert voortreffelijk water op en heeft
 een goede haven, in welke de vaartuigen digt te-
 gen de roffen liggen kunnen. Op het derde uur
 zagen wij het dorp *Kirhop*, terwijl wij zelden ver-
 der dan vene halve mijl van de kust af voeren. Te
 tien ure dwong ons de opstekende wind, om in eene
 krete, bij het dorp *Balage*, twaalf mijlen van *Ke-
 resben*, in te loopen. De heerschende winden van
 dit jaargetide komen uit het N. O., en waaijen dik-
 wens wij onstuimig; waartegen de booten geens-
 zins berekend zijn; men kan dezelve met gemak op
 strand zetten, en dit schijnt men, bij denzelven bouw,
 hoofdzakelijk bedoeld te hebben. Het gebergte na-
 dert, eenige mijlen ten O. van *Keresben*, de zee, en,
 op eenen afstand, zagen wij den hoogen top van
Chat-Dag liggen, die als de voornaamste baak voor de
 schepen, uit de *Krin* komende, dient, en regt-
 streek ten Z. van *Keresben*, op omtrent twintig
 mijlen, strekt. De schepen hebben zich hier, voor-
 al des nachts, bij de kust in acht te nemen, die
 door veeltallige blinde klippen gevaarlijk is. Te-
 gen

gen den avond kalmer wordende, staanden wij wederom in zee, en zeilden, na zes of zeven mijlen, voorbij kaap *Kara*, voormaals *Zephyrium*. Vervolgens bereikten wij eene bogt, omtrent twaalf mijlen breed, en ankerden tegen middernacht in de haven van *Tereboli*, die aan de westzijde van een rotsachtig voorgebergte inloopt, en door een oud, op een klein eiland gebouwd, fort aan den ingang beschermd wordt. Op de meeste kaarten heb ik derzelve ligging in het midden van eenen diepen inham, ten O. van kaap *Kara*, gevonden; doch dit is verkeerd, daar dezelve geheel op den uithoek, die den voornoemden inham in het O. beperkt, ligt. *Tereboli*, of *Tripoli*, is omtrent half zoo groot als *Kenesaen*, doch de huizen, schoon vrij gering, zijn nogtans beter dan op de laatstgenoemde plaats, en eveneens langs de afgronden en de hellingen der bergen verstrooid. Het water is langs het strand, aan de westzijde van de stad, vrij diep, en in het O. kunnen kleine schepen, beveiligd tegen de stormen, in eene haven liggen. De bevolking bestond, naar men verhaalde, in vierhonderd huisgezinnen, en men treft hier, als het opmerkelijkste, twee schoone khans, eene oude Grieksche kerk, en het huis van den Aga aan, hetwelk van hartsteen met verswefde ingangen en vensters, gelijk de Genuesche en Venetiaansche gebouwen in de *Levant*, zamengesteld is. Er is geen akkerland.

in de nabijheid van de stad, doch de bergen toeren
 galle wuide voor talsijke kudden van schapen en
 geiten op, en meestal ziet men veldhoenders, kwart-
 tins en sneppen. Doch de fazant, die oorspronke-
 lijk van de heuveln van de *Physis* en de naburige
 Indische landfchappen te huis behoerde, is zeer
 zeldzaam. *Terebali* is vijf en dertig mijlen van *Be-
 nifien*, en twee en zeventig van *Tachifon* afveer-
 dert. De warmte teekende deze morgen, was om
 ure, 70°. Heden ochtend namen wij onzen torek
 in een Grieksch hais, en ik zond onzen Tarsar
 naar den Aga, ten einde te beproeven, of wij pad-
 den mijnen konden: hij kwam echter onverrichter
 sake terug, en wij werden tevens door den N. O.
 wind opgehouden, die tot nu toe, als eene regel-
 matige frische zeebulte, te tien ure des morgens,
 opflak, en tot des avonds zes ure aanhield, waar-
 na ligte landwinden den zwaer vervlogen
 gden. Gisteren bleef en gestadig een zoo hevig
 weder aan de lucht, dat wij onmogelijk in zee
 gaan konden, en eerst heden mer den dagerand ste-
 velden wij, met eenen zachten landwind, van hiet.
 Met de tweede mijl zelden wij voorbij den mond
 van den *Terebali fu*, welke aanzienlijke rivier, door
 eene nauwe bergengte, in zee stort. Midden in de-
 ze engte, en omtrent vier mijlen van het strand,
 ligt het kasteel *Badnâma* op eene afgezondene hoog-
 te.

De volgende dag, eene Terschelling, hield
 ons lange de opstandkreet aan, en hoopt hier, met
 vele maanden tegen al de krijgs-
 heerden, welke de naburige Barch's in het veld tel-
 len konden, tegenstand, inmiddels de heleger-
 maas, vriend of vijand niet ontziende, de omlij-
 gende distrikten en dorpen verwoestten. Met de
 tiende mijl voeren wij om de kaap, die de bogt van
 Tschali in het O. beperkt, en ik moet hier aanmar-
 ken, dat al deze landspitsen O. ten N. en W. ten
 E. in elkander strekten. Op de dertiende mijl viel
 ons een schoon gebouw, dat aan een opperhoofd,
 MAAROKAN BACH genaamd, toebehoorde, in het
 noeg; op de veertiende hadden wij den mond van
 eene kleine rivier; en, met de vijftiende, landden wij
 in het dorp *Euloi*, het oude *Philocoma*, dat op de
 grenzen der *Phylines* lag. Na hier van vaartuig ver-
 wisseld en een ontbijt van toom en aardbezien ge-
 nuttigd te hebben, vervolgden wij onze vaart. Met
 de derde mijl voeren wij voorbij het kasteel en dorp
 van *ENNAHAM BACH*, Godsdyogd van *Unieh*, waar-
 achter wij den met sneeuw bekrinden berg *Six Dag*
 bespeurden. Met de achtste mijl noodzakte de we-
 derom oostelijc waaijende zwaaijende wind het scheepsvolk,
 om het vaartuig langs het strand voort te trekken.
 Op de negende mijl vloede eene kleine rivier langs
 het dorp en buitenverblijf van *EUSUF BACH*, en
 op de tiende lag het vervallene fort *Gorilla*, door

onze oude Aardrijksbeschrijvers *Coralla* genoemd, op
 een rotsachtig voorgebergte. Met de twaalfde mijl
 ontmoetten wij *Jarbolie*, in het W. van eene fraaije
 baai, hetwelk wegens keurige wijn vermaard is;
 en de vijftiende bragt ons in de ruime haven van
Buijuk Leman, welk dorp, in een twintigtal hou-
 ten woningen bestaande, diep in de bogt stond.
Sits Dag strekte van Kaap *Gorilla* Z. W. ten W.
 en kaap *Buijuk* O. ten N., op omtrent dertig mijl-
 len afstand. De landstreek nam allengs, nadat wij
Trebisond meer naderden, in bevolking en aanbouw
 toe: de houten stulpen der ingelanden zag men langs
 de valleijen en hellingen der bergen verspreid, die
 een schilderachtig schouwtooneel, met uitgestrekte
 wijngaarden, trotsche lustboschen, en groene
 beemden opleverde. Een hoog gebergte, voorheen
Saur geheeten, strekte van het Z. W. naar het N.
 O., en vorderde eene verre strek in zee, waardoor
 de voornoemde kaap *Buijuk* ontstaat. Wij namen
 bij den Aga het herderlijke middageten, bestaande
 in brood, melk, en honig, de gewoonlijke kost
 hier te lande; de wind veranderde ook weldra guns-
 tiglijk, en, met een frische koelte, zeilden wij we-
 derom voort. Eene halve mijl verder stroomde
 eene rivier, en op de vierde mijl eene beek, nabij
 een groot huis, in zee, waarna wij op de dertien-
 de kaap *Buijuk* bereikten. Wij stuurden langs dit
 voorgebergte O. ten Z. tot aan het dorp en bouw-
 val-

vallige kasteel van *Aga Kela*, oudtijds *Hormonasa*,
 toen wij, onzen koers Z. O. ten O. rigtende, in
 eene schoone baai kwamen; op de zeven en twintigste
 mijl stapten wij in de kasaban *Platana* aan land, welk
 distrikt weleer, luid de overlevering, door eenen
 volksftam, *Drilie* genoemd, bewoond werd, dien
 de bij *Trehifond* gelegerde tien duizend aangrepen.
 Bij het verlaten van *Buijuk* bespeurden wij talrijke
 benden, die, met karabijnen gewapend, over de
 bergen trokken, en, naar men ons verhaalde, een
 naburig kasteel, *Sahern* genoemd, gingen belege-
 ren, dat op eene, aan alle zijden ontoegankelijke,
 rots lag, en in hetwelk een vijftig man reeds bijna
 twaalf maanden aan quizenden het hoofd geboden
 hadden. Gelijkewijs heeft onlangs het kasteel
 van *Satalina*, aan de *Middellandsche zee*, de
 geheele magt van de *Porte* getart, welke, na eene
 belegering van tien maanden zoo ter zee als te land,
 zich eindelijk genoodzaakt zag, om met de oproe-
 rige strijders te onderhandelen.

4den. Deze morgen werd de heer *CHAYASSE*
 gewaar, dat men hem rok en vest ontstolen had,
 zijnde dit de eerste dieverij, die wij, na ons vertrek
 uit *Konstantinopel*, ondervonden, en, onaangezien
 onze navorsching en beklag bij den *Aga*, moesten
 wij ons verlies ons getroosten, te meer daar een gun-
 stige wind onze afreis bespoedigde. Na tien mijlen
 zeilens stuurden wij dan ook in de haven van *Tre-*

Hifond, die aan eene landspits O. ten W. van *Kasp Hormonaja* ligt. Nadat wij de stad naderden, nam de hoogte zoo wel als het boomrijke van de bergen allengs af, terwijl de aanbouw vermeerderde, die hoofdzakenlijk gerst, vlas en wijn opbragt. Wij kwamen in de westelijke haven bij eene bouwvallige kaai, die door de Genuezen opgerigt werd, aan wal: dezelve was opgevuld met vaartuigen, en het strand met kisten, die de monsters van granen en levensmiddelen inhielden, welke de schepen aanbragten. Alles was hier in eene woelende beweging; hier liepen jongens met serbit, daar kramers met suikergoed rond; doch bijzonder werd onze opmerkzaamheid op een jammerlijk wezen gevestigd, die in het midden van de markt op een stuk beslijkt vilt zat: zijn ligchaam was met haar overdekt, zijne stem luidde als het gefank van eenen hond, en men verhaalde, dat hij ruim zoo veel spijs als acht menschen verteerde. Vele jaren was hij niet van deze plek geweken, en de Turken behandelden hem met alle achting (*), en gingen zelden voorbij zonder hem iets te geven (†). Nadat wij een paar uren in

(*) De Turken beschouwden de krankzinnigen als gnoselingen des hemels.

(†) Men zeide, dat hij in de bosschen gevonden was, en ik herinner mij een dergelijk geval van eene vrouw, die men, in het woud, nabij *Smirna*, ontdekte, en die, als

een

in een koffhuys gezeten hadden, geleide men ons
 in een klein huis, dat aan eenen Griekchen prie-
 ster behoorde. Hier kregen wij een bezoek van den
 Aga uit *Platano*, die ons verzocht, dat wij ons,
 wegens het gebeurde, niet bij den Mutesellim be-
 klagen mochten, die gaarne iets dergelijks tot voor-
 wendfel nemen zoude, om de dorpeelingen een drie
 stukken piasters af te pijnigen. Verder betuigde hij,
 dat hij, na alle onderzoek, de gestolene goederen niet
 had kunnen ontdekken, terwijl hij, niet zondet
 waarschijnlijkheid, onze bootslieden als de dieven
 beschouwde. Wij beloofden hem zulks, te meer
 wegens de geringe waarde en zijne geopperde rede-
 nen; dan onze Tartaar, die middelerwijl de ge-
 heele zaak rondgevent had, bragt ons weldra eene
 boodschap van den Mutesellim, die ons liet weten,
 dat hij de onthoofding van den waard in het koff-
 huis, bij mij gehuisvest, bevolen, en tevens een
 zware geldboete aan het distrikt opgelegd had.
 MAHOMED AGA had in zijn beklag ronduit be-
 weert, dat in de rokzakken wel duizend gouden
 ruba's geweest waren, offchoon hij wel wist, dat
 alles in weinige piasters en een zakkompasje bestond.
 Ik verzocht daarop den Mutesellim schriftelijk,
 de zaak in geen aankomsting te nemen, tevens bij
 hem

een dier met haar bedekt, noch regtop gaan noch spreken
 konde.

hem om een paar paarden en eenen wegwijzergodin ons in de stad kon rondleiden, aanvragende. Den volgenden morgen, te tien ure kregen wij het verrijchte, waarna wij het Grieksche kwartier, dat het oost gedeelte van de stad uitmaakte, verlieten, en door de zeepoort naar de kerk van *S. Sophia* zeden, die omtrent eene mijl ten W. van de stad, op eene hoogte ligt, van waar men de zee overziet: dezelve is, schoon niet groot, in de gedaante van een kruis uit hartsteen gebouwd, en het licht valt van het topgewelf, dat door vier marmeren zuilen gedragen wordt. De voornaamste ingang, eens soort van porticus, is met vier marmeren pilaren van de Korintische orde versierd; boven de deur ziet men den Romeinschen arend, benevens veelallige kleine reliefs, die meest alle beschadigd zijn; voorts loopt een fraai lofwerk geheel rondom de buitenzijde van het gebouw. Een eind wege verder staat een zeer groote vierkante toren, die thans tot eenen koestaldiende, en op de omliggende hoogten zag men overal zware bouwvallen. Van hier keerden wij weder naar de stad langs eene laan terug, die door de overblijvende boomtakken der ruïnen, welke aan den voet der heuvelen lagen, gevormd werd; en nabij de poort gingen wij, voorbij de grafombe en heilige rustplaats van *Αβια Σοφια*, een hoogvereerde Mahomedaanse heiligen, welk fraai gesticht tevens eene madrasa voor dervissen bevatte, die

doordringing van pelgrinnen onderscheid werd.
 Tusschen de buiten en binnenpoort reed wij over
 eene steenen brug, die over eene *grotte* of *grotte*
 kloof, welke de stad in het W. verdeedigde, opge-
 rigt was. De tweede poort is van eene Romeinche
 bouwonde, en ligt hierbij stong eene *kerk*, die
 thans in eene moskee vervormd is. Daar eene *me-*
nigte nauwe en modderige straten kwamen wij op
 het *forum*, dat in het zuidelijkste gedeelte van de stad
 ligt, en een uitgestrekt gezicht over dezelve, alsme-
 nds over de omtrekken, heeft. *Trobisond* neemt eene
 langwerpigen vierhoek in, wiens langste zijde af Z. en
 N. loopen, en rijst, langs eene bevullige helling, van
 de zee af; in het O. en W. wordt hetzelfde
 door twee diepe gooven beschermd, die door eene
 in de rotsen uitgebouwene gracht, achter het kas-
 teel onloopende, verbonden zijn; daarbij is er in
 het N. nog een *truijse* wijk, van het praalgraf van
AVLON SOR HE marktstraten, aangelegd. De oude
 muren die vrij hoog van *steen* gebouwd zijn, om-
 zomen de voorroede berggroeven, worden in
 het N. door de zee bespoeld, en vereenigen zich,
 in het zuiden, met de sterke; men telt hier zes dub-
 bele poorten, waaronder die van *Erzeroen* een
 Grieksch opschrift bevatte. De meeste huizen
 zijn van steen en kalk gebouwd, met kleine roode
 tegels overdekt, en, gelijk de Turksche woningen
 over het algemeen, onaanzienlijk van buiten en on-
 goetijfelijk van binnen.

Wij verlieten wederom de stad door de Erzeoem-
 sche poort, en de brug, die over de bergkloof in
 het Oosten ligt, overgegaan zijnde, kwamen wij in
 een groote vaastad, die meestal door Christenen
 bewoond werd, en wier oude kerken en andere ge-
 bouwen getuigden, dat dezelve voormaals een ge-
 deelte der oude stad uitmaakte. Een groen met
 huizen omringd plein noemde men *Geer Mijden*,
 of, markt van de ongelovigen, als liggende in het
 Grieksche kwartier; van hier kwamen wij op eene
 plek *Eski Serai*, of het oude paleis genoemd, el-
 waar een groot vervallen gebouw op een schierei-
 landje stond, hetwelk twee bogten in de zee vorm-
 de; die in het O. is het beste voor de winden be-
 veiligd, en hier ankeren de grootere schepen; de
 andere (alwaat wij het eerst aanlandden), wordt,
 daarentegen, door kleine vaartuigen bezocht (*).
 Een Turksch paleis, dat daarna afbranda, schijnt
 hier van oudere bouwstoffen, welligt van het kei-
 zerlijke verblijf der **COMNENI's**, opgericht, naar-
 dien de zeer uitgestrekte ruïnen de schonst gele-
 gene en voegelijkste plaats van *Trebisond* bedekken.
 Deze zeer oude stad komt ook bij **XENOPHON**,
 in het geschiedverhaal van de tienduizend, voor,
 en

(*) De keizer **ADRIANUS** liet hier een zeehoofd
 bouwen, om aan de oostzijde van *Trebisond* mede eene
 haven te geven.

en wel onder de benaming van *Trapezus* (*), waarschijnlijk van de gelijkens op deze geometrische gedaante afgeleid; dezelve was, volgens dezen geschiedschrijver, eens welbewoond volkplanting der Sinopers, gelegen aan den *Pontus Euxinus*, in het land der Colchiërs. *Trapezus* bleef een vrije onafhankelijke stad, totdat dezelve onder het beheer der koningen van *Pontus* geraakte, op wie de Romeinen dezelve veroverde, en, als de hoofdstad van *Pontus Cappadocius*, in hun rijk inlijfde. Toen de Franken, in het jaar 1203, *Konstantinopel* betingtigden, stichtte *ALEXIUS COMNENUS* een rijk, hetwelk zich van den *Phasis* tot aan den *Hellespontus*, en waarover zijn nagelacht, als keizers van *Trebisond*, tot op de overhoering van *Mikrochus II*, in het jaar 1462, streekte; sedert welk tijdstip deze stad steeds in het bezit der *Porte* gebleven is (**).

MICH
 (*) Supra Pharnaciam ergo et Trapezuntem sunt Tibareni et Chaldæi usque ad parvam Armeniam. Ea est satis felix regio, quam, ut et Sophenam, regni tenuerunt, aliquando foedere Armenis juncti, aliquando rem suam privatim administrantes; pariterque et Tibareni et Chaldæi, ita ut Trapezuntem usque et Pharnaciam eorum se ditto proferret.

STRABO, vol. II, pag. 802.

(†) DAVID COMNENI, de laatste keizer van *Trebisond*,

Men rekent de bevolking van *Trebisond*, die uit een mengelmoes van Turken, Grieken, Joden, Armeniers, Georgiers, Mingreliërs, Circasliërs en Tataren bestaat, op vijftien duizend zielen. De koophandel is aanzienlijk; zijden en katoenen stoffen, door de inwoners bereid, benevens vruchten en wijnen, behoren onder de voornaamste artikelen van den uitvoer; waartegen koffij, suiker en wolvenmanufacturen, van *Konstantinopel*, alsmede granaat, zout, en ijzer, van de *Krim* en *Mingrelie*, ingevoerd werden. Er zijn hier achtien groote moskeën, acht khans, vijf baden, en tien kleine Grieksche kerken, die met de bouwwijze van de kerk van *St. Sophia* overeenkomen, en onder eenen despoet, of aarabischop, staan; doch de bezeftin, een bijster groot vierkant gebouw, dat, waarschijnlijk door de Genuezen, als een kruidmagazijn aangelegd is, verdient hieronder wel de meeste opmerking. Het zand rondom *Trebisond* is, gelijk reeds aangeltipt, in eenen gevorderden staat van aanbouw; maar het O. zijn de bergen minder hoog, en de kust loopt mede in die rigting. Het zand loopt mede in die rigting tot aan de stad, na eene belegering van dertig dagen, aan MAHOMED II over, die hert naar *Konstantinopel* vervoerde, alwaar hij, met acht van zijne kinderen, eenen schandelijken doot onderging, terwijl zijne moordenaars het verdrag schonden.

tot aan eene verwijderde Kaap. De Baas konnt
te *Phos*, vijf dagreizen van hier, zijn verblijf
doch deze stad staat onder het onmiddellijke be-
stuur van den Mutefellim, die ons vrij en merkwaardig
behandelde, en door wien wij reeds van de
inwoners kregen, daar hier geen *arsars* naar we-
zen was. Voor ons vertrek moesten wij hem nog
eene schriftelijke belofte geven, dat wij, wegens
de te *Platana* voorgevallene ontvreemding, geen
beklag doen zouden, dewijl hem dit welligt een
tuingig bezwaer kosten mogt.

Wij verliet de stad op den 11den van den maand
Grieksch, en gingen naar de kerk van *S. Marië*,
kerk van *S. Marië*, en gingen naar de kerk van *S. Marië*,
Verzoek van Trebisond om hulp. De Baas
Erzeroem. De Baas van Erzeroem
Wij zielden *Trebisond*, tegen den middag
vaarwel, en reden vijf mijlen langs eenen steenach-
tigen weg, van het achter de stad liggende gebergte,
waarna wij in een dal afzakten, en den linker oever
ver van eene kleine snelvlietende rivier, de *Meniam
mana su* genoemd, volgden. Op de vijftiende mijl,
tegen den avond, bereikten wij het gehucht *Ma-
turage*, alwaar wij noodzakelijk naar een geleide
moesten omzien. De bergen waren, aan beide zij-
den van het dal, tot aan derzelve toppunt beakkerd
met gerst, vlas en mais, terwijl de stulpen der
land-

in de nabijheid van de stad, doch de bergen teboeren
 goede weide voor zulke kudden van schapen en
 geiten op, en overal ziet men veldboenders, kwart-
 telen en snijpen. Doch de fazant, die oorspronke-
 lijk van de heuvelen van de *Phags* en de naburige
 Mongolische landschappen te huis behoorde, is zeer
 zeldzaam. *Terebithi* is vijf en dertig mijlen van *Ke-
 nyhan*, en twee en zeventig van *Tschibond* afge-
 derd. De warmte teekende deze morgen, was
 ure, 70°. Heden ochtend namen wij onzen intrek
 in een Grieksch huis, en ik zond onzen *Tarsar*
 naar den *Aga*, ten einde te beproeven, of wij pa-
 den wijgen konden. Hij kwam echter onverrichter
 sake terug, en wij werden tevens door den N. O.
 wind opgehouden, die tot nu toe, als eene regel-
 matige frische zeebreeze, te tien ure des morgens,
 opstak, en tot des avonds zes ure aanhield, waar-
 in ligte landwinden denzelfden vervolgden.
 Gisteren bleef en gestadig een zoo hevig
 onweder aan de lucht, dat wij onmogelijk in zee
 gaan konden, en eerst heden met den dageraad ste-
 venden wij, met eenen zachten landwind, van hier.
 Over de tweede mijl zelden wij voorbij den mond
 van den *Terebithi*, welke aanzienlijke rivier, door
 eene nauwe bergengte, in zee stort. Midden in de-
 ze engte, en omtrent vier mijlen van het strand,
 ligt het kasteel *Bednama* op eene afgezonderde hoog-
 te.

de opstandkreet aan, en hood hier, met
 vele volgers, vele maanden tegen al de krach-
 tenden, welke de naburige Barh's in het veld stel-
 len konden, tegenstand, inmiddels de beleger-
 maars, vriend of vijand niet ontziende, de omleg-
 gende distrikten en dorpen verwoastten. Met de
 tiende mijl voeren wij om de kaap, die de bogt van
Teschali in het O. bepekt, en ik moet hier aanmer-
 ken, dat al deze landspitsen O. ten N. en W. ten
 E. van elkander strekten. Op de dertiende mijl viel
 ons een schoon gebouw, dat aan een opperhoofd,
Marrack Bz a genaamd, toebehoorde, in het
 bog; op de veertiende hadden wij den mond van
 eene kleine rivier, en, met de vijftiende, landden wij
 in het dorp *Suloi*, het oude *Philocoma*, dat op de
 grenzen der *Phylina* lag. Na hier van vaartuig ver-
 wisseld en een ontbijt van toom en aardbezien ge-
 nuttigd te hebben, vervolgden wij onze vaart. Met
 de derde mijl voeren wij voorbij het kasteel en dorp
 van *En Nam Bz a*, Gadsvoogd van *Unich*, waar-
 achter wij den met sneeuw bekruiden berg *Siss Dag*
 bespeurden. Met de achtste mijl noodzaakte de we-
 deren oostelijke waaijende zee wind het scheepsvolk,
 om het vaartuig langs het strand voort te trekken.
 Op de negende mijl vloeide eene kleine rivier langs
 het dorp en buitenverblijf van *Eusuf Bz a*, en
 op de tiende lag het vervallene fort *Gorilla*, door

onze oude Aardrijksbeschrijvers *Coralla* genoemd, op
 den rotsachtig voorgebergte. Met de twaalfde mijl
 ontmoetten wij *Jarbolie*, in het W. van eene fraaie
 baai, herwelk wegens keurige wijn vermaard is;
 en de vijftiende bragt ons in de ruime haven van
Buijuk Leman, welk dorp, in een twintigtal hou-
 ten woningen bestaande, diep in de bogt stond.
Sits Dag strekte van Kaap *Gorilla* Z. W. ten W.,
 en kaap *Buijuk* O. ten N., op omtrent dertig mij-
 len afstand. De landstreek nam allengs, nadat wij
Trebisond meer naderden, in bevolking en aanbouw
 toe; de houten stulpen der ingelanden zag men langs
 de valleijen en hellingen der bergen verspreid, die
 een schilderachtig schouwtooneel, met uitgestrekte
 wijngaarden, trotsche lustboschen, en groene
 beemden opleverde. Een hoog gebergte, voorheen
Saur geheeten, strekte van het Z. W. naar het N.
 O., en vorderde eene verre strek in zee, waardoor
 de voornoemde kaap *Buijuk* ontstaat. Wij namen
 bij den Aga het herderlijke middageten, bestaande
 in brood, melk, en honig, de gewoonlijke kost
 hier te lande; de wind veranderde ook weldra gun-
 stiglijk, en, met een frische koelte, zeilden wij we-
 derom voort. Eene halve mijl verder stroomde
 eene rivier, en op de vierde mijl eene beek, nabij
 een groot huis, in zee, waarna wij op de dertien-
 de kaap *Buijuk* bereikten. Wij stuurden langs dit
 voorgebergte O. ten Z. tot aan het dorp en bouw-
 val-

valrige kasteel van *Aga Kela*, oudtijds *Hormonaja*, toen wij, onzen koers Z. O. ten O. rigtende, in eene schoone baai kwamen; op de zeven en twintigste mijl stapten wij in de kafaban *Platana* aan land, welk distrikt weleer, luid de overlevering, door eenen volkstat, *Drilie* genoemd, bewoond werd, dien de bij *Trebisond* gelegerde tien duizend aangrepen. Bij het verlaten van *Buijuk* bespeurden wij talrijke benden, die, met karabijnen gewapend, over de bergen trokken, en, naar men ons verhaalde, een naburig kasteel, *Sahern* genoemd, gingen belegeren, dat op eene, aan alle zijden ontoegankelijke rots lag, en in hetwelk een vijftig man reeds bijna twaalf maanden aan duizenden het hoofd geboden hadden. Gelijkerwijs heeft onlangs het kasteel van *Satalina*, aan de *Middellandsche zee*, de geheele magt van de *Porte* getart, welke, na eene belegering van tien maanden zoo ter zee als te land, zich eindelijk genoodzaakt zag, om met de oproerige strijders te onderhandelen.

4den. Deze morgen werd de heer *CHAYASSE* gewaar, dat men hem rok en vest ontstolen had, zijnde dit de eerste dieverij, die wij, na ons vertrek uit *Konstantinopel*, ondervonden, en, onaangezien onze navorsching en beklag bij den *Aga*, moesten wij ons verlies ons getroosten, te meer daar een gunstige wind onze afreis bespoedigde. Na tien mijlen zeilens stuurden wij dan ook in de haven van *Tre-*

Horomana ligt. Nadat wij de stad naderden, nam de hoogte zoo wel als het boomrijke van de bergen allengs af, terwijl de aanbouw vermeerderde, die hoofdzakelijk gerst, vlas en wijn opbragt. Wij kwamen in de westelijke haven bij eene bouwvallige kaai, die door de Genuezen opgerigt werd, aan wal: dezelve was opgevuld met vaartuigen, en het strand met kisten, die de monsters van granen en levensmiddelen inhielden, welke de schepen aanbragten. Alles was hier in eene woelende beweging; hier liepen jongens met serbit, daar kramers met suikergoet rond; doch bijzonder werd onze opmerkzaamheid op een jammerlijk wezen gevestigd, die in het midden van de markt op een stuk beslijkt vilt zat: zijn ligchaam was met haar overdekt, zijne stem luidde als het gefank van eenen hond, en men verhaalde, dat hij ruim zoo veel spijs als acht menschen verteerde. Vele jaren was hij niet van deze plek geweken, en de Turken behandelden hem met alle achting (*), en gingen zelden voorbij zonder hem iets te geven (†). Nadat wij een paar uren in

(*) De Turken beschouwden de krankzinnigen als gunstelingen des hemels.

(†) Men zeide, dat hij in de bosschen gevonden was, en ik herinner mij een dergelijk geval van eene vrouw, die men, in het woud, nabij *Smirna*, ontdekte, en die, als

een

in een koffijhuis geëeten hadden, geleide men ons
 in een klein huis, dat aan eenen Griekischen pries-
 ter behoorde. Hier kregen wij een bezoek van den
 Aga uit *Plavato*, die ons verzocht, dat wij ons,
 wegens het gebeurde, niet bij den Muteffelim be-
 klagen mogten, die gaarne iets dergelijks tot voor-
 wendfel nemen zoude, om de dorpelingen een drie
 duizend piasters af te pijnigen. Verder betuigde hij,
 dat hij, na alle onderzoek, de gestolene goederen niet
 had kunnen ontdekken, terwijl hij, niet zonder
 waarschijnlijkheid, onze bootslieden als de dieven
 beschouwde. Wij beloofden hem zulks, te meer
 wegens de geringe waarde en zijne geopperde rede-
 nen; dan onze Tartaar, die middelerwijl de ge-
 heele zaak rondgevent had, bragt ons weldra eene
 boodschap van den Muteffelim, die ons liet weten,
 dat hij de onthoofding van den waard in het koffij-
 huis, bij mij gehuisvest, bevolen, en tevens een
 zware geldboete aan het distrikt opgelegd had.
 MAHOMED AGA had in zijn beklag ronduit be-
 weert, dat in de rokzakken wel duizend gouden
 ruba's geweest waren, ofschoon hij wel wist, dat
 alles in weinige piasters en een zakkompasje bestond.
 Ik verzocht daarop den Muteffelim schriftelijk,
 de zaak in geene aanmerking te nemen, tevens bij
 hem
 een dier met haar bedekt, noch regtop gaan noch spreken
 konde.

hem om een paar paarden en eenen wegwijzergodie ons in de stad kon rondleiden, aanvragende. Den volgenden morgen, te tien ure kregen wij het ver-eischte, waarna wij het Grieksche kwartier, dat het oost gedeelte van de stad uitmaakte, verlieten, en door de zeepoort naar de kerk van *Ss. Sophia* zeden, die omtrent eene mijl ten W. van de stad, op eene hoogte ligt, van waar men de zee overziet: dezelve is, schoon niet groot, in de gedaante van een kruis uit hartsteen gebouwd, en het licht valt van het topgewelf, dat door vier marmeren zuilen gedragen wordt. De voornaamste ingang, eens foott van porticus, is met vier marmeren pilaren van de Korintische orde versierd; boven de deur ziet men den Romeinschen arend, benevens veeltalige kleine reliefs, die meest alle beschadigd zijn; voorts loopt een fraai lofwerk geheel rondom de buitenzijde van het gebouw. Een eind wegs verder staat een zeer groote vierkante toren, die thans tot eenen koestal diende, en op de omliggende hoogten zag men overal zware bouwvallen. Van hier keerden wij weder naar de stad langs eenen laan terug, die door de over-sneide boomtakken der tuinen, welke aan den voet der heuvelen lagen, gevormd werd; en nabij de poort gingen wij, voorbij de grafombe en heilige rustplaats van *AVIA SOPHIA*, een hoogvereerde Mahomedaansche heiligen, welk fraai gesticht tevens eene madrasa voor dervissen bevattede, die

door de giften van pelgrinnen ontfleemd werden.
 Tusschen de buiten en binnenpoort reed wij over
 eene steenen brug, die over eene gracht of sloot
 kloof, welke de stad in het W. verdeelde, opge-
 rigt was. De tweede poort is van eene Romeinse
 bouwonde, en ligt hierbij stond eene Kerk, die
 thans in eene moskee vervormd is. Door eene ne-
 zigte naauwe en modderige straten kwamen wij op
 het fort, dat in het zuidelijkste gedeelte van de stad
 ligt, en een uitgestrekt gezigt over dezelve, alsmede
 over de omliggende heuvels. *Trobisond* neemt eenen
 langwerpigen vierhoek in, wiens langste zijde af Z. en
 N. loopen, en rijst, langs eene bevallige helling, van
 de zee af; in het O. en W. wordt hetzelfde
 door twee diepe groeven beschermd, die door eene
 in de rotsen uitgebouwene gracht, welke het kas-
 teel omsloopte, verbonden zijn; daarbij is er in
 het N. nog een brugwerk, van het praalgraf van
AVLON tot het marktstrand, aangelegd. De oude
 muren, die vrij hoog van steen gebouwd zijn, om-
 zomen de voornamste berggroeven, worden in
 het N. door de zee bespoeld, en vereenigen zich,
 in het zuiden, met de sterke; men telt hier zes dub-
 bele poorten, waaronder die van *Erzerom* een
 Grieksch opschrift bevatte. De meeste huizen
 zijn van steen en kalk gebouwd, met kleine rode
 tegels overdekt, en, gelijk de Turksche woningen
 over het algemeen, onaanzienlijk van buiten en on-
 gesijfelijk van binnen.

Wij verlieten wederom de stad door de Ezerpoort, en de brug, die over de bergkloof in het Oosten ligt, overgegaan zijnde, kwamen wij in een groote vaastad, die meestal door Christenen bewoond werd, en wier oude kerken en andere gebouwen getuigden, dat dezelve voormaals een gedeelte der oude stad uitmaakte. Een groot met huizen omringd plein noemde men *Geer Mijden*, of, markt van de ongelovigen, als liggende in het Grieksche kwartier; van hier kwamen wij op een plek *Eski Serai*, of het oude paleis genoemd, alwaar een groot vervallen gebouw op een schiereilandje stond, hetwelk twee bogten in de zee vormde: die in het O. is het beste voor de winden bevestigd, en hier ankeren de grootere schepen; de andere (alwaar wij het eerst aanlandden), wordt, daarentegen, door kleine vaartuigen bezocht (*). Een Turksch paleis, dat daarna afbrandde, schijnt hier van andere bouwstoffen, welligt van het keizerlijke verblijf der **COMNENI'S**, opgericht, naardien de zeer uitgestrekte ruïnen de schoonst gelegene en voegelijkste plaats van *Trebisond* bedekken. Deze zeer oude stad komt ook bij **XENOPHON**, in het geschiedverhaal van de tienduizend, voor, en

(*) De keizer **ADRIANUS** liet hier een zeehoofd bouwen, om aan de oostzijde van *Trebisond* mede eene haven te geven.

en wel onder de benaming van *Trapezium* (*), waarschijnlijk van de gelijkens op deze geometrische gedaante afgeleid; dezelve was, volgens Gezon geschiedschrijver, eens welbewoonde volkplanting der Sinopers, gelegen aan den *Pontus Euxinus*, in het land der Colchiers. *Trapezus* bleef zome vrije onafhankelijke stad, totdat dezelve onder het beheer der koningen van *Pontus* geraakte, op wien de Romeinen dezelve veroverde, en, als de hoofdstad van *Pontus Cappadocius*, in hun rijk inlijfde. Toen de Franken, in het jaar 1203, *Konstantinopel* betraden, stichtte *ALEXIUS COMNENUS* een rijk, hetwelk zich van den *Phasis* tot aan den *Hellespontus*, en waarover zijn nagelacht, als keizers van *Trebisond*, tot op de overhoering van *Mikroasus II*, in het jaar 1462, uitstreckte, sedert welk tijdstip deze stad steeds in het bezit der *Porte* gebleven is (**).

Mén

(*) Supra Pharnaciam ergo et Trapezuntem sunt Tibareni et Chaldæi usque ad parvam Armeniam. Ea est satis felix regio, quam, ut et Sophenam, regunt tenuerant, aliquando foedere Armenis juncti, aliquando rem suam privatim administrantes; pariterque sunt Tibareni et Chaldæi, ita ut Trapezuntem usque et Pharnaciam eorum se ditio proferret.

STRABO, vol. II, pag. 302.

(†) DAVID COMNENI, de laatste keizer van *Trebisond*,

Men rekent de bevolking van *Trebisonda*, die uit een mengelmis van Turken, Grieken, Joden, Armeniers, Georgiers, Mingreliërs, Circasiers en Turenen bestaat, op vijftien duizend zielen. De koophandel is aanzienlijk; zijden en katoenen stoffen, door de inwoners bereid, benevens vruchten en wijnen, behoren onder de voornaamste artikelen van den uitvoer, waartegen koffij, suiker en wolvenmanufacturen, van *Konstantinopel*, alsmede goud, zout, en ijzer, van de *Krim* en *Mingrelie*, ingevoerd werden. Er zijn hier achtien groote moskeën, acht khans, vijf baden, en tien kleine Grieksche kerken, die met de bouwwijze van de kerk van *St. Sophia* overeenkomen, en onder eenen despoet, of aartsbisshop, staan; doch de bevesting, een bijster groot vierkant gebouw, dat, waarschijnlijk door de Genueezen, als een kruidmagazijn aangelegd is, verdient hieronder wel de meeste opmerking. Het zand rondom *Trebisonda* is, gelijk reeds aangestipt, in eenen gevorderden staat van aanbouw; naar het O. zijn de bergen minder hoog, en de kust loopt mede in die rigting. Hijne omringing van byzond' tot de stad, gaf de stad, na eene belegering van dertig dagen, aan MAHOMET II over, die hem naar *Konstantinopel* vervoerde, alwaar hij, met acht van zijne kinderen, eenen schandelijken dood onderging, terwijl zijne moordenaars het verdrag schonden.

tot aan eene verwijderde Kaap. De Basfa konst te *Phas*, vijf dagreizen van hier, zijn verblijfsdoch deze stad staat onder het onmiddellijke be- stuur van den Mutesellim, die ons vrij opmerkzaam behandelde, en door wien wij reeds van de inwoners kregen, daar hier geen geregeld postwe- zen was. Voor ons vertrek moesten wij hem nog eene schriftelijke belofte geven, dat wij, wagensv de te *Platana* voorgevallene ontvreemding, geen beklag doen zouden, dewijl hem dit welligt een- twintig beuzen kosten mogt.

Vertrek van Trebifond, en aankomst te

Erzeroem.

Wij zeiden *Trebifond*, tegen den middag, waarwel, en reden vijf mijlen, langs eenen steenach- tigen weg, van het achter de stad liggende gebergte, waarna wij in een dal afzakten, en den linker oer- ver van eene kleine snelvlietende rivier, de *Maniana su* genoemd, volgden. Op de vijftiende mijl, tegen den avond, bereikten wij het gehucht *Ma- turage*, alwaar wij noodzakelijk naar een geleide moesten omzien. De bergen waren, aan beide zij- den van het dal, tot aan derzelve toppunt beakkerd met gerst, vlas en mais, terwijl de stulpen der land-

landheden dikwerf aan de steilste hellingen stonden; De rivier *Moriamand*, wier wateren, op de achtste mijl, met eenen bergstroom uit het Z. O. vereenigd werden, en, een mijl van *Trebisond*, in de *Zwarze Zee* stort, heeft, naar men verhaalt, haren oorsprong bij een gelijknamig klooster, welk uitgestrekt gebouw boven op eenen berg staat, en waar in men slechts door middel van eenen trog, dien men met touwen langs de afgronden ophault, tot men kan. De Aga van *Maturage* vertelde, dat hetzelfde door eenen Grieksch en verscheidene monniken bewoond werd, waarbij hij, als iets zeer zeldzaams, aanmerkte, dat het dak geheel met lood bekleed was.

De regen, die den geheelen nacht en den morgen geweldig nederviel, hield ons tot negen ure op. Wij reden nog drie mijlen door het vorige dal, waarna wij het vervallene dorp *Somschik* bereikten, alwaar de *Muriansk* wederom eenen stroom ontvangt, die uit het Z. W. komt. Nadat wij dit water nabij deze zamenvloeiing overgezet hadden, moesten wij den zeer steil en hoog gebergte op; de rivier bleef rechts liggen, en, op de vijfde mijl, zagen wij nog eenen derden stroom, uit het Z. komende, in dezelfde uitloopen. De aanbouw van de hellingen der bergen verminderde na de zevende mijl, wanneer de landstreek boschrijker werd, en het geboomte tevens in grootte toenam; dennen en berken waren

reeds afgezoomde boomen, waarvan de zaaiers de
 knoesten, gene de laagten innamen. Aan beide zijt
 den lagen diepe bergkloven, door welke beken sijn-
 gerden; en, met de vijftiende mijl, verpoosden wij
 in het kleine gehucht *Motion*, vermoed, zoo wij
 als onze paarden, door aanbiddend steile en hobbel-
 lige wegen. Na het verlaten van dit oord verlor
 wij de beukenboschen uit het gezicht, die voor een
 keke vijgeboomen plaats gemaakt hadden; doch de
 ze verdwenen ook weldra, en, met de achttiende
 mijl, vonden wij ons van eenen dikken nevel om-
 ringd, terswijl de sneeuw drie tot vier voet hoog op
 den grond lag. De koude was zoo doordringende,
 dat wij geheel verkleumd waren; waarbij de sterke
 mist, of liever jagsneeuw, ons tevens de maat
 maakte. Te zes ure, des avonds, bereikten wij
 het toppunt, waarwaer men, bij helder weder, de
Zwarte Zee zien kan, en hier genoten wij een zeld-
 zaam schoon uitzicht. De sneeuw, namelijk, begon
 van onder af, door de warmte van den grond, te
 smelten, waardoor groote uithollingen ontstonden,
 over welke men gaan konde, terwijl een schuim-
 tend modderig water hieronder doorrauschte. Die
 geberge wordt door de Turken *Koat Dag* genoemd,
 en is waarschijnlijk hetzelfde, alwaar de Colchiers
 zich tegen de tien duizend verzetteden (*). Met
 den

den avond begon ook de koude te vermeerderen, weshalve ik vooruit wilde rijden, en mijnen Griekschē knecht beval, ons te volgen; doch hij weigerde dit volstrekt, en, toen ik hem om mijne pistolen vroeg, wierp hij zijnen tulband en mantel af, en, van het paard stijgende, dreigde hij, onder de wildste en woedendste gebaren, een van dezelve op mij af te vuren. Ik was geheel ongewa- pend; doch de heer CHAVASSE schoot, een weinig van zijne verwondering over des mans onbegrijpelijk gedrag bekomen zijnde, dadelijk toe, en zoude hem op de plaats neergeveld hebben, ware ik er niet tusfchen gekomen; want, offchoon de valsaris eene tuchtiging verdiende, was ik toch niet genegen, om hem van het leven te berooven. Hij sprong thans op zijn paard, galoppeerde vooruit, en hield ons daarna al in het gezigt. Ons geleide was verscheidene mijlen achter, en onze Tartaar stond geheel bedaard, en scheen zich in dezen strijd geenszins te willen mengen. Nu begonnen wij door diepe berggroeven af te zakken, langs welke, in alle rigtingen, kleine stroomen, door de ontdooide sneeuw te weeg gebragt, vloeiden. Met de vier en twintigste-mijl gingen wij over eenen stortvloed, die N. W.

tegen de tienduizend verdedigden, kwamen de Grieken in twee dagen te *Trebisond*, zoo dat de afstanden juist overaenkomen.

Wf liep, en vervolgden onzen weg door verscheide kronkelende engten, waarna wij, op de acht en twintigste mijl, in eene jammerlijke hut van het dorp *Estoury* overnachtten. De koude is hier zoo sterk, dat de inwoners onder den grond moeten huisvesten; de vruchten worden niet ten volle rijp, en de gerstooft loont naauwelijks de moeite van den landman. De natuur van het land schein geheel veranderd; al het weelderige groen was verdwenen, en, in stede van plantrijke velden, fraaije boschen, en bloemrijke struiken, zag men niets dan graauwe en barre bergen, die met diepe kloven en ontzettende afgronden doorneden, en met sneeuw bekruid waren. De dorpen vielen niet in het gezicht, naardien de daken der woningen gelijkvloers en met aarde bedekt waren, zoodat er niet zelden een pad over de toppen der huizen liep.

Wij hadden sinds gisteren niets van onzen knecht vernomen, en *МАНОМЕР АГА*, die hem de pistolen afnemen moest, weigerde dit met zijne gewone hardnekkigheid. Ondertuschen kwam hij des morgens gedwee en bangst aanzetten; doch ik wilde geen woord van hem hooren, voordat hij eerst de pistolen afgegeven had, die de heer *CHAVASSE* met geweld zocht weg te rukken; eenige van onze wacht hielden hem echter tegen, waardoor een gehartewar ontstond, in hetwelk wij ons eindelijk van dezelve meester maakten. Deze lieden,

die wat te veel gedronken hadden, deden, ~~en~~ ^{zoodat} wij reeds op weg waren, nog allerlei bedreigingen, inmiddels zij hunne karabijnen afichoten, om ons te overbluffen; daarentegen scheen de Griek, die, door middel van den Tartaar, verscheidene male om vergiffenis verzocht, berouw te hebben. Tegen acht ure waren wij vertrokken, offchoon onze paarden, door den vermoeijenden togt van gisteren, nog zoo uitgeput waren, dat wij niet verwachtten dien dag *Gemishkhana* nog te bereiken. De weg liep, de eerste drie mijlen, door eene bergengte en langs den regter bever van den vloed, dien wij gisteren avond overgingen; vervolgens rigten wij ons meer naar het Z., en, op de vijfde mijl, doorwaadden wij eenen anderen bergstroom, die zich weldra met den voorgaanden vereenigde. Thans gingen wij weder langs een naauw pad Bergop, hetwelk door eene reeks van holten en groeven liep, totdat wij de kruin van den *Korash Dag* bereikten, vanwaar wij de stad *Gemishkhana*, op omtrent vijf mijlen ten Z., in het oog kregen. Deze berg was zeer steil en de weg tevens zoo slecht, dat wij afstijgen en wel een uur te voet gaan moesten. Vervolgens kwamen wij in een eng doch schoon dal, besproeid door de rivier *Kharshoot*, die, in eene N. W. rigting, tusfchen *Tereboli* en *Euloi*, in de *Zwarte zee* uitwatert. Het geheele dal was een aaneengeschakelde tuin van vruchtboomen, die door

wa-

waterleidingen van de rivier besproeid werd, omtrent
 welke wij langs eene steenen brug gingen, waarna
 na wij een viertal mijlen haren oever, onder de
 schaduw van noten, pruimen, appelen, peren,
 amandelen, en kweeboomcn, volgden. Thans zaa-
 teden wij over eenen kleinen stroom, die hier in *Kharr-
 koot* vloeit, en reden nog eene halve mijl bergop,
 toen wij binnen de poorten van *Gemishkhans* kwa-
 men, welke zonderlinge stad midden tusschen rot-
 sen, en afgronden gebouwd is. Nadat wij een paar
 minuten bij het paleis van den stedevoogd gewacht
 hadden, wees men ons een bevallig verblijf aan,
 alwaar wij onze kleeden op een houten balkon, on-
 der schaduwrijke boomcn, uiteenspreiden.

Gemishkhans, of het zilver-huis, wordt van
 wege de natuurlijke zilvermijnen aldus genoemd, die
 nog steeds bearbeid worden, doch wier opbrengst
 thans naarwielijks een derde van vorige jaren be-
 draagt. De stad heeft, naar zeggen, zeven duiz-
 end inwoners, onder welke men elf honderd Grie-
 ken en zeven honderd Armeniers telt. Dezelve is
 met vijf khans, twee baden, vier Grieksche ker-
 ken, en eene Armenische kapel versierd; de hui-
 zen, die het eene boven het andere uitstekcn, zijn
 beter gebouwd, dan die van de meeste Turksche ste-
 den. De Grieken, wier aantal in de omstreken vrij
 aanzienlijk is, hebben verscheidene kloosters, op-
 gevuld met monniken, waaronder bijzonder een,

genoemd, als eene pelgrimsplaats, thans en hetwelk men als een groot, schoon en rijk begiftigd gesticht beschrijft. *Gemishkhana* is drie dagreizen van *Karahisar* verwijderd; doch deze weg, die over hemelhooge bergen kruist, is slechts des zomers eenigzins bruikbaar. Het weerglas tekende heden, te zeven ure, 57° , en gisteren morgen, te zes ure, 43° .

Kort na onze aankomst kwam onze buisheer, met verscheidene andere personen, vergiffenis voor onzen knecht verzoeken, die zich voor onze voeten wierp, en, voor het vervolg, een deugdzaamer gedrag beloofde. Wij lieten het dan maar wederom zoo heenloopen, te meet daar wij hem toch niet bestraffen konden, en zijnen dienst zeer noodig hadden.

11den. Wij hielden ons eenen dag te *Gemishkhana* op, en de postmeester verzekerde ons, slechts zeven paarden op stal te hebben, schoon eenige *rubas* hem weldra met nog meerdere deed opdagen. Zoo als gewoonlijk, omringde ons wel een vijftigtal bukschischeifchers; doch, nadat wij degenen, die ons eenigen dienst hadden gedaan, iets toegereikt hadden, gaven wij onzen paarden de sporen, en kwamen met moeite van de anderen ontslagen, die ontevreden bleven schreeuwen. Wij spoedden weder op denzelfden weg de hoogte af, langs welken wij in de stad gekomen waren, en, de *Kharshoot* overgezet zijnde, reden wij vier mijlen langs den oever, door
lust-

rustboschen van vruchtboomen, die eene aangename tegenstelling met de rotsachtige en dorre bergen daarsfeldden. Vervolgens zag men geene bewoners meer in het dal, en het geboomte nam tevens af; rechts hadden wij de rivier, en links steile en ruwe afgronden (*). Met de negende mijl verwijdden wij eenige minuten in het dorp *Peka*, en, op de twaalfde, doortrokken wij de ruïnen van een ander dorp, alwaar de rivier wederom met eene andere, uit het N. O. komende, vereenigd wordt. Thans legden wij vier mijlen, door eene even zoo rotsachtige als onvruchtbare streek, af, terwijl de rivier, wier bronnen wij naderden, aanmerkelijk verminderde. Met de zestiende mijl verpoosden wij een half uur in het dorp *Boeskela*, hetwelk aan den voet van eenen verbazenden rotsklomp ligt, wiens kruin met een oud kasteel bedekt is. Wij vervolgden voorts onzen togt door het dal, tot dat wij, met de vier en twintigste mijl, de rivier verlieten. Daar wij

den

(*) De Grieken hadden, gedurende hunnen eersten dagmarsch door het land der Macroniers, eene moeijelijke beklimmen hooger aan hunne rechter zijde, en links eene rivier, waarin de stroom, die tot grenslijnje voor de twee natien strekte, uitliep. De oevers van deze rivier waren met niet groote doch dichtbezette boomen bezoomd. Hieruit ziet men, hoe zeer deze beschrijving met de rivier van *Gemishkhada* overeenkomt.

den geheelen dag allengs hooger op reden, bereik-
 ten wij, met de vijf en twintigste mijl, het toppunt
 van het gebergte, waarna eene meer opene land-
 streek, die schoon weiland en talrijke bronnen op-
 leverde, voor ons uit lag. Geene boomen noch
 kreupelhout zag men in den omtrek; doch de groe-
 ne velden waren met tulpen en velerlei planten be-
 zaaid. Met de zesentwintigste mijl kwamen wij op
 eene vlakte, terwijl eene beek regts langs den weg
 spoelde; op de achtentwintigste mijl komt hier nog
 een stoompje uit het N. bij, waarna wij eenige ak-
 kers op de vlakte bespeurden, die thans ook meer
 uitgestrektheid verkreeg. Nogtans zag het gewas
 er schraal uit, en, schoon het koorn in het dal van
Gemishkhana bijkans rijp was, schoot het hier
 pas even uit den grond. Op de negen en twintigste
 mijl lag het dorp *Baebordi*, op eenigen afstand
 links van den weg, en, met de drie en dertigste mijl,
 overnachtten wij te *Balaharé*, eene kleine plaats,
 die, wegens de verscheidenheid harer sijringa- en po-
 pulierboomen, vermaard is. De huizen waren hier,
 zoo als gewoonlijk in het gebergte van *Armenie*,
 schier onder den grond begraven, terwijl men, op
 de met gras begroeide daken, schapen en geiten zag
 loopen. Niettegenstaande de koude van den nacht,
 verkozen wij liever in eene kar te slapen, dan in
 hunne donkere en morsige woningen, alwaar de
 deur, die men nog zelden opent, tot het eenige
 lucht-

luchtgat dient, en in welke koeijen, schapen, en honden dezelfde ruimte met het huisgezin innemen.

reden. Verftijfd van de koude, verrokken wij, met het ochtendkrieken, over een vlak land, met bevallige hellingen doorsneden. Op anderhalve mijl, zetteden wij over den laatstgenoemden stroom, die thans, in grootte merkelyk toegenomen, linksaf O. Z. O. liep, langs den voet van een hoog gebergte, en, vijftien tot zestien mijlen beneden de brug, over welke wij gingen, met de rivier *Tehorah* vereenigd wordt. De landstreek bleef bar en graauw, doch leverde eene weelderige grasplant op; aan beide zijden zag men eene keten van hooge bergen, die regtlijng met den weg liepen, en waarvan de regtsgelegene omtrent twintig mijlen, en de andere omtrent de helft van dien afstand verwijderd lagen. Op de tiende mijl kregen wij verschillende dorpen, en, met de dertiende, het kasteel *Bayboet* in het oog, terwijl wij, met de zestiende mijl, den kafaban van dien naam bereikten, alwaar wij in het huis van een opperhoofd ontvangen werden, welks muren, op eene grillige wijze, met hertenkoppen en horens versierd waren. *Bayboet* is eene uitgestrekte plaats, omtrent eene mijl in lengte, en gelegen in eene helling aan de oevers van de rivier *Tehorah*, in vroegere tijden *Boas* en *Acampsis* genoemd; de ligging schijnt het aloude *Varutha* aan te wijzen; en wij bespeurden, onder eenige ruïnen,

de overblijffels van een schoon Turksch praesent, hetwelk eene gelijke bouworde, als dat van ZIBIDA, te Bagdad, had. Verscheidene huizen zijn redelijk wel gebouwd, en het kasteel ligt op eene afgezonderde hoogte in het noordeinde van de stad, en draagt kenteekens van eenen hoogen ouderdom. Volgens de overlevering van de inwoners, werd deze stad door ALEXANDER gesticht, en bloeide, als eene aanzienlijke plaats, tot op het tijdvak van den Seljuckschen stam.

De ingelanden van dit gedeelte van *Armenie* zijn van eene korte, ineengedrongen gestalte, donker van kleur, en kenmerken zich door hunne arbeidzaamheid en wakkerheid; dapper en verhard tegen koude en ongemak, beminnen zij hartstogtelijk de hertenjagt, waartoe zij in het gebergte ruimschoots gelegenheid vinden. De meer aanzienlijken dragen de Turksche kleeding, en de lagere volksklasse een kort wambuis benevens eene wijde overbroek, van bruin inlandsch laken; eene kleine kap of een tulband bedekt het hoofd; en houten voetzolen, met riemen van onbereid leder vastgebonden, nemen de plaats van schoenen in. Wij bevonden hen algemeen zeer vriendelijk, en niet bijzonder nieuwsgierig, alhoewel zij welligt nimmer Europeanen gezien hadden. De winter is hier, naar men verhaalt, zoo streng, dat alle gemeenschap tusschen *Baijboet* en de omliggende dorpen alsdan, gewoonlijk, een vier-

vettal mastden, wegens de diepe sneeuw, ge-
 brend wordt. Het naastgelegen houtgewas is drie
 sagreizen verwijderd, en slechts koemist, die des
 zomers in de zon gedroogd wordt, kan de behoef-
 tige zich als brandstof aanschaffen. In plaats van
 muren en bolwerken, dienen beweegbaren torens,
 van balken gemaakt, tot verdediging. Dezelve zijn
 bestand tegen musketvuur, en iedere van de drie
 hoeken heeft een torentje. Bijaldien men ze elders,
 gelijk dikwerf plaats grijpt, noodig heeft, kan
 men dezelve uiteenleggen, of, zoo de weg zulks
 gedoegt, op drie kleine wielen vervoeren. De
 overeenkomst van deze werktuigen met de beweeg-
 bare torens der ouden viel ons dadelijk in het oog;
 en het is waarschijnlijk, dat, in deze afgelegene
 oorden, de gebruiken der inwoners, eeuwen lang,
 weinig verandering hebben ondergaan.

De strekking van *Predifond* af aan was volgender-
 mate; anderhalve mijl Z. Z. O., twee en eene
 halve mijl Z. ten O., twee mijlen Z., drie mijlen
 Z. ten W., twee en eene halve mijl Z. Z. W.,
 vier en eene halve mijl Z. W., eene mijl Z. Z. W.,
 twee mijlen Z. W. ten W., eene mijl Z. Z. W.,
 drie mijlen Z., twee mijlen Z. Z. W., twee mij-
 len Z. W. ten Z., twee mijlen Z. W., twee mij-
 len Z. ten W., twee mijlen Z. Z. O., twee mij-
 len Z. ten O., twee mijlen Z., twee mijlen Z.
 ten W., twee mijlen Z. Z. W., twee mijlen W.

ten Z., eene mijl Z. O., drie mijlen Z. Z. W.,
 eene mijl W., eene mijl Z. Z. W., vier mijlen Z.
 W., zes mijlen Z., twee mijlen Z. O., twee mij-
 len Z., twee mijlen Z. O., vier mijlen O. Z. O.,
 drie mijlen O. ten Z., twee mijlen O. ten N.,
 eene mijl O. Z. O., eene mijl O. N. O., twee
 mijlen O. ten Z., eene mijl O. Z. O., zeven mij-
 len Z. O., eene mijl O. ten N., drie en een hal-
 ve mijl O. Z. O., anderhalve mijl O. ten N., zes
 mijlen O. Z. O., eene mijl Z. O., drie mijlen O.
 Z. O., eene mijl O. ten Z., vijf mijlen O. Z. O.
 13den. *Baijboet* ligt op gelijken afstand van *Er-
 zaroem* en *Arzingan* (*), en de *Tshorah*, schoon
 hier een kleine bergstroom, wordt daarna eene der
 schoonste rivieren van *Armenie*. Van hier vloeit
 dezelve naar *Ispira* (†), en stort, de grensline
 tusfchen *Trebisond* en *Gueria* vormende, bij *Bal-
 axwi* in de *Zwarte zee*.

He

(*) Deze plaats, omtrent van gelijke grootte als *Ge-
 mishkhana*, is wegens derzelve wijn vermaard.

(†) *Ispira*, het aloude *Hispitrapes*, ligt acht en twin-
 tig uren van *Baijboet*. Dit is, naar men verhaalt, het
 heetste en tevens het rijkste distrikt in dit gedeelte van
Armenie, alwaar de keurigste vruchten tieren. De stad
 op zich zelve is van minder aabelang, en slechts uit
 hoofde van de tatrijke welvarende dorpen, die daaronder
 behooren, gewigtig.

Het liet zich aanzien, dat wij welligt nog eenige dagen hier opgehouden zouden worden, daar de Aga, die ons reeds den vorigen avond paarden toegezegd had, thans uitvlugten zocht, dewijl de heer CHAVASSE zijn geweer, dat den Aga zent aanstond, niet afstaan wilde. Vermits wij wel begrepen, waar hij heen wilde, schreven wij hem rondult, dat hij den snaphaan niet krijgen konde, terwijl wij hem bij den Basfa van *Erzeroem* aanklagen zouden, indien hij ons eenigzins langer terug hield. Wij hoorden vervolgens niets verder van hem, doch de paarden verschenen te tien ure, waarna wij ons terstond naar *Askela*, welks afstand twaalf uren, of omtrent twee en veertig mijlen, bedraagt, op weg begaven. De warmte was heden te zeven ure 50° , te negen 56° , en op middag 59° .

Wij gingen langs eene brug over de rivier, wier regter oever wij op eene soort van aardhoogte volgen. Weldra kwamen wij in een dal, hetwelk met de vierde mijl zeer vernauwde, zoo dat het bed van de rivier hetzelfde schier geheel innam; hooge en verbazende bergen verhieven zich aan beide zijden, terwijl men nergens eenen grashalm noch eenig teeken van aanbouw zag. Met de achtste mijl zetteden wij weder over de rivier, en reden vijf mijlen aan de linker zijde. Op de twaalfde mijl verlieten wij den uit het O. komende *Tehorah*, en, naar het Z. kee-

doerende, speelden wij langs den kant van eenen
 anderen esk, wiens breedte met de rivier zelve wel-
 nig verschilde. Op de vijftiende mijl stroomde hier
 nog eene beek, uit het Z. komende, in, die wij
 beiden over moesten, en, den regter oever volgen-
 de, doorwaadde wij met de zeventiende mijl we-
 derom een uit het N. vlietend stroompje. Wij had-
 den, tot na de, door eene onbewoonde wildernis ge-
 spied; doch na de achttiende mijl werd het land
 minder bar, de hellingen der bergen kregen eenig
 groen, en langs het water verschenen weder beu-
 ken en joneverboomen. De meergenoemde fraaije
 tulp zag men wederom allerwegen, en tevens on-
 derscheidde ik eenen struik, die veel op de kruis-
 bezie geleek, met dit onderscheid, dat derselve zon-
 der stakels was, en ook eenigzins langere bladeren
 had. Tegen de zes en twintigste mijl, kwamen wij
 aan den voet van den *Op Dag*, voorheen *Seydis-
 fes* geheeten, die, naar mijn beweren, de hoogste
 bergketen van *Armenie* is, zelfs *Ararat* (*) niet
 uitgezonderd, dien men, volgens het zeggen van
 onze geleiders, van deze hoogte, bij eenen helde-
 ren dag, zien kan. Wij lieten onze paarden hier
 een uur grazen, die, niets anders krijgende, wei-
 nig vermoedigen verduren konden. Hier bestond
 thans de rivier in verscheidene beekjes, waarvan

(*) Van *Trebisand* af gingen wij aanhoudend bergop.

fommige door sneeuwwater, doch de meeste door bronnen, die hier zeer talrijk waren, ontsproten. Tegen zonneondergang bereikten wij den rug des bergs, hebbende in het geheel acht en twintig mijlen afgelegd; hier genoten wij een onbeperkt en fraai gezigt op de omliggende streken; verbazende opengestapelde bergklompen strekten zich, in zelftervolgende ketens, tot ver buiten het bereik van het oog; de besneeuwde kruinen van de hoogere toppunten, tegenovergesteld aan het groen van de kronkelende dalen, door schuimende stortvloedden besproeid, en de bruine ruggen van de minder hooge bergen, schilderden een tafereel van ongewone grootheid, en had veel overeenkomst met een stormachtige zee. Wij onderscheidden vier bergketens, die, gelijkzigtig, in eene N. O. en Z. W. richting liepen; de noordelijkste was die, van welke ik, voor onze komst te *Bajboet*, als aan onze linkerhand liggende, gewag maakte; op de tweede (*) en hoogste stonden wij zelve, de derde *Kebban Dag* genoemd, begrenst de vlakte van *Erne-roem* in het Z. O., en de laatste en zuidelijkste omzoomt het *Vansche meer*. Van deze bronrijke bergen hebben talloze stroomen hunnen oorsprong; en de smeltjing van de sneeuw in dit jaargetijde bran-

(*) Wij werden, door het breken van onze luchtmeters, verhinderd, de hoogte van dit gebergte te bepalen.

gen volge stroomvloed te weeg, die van de hobbelige steilten in de vlakten bruifchen. Al de rijstern ten noorden van den *Stijdiser* loopen in de *Zuwa* te zee uit; terwijl die, welke ten zuiden van dit gebergte ontspringen naar den *Euphraat* vloeijen, dien wij, door eene beneden ons liggende vallei, naar het W. zagen kronkelen. Op die plaatsen van het gebergte, alwaar de sneeuw reeds ontdooid was, sehoor eene grove grasplant, benevens kwendel, wilde tijm, en andere welriekende kruiden, op die, vertrappt door de paarden, de reukorganen streelden.

Toen wij deze hoogte bereikt hadden, waren onze paarden krachteloos: de nacht nadende; en, mitsdiër het naaste dorp nog vijftien mijlen ver was, bleef ons geene andere keus, dan hier te vernachten, over. Doch, wij vonden het, op dezen top, zoo koud, dat wij nog eene poging aanwendden, en drie mijlen langs eenen bergstroom voortwandelden, die, van eene kleine beek, weldra aanzienlijk werd. Dezezels boorden waren met dicht kreupelhout bezet; in hetwelk, naar het verhaal onzer wegwijzers, leeuwen en andere wilde dieren schuilden, die des nachts schapen en hoornvee van de landlieden op de vlakte weghalen. Op de een en dertigste mijl, ontvrachtten wij onze paarden; en, een vuur, tot afwering van de leeuwen, ontsfoken hebbende, van welke er reeds twee onzen weg overkruist hadden, vlijden wij ons te rust. Met het kriecken van
den

den dag, begaven wij ons wederom op 'wag, die tot aan *Ashela*, het oude *Brepus*, bergaf liep (*). Wij ontmoetten verscheidene bergstroomen, die naar den *Euphraat* vloeiden, wiens oever wij met de zode mijl bereikten, terwijl wij thans voor het oore, sinds wij *Baybuz* achter den rug hadden, eenige plakken aangebouwd land bespeurden, doch het graan was even een paar daim hoog. Nabij *Askela* doorwaadden wij eene kleine rivier, die van het N. in den *Euphraat*, eene halve mijl van het dorp, uitfroomde. Het nietsbeduidende *Askela* is deels door Turken en deels door Armeniers bewoond, en ligt in eene vallei, die door eenen noordelijken tak des *Euphraats*, met *Kara su* genoemd, besproeid wordt. De huizen zijn hier op de meest genoemde wijze ingerigt, slechts heeft gebrek aan hout de inwoners genoodzaakt, om de daken te welven, waardoor dezelve veel naar kalkooven zweemen. Wij spalden onze kleeden onder eenen populierboom, en kregen spoedig verse paarden, waarmede wij ons reis naar *Erzeroem*, volgent *Turksche* reekening negen uren verwijderd, aanva-

(*) Op onze vorige dagreis zagen wij eene menigte van die diertjes, de *Jerboa* genoemd, zoo algemeen in *Perzie*. Dezelve hadden hier eene ligtbruine kleur, en waren eenigzins grooter, dan die ik wel voorheen gezien had.

tien. Achter *Schaf* moesten wij over drie *Schaf*
 jes, die eenige schreden van elkander, in de *Euphraat*
 liepen, wiens regter oever akker en weiland opleverde. Met de vierde mijl zetteden wij
 over deze schoone rivier, die, volgens de afmeting van de brug, zeventig schreden breed was.
 Vervolgens reden wij nog eene mijl langs den linker oever, toen wij bij de zamenvloeiing van eenen
 anderen even grooten stroom kwamen; de eenige noemde liep uit het O. N. O., en de laatste met
 den weg gelijk. Het land was plat, met lallende gronden doorsneden, en vrij wel aangebouwd,
 dat wij met de twee en twintigste mijl, de verbasende vlakte van *Erzraem* bereikten, en door het dorp
 Elya, oudtijds *Elegia*, vermaard wegens deszelfs warme baden, gingen. Nu namen wij een
 zuidelijke rigting, latende den *Euphraat* aan de linker hand liggen, en gingen met de
 drie en twintigste mijl, over eenen klajen rak, die uit het Z. W. stroomde. De groote
 vlakte van *Erzraem* heeft, zoo als men dezelve in *Persie* schier alle aantreft, eene
 onaanzienlijke breedte, naar gelang der lengte: dezelve is vrij wel aangebouwd en
 bewoond; doch een volflagen gebrek aan geboomte, zoo wel als de, op eenigen afstand,
 naauwelijks zichtbare huizen, brengen eene dofte eentonigheid te weeg. Met de vijf
 en twintigste mijl, reden wij door het dorp *Giudge*, en met de dertigste bereik-
 ten

van *Wij* *de* *Basfa*, die aan den voet van het *Keban-*
gebirge, en in het Z. O. einde der *Vlakte* ligt:
 wij reden door eene menigte van geringe en flechte
 ftraten, en, te vijf ure, hielden wij bij het poſthuis
 ſtil, alwaar men ons een klein en morfig verblijf
 aanbood, in hetwelk wij, omtrent een uur, op onzen
Tartaar met de pakkaasje wachtten. Alſtoen zond
 ik hem naar den *Basfa* om een nachtverblijf, doch
 deze ſtadvoogd wenschte, dat wij ons tot morgen
 hier te vreden ſtellen mogten, wanneer hij voor
 eene goede inwoning zorgen zou; tegen deze ſchik-
 king hadden wij echter veel in te brengen, en de
Basfa ſtond dan ook naar het opperhoofd der *Arme-*
niers, dien hij gelastte, om dadelijk eenen konak
 aan ons te bezorgen. Gevolgelyk bragt men ons
 in het *Armenifche* kwartier, alwaar wij een gerij-
 felijk vertrek, dat op eenen tuin uitzag, kregen.
Alras kwam de lijfarts van den *Basfa* ons hier op-
 zoeken, die, van eenen *Venetiaanfchen* gelukzoe-
 ker, eensklaps, geneesheer geworden was, welk
 beroep men echter in *Turkije* vrij ligt bekleeden
 kan. Volgens zijn eigen verhaal, was hij weleer een
 koopman in halsdoeken geweest, en hij ſcheen met
 de verwijderdſte ſtreken van *Indie* bekend te zijn.
 Hij was voormaals ook in dienst van *Sir JAMES*
MACKINTOSH, en wel als bottelier, geweest,
 terwijl hij, op zijne terugreis uit *Indie*, zich hier
 te *Erzeroem*, bij den *Basfa*, als arts wist voor te ſtel-
 len,

Zijne kleeding veroorzaakte allereerst ontzetting, en, waarlijk, zijne gestalte zoo wild, als voorkamen waren zoo lastverwelkend, dat wij ons nauwelijks bedwingen konden. Zijne kromme beenen droegen een bogchelachtig gestel, hetwelk een ontzettend hoofd bekroonde, welks lang slug haar over het voorhoofd, de ooren, en de schouders neerhing. Hij had eenen blauwen flodderrok aan, waaronder een geborduurde vest pronkte, terwijl zijne, met zilverdraad doortvlichte, broek van groene Angorasehe schaaie verwaardigd was, en zijne beenen met weleer witten zijden kousen, benevens een paar geleen muller, versierd werden. Daarbij had hij eene oranje zijden slip, met gouden franzen omzoomd, op het hoofd, en een lange oranje mantel, met groen matessan gevoerd, hing over zijnen rok. Dit geselschap had de Buffa naar ons gezonden, om te vernemen, of het waar ware, dat BONAPARTE naar een onstaan eiland gebannen was (*). Wij verzoekten hem bij ons ten avond-

eten,

(*) De bewoners van het Oosten hebben steeds veel belang in het geluk van dezen zonderlingen man gesteld. Zijn naam en zijne daden zijn hun gemeenzaam bekend geworden; zij beschouwden hem als den gunsteling des hemels; en de overdrevene geruchten van zijne magt waren wel berekend, om eenen sterken indruk op de gemocderen van menschén te maken, die van natuur voor

pomp

De heer G. M. A. S. A. S. de dokter, ont-
 om leden eenen menigte kinderen met de kospokstof
 in, welke zegening in dit gedeelte der wereld, al-
 waar er jaarlijks velen door de kinderziekte worden
 weggerukt, geheel onbekend is. Toen deze werk-
 zaamheden stonden verrigt te worden, bekende
 onze Venetiaan zijne onbedrevenheid in het handte-
 ren van het lancet, waarop mijn vriend hem hierin
 onderregtte; geheele scharen, zoo wel oud als
 jong, kwamen om ingeënt te worden, en de Basfa
 zond al zijne kinderen.

De strekking van onzen weg van *Baijboet* naar
Erzeroem liep twee mijlen O. Z. O., twee mijlen
 Z. O. ten O., eene mijl Z. O. ten Z., eene mijl
 Z. O. ten O., anderhalve mijl O. Z. O., ander-
 halve mijl Z. O. ten O., twee mijlen O. ten Z.,
 twee mijlen O., eene mijl Z. Z. O., eene mijl Z.,
 eene mijl Z. ten O., twee mijlen Z. O., vijf mij-
 len Z. ten O., vijf mijlen Z. O. ten O., anderhal-

pomp en grootschheid ingenomen zijn. De denkende klag-
 se onder de Turken en Perzianen zagen in hem hunnen
 toekomstigen beschermmer tegen *Rusland's* overtreffende
 krijgsmagt, en hoorden aanvankelijk twijfelachtig, en ver-
 volgens niet verbazing, naar de berigten zijner noodlagen
 en spoedige overwinning.

... mijn O. Z. O., anderhalve mijl O. ten Z., ...
... mijn O. Z. O., anderhalve mijl O. ten Z., ...
... mijn O. Z. O., anderhalve mijl O. ten Z., ...
... mijn O. Z. O., anderhalve mijl O. ten Z., ...
... mijn O. Z. O., anderhalve mijl O. ten Z., ...
... mijn O. Z. O., anderhalve mijl O. ten Z., ...
... mijn O. Z. O., anderhalve mijl O. ten Z., ...
... mijn O. Z. O., anderhalve mijl O. ten Z., ...

Beschrijving van Erzerboem en

aankomst te Betlis.

Basfalk van **Erzeroem**, behoort onder de
grootste en gewigtigste van het Turkfche rijk; klein-
net flechts dan **Egypten**, **stapt** het met **Bagdad** ge-
lijke. Hetzelve strekt zich van de grenzen van **Per-
zië** en **Georgia**, over **Mingrelis**, tot aan de Rusf-
fche frontieren, als op de **Basfa**, heeft het onpeper-
zag over al de **Bega** van **Kaerdistan**, tot een **See**
in het zuiden, terwilt hij onpeperald tot aan de **See**
in het westen gebiedt. **Aron van de tegen-
woordige Basfa**, was bevelhebber te **Ibraile**, toen
de **Rusfen** voor hetzelfde verscheenen, en werd, voor
zijne daarbij betoonde dapperheid, tot **Groot Vi-
zier** verheven; doch naderhand, door **K u r t u s o w**
bij **Rutshuk** geflagen, ontviel hem deze waardigheid
weder, en, sedert dien tijd, bekleedt hij het **Basfa-
fchap** van **Erzeroem**. Hij is een bekwaam en ver-
ftan-

standig man, en men looft zijn wijs en liberaal bestuur in dit landschap. Erzeroem, (*) ook Arzeroem, bij de Byzantijnen onder den naam van Arze bekend, is de grootste stad van Armenie, (†) en ligt in eene schoone vlakte, omtrent vier tot vijf mijlen van den Eliafchen tak des Euphraats. De huizen zijn klein en gering; eenige zijn van hardsteen, en de andere van de in de zon gedroogde tigchels met leem, gebouwd, terwijl papier hier het vensterglas vervangt. De citadel, die in het midden der stad ligt, heeft drie tot vier in omtrek; de stads muren zijn, naar het oude gebruik, met kanteelen en hoekachtige torens voorzien, en van zeer duurzamen steen, uit de nabij gelegene bergen, gebouwd. De Basfa, en het meerderdeel der Turksche bevolking, huizen binnen deze muren, die vier poorten hebben, waarvan echter geene eene bijzondere beschrijving verdient. Men schatte het getal der inwoners op vijftien duizend Mahomedaansche, drie duizend zeven honderd Armenische, drie honderd Roomsche

(*) PROCOPIUS gewaagt van *Aracnevo*, aan gindsche zijde des *Nymphæus*.

(†) Wij waren, bij het overtrekken van het gebergte, *Kép Dag* genoemd, in *Armenie* gekomen. Van dit koningrijk heb ik in mijn *Persian Memoir* eene korte beschrijving gegeven.

Armeniërs, (*) en drie honderd en vijftig Grieksche huisgezinnen. De Armeniërs hebben twee kerken en eenen aartsbisshop, terwijl de Roomschegezinden, zoo wel als de Grieken, ieder eene kerk bezitten; voorts telt men omtrent vijftig moskeën, twintig khans, en zeventien algemeen baden.

Indien er immer eene Europeesche magt over eene overheering van *Perzie*, of *Indië*, onderhand, zoo kan men inderdaad ten oosten van *Konstantinopel* goede plek gronds vinden, welke beter voor het bezambrenken van eene geduchte magt geschikt ware, dan de vlakke van *Erzeroem*; paarden, hoornvee, en schapen zijn goedkoop en overvloedig; voeder tref men, in het voorjaar en des zomers, overal aan, en eenen aanzienlijken voorraad van grasen zoude men uit de naburige streken kunnen vergaaderen. De wegen zijn, in dit jaargetijde, uitmuntend, en, in het vlak gedeelte des lands, wel geschikt voor het vervoer van geschut, terwijl de ingelanden alomtegemeen karren, met osien bespannen, gebruiken. De inwoners van de stad *Erzeroem* drijven eenen uitgebreiden koophandel met al de steden van *Turkye* en *Perzie*, bijzonderlijk met *Konstantinopel*,

Bag-

(*) Genee der Roomschegezinde Armeniërs wilden hunne kinderen laten inanten, onder voorgeven, dat de paus hiertegen eene bul uitgevaardigd had.

Bagdad, en *Eriwan*. Het voornaamste van den uitvoer bestaat in leder en koper, uit de Taurische bergmijnen, waartegen katoen, rijst, zijde, suiker, koffij, en Europefche lakens ingevoerd worden. De stad ligt vierentwintig uren van *Arfsangan*, zesendertig van *Kars*, en achtenveertig van *Moosh*. Wij deden hier verfchillende waarnemingen van tijd en middagshoogte, volgens welke wij de breedte op 39° en 58' bepaalden.

Wij wonnen hier overal berigten in, hoe wij het beste onze reis tot aan *Bagdad* voortzetten zouden. Ijverig wenschten wij hierbij den terugtocht der tien duizend op te sporen, en, daar men ons te kennen gaf, dat er slechts twee wegen, de eene over *Paulo* en *Diarbekr*, en de anderen over *Betlis* en *Sert*, door *Koerdistan* liepen, verkozen wij den laatstgenoemden als het waarfchijnlijkste fpoor der Grieken. Offchoon men ze beide als onveilig, wegens roofbenden, opgaf, fchrikte ons dit echter niet af; en dewijl de Erzeroemfche paarden vermaard, wegens derzelve grootte, fterkte en fchoonheid, zijn, meenden wij er een viertal te koopen. Men bragt ons derhalve, op dien morgen, verfcheidene grootte en moedige paarden, die voor de ruitery en het voorfpan uitnemend gefchikt, doch, op lange dagreizen, tegen de kleinere Arabifche paarden niet beftand waren, en dus niet geheel aan onze bedoeling beantwoordden. Alle dieren fchijnen te

Erzeoem, bijzonder te tiereu, en koeljen, sebesen, ja zelfs de honden, zijn hier grooter dan in meest alle andere landen, die ik bezocht heb. De laatste zijn veelal eene soort van zeer wilde, ruighorige herdershonden, met verbazende koppen.

Wij hadden op den aften ons vertrek bepaald, doch onze Tartaar, die, reeds den vorigen avond, onzen geleibrief van den Basfa moest halen had, in plaats van dien, met zijne makkers een lustig gezelschap bijgewoond, en verscheen eerst des namiddags te drie ure. Een uur daarna stegen wij te paard, en vervolgden onze reis over de hoogten achter de stad. Met de vijfde mijl reden wij in eene holte af, terwijl wij links eene vlakte besaamde ons uit, zoo wel als aan de regter zijde eene gebergte hadden. Op de zevende mijl gingen wij over eenen noordwaarts vloeijenden bergstroom, dwars achter het dorp *Nedki Khat*, onmiddellijk volgde. Eene mijl verder bereikten wij wederom een dorp, alwaar onze Tartaar en de Soerajees overnachten wilden, vermits zij te bevreesd waren, om in den donker te reizen. Wij gaven hietaan echter geen gehoor, en stegen, achter het dorp, een steil gebergte op, langs welks hellingen talloze stortbeken van het ondoordle sneeuwwater ruischten. Omtrent tegen zonneondergang bereikten wij het toppunt, alwaar de warmteschaal omtrent 48° van Fahrenheit teekende. Nu reden wij eenen korten weg bergaf,

en

en vervolgden voorts onzen togt tusfchen de bergen, waarbij wij tot middernacht aanhoudend snel-vlietende ftoompjes doorwaden moesten, toen wij eindelijk aan het gesternte bemerkten, dat onze foerajees het regte pad verloren hadden. Hoe blijkbaar zulks ook was, fteden zij hiertegen, en slechts met groote moeite deden wij hen tot aan het daglicht verpoozen, daar zij dit, wegens de roovers, voor nog gevaarlijker hielden. De koude was fcherp, en de grond dampig en moerasig (*), weshalve ik mijnen knecht gelastte, om de kleeden uit te fpreiden; doch onze Tartaar, die van zijne dronkenschap nog niet hersteld was, verbood den foerajees de paarden te ontladen, zoo dat wij in het natte gras moesten gaan liggen. Des morgens, vanden 23ften, was het weerglas op 36° gezakt, rijn bedekte den grond, en wij bevonden ons dicht bij de bronnen van eene rivier, die wij naderhand als den ARAXES (†)

her-
 (*) PLUTARCHUS, van de overheering der Armeniers door LUCULLUS, fprekende, verhaalt, dat het koorn eerst zeer laat in den zomer rijp werd, terwijl men, tegen de herfstevening, reeds eene even zoo sterke koude als in het midden vanden winter gevoelde; het geheele land was met sneeuw bedekt, de rivieren waren bevroren, en, door de talrijke bosfchen, liepen naauwe paden; terwijl, des nachts, het krijgshoer op modderige plekken, door de ondooide sneeuw te weeg gebragt, moest legeren.

(†) STRABO bevestigt, dat de *Euphraat* en de *Araxes*,

berokenden. De Soerjoes bevestigden nog steeds
 den regterweg te hebben; doch ons kompas had
 juist het omkeers, en na veel barrowen wij namen
 wij eene andere rigting. Wij spoedden nu bijkans
 regtstreeks naar het Z., door eene vruchtbare, doch
 onaangebouwde vallei, langs den regter oever van
 den *Araxes*, die met wilgen en digte struikbosch-
 jes bedekt was, in welke leeuwen, tijgers, en wil-
 de zwijnen nestelden. Met de zesde mijl ontdekten
 wij den weg, dien wij, den vorigen nacht, verloren
 hadden, en, op de zevende mijl, doorsaadden wij
 den stroom, nabij vele zouthuilen, in welke men
 putwater pompt, dat allengs verdampte, en eene
 zoutkrist op den grond valde. Een daarnavolgende
 dien wij weder over den *Araxes* en bereikten, met
 den negende mijl, het dorp *Erzer*, het welk acht mijlen,
 of onwaarschijnlijk vier en twintig mijlen van *Erzer*
 ligt. Wij hadden nu eene afreiskachter den weg,
 die, langs de zijden der hoogten, sabbone velden,
 en vruchtbaar land in de dalen opleverde, doch ge-
 heel onbewoond, van waarme de gefrenge jaarge-
 tijden, benevens gebrek aan brandstof, swelligt veel
 ge- en nu echter zoo verrees, dat wij ons niet
 van het gebergte *Abes* ontspringende, geene naar het W.
 en deze naar het O. loopt. De *Araks* draait, naar *Atro-
 patia* stroomende, eensklaps N. W., waarna dezelve
Mar en vervolgens *Astanata* bespoekt, en, door een vlak
 land, in de Kaspische zee uitwatert.

Wij hielden ons op de hooftwegen
 op, en liede ons zoo wel als de paardens
 verschen; vervolgens reden wij, na het verlaten
 van het dorp, over eene reeks van heuvelen, ter-
 wijl wij den *Araxes*, hier *Tatoesfu* genoemd, uit
 het gezicht verloren. - Nu ging het aanhoudend berg-
 op en berg af toe aan de negende mijl, wanneer wij
 de oeffers van den *Araxes* (*) weder bereikten; de-
 zelve rivier, die wij in den beginne, als een klein
 spelsje ontwaanden, was nu zoodanig aangezwo-
 len, dat de breedte zeven en dertig schreden be-
 droeg, terwijl de paarden schier overal zwemmen
 moesten. Met de tiende mijl, verpoosden wij in
 het dorp *Goerna*, het eerste, dat wij, na *Tatoes*, in
 het oog kregen; voorts volgden wij den rechter oe-
 ver des *Araxes* omtrent eene mijl, waarna wij meer
 zuidwaarts keerden, inmiddels wij de rivier naar
 het N. door eene vlakte zagen kronkelen. Thans
 trokken wij een zeven mijlen door eene streek, die
 van de voorheen beschrevene niet verschilde, en, met
 de twintigste mijl, stegen wij allens een hoog ge-
 berge, de *Pig Bog* genoemd, op. Onze paar-
 den waren nu echter zoo vermoeid, dat wij ons ge-
 noodzaakt zagen, om dezelve eenige uren in het
 veld te laten grazen.

De
 (*) Dezelve vloeit van hier naar *Hasfen Kola*, het
 aloude *Theodosiopolis*.

De bergketen van *Teg Dag* strekt in eene N. O. en Z. W. rigting, en spreidt vele takken uit; de sneeuw glijft er dus ons hier tegen, schoon het weer glas, te drie ure, 68° teekende; en eerst, tegen den avond, konden wij onze paarden weder coningzins tot het voortbeweeten van onze Reis gebruiken.

Wij gingen door eene bergkloof over den *Teg Dag*, en zakten, met de drie en twintigste mijl, naar de vlakte van *Armas* af, alwaar wij eenige leeuwen knudden en enkele kleine pelenboomen bemerkten, welke laatste de eenige struiken, uitgenomen met kreupelmout aan den *Armas*, waren, die wij, na ons vertrek uit *Erzeroum*, gezien hadden. Op de vijf en twintigste mijl lag het Koerdische dorp *Armeran*, bij hetwelk men eenige plekken aangebouwd land gewaar werd; van hier reden wij omtrent drie uren door de vlakte, en kwamen des avonds, te negen ure, in het groote dorp *Genis* of *Khinis*, hetwelk d' *Arv PLE* als de stad *Ormus* (aankomst), die in den terugloft der tien duizend voorkomt. Hetzeve ligt aan den *Briguel*, een der doos, (zie de kaart) en is een dorp van twintig tot dertig huizen.

De Geelen bereikten, na te Gymsan, den heiligen berg *Thakes*, van waar zij de zee zagen, in vijf dagen; dan, al hadden zij ook veertig mijlen daags afgelegd, (hetwelk in een met sneeuw bedekt land, en bij eenen tegen overstaanden vijant, onmogelijk is), konden zij uit van *Khinis*, niet gedaan hebben.

voornaamste takken van den Euphrat, waerheen *Lycus* genoemd.

24sten. De huizen zijn hier geheel zoodanig gebouwd, gelijk XENOPHON dezelve beschreef, en de inboorlingen, die nimmer eenen Europeaan gezien hadden, staarden ons met de grootste verbazing aan, zonder zich echter de minste ongeregeldeheid te veroorloven. Zij, zoo wel als de meeste inwoners van de naburige dorpen, waren Armeniers, en, naar hun uiterlijk voorkomen geoordeeld, hadden zij de uiterste behoefte te bestrijden. Hunne kerk was met een aantal plumpe steenen, die paarden, olifanten, en koeijen verbeelden moesten, omringd. Te negen ure stegen wij te paard, en volgden de *Binguel* rivier, door eene vallei, die hier vrij wel aangebouwd was, doch, even als de omstreken, geen houtgewas had. Met de derde mijl doorwaadden wij de rivier, die hier acht en zestig schreden breed was, en wier snelvlietende stroom de paarden bijkans weggesleept had; en, omtrent honderd vijftig voet verder, hadden wij wederom eene rivier van gelijke diepte, doch niet meer dan zeven en twintig schreden breed (*). Deze twee rivieren vereenigden zich, omtrent eene vierde

(*) Deze rivier komt uit het Z., en, men zeide ons, dat hare bronnen, in het nabij gelegene gebergte, opborrelden.

vierde mij verder, en het bevreemde ons, door wy
 schier regstreeks, naar het O. te zien loopen,
 naar de *Dungha*, op alle karren, die in sneller
 zig, onveranderlijk naar het W. stroomt. Wij
 spadden nu, langs den regter oever, toe op de
 negende mijl voort, toen onze geleiders, het
 overige van den dag, gaarne in het dorp *Dombu*
 doortrengen wilden, waarmede wij echter niet
 instemden. Naar het Z. keerende, verlieten wy
 de rivier, en kwamen in het gebergte, terwijl wy
 afhengs, langs het bedde eener beek, opsteden.
 Tusschen de zeventiende en de achtste mijl kra-
 gen wij de stroom van deze beek, op eene plaats,
 in het oog, alwaar de berg bijzonder steil werd;
 wij bragten omtrent een half uur door, alcer wij
 het toppunt van die steile gedeelte bereikten, en
 ronden toen boven op den *Flammur* af, alwaar
 de sneeuw, verscheidene voeten laag, schoen
 de thermometer 70°; in de schaduw, ten *Dombu*,
 stekende. Beneden ons zagen wij een langgestrekte
 vlakte, door welke de *Flammur*, of het water der
 beegerte, uit het N. O. in d'istrid begint, stroom-
 gende, in het W. en Z. hadden wij niets, dan
 bergen en sneeuw, voor ons, terwijl in het O.
 E. O., op omtrent dertig mijlen, de hemelhooge
Saan Dag, zijne besneeuwde kruin, boven de
 wolken, uitstak, die langs desselvs zijden amsch-
 den. Dit is een der merkwaardigste gebergten

in

in de hoogte, hetzelfde strekt zich over het N. W. gedeelte van het Vanscha meer uit, en is, naar men verhaalt, zoo hoog, dat nog niemand denzelfs toppent bereikte. (*) Wij zakten vervolgens naar eene vlakte af, en verpoosden, op de een en twintigste mijl, bij eene legering van zwerrende *Koerden*, van waar een stroompje in den *Morad* uitwaterde. Wij vervoegden ons in de tent van het opperhoofd, die ons broederlijk ontving, en in wien wij, in plaats van eenen onbeschaafden barbaar, eenen hupschen en minzamen man aantroffen. Wij moesten aanstonds plaats nemen, waarop hij koffij voordien en het middagmaal gereed maken liet. De tent was omtrent vijftig voet lang en dertig breed, en bestond uit grof zwart laken, dat aan negen staken hing; eene vier voet hooge beschutting, van rotting, met purperzijde doovlochten, zamengefeld, liep hier langs; het eene einde diende voor de vrouwen, en het andere voor den bevelhebber, die op een zijden kussen zat, terwijl, voor zijne bezoekers, aan beide zijden kleeden uitgespreid lagen. Nadat wij neergevlid waren, vroeg hij aan den Tartaar, wat *Engeland* voor een land was, daar hij de Engelschen, die zeer

goed

(*) Hetzelve rijst kegelvormig in de hoogte, en draagt alle tekenkens van eenen vulkaan. Eene menigte van dezelven vindt men vooral langs het strand.

goed laken en uitmuntende pistolen maakten, als verstandig roemen hoorde. MAHOMED AGA verzekerde hierop, met veel ernst, dat het eene stad van twee honderd uren in omvang was, geheel opgevuld met smaragden, robijnen, en kostbare koopgoederen; welk verhaal de verwondering van het opperhoofd gaande maakte, en hij opperde geene twijfeling tegen de waarheid van het gezegdedes Tartaars. Nu liet hij zijne paarden voorbrengen, die wij zien moesten, en vervolgens werd het eten aangebragt, hetwelk in eenen grooten schotel met vleesch, twee met kaas, twee kommen met dikke melk, en eenen overvloed van goed brood, bestond.

Te vijf ure, des avonds, verlieten wij onzen gastheer, en, over een reeks van heuvelen gegaan zijnde, kwamen wij weder in de vlakke aan den *Morad*, en bleven, op dezese wijze, in het Armenische dorp *Karagoel*. Wij hadden heden, over het algemeen, vrij goede wegen; de warmte, van des morgens tien tot des avonds vijf ure, verschilde van 66° tot 70°, en met zonnemiddag kregen wij eene kleine onweersbui. Het land was meeren deels vruchtbaar, bekleed met weelderig groen en eene groote menigte wilde aspergieplanten. De inwoners van *Karagoel* schenen, gelijk de meeste Armeniers, die wij ontmoetten, van eene ruwe en ongestuvige geaardheid te zijn, zoodanig zelfs, dat
de

de Kia niet eerder, voordat hij de zweesp van den Tartaar gevoelde, eenig garet voor onze paarden brengen wilde. De vallei van den *Morad*, aan wier westeinde het dorp *Karagoel* ligt, levert de allertfraaifte weiden; de grond is weelderig en vruchtbaar, en heeft, naar evenredigheid van het gewone platte land op de bergen van *Armenie*, een zeer zacht luchtgestel; dan, niettegenstaande deze voordeelen, ziet gij nauwelijks eenen enkelen inwoner op eene plek akkerland, wordende deze vruchtbare geheel aan iedere zwervende horde overgelaten, die dezelve slechts in bezit verkiest te nemen. De *Morad*, die men van verre uit het N. O. kronkelen ziet, vereenigt zich, omtrent vijf mijlen ten N. O. van dit dorp, met den *Binguel*. (*) Deze rivier is

(*) Het is zonderling, dat wij met den wezenlijken oorsprong van deze rivier zoo lang onbekend zijn gebleven. In alle kaarten, die ik gezien heb, neemt dezelve eenen westelijken loop, en stort in den N. arm des *Euphraats*, in stede van in den *Morad*.

PROCOPIUS zegt het volgende over den *Euphraat* en den *Tigris*:

„ Van een niet zeer steil gebergte in *Armenie*, vijf mijlen ten noorden van *Theodosiopolis*, ontspringen twee bronnen, van welke de regts liggende den *Euphraat*, en de andere den *Tigris* vormt. De *Tigris* loopt, zonder andere stroomen in te nemen, regtuit naar *Amida*, en vervolgens naar *Asfyrie*. Doch de *Euphraat* verdwijnt wonderbaarlijk, na eenen korten loop, zonder

II DEEL.

I

„ in

is de aanzienlijkste van dit land, en men vooronderstelt die als dezelfde, welke de tienduizend, onder de benaming van *Phrat*, overtrokken. Dezelve ontspringt bij de muren van *Bajazet*, en vereenigt zich met den noordelijken tak des *Euphraats* bij *Kebban*, in het *Taurus*-gebergte. Omtrent twaalf mijlen ten O. N. O. van *Karagoel* ligt een fraai meer, *Schello* genaamd, hetwelk, naar men ons verhaalde, eene dagreis in omvang had. Dit meer was van eene hoogte bij het dorp zichtbaar, en het water gaf men als zoet en smakelijk op.

25sten. Wij slegten des morgens, te acht ure,
te

„ in den grond te zinken. Over het water ligt eene buitengemeen diep moeras, welks lengte zes mijlen en de breedte twee en eene halve mijl bedraagt, terwijl de vol riet begroeide modderaarde aan den reiziger een harde grond schijnt. Voetgangers, paardenrijders, en wagens gaan dagelijks over dezelve, zonder in den grond te blijven steken, noch dien voor een moeras aan te zien. De inwoners branden jaarlijks het riet, opdat het den weg niet verstoppe; en, wanneer er soms een sterke wind opsteekt, dringt het vuur tot in de wortels, en men ontdekt de rivier in een klein kanaal; doch weldra komt de modderaarde wederom opdrijven, en verhardt weder als voorheen. Vanhier vloeide deze rivier naar het landschap *Ecclesfa*, alwaar de tempel van *DIANA* in *Tauris* stond, en vanwaar *IPHIGENIA*, *AGAMEMNON*'s dochter, met *ORESTES* en *PYLADES* vlugtte, terwijl zij het beschermende beeld van *DIANA* medenam.”

te paard, en kwamen, na anderhalve mijl, aan den oever des *Morads*, die hier bijkans even zoo breed, diep, en snelvlietende is, als de *Tigris* te *Mosul*. Wij lieten de paarden overzwemmen, en volgden zelven op een vlot, dat door opgeblazen schapenvachten ondersteund werd; de rivier was door vele troebelachtige stroompjes opgezwollen, die van de op de bergen ontdooide sneeuw ontstonden. Van hier reden wij eene bevallige helling op, en hadden voorts, tot aan de achtste mijl, eenen steenachtigen grond, waarop vele roodkleurige slangen huïden, die omtrent vier tot vijf voet lang, en naar men verhaalde, vergiftigd waren. Met de negende mijl kwamen wij in het aangebouwde distrikt *Leese*, en zetteden over verschillende stroompjes, wier loop alle naar den *Morad* gerigt schenen, terwijl wij, met de tiende mijl, het gelijkgenoemde Armenische dorp bereikten. De meeste inwoners waren ijverig met ploegen en eggen in het veld bezig; doch zij schenen weinig kennis van den akkerbouw te hebben. De ploeg is geheel eenvoudig, enkel van hout zamengesteld, en wordt door vier ossen getrokken, de regtoploopende handboom is omtrent twee en een half voet hoog, en de ploeger staat op eene daar achter aangebragte stelling. Wij kregen, ras na onze aankomst, een bezoek van eenige Lesgers, behoorende tot de lijfwacht van den Basfa van *Moush*, die in de nabuurschap legerde, en uit wiens naam zij ons kwamen begroeten, terwijl

zij ons te kennen gaven, dat hij ons tot aan de grenzen van zijn gebied een geleide geven zou. Dit volk is de geesfel der naburige landen, daar zij gewoonlijk als lijfwacht bij de bevelhebbers dienst doen; het zijn loontrekkende troepen, met karabijnen, pistolen, en dolken gewapend, en zij dienen, voor zoo lang zij zich verbonden hebben, zeer getrouw, zelfs tegen hunne naaste bloedverwanten. Zij zijn van eene middelmatige grootte, stevig ineengedrongen, donkerkleurig, en van eene fiere, dreigende houding.

27sten. *Leese* ligt acht uren van *Moush*, en op denzelfden afstand van *Aklat* en *Malazghird*. De warmte was heden te acht ure 64°, te tien ure 70° en op den middag 74°. Van *Erzeroem* tot aan deze plaats, was de algemeene rigting van den weg als volgt: twee mijlen O., twee mijlen O. N. O., twee mijlen O., eene mijl O. ten Z., eene mijl Z. Z. O., eene mijl Z. O., eene halve mijl Z. Z. O., anderhalve mijl Z. ten W., zes mijlen Z. ten O., anderhalve mijl N. W., vier en eene halve mijl Z. Z. O., negen mijlen O., drie mijlen O. ten Z., anderhalve mijl Z. Z. O., drie en eene halve mijl Z. ten O., twee mijlen Z. Z. O., veertien mijlen Z. O., vier mijlen Z. Z. O., vier mijlen Z. O., twee mijlen Z. O., vier mijlen O. ten N., drie en eene halve mijl O. ten Z., anderhalve mijl Z. O., twee en eene halve mijl O. Z. O., anderhalve mijl O. ten N., twee mijlen Z. O. ten Z., zes mijlen Z.

Z. O. ten O., twee en eene halve mijl Z. ten O., vijf en eene halve mijl W., en vier mijlen Z. W.

Het Basfalik van *Moush* is klein, doch hetzelfde bevat een groot getal rijke distrikten bij de steden *Moush*, *Betlis*, en *Aklat*. De meeste dorpen worden door Armenische Christenen bewoond, en iedere gemeente heeft hare kerk en geestelijken, die onder den aartsbischof van *Erzeroem* staan; doch de lagere volksklasse is, over het algemeen, zoo behoeftig, dat er eene menigte menschen, zoo als reeds vroeger is aangemerkt, uit het land verhuizen, die, na veel jaren, wederom met hunne spaarpendingen de vaderlandsche woningen opzoeken. De kleeding bestaat hier in eene wijde gekleurde overbroek, eenen tot aan de knien neerhangenden mantel, die met eenen lederen gordel, waaraan eene groote gesp prijkt, toegebonden wordt, en eenen om het hoofd vastgeknoopten doek. De zeer ijverige vrouwen brengen meestal den tijd met spinnen van katoen en wol door. De Armeniers zijn gedeeltelijk aan de Turken, en gedeeltelijk aan de Koerdische Begs onderworpen, die beide hen zeer onderdrukken.

29sten. De Basfa liet heden MAHOMED AGA ontbieden, wien hij te kennen gaf, dat hij ons over de stad *Van* zoude moeten zenden, daar de wegen van *Betlis* en *Seyt* door roofzieke Koerden onveilig gemaakt werd. Wij stelden hierin weinig vertrouwen, te meer, daar hij voorheen het tegendeel be-

weerde; ook had hij, reeds vroeger, meermalen aan den Tartaar gevraagd, of wij geene horlogies, snaphanen, en pistolen bij ons hadden, en, door de ontkenning van MAHOMED AGA te leur gesteld, wilde hij ons, waarschijnlijk, met eenen omweg bedreigen, opdat wij zulks met een geschenk afkopen zouden. Doch hierin misrekende hij zich wederom; want wij zonden, op deze boodschap, onzen Griek, dadelijk, met de bepaalde verzekering, tot hem, dat wij naar *Betlis* voortreizen, of naar *Erzeroem* terug keeren wilden. Nu antwoordde hij zeer koel, dat, indien ons besluit zoodanig ware, hij ons morgen paarden en eene wacht, om ons naar *Betlis* te geleiden, zenden zoude. Dewarnteschaal teekende heden te zes ure 58°, te negen ure 63°, en op den middag 64°.

3osten. Een oud krijgsmakker, die er, in de Koerdische kleederdragt gestoken, vrij kóddig uitzag, trad deze morgen, aler wij nog gekleed waren, in onze kamer. Hij sprak zoo slecht Turksch, dat wij hem nauwelijks verstaan konden; doch wij gisten weldra, dat hij de persoon was, die ons naar *Betlis* geleiden moest. Hij ging spoedig in het midden van het vertrek nederzitten, en riep eenige van zijne slordige volgelingen binnen, die hij over hun ordelijk te houden gedrag aansprak, waarna hij koffij, kaas, en anderen levensmiddelen liet aanbrengeu, om dezelve voor de reis in te pakken.

Er

Er was iets zoo goeðhartigs , en tevens zoo lachverwekkends bij dezen ouden , dat wij met hem ingenomen waren , en hij gedroeg zich ook aanhoudend zoo vriendelijk , dat wij geene reden hadden , om onze goede gedachten over hem terug te trekken . Te acht ure stegen wij te paard , en met de derde mijl kwamen wij in het dorp *Pwink* , alwaar wij met den Beg van het distrikt koffij dronken . Vervolgens reden wij over eenen steenachtigen weg , die van de vlakke bergop liep , en gingen , op de achtfte mijl , voorbij de ruinen van eene stad en sterkte , *Bellyjon* genoemd . Op de negende mijl verpoosden wij in een droevig gehucht , hetwelk men *Alia Bajazet* noemde , en , met de dertiende , bereikten wij de kruin van het gebergte , vanwaar wij het meer *Nazook* , waarschijnlijk het *Arethusa* der ouden , in het gezigt kregen . Na omtrent eene mijl den berg afgereden te hebben , kwamen wij aan het westelijke strand van het meer , dat omtrent dertig mijlen lang , en , in het midden , een vijftal mijlen breed schein . In het westeinde vernauwt hetzelfde zich tot op omtrent eene halve mijl , doch bleek in het O. breeder te zijn . Het heeft , geheel ontbloot van houtgewas , weinig bekoorlijks , en men ziet aan deszelfs boorden , slechts een dorp , *Jezira Oka* genaamd , hetwelk op een schiereilandje aan de Z. W. zijde ligt . Het water vonden wij hier zout en smakelijk , en dus voor alle levensbehoefsten

nuttig. Wij spoedden langs den westelijken kant van het meer voort, en gingen over eene kleine rivier, die, uit hetzelfde stroomende, naar men verhaalt, eene der bronnen van den *Tigris* vormde. Met de zeventiende mijl waren wij de Z. hoogten opgereden, en hadden het Nazoeksche meer uit het oog verloren, waarna wij weder naar eene kleine aangebouwde vlakte afzakten, en in het Joodsche dorp *Mishi* overnachtten. Men ontving ons hier zeer vriendelijk, en wij spreidden onze kleeden op het versche hooi in eene loots, die voor het huis van den Aga stond, vanwaar wij het uitzigt op eene graauwe en dorre landstreek, en tevens op den *Sepan Dag* hadden, die twee spitzen in het N. O. verhief. De warmte was des morgens, te zes ure, 52° , en des avonds, op hetzelfde uur, 63° .

Julij 1. Des morgens te zeven ure verlieten wij *Mishi*, en tevens, na drie mijlen, de vlakte, waarna wij het hooge gebergte *Nimrod Dag*, oudtijds *Niphates* genoemd, langs eene plaats opreden, alwaar hetzelfde minder hoog dan wel aan andere oorden is. Met de vierde mijl kwamen wij op eenen bergrug, wiens hoogste gedeelte een weinig besneeuwd was, en hier genoten wij voor het eerst eene schemering van het Vansche meer. Wij trokken zes mijlen over dezen bergrug, alwaar wij, tot aan de tiende mijl, het hoogste gedeelte van den *Nimrod Dag* regts behiel-

melden, toen het meer, eensklaps, geheel voor ons uitgestrekt lag. Deze verbazende waterplas wordt *Arfisse* (*) bij *Ptolemaus* genoemd, welke benaming men van de stad *Argish*, of *Arfis*, aan het noordelijke meerstrand liggende, afleidt. De lengte van het O. naar het W. bedraagt, mijns bedunkens, omtrent vijfentwintig tot dertig mijlen, en de breedte, in het midden, van negen tot twaalf mijlen; doch de bogten en inhammen zijn zootalrijk, dat men den omvang op een negentig uur schat, terwijl een schip, met eenen gunstigen wind, in korte stonden uit *Tedevan* naar *Van*, bijkans de tegenovergestelde uiteinden van het meer, overzeilt. Het water is brak, heeft echter eenen overvloed van goede visch. In het N. is dit meer door het hooge gebergte van *Sepan Dag*, in het W. door dat van *Nimrod*, en in het Z. door de steile keten, *Haterash* of *Karaish* genoemd, omringd. Deze gebergten waren thans alle met sneeuw bekruid, en ik vooronderstel, dat de *Niphates* der ouden niet op enkele, maar op al deze reeksen van hooge ber-

(*) STRABO verhaalt ons, dat het meer *Martiana*, soms ook het blaauwe meer, naar de kleur van deszelfs water, genoemd, het grootste in *Armenie* is, en tot aan de grenzen van *Atropatia* uitstrekt. Hij maakt ook gewag van een *Arsena* genoemd meer, welks water dienstig was, om vlakken uit het laken te verdrijven.

bergen doelt. (*) Er zijn drie eilanden in het O. van het meer, op een van welke een oud Armenisch klooster staat; aan het N. en O. strand liggen de steden *Aklat*, (*Chalat*,) *Argisch*, (*Arzaa*,) en *Van*, (*Artemita*,) hetwelk, in de Armenische taal, eene vesting beteekent; doch in het W. en Z. had het land een woest en eenzaam voorkomen.

Wij reden van onze hoogte naar eene vallei, alwaar wij, in het Armenische dorp *Teiroet*, ontbeten, hetwelk omtrent eene mijl van het meer, en veertig uren van *Van* verwijderd was. Tegen twee ure, in den namiddag, de hitte een weinig afgenomen zijnde, vervolgden wij onze reis, en, met de avondfchemering, hadden wij vier uren, of veertien mijlen, tot *Tschakar*, afgelegd, hetwelk aan den voet van den hoogsten Nimrodschen berg lag. Wij genoten eenen vermakelijken rid langs de boorden van het meer, en de bergen glooiden zeer fraai, eene halve mijl van het strand, tot aan het water, af. Op de tweede mijl zagen wij de stad *Aklat*,

(*) Het eerste van de gebergten, die ten zuiden van den *Euphraat*, en ten oosten van *Kappadocie* en *Commagene* strekken, wordt *Tauro*, en door sommigen ook het Gordiaansche gebergte genoemd; hetzelfde verdeelt de vallei van *Sophene* en *Armenie* van *Mosopotamie*. Het gebergte *Mafuis*, palende aan *Nisbis* en *Tigranocerta*, neemt vervolgens de benaming van *Niphates*, alwaar wij de bronnen van den *Tigris* ontdekken, aan. De *Niphates*, zich ver uitbreidende, wordt achtervolgelijk, *Zagros* genoemd, en scheidt *Medie* van *Babylonie*. STRABO.

Aklat, op omtrent vijf mijlen O. N. O.; hetzelfde is een kasaban van een duizendtal huizen, en ligt omtrent eene mijl van het noordwesteinde des meers, geheel met vruchtbrijke boomgaarden omringd; hier heeft een Beg zijnen zetel (*). Op de zevende mijl ligt het dorp *Gezag*; vlak aan strand, en, op de achtste, *Tygah*, mede dicht aan het water, en door geboomte omringd, hetwelk, in deze barre streken, eene bekoorlijke uitwerking had. Het weder was zeer stil en buitengemeen heet; doch wij vonden veel verkwikking in het gebruik van sneeuw, die de bergen genoegzaam opleverden. Het meer schein een verbazende spiegel, die de bergen, aan alle zijden, terugkaatste; wij zagen zelfs de stad *Fan* aan het overzichtsche strand, strekkende bijkans regtstreeks O., op omtrent vijf en twintig tot dertig mijlen afstand (†); en, aan eene bijzondere plaats, lagen groote klompen obsidianum langs onzen weg, die, naar het verhaal onzer geleiders, van de

(*) *Aklat* is eene stad, die, in de Armenische oorlogen, dikwerf voorkomt, en haar bezit werd vaak, tusschen de Grieken, Perzianen en Armeniers, betwist; dezelve werd door JELLALADIJN ingenomen, en wederom door ALADIJN, Sultan van *Roem*, hernomen, wiens nakomelingen, omtrent eene eeuw, over *Aklat* het gebied voerden, waarna hetzelfde, met hunne overige bezittingen, in Turksche handen viel.

(†) De uithoeken van het meer loopen hier bijkans lijnrecht O. en W.

de bergen neergetuimeld waren. Op de twaalfde mijl lag de haven en het dorp *Tednan*, in het diepste van eenen inham, die naar het Z. W. strekte; en, drie mijlen regtstreeks W. van hetzelfde, zagen wij een ander dorp, tusfchen het gebergte, *Sharbas* genoemd. Op het einde van onze dagreis begonnen rozeftruiken, dwergeiken, en perenboomen de hellingen der bergen te versieren; en, met de dertiende mijl, reden wij naar eene vallei af, die het Nimrodsche gebergte van dat van *Haterash* afzondert, welk laatste zich van *Moush*, langs het zuidelijke strand van het meer, naar *Perzie* uitstrekt, alwaar het zich met de bergketens *Sahund* en *Giroes* vereenigt. Deze bergen zinken plotfelijk aan den waterkant, waar dezelve vele kapen en uithoeken vormen; de spitsen zijn bar en rotsachtig, en het grootste gedeelte van het jaar met sneeuw bedekt, doch, meer naar de laagte, vermindert de onvruchtbaarheid, en, op eenige plaatsen, ziet men kreupelhout. Dit bergachtig gewest is in het bezit van verscheidene Koerdifche Begg, die in hunne sterke burgen met al den trots en de onwetendheid onzer oude leenheeren huisvesten, en die, tot nu toe, tegen Turken en Perzianen hunne onafhankelijkheid gehandhaafd hebben. Het dorp *Tchokar* kon ons geen redelijk nachtverblijf opleveren, zoo dat wij, niettegenstaande de koude, genoodzaakt waren, om onze kleeden langs den muur van de kerk uit te spreiden, welk kleingebouw van hardsteen, in eene lang.

langwerpige gedaante opgerigt, en met kleine Gotische vensters verfiert was (*). Ieder dorp heeft eenen papas, of priester, die in kloosters of groote steden gestudeerd hebben, en door den aartsbisshop van *Erzeroem* aangesteld worden; de parochies worden jaarlijks door de bischoppen en diakens bezocht, die, onder voorwendfel van het kerkbestuur na te gaan, den boerenstand geld afschrijven. Te *Tchokar* kochten wij een lam voor drie piasters, waarop wij ons, wegens het volgende voorval, algemeen onthaalden. Omtrent halfwege ontmoetten wij eene bende Lesgaers, die, al loerende, in twijfel stonden, of zij geenen aanval op ons wagen zouden: zij reden echter voort; doch weldra bejegenden ons wederom eenige andere, die mede goed gewapend waren. Zij beproefden mij, als den voorrijder, aan te houden; dan, hun ontwijkende, reden zij naar den heer CHAVASSE, en kwamen den soerajees in den weg, die zij dreigende naar onze bestemming vroegen; zij hielden het gesprek nog eenige oogenblikken gaande, waarna een van hen zijne karabijn losbrandde, terwijl hij een bagaadjepaard beet nam. Onze wacht was achtergebleven; maar, desnietteenstaande, gaven wij thans,

met

(*) Een uitgehold, doorboord stuk hout, omtrent twee voet lang en vier duim breed, bekleed hier de plaats van eene klok; hierop slaat men met eenen houten hamer, wanneer de godsdienstoefening een begin neemt.

met de pistool in de hand, aan onze paarden de sporen, waardoor de Lesgaers, ons niet verfaagd besluit ziende, hunnen roof in den steek lieten, en wegrenden, om, zoo als wij dachten, de hulp hunner makkers in te roepen. Gedurende al dien tijd bleef MAHOMED AGA, geheel verbluft, met den rug naar dit gespuis gekeerd, en verried, door zijne houding, de laaghartigste vrees, terwijl hij den heer CHAVASSE, die hem aanporde, om voort te rukken, met eenen open mond aanzag, als of hij hem niet verstond. Ras daagde nu ook onze oude krijgsmakker met zijne onderhoorigen op, toen wij onze reis, zonder verdere beletfelen, voortzetterden.

2den. Wij stegen te zes ure, des morgens, te paard, op welk uur de warmteschaal reeds 64° teekende. Sedert ons vertrek van *Erzeroem* was het luchtsgestel steeds zachter geworden, en nu onlangs werd de hitte van den dag vrij hinderlijk, schoon de nachten zeer koud bleven. De eerste vijf mijlen liep dwars door de vallei, of liever vlakke, die de twee groote bergketens van elkander scheidt. Met de zesde mijl gingen wij over den *Betlis su*, nabij deszelfs oorsprong, en trokken, het overige van den weg, langs den rechter oever, door eene opening van den *Haterash*; op de achtste mijl lag het dorp *Sahar*; met de negende zetterden wij over een stroompje, dat aan onze linkerhand eenen fraaijen waterval vormde, alwaar het de *Betlis su* ontmoet, en, op
de

de tiende, hadden wij eenen derden stroom, die, met de voorgaande vereenigd, over de rotfen, in eene aaneenschakeling van watervallen, nederstort, even voor dat wij de stad *Bellis* bereikten. De Beg liet een vertrek in zijn eigen huis voor ons gereed maken, alwaar wij ons, zonder overlast, vrij wel bevonden zouden hebben; doch de nieuwsgierigheid van het volk, om ons te zien, was zoo groot, dat onze kamer aanhoudend met menschen opgevuld was.

Omtrent een half uur na onze aankomst, verscheen de Beg in persoon: hij was een lang en welgemaakt man, beschaafd in zijnen omgang, en, hij onderscheidde zich, in alle opzigten, geheel van zijne wilde en plumpe geleiders. Met veel ijver onderzocht hij onze wapenen, doch in onze pistolen, die hem te kort en niet genoeg verfierd voorkwamen (*), schiepte hij weinig behagen. Hij was mede in *Egypte* geweest, en sprak over Sir SEDNEY SMITH en andere Engelsche officieren, als over gemeenzame bekenden. De Koerden zijn, meer dan ieder ander volk, hetwelk ik immer ontmoet heb, op de wapenen gesteld, en prijken gaarne met hunne fraaije paarden en derzelver kostbaren opschik. Wanneer een Koerdisch opperhoofd in
het

(*) Zij zien hier veel minder op wezenlijke deugdelijkheid, dan wel op eenen langen loop en prachtige versierfels.

het veld verschijnt, verschilt zijne uitrusting zeer weinig met den pronk van den aloude riddertijd; en de Saraceen, die onder den grooten SALADYN kample, was waarschijnlijk (de vuurwapenen uitgezonderd) op dezelfde wijze gewapend als hij, die nu tegen de Perzianen oorlooft. Zijne borst wordt door een stalen, met goud en zilver versierd, pantser beschermd, terwijl een klein houten schild, met koperen nagels bedekt, over zijnen linker schouder hangt, wanneer hij hetzelfde niet gebruikt. Zijne lans wordt door zijnen schildknaap, die mede te paard zit, gedragen; eene karabijn hangt over zijnen rug; zijne pistolen en dolken steken in zijnen gordel, en eene sabel zwiert aan zijne zijde; aan de rechter zijde van den zadel steken drie pijlen in eenen koker, die omtrent twee en eenen halven voet lang zijn; en aan den linker kant ziet gij eene knods, het doodelijkste zijner wapenen; dezelve is twee en een halve voet lang, soms met goud beslagen, en ook wel met edelgesteente bezet; en ik herinner mij, op de zaal van antieke wapens te *Dresden*, eene knods gezien te hebben, die juist met de tegenwoordig in *Koerdistan* in gebruik zijnde, overeenkomt. De pijlen zijn met stalen punten, van zes duim lengte, voorzien, en een stuk ijzer of lood, aan het oppereinde, moet de kracht van de, met de hand weggeworpene, schicht vermeerderen.

De

De strekking van den weg was, na het verlaten van *Leese*, als volgt: drie mijlen Z. Z. O., drie mijlen Z. O. ten Z., anderhalve mijl Z. O., eene mijl O. ten N., anderhalve mijl Z. O. ten O., anderhalve mijl O. ten Z., twee en een halve mijl Z. O., twee mijlen Z. Z. O., twee mijlen Z. Z. W., eene mijl Z. Z. O., twee mijlen Z. O., eene mijl Z. O. ten O., twee mijlen Z. Z. O., drie mijlen Z. O. ten Z., zes mijlen Z. ten O., drie mijlen Z. ten W., twee en eene halve mijl Z. W., twee mijlen Z. ten W., twee mijlen W. Z. W., vijf mijlen Z. W. ten Z., vijf mijlen Z. W., en eene mijl Z. Z. W.

gden. Onze oude krijgsmakker, die ons van *Leese* af begeleidde, had zich steeds zoo gediensfig en heusch gedragen, dat wij het billijk oordeelden, hem iets meer dan gewoonlijk toe te leggen; doch ook hiermede was hij niet tevreden, en, onder voorgeven van zijnemakkers te onthalen, eischte hij nog eenige ruba's, die wij hem almede gaven. Inmiddels kwam hij met den avond nogmaals terug, en verzocht een tiental plasters tot den volgenden morgen ter leen; doch, daar ik dit slechts als eene afzetterij beschouwde, weigerde ik het hem rond-uit, terwijl ik hem mijnen spijt over het gegevene liet merken. Daar hij nu wel zag, dat hij niets meer uitvoeren kon, stooft hij toornig uit de kamer, schold ons op de trappen nog voor ongeloovigen

II DEEL.

K

uit,

uit, en verdween aansloeds met zijn paard, dat voor de deur stond. Slechts belangzucht en vrees kunnen, mijns bedunkens, eenen Mahomedaan noopen, om eenen Christen gewone vriendelijkheid te betoonen.

—

Beschrijving van Betlis, en reis naar Sert.

Betlis, de hoofdplaats van dit gedeelte van *Koerdistan*, ligt midden in het Haterasche gebergte, en aan de oevers van twee kleine rivieren, die naar den *Tigris* stroomen. Het heeft de gedaante van eene krabbe, waarvan het schoone oude kasteel het lichaam, en de, naar ondercheidene rigtingen uitgestrekte, bergkloven de pooten vormen. De stad is zoo oud, dat dezelve, volgens de overlevering der Koerden, weinige jaren na den zondvloed, door eenen afstammeling van *NOACH* gesticht werd. De platdakige huizen zijn zeer schoon van hardsteen gebouwd, en meest alle met boomgaarden omringd. De straten zijn zeer steil, en ieder huis schijnt op zich zelf eene kleine sterkte, — eene, in deze onrustige streken, niet geheel nutteloze voorzorg; vele van dezelve hebben groote vensters, wier bogen, gelijk de Gottische, spits toelooopen. Het kasteel, dat deels bewoond en deels vervallen is, blijkt een zeer oud gebouw te zijn, en staat op eene afgezonder-

der.

derde, schier regtlijnige, rots, die, eensklaps, uit eene holte in het midden der stad, in de hoogte stijgt. Hier huiscden welker de oude Khans of Begs van *Betlis*, die de magtigste vorsten van *Koordistan* waren, totdat zij zich, door familietwist, te grond rigtten. De muren zijn mede van hardsteen gebouwd, en de wallen streken bijkans honderd voet in de hoogte. De stad heeft een dertigtal moskeën, acht kerken, vier hammams, en verscheidene khans: men schat de bevolking op twaalf duizend zielen, waarvan de eene helft Mahomedanen, en de andere Armenische Christenen zijn. Over de twee kleine rivieren liggen meer dan twintig bruggen, die alle in eenen boog, van hardsteen opgerigt, bestaan; de bazars zijn met vruchten en levensmiddelen wel voorzien; doch meest alle andere goederen, als lakenen, kramerijen, enz., zijn buitensporig duur, en daarbij niet altoos te krijgen. Somwijlen wagen het kooplieden, met sterk gewapende karavanen, goederen in te voeren; doch de toestand van het land is zoodanig, dat plundering en levensgevaar hen steeds bedreigt.

De appel, peren, noten, pruimen, en kersboom tiert te *Betlis* vrij wel; de wijnbergen van *Koeltij*, een zes mijlen ten O. van de stad liggend dorp, leveren uitmuntenden wijn en brandewijn (arak) op; echter maakt men, over het algemeen, meer werks van de weiden; ook schonen de inboor-

lingen liever vruchten en groenten als koorn aan te kweeken. Hunne tuinen worden door kleine waterleidingen of grachten besproeid, die het water uit de stroomen of van de bergen opnemen, en ik heb geen volk ontmoet, dat, zonder wiskundige kennis, verder in de waterbouwkunde gevorderd was. Eenige van deze waterleidingen halen het water een zestal mijlen ver; hetzelfde zijn kleine kanalen, die langs de hellingen der bergen loopen, waarbij het waterpas, zonder wiskunstige werktuigen, zeer naauwkeurig berekend is; eene omstandigheid, die te meer opmerking verdient, aangezien de Koerden eene ruwe, onbeschaafde, volksklasse uitmaken, die, trotsch en tomeloos van aard, sedert de dagen van XENOPHON, hunne zeden en hun karakter, slechts hunne religie uitgezonderd, onveranderd behouden hebben. *Berlis* is in naam aan eenen Beg, die door den Basfa van *Moush* aangeveld wordt, onderworpen, doch het wezenlijke gezag berust bij den Koerdischen Khan, de afstameling en vertegenwoordiger van eene lange reeks van leenstellige opperheeren, die voormaals over de omliggende gewesten geboden. Hij is nu, sinds eenige jaren, naar ik vernam, eenigermate aan de *Porte* onderdanig geworden, en betaalt eene jaarlijkse schatting.

De wegen waren van *Leese* af zeer goed, en inderdaad voor geschut, wagens, en allerlei rijtuig bruik-

bruikbaar. Ondertusſchen is dit enkel in de zomer- en herftmaanden het geval, naardien het geheele land des winters met ſneeuw overdekt is, die, bij den dooi, in het voorjaar, zoo vele ſtortvloeden veroorzaakt, dat de gemeenſchap tuſſchen de ſteden daardoor zeer moeilijk valt. Het is, mijns bedunkens, geheel onmogelijk, in *West-Armenie*, gedurende vier tot vijf maanden in het jaar, te oorlogen, en, daar de terugtogt der tien duizend, vaak mijne gedachten, op mijne reis door de verzengde woestijnen van *Irak*, *Arabie*, zoo wel als lange de ſteile bergen van *Koerdistan*, bezig hielden, kon ik nimmer nalaten deze heldhaftige krijgsbenden te bewonderen, die zoo veel bezwaar overwinnen moesten. Een zoo langdurige krijgſtocht, door zulk een land, overal vijanden te beſtrijden, dagelijks in onzekerheid wegens hunne levensbehoeften, en daarbij de geheele geſtrengheid van eenen Armeniſchen winter, is, in de jaarboeken van den oorlog, zonder wederga, en moet ſteeds als een merkwaardig beſchouwd worden van hetgeen, wat bekwaamheid en volharding vermogen uit te voeren. (*) De warmteſchaal was heden, te zes ure, 62°, op den middag 80°, en met zonne-ondergang 72°.

7den.

(*) Plutarchus verhaalt ons, dat ANTONIUS op zijne rampspoedigen terugtogt dikwerf uitriep: O! tien duizend!

7den. Wij verwijsden drie dagen te *Batli*, en vertrokken, dezen morgen, naar *Seri*, het aloude *Tigranocerta*. Wij spoedden van de hoogte, waarop de woning van den Beg lag, langs het kasteel, en kwamen vervolgens op eenen ouden bazar, alwaar wij verscheidene moskeën en madrasa's zagen, die men in verval geraken liet. Nu reden wij door eene van de veeltallige bergkloven, in welke de stad ligt, terwijl de huizen, door de bladerrijke boomen, schier voor her oog verborgen waren. Na de eerste mijl verlieten wij de voorsteden, en gingen tweemaal over de rivier, waarna wij, langs den regter oever, over eenen hobbeligen en steenachtigen grond, voorttrokken. Het duurde lang, eer wij de stad achter den rug hadden, dewijl ons geleide, hetwelk uit een twaalfstal toemelooze Koerden bestond, zich gedurig, om dit of dat, ophield; en, toen wij, eindelijk, in het vrije kwamen, wilden zij volstrekt de pakpaarden berijden, zoo dat deze arme dieren, bij hunne vracht, ook deze snaken medeslepen moesten. De verwarring vermeederde nog door ons onvermogen, om met hen te spreken, naardien er niemand onder hen Turksch noch Perzisch verstond, en geen van ons Koerdisch sprak. Op de derde mijl verlieten wij den rivieroever, die hier, omtrent een vijftien schreden breed, zeer snel voorbijruiste, en, Z. Z. W. keerende, volgden wij de bogt eener engte. Na

om-

ontrent twee mijlen door deze holte, alwaar eene beek van onze rechterhand spoelde, afgelegd te hebben, kwamen wij op eene open plek in het gebergte; en, met de zesde mijl, bereikten wij een gehecht, dat geheel met notenboomen omringd was. Zonder hier te verpoezen, reden wij eenen berg op, vanwaar wij naar een romantisch en goed aangebouwd dal afzakten, in welks verschiet zich het dorp *Dusk*, op de achtste mijl, vertoonde. Hier verwijden wij een paar uur bij eene beek, onder de schaduw van eenen grooten notenboom; de zon was thans brandend heet, en ik gevoelde mij zoo ongesteld, dat ik dezen rid met moeite uithield. De bergen zijn, in de nabuurschap dezer plaats, rijk aan marmor. In de koelte van den avond stegen wij weder te paard, en reden anderhalve mijl door het dal, langs akkers, die met tuinen van appel-, peren-, moerbezien-, pruimen, en notenboomen doormengd waren; en, deze bekoorlijke plek vaarwel zeggende, reden wij weder het gebergte op, dat met kleine eiken, die eenen overvloed van galnoten opleverden, bedekt was. De weg kronkelden nu, een viertal mijlen, langs steele en ruwe afgronden, en, op dezen togt, waren wij meer dan eens genoodzaakt, om stil te houden, ten einde onze wacht na te zetten, die gedurig met de pakpaarden van den weg in de bosschen reden, en wel, waarschijnlijk, om zich, met eenige van dezelve, te zoek

te maken. Zij schenen het bijzonder op den mantelzak van den heer CHAVASSE gemunt te hebben, en wij vernamen naderhand, dat zij denzelven vol goud vooronderstelden. Met de vijfde mijl spoedden wij naar eene engte, aan wier beide zijden verbazend hooge bergen, van kwarts en met andere steenen vermengde kwarts zamengesteld, zich schier lijnregt verhieven. Eikenboomen hielden langs de besneeuwde toppen, terwijl eene snelvlietende rivier (*) door de engte naar het Z. liep, zijnde dezelfde, die *Betlis* besproeide. Wij volgden, twee mijlen, den loop van dezen stroom, onder de takken van eiken-, esen-, appel-, en petenboomen; en hier zagen wij, voor het eerst, eenige rijstvelden in *Koerdistan*, die door waterloopen van de rivier bevochtigd werden. Met de zevende mijl bereikten wij eene houten brug, die aan de ruïnen van eene overoude steenen brug paalde, en nog eene halve mijl bragt ons in het dorp *Schek Jama*, in wel-

(*) Ik heb reeds aangemerkt, dat er twee rivieren door *Betlis* stroomen. De eerste is die, welke haren oorsprong van den *Nimrod Dag* bij het Vanfche meer heeft, en langa wier oever wij reden, voordat wij in de stad kwamen. Deze blijkt, na de helft van de stad doorgespoeld te hebben, plotseling Z. O. te draaijen, en is dezelfde, over welke wij in het dal van *Schek Jama* gingen. De tweede *Betlisstroom* komt uit het W., en over dezen zetteden wij tweemaal, na het verlaten der stad.

welke nietsbeduidende plaats wij overnachtten. Wij hadden van den Beg te *Betlis* verstaan, dat paarden en geleide ons tot *Sert* brengen zouden; doch te *Schek Jama* aangekomen, gaf ons de aanvoerder van de wacht te kennen, dat hij van hier naar *Betlis* terug keeren moest, terwijl *IBRAHIM AGA*, een opperhoofd, wonende in een twee mijlen verwijderd dorp, voor het overige van onze reis naar *Sert* te zorgen had. Gelukkig hadden wij een bevelschrift voor dezen *IBRAHIM AGA*, hetwelk wij hem onverwijld toezonden.

De warmte teekende heden, te zeven ure, 70° , te tien ure 76° , op middag 79° , en met zonneondergang 74° , op de Fahrenheit'sche schaal.

8ten. Wij kregen vroegtijdig een bezoek van *IBRAHIM AGA*, die aanvankelijk gezind scheen, om ons hetzelfde geleide te doen behouden; doch naderhand gaf hij te kennen, dat wij te *Schek Jama* dienden te blijven, totdat hij de paarden en eene wacht uit de nabuurschap verzameld had. Offchoon dit verwijl ons niet aanstond, moesten wij er nogtans in berusten. Wij gaven dus aan onze medgezellen van *Betlis* een goed geschenk, en zochten onzen tijd met eene wandeling door het dorp en de tuinen te veraangenamen. Allerlei vee schijnt in deze streken wonderwel te tieren. De ossen zijn bijkans zo groot als in *Engeland*, en de paarden zijn sterk, moedig en welgeaard; de inwoners verkiezen hier

algemeen de merries, die, naar hun voorgeven, beter de uitersten van koude en hitte verdragen kunnen. En, waarlijk, wij hadden dikwijls gelegenheid, om op te merken, dat, na eene lange daggereis in broeiend weder, de merries en ruitzen minder dan de hengsten schenen te lijden; hetwelk ook niet moeilijk te verklaren valt, aangezien de laatstgenoemde veel onstuimiger zijn, en, door hunne moed zelven, zich veel meer dan de andere vermoeijen. De Arabieren waaderen de merries ook nog om eene andere reden, naardien deze door geen gebriesch hunne nachtelijke strooperijen verraden. Tarw, gerst, en soms ook rijst, blijken de eenigste granen te zijn, die men in *Koerdistan* aankweekt; doch er is een overvloed van gewoonlijke groente, als kool, latuw, komkommers enz.

gden. Wij kregen heden onze paarden bij tijds; dan, eer wij dezelve bevrachten mogten, gaf *IBRAHIM AGA* zijne begeerte tot mijne meerschuimen pijp te kennen. Schoon ik wel zag, dat ik mij hieraan zoude moeten onderwerpen, weigerde ik zulks aanvankelijk, ten einde zoo veel te meerder waarde aan het geschenk te hechten, en, na veel getier en verwarring, vertrokken wij te acht ure, met het verlies van mijne pijp en een honderd piasters, die ik onder de koerden uitdeelen moest. Na eene halve mijl reden wij de, links tegen het dal palende, bergen op, en, met de tweede mijl, za-

gen

gen wij het dorp *Sopra*, het verblijf van *LARAHIS AOA*, aan de overzijde des strooms, op omtrent twee mijlen ten W.; met de derde mijl raakte de rivier uit ons gezigt, en verdween door eene regt liggende bergkloof. Wij spbedden nu bijkans drie uren, allengs bergop, voort, wordende de eikenboomen trapsgewijze grooter, naardat wij het toppunt naderden; de digte lommer van het geboomte befehernde ons geheel voor de zonnestralen, en, boven op het gebergte, ontmoetten wij eene kleine laging van zwervende Koerden, wier tenten in eene holte, bij eene bron, verspreid waren. Deze benden leven van melk, kaas, en van sikelen bereid brood; het lange losse haar hing hun langs het gezigt en de schouders, en slechts een enkele morsige lap, om de lendenen geworpen, diende hun voor kleeding. Het einde van het derde uur bragt ons op het toppunt, van waar wij een uitgestrekt gezigt over de omliggende streken hadden, die, zoo als gewoonlijk, eene volgreeks van ruwe bergen, door enge dalen en holten doorsneden, vertoonden, en eenige akkers, benevens eenen overvloed van vruchtboomen, opleverden. Langs eenen steilen en gevaarlijken weg, of liever voetpad, gingen wij bergaf, en, na een goed uur, bereikten wij een dorp, *Eurak* genoemd, hetwelk voor aan het gebergte lag. Op de elfde mijl, zetteden wij over eenen bergstroom, en begonnen nu weder, uit de diepte, een

an-

ander gebergte op te klimmen. Met de dertiende mijl, lieten wij onze paarden dicht bij eene beek grazen, en vervolgden onzen weg, des namiddags te drie ure, wederom over de bergen. Na anderhalve mijl kwamen wij op het hoogste punt, van waar de overzijde zoo steil was, dat wij onze paarden niet gebruiken konden. Deze weg, die omtrent drie mijlen bergaf liep, was zoo slecht, als ik dien immer ontmoet heb; gedeeltelijk uit de rotsen gehouwen, lagen er zulke bijster groote ronde steenen, die, glad van oppervlakte, veelal van derzelve plaats geweken waren, dat de paarden onmogelijk eenen vasten voet zetten konden. Op de negentiende mijl, zagen wij het romantische distrikt *Tasli*, regts af, in een klein dal liggen, hetwelk in twee dorpen bestond, terwijl uitgestrekte wijngaarden derzelve naburige hoogten versierden. Met de twintigste mijl, kwamen wij aan eenen kleinen bergstroom, langs welks oever wij door een eng dal voortspoedden, alwaar de inwoners eenig koorn inoogstten, zoo dat het jaargetijde hier reeds verder, dan zelfs te *Betlis*, gevorderd was. Onze weg liep zeven mijlen door de wijngaarden en bogten van dit dal, toen wij, tegen den donker, in een gering gehucht, *Tiskin* genaamd, aanlandden. Wij moesten hier den nacht in de open lucht doorbrengen, en konden ons, te dezer plaatze, melk noch brood verschaffen; terwijl de wacht op hare hoede zijn moest, om ons voor de plundering der inwoners te bewaren.

10den,

reden. Met het ochtendkrieken begaven wij ons wederom op weg, en, eenen hoogen berg achter *Tiskin* oprijdende, verlieten wij den stroom, die naar het W. vloeide. Met de derde mijl ging het weder langs eenen golfachtigen grond bergaf, en, op de vijfde mijl, lagen de dorpen *Tag* en *Tolan*, het eerste regts en het andere links, dicht aan den weg. Met de elfde mijl verpoosden wij in het grootte en welvarende dorp *Halasni*, hetwelk, zoo als ook de twee eerstgenoemde, er veel bevalliger uitzag dan de overige, die wij, tot nu toe, ontmoet hadden. Ieder huis, hetwelk van steen en mortel gebouwd, en met kalk overstreken is, kan men als eene sterkte beschouwen, en bestaat in eenen vierkanten toren met eenen muur omgeven, die sterk genoeg is, om eenen aanval van ruitery en musketvuur af te weren. Een paar mijlen bracht ons van hier te *Sert*, alwaar wij regtstreeks naar het huis van den Aga reden, welk groot en versterkt gebouw met eene gracht omringd was. Hier werden wij, aan de poort, door de wacht tegengehouden, die te kennen gaf, dat men hier zijne wapenen afleggen moest. **MAHOMED AGA** overreikte, derhalve, zijne pistolen en zijnen dolk, waarna men hem binnenbragt, terwijl wij een tien minuten door de menigte aangevaard werden; vervolgens mede ingeleid wordende, vonden wij het opperhoofd door eenen talrijken stoet omgeven, die ons eene verwijderde plaats

op

op het balkon aanwees, waarover wij, eenige schreden terugkeerende, onze ontevredenheid te kennen gaven. De Aga begon nu hartelijk te lagchen, en ons gedrag scheen hem te behagen, daar hij ons thans de eervolste plaats naast zich zelve inruimde, en pijpen en koffij liet voordienen. Hij kon slechts weinige woorden Turksch spreken; doch zijn Moela, die de Perzische taal verstond, verhaalde ons, dat de rechte weg naar *Mosul* over *Jezira ul Omar* onbruikbaar was door de plunderzucht van de Koerden, die iederen reiziger zoo wel, als de karavanen o ploerden. „ De Hakim van *Jezira* ,” „ voegde hij er bij, „ is de bloeddorstigste roover „ van al de benden, en ik raad u, derhalve, „ uwen weg over *Diarbekir* te nemen.” Dit nieuws stoorde eensklaps onze verwachting, om den terugtocht der tienduizend na te sporen; doch wij vleiden ons nog steeds, dat het oppethoofd ons eene sterke wacht en de bescherming van zijnen naam medegeven zoude. De inwoners van het kasteel liepen hier rondom ons, als of er een paar wonderdieren te zien waren, en pakten tevens alles weg, wat hun voor de hand kwam, schoon wij alles verborgen hadden, wat, onzes bedunkens, hunne begeerte konde opwekken. Tegen den avond ging de Aga, begeleid van een twintigtal manschappen, de werkzaamheden van de landbouwers, volgens zijne gewoonte, in oogenschouw nemen. Vervolgens

gens werden er kleeden boven op het plát van den toren gespreid, waarna al de huisbewoners zich tot de avondgebeden verzamelden, die onze vriend, de Moela, uitsprak, en eerst tegen het avondeten eindigden, dat in soep en meelspijzen bestond, waarbij een ieder volgens rang plaats nam.

11den. Reeds zeer vroeg verscheen de Aga bij ons met vijf of zes metalen horologies, die wij waarden moesten, en waarvoor hij, volgens zijn zeggen, veel gelds gegeven had. Zonder echter het antwoord af te wachten, begon hij aanstonds over den hoogen ouderdom van zijne stad te spreken, terwijl hij beweerde, dat dezelve een der beroemdste van den aardbol was, en men kon de ruïnen aan de eene zijde tot aan het vier mijlen verwijderde dorp *Wamur*, en aan de andere zijde tot bij de oevers van den *Kaboer*, die de helft van dien afstand had, gadeslaan. Na zijn vertrek kwam er eene menigte zieken, die van hunne kwalen genezen wilden worden, onder welke zich ook een van zijne zonen bevond, wiens eene oog blind was, en die het herstel van zijn gezigt binnen drie dagen verwachtte, — zoo bijgeloovig is hier het volk, en zoo overdreven zijn hunne denkbeelden van het vermogen en de bekwaamheid der Europeanen. (*) Kortom,

(*) De Oosterlingen verbeelden zich, dat de Europeanen, onder meer andere vermogens, ook in het bezit van den

om, wij genoten, gedurende ons verblijf alhier, geen oogenblik rust.

Be-

den steen der wijzen zijn, en er zijn er ook onder hen, die deze gaaf beweren te bezitten. Eenige dagen voor mijne aankomst te *Basfora*, ontving de heer COLQUHOUN, resident aldaar, een bezoek van eenen Arabischen wijsgeer, die hem een zeer gewigtig geheim had te ontdekken. De heer C. bescheidde hem tegen den volgenden dag, en nu viel de geheimzinnige vreemdelling hem aan de kniën, zeggende, dat hij de bescherming der Engelschen tegen de wreede en aanhoudende vervolgingen zijner landgenooten kwam affmeeken, die zijn vermogen, van de geringste metalen in goud te kunnen veranderen, vernomen hebbende, hem nu dagelijks tot de ontdekking van zijn geheim pijnigden. Hij was thans van *Grane* ontvlugt, alwaar de Schek hem lang gevangen gehouden en uitgehongerd had, en hij wilde alles aan den heer COLQUHOUN, ontdekken, indien men hem huisvesting in zijne factorij toestond. Mijn vriend bewilligde zulks, en daarentegen beloofde hij een overtuigend bewijs van zijne kunst aan den dag te leggen. Weldra verscheen hij met eenen smeltkroes en een komfoor, en, hierin vuur aangestookt hebbende, vroeg hij aan den huisheer om een stuk lood, terwijl hij vier papieren, waarin een wit poeder was, uit zijnen zak haalde. De heer C. gaf hem vier pistoolkogels, die hij, zonder weten van den goudmaker, gewonnen had: deze gingen nu, met het poeder, in den smeltkroes, en het een smolt terstond met het andere. Na een twintig minuten, verlangde de Arabier, dat de heer C. den kroes van het vuur nemen, en in de open lucht verkoelen laten zou. Dit gedaan zijnde, vond men, inderdaad,

een

Beschrijving van Sert en togt naar Merdin.

Sert schijnt, naar naam en ligging, zoo wel als volgens de overlevering der inboorlingen, het aloude *Tigranocerta*; waarvan *PLUTARCHUS*, in het leven van *LUCULLUS*, gewag maakt, voor te stellen: het werd door den beruchten *TIGRANES*, koning van *Armenie* (*), gesticht, die deze stad

naar

een stuk zuiver goud in de kroes van dezelfde zwaarte als de kogels, en hetwelk men in den bafar voor negentig piasters verkoopen kon. Het valt moeilijk te begrijpen, op welk eene wijze hierbij een bedrog konde plaats gehad hebben, daar de smeltkroes door den Arabier niet meer aangeroerd werd, nadat hij dien op het vuur gezet had; en, wat konde hem nopen, om negentig piasters aan eenen Engelschen heer weg te fehenken. Hij zoude, volgens afspraak, den volgende dag terugkomen; doch hij werd des nachts door den Schek van *Grane*, die met eene bende krijgsvolk in zijn huis brak, weggehaald, en in een vaartuig gebragt, hetwelk reeds voor het daglicht uit het gezigt was. Of deze ongeluksman het geheim der goudmakerij, gelijk *ST. LEON*, bezat, wil ik niet beoordeelen; doch dat zulks voorondersteld werd, bleek genoegzaam uit de vervolgingen zijner landslieden.

(*) De koning werd door *LUCULLUS*, eenige mijlen van de stad, en wel waarschijnlijk aan de oevers van den *Kaboer*, geheel verflagen. Bij deze gelegenheid zeide *TIGRANES* wegens het geringe getal zijner vijanden: „indien „zij als afgezanten komen, dan is hun aantal te groot, „doch als vijanden te gering.”

II DEEL.

L

De

naar zijnen naam noemde, en dezelve tot hoofdstad van zijn uitgestrekt rijk maakte. *Tigranocerta* werd hoofdzakelijk door krijgsgevangenen bevolkt, die hij, gedurende zijne overheering, in *Syrië* en *Kappadocie* opgeligt had, en die vervolgens, door *LUCULLUS* bevrijd, wederom naar hunne geboorteplaatsen terugkeerden; de stad bleef, desniettegenstaande, tot aan de verovering van de Arabieren gewichtig. *Sert* is thans een kafaban, liggende in eene kleine vlakte, die omtrent door hooge bergen omringd wordt, en, op eenen kleinen afstand, vloeit eene rivier, die de vereenigde stroomen van *Bellis* uitmaakt, door de Koerden *Kaboer*, en bij de Romeinen *Nicephorius* gehaeten (*). Men telt hier drie kleine moskeën, eene madrasa, en eene Armenische kerk; terwijl de drie duizend inwoners

ge-

De in de stad zijnde Grieken schoolden mer de Romeinen samen, die dezelve plunderden. Onder andere schatten vond *LUCULLUS* hier acht duizend talenten aan gemunt silver. *STRABO* verhaalt, dat *Tigranocerta*, van eene der volkrijkste steden, schier in een oogenblik, in eene woeste plaats veranderde; want *LUCULLUS* liet de inboorlingen van *Kappadocie* en *Gilicie* naar hunne landen wederkeeren.

(*) De rivier *Nicephorius*, zegt *TACITUS*, bespoelt, met eenen breeden stroom, een goed gedeelte der muren van *Tigranocerta*.   ANN. I 15 c. IV.

gedeelte in Mahomedanen, en gedeeltelijk in Christenen van de Armenische, Chaldeische (Chakani), en Nestoriaanische (Nestori) sekten bestaan. De huizen zijn in den trant van die te *Halasni*, slechts eenigzins grooter, gebouwd, en hebben schietgaten aan de toppen der torens; de vertrekken zijn gewelfd, en ieder huis heeft eene zaal voor de ontvangst van vrienden; gedurende den zomer slaapt men ook hier op het platté dak. Er zijn hier geen merkwaardige gedenktekens, noch kan men die in een land verwachten, waar de gebouwen zelden van duurzame stoffen zijn samengesteld. Inmiddels werd onze aandacht op verscheidens in de rotsen nagehouden, groeven gevestigd, die niet, zoo als in *Syria* en *Arabie*, voor regenbakken dienden, maar in welke het bronwater opborrelde, dat, zelfs op het heetste van den dag, eene verkwikkende koelte had.

Het omliggende land is, bij vergelijking gesproken, in eenen gevorderden staat van aanbouw, en het landvolk was ijverig met den oogst bezig. Ook hier wordt het graan op het land gedorscht, en het strof gesneden, waardoor, bij verschillende eigenaars, ligt verschil ontstaan konde; doch de opbrengst van het veld behoort enkel aan het opperhoofd, en hij deelt het weder aan zijne onderhoorigen uit, over wier arbeid hij gebiedt, terwijl zij van hem bescherming en onderhoud verwachten. Deze opperhoof-

den worden met veel eerbied door hunne vasallen bejegend, met wie zij, daarentegen, vriendelijk, ja zelfs gemeenzaam, omgaan; doch hun woord is eene wet, en zij beschikken over leven en dood. Zij hebben eene zekere soort van staatsie, gaan zelden zonder een twaalftal volgelingen uit, en het geliefkoosde onderwerp van hun gefprek is over den hooogen ouderdom van hunne stamhuizen, en den duur hunner gehandhaafde onafhankelijkheid, die zij sinds de dagen van NOACH, hunnen grooten patriarch, beweren te bezitten. Het zoude inderdaad voor eene vreemde mogendheid geene ligte taak zijn, een land te onderwerpen, hetwelk dusdanig met enge paffen, moeilijke doortogten, en onoverstijgbare bergen doorsneden wordt, naar welke de inwoners, onbevreesd voor vervolgingen, vlugten kunnen. Hier zouden zij, maanden lang, in de melk van hunne geiten, en van eikels bereid brood, genoegzaam hun onderhoud vinden, middelerwijl de gestrengheid van het jaargetijde, vereenigd met schaarschheid aan voeder en levensmiddelen, een leger tot den terugtogt of tot eene verdeeling zoude noodzaken, waarbij hetzelve voor iedere overrompeling bloot liggen moest. De Koerden zijn zonder getrouwheid, en hebben zoo weinig achting voor de waarheid, dat zij leerstelligerwijze liegen, wanneer zulks slechts, bij de geringste voorvallen, aan hun doel beantwoordt: zij zijn onbeschaafd,

RUW

ruw, ijverzuchtig jegens vreemdelingen, en daarbij zeer gehecht aan hunnen vaderlandschen grond, terwijl zij zich gelukkig achten, dien ongestoord te bewonen. Zij zijn zoo gestreng niet, als de Turken, jegens hunne vrouwen, die ongesluijerd uitgaan, en ook met de andere sekse verkeerem; zij vereeren de dooden, en rigten gedenkteekens op voor hen, die, huns oordeels, heilig geleefd hebben. In deze streken bestaat hunne kleeding in eenen langen mantel, van ongeverwde boomwol vervaardigd, doch bij *Betlis* en *Moush* bereiden zij ook eene gestreepte, naar tarton zweemende, stof. Hetopperhoofd is, in ieder opzigt, een veelvermogende leenheer, en verschilt, waarschijnlijk niet veel van onze hertogen en graven voor zes of zeven eeuwen.

12den. Offchoon wij gaarne eene sterke wacht naar het zestien uren verwijderde *Jezira* wenschten te hebben, daar *Diarbekir*, of zelfs *Merdin*, eenen omweg van zes of zeven dagreizen te weeg bragt, bleef al ons aanzoek vruchteloos, en hetopperhoofd verklaarde, dat hij het leven van zijne onderdanen aan zulk eene gevaarlijke onderneming niet wagen konde; echter zoude hij brieven voor zijne vrienden op den weg naar *Merdin*, benevens paarden voor ons, in gereedheid laten brengen. Wij hadden geene reden, zoo als in het vervolg zal blijken, om aan 's mans opregtheid te twijfelen, en besloten, derhalve, om zijne raadgeving te volgen.

Met den avond ons op weg begeven hebbende, redden wij drie mijlen over de vlakke van *Sors*, waarna wij de zuidelijke bergen beklommen. Het distrikt *Shirvan*, dat in twee dorpen bestond, lag op de vierde mijl; en, met de zesde, zagen wij van den bergtop het kronkelen des *Kaboers* door de dalen: dezelve stroomt vier mijlen van de stad door de vlakke, en is, ongetwijfeld, de rivier *Caxrites*, wier overgang den tien duizend zoo bezwaaijlijk viel, en die, volgens *ХЕНОФОН*, de grenscheiding tusschen *Cardugie* en *Armenie* vormde, terwijl de twee honderd voet breede stroom slechts op eene plaats doorwaadbaar was. De breedte van den sneelvlietenden *Kaboer* bedroeg, naar onze berekening, omtrent een tachtig schreden, en was nabij de plaats, alwaar wij over denzelven zetteden, zekerlijk nergens doorwaadbaar; doch in het oosten verschillen de rivieren zoodanig naar de onderscheidene jaargetijden, dat men zich, hieraan niet denkende, grootelijks zoude vergisfen. Met het einde van *Maart* en het begin van *April* zwellen dezelve, vooral door het smelten van de sneeuw, sterk aan, en beginnen weder, met den aanvang van *Junij* tot aan het einde van *Julij*, allengs te vallen. Op de tiende mijlen voet van deze bergreeks bereikt hebbende, namen wij onze toevlugt in de schaduw van een eikenbosch aan den oever des *Kaboers*, terwijl zelfs hier de warmteschaal 100° teekende. Eerst toen de hit-

ze eenigzins matiger geworden was, vervolgden wij onzen togt langs den linker oever der rivier, die wij op de twaalfde mijl, over eene oude steenen brug van vijf bogen, overgingen. Wij kwamen nu alras op eene graauwe en dorre bergketen, die door sombere kloven doorsneden werd, alwaar, volgens het verhaal van onze geleiders, vele moorden en rooftooneelen voorvielen, en zij bekenden inderdaad, dat men alle ingelanden als roovers beschouwen konde, indien zij geenen tegenstand te vreezen hadden. Met de negentiende mijl kwamen wij aan eene plaats, *Oeshu* genaamd, hetwelk uit een kasteel, dat op eene hoogte lag, en eenige leemen hutten bestond. Het was reeds laat, voordat wij hier aankwamen; doch de maan scheen helder, en de lange gestalten van de Koerden, geheel in het wit gekleed, zag men langs de muren zweven. Aan de poort kloppende, werd dazelve door vijf of zes personen geopend, die ons op het buitenvlein bragten, terwijl onze Tartaar met den oppersten een gesprek hield, die hem van den grooten toren toeriep. Hij gelastte zijn volk, ons op het dak van de poort te brengen, alwaar wij, tot den volgenden morgen, gerust uitfliepen.

13den. Bij het verlaten van dit verblijf weigerden de oppassers het aangebodene geschenk, wat ons nog nimmer bejegend was. Wij volgden het pad, dat door eene golfachtige landstreek liep, al-

waar veel tarw en gerst geteeld, en hetwelk aan de linkerhand door eene hooge bergketen begrensd werd. Op de vierde mijl lag het distrikt *Herba Peri*, bestaande in verschillende dorpen, die door eene, Sefidiërs genoemde, sekte bewoond worden; deze sekte vereert, of liever, bidt het onheilfichten van den duivel af. Met de tiende mijl bereikten wij het kasteel *Redwan*, in hetwelk een Sefidisch opperhoofd zijn verblijf hield; hetzelfde stond op eene rots, vanwaar men den Erzenfchen tak des *Tigris* overzag, en rondom lagen omtrent honderd hutten, die door Sefidiërs, Armeniers, en Chaldeërs bewoond werden. De gezagvoerder was afwezig; doch wij ontvingen een vriendelijk onthaal van zijnen broeder, die ons in eene soort van prieel bragt, hetwelk door groene boomtakken, die na sttelijke dagen hernieuwd werden, buiten het kasteel opge-regt was. Wij zaten naauwelijks eenige minuten in deze herderlijke zaal, of alle dorpelingen schaarden zich rondom ons; doch onze gastheer verbood hun op eenen gebiedenden toon, die te kennen gaf, dat men gewoon was hem te gehoorzamen, om ons niet den geringsten overlast aan te doen. Onder het gevolg bewees ons een Armenier veel opmerkzaamheid, die veel plaatskennis, zoo wel als het geheele vertrouwen van zijnen meester, scheen te bezitten, niettegenstaande de Sefidiërs in oneenigheid met de Christenen leven. Deze zonderlinge sekte ontleent

ha-

hare benaming van een Arabisch legerhoofd, die de zoon van ALI ombragt; zij hebben geene bijzondere plaatsen voor hunnen eerdienst, en ik kan slechts als zeker bepalen, dat zij den boozen geest eerbiedigen, of liever diens magt vreezen, terwijl hun, zelfs bij het uitspreken van zijnen naam, eene verbazende ontzetting overvalt. Het graf van hunnen stichter wordt nog steeds te *Mosul* aangewezen, en, offchoon zij voornamelijk in het Sindscharfche gebergte huisvesten, zijn zij tevens over dit gedeelte van *Koerdistan* verspreid, (*) daarbij hebben zij eenen erfelijken weerzin tegen de muzelmannen, van wie hunne sekte vele bloedige vervolgingen verduren moest. Zij zijn dapper en werkzaam, onthouden zich ook van geene geestige dranken, en, offchoon wreed door opvoeding en gewoonte, zijn zij verdraagzamer in geloofszaken, en vrij van vele naauwhartige vooroordeelen hunner naburen.

De Armenier verzoekt ons vooral in hunne tegenwoordigheid niet op den grond te spuwen, dewijl wij hun geene grootere belediging aandoen konden. Er verscheen ook nog een jonger broeder van het opperhoofd, wiens ruwheid gelijk stond met de
vrien-

(*) Er woonden, naar men verhaalde, omtrent tienduizend van hunne huisgezinnen tusfchen *Erzen* en *Jezira*, *Erzen* is eene oude stad, voorheen *Thospia* genoemd, liggende acht uren van *Redwan*, nabij een meer,

vriendelijkheid van den eersten; hij liep met zijne vuile voeten over onze kleeden, ging ongevraagd op onze kussens zitten, zag ons onbeschaamd in het gezigt, en hij borst gedurig in een schaterend gelach uit.

Tegen twee ure kregen wij versche paarden; er ontstond echter, bij het oppakken, eenige twist, waarbij mijn Italiaansche knecht eene pistool afvuurde, terwijl hij met overhoop schieten dreigde, zoo dat ik tuschen zijne drift en den fieren geest der Sefidiers onaangename gevolgen vreesde, en de rust trachtte te herstellen; dan, dit was noodeloos, want zij beschouwden hem met verachting, en hij moest, als tot straf, zonder zadel rijden. Wij vertrokken te drie ure, met het waerglas op 98°, en reden naar den oever van de rivier, die wij doorwaadden. Deze *Tigris* tak, Z. O. loopende, was omtrent zestig schreden breed; doch kwam onze paarden niet eenmaal aan den buik. Wij reden vervolgens twee en eene halve mijl langs den oever tot aan het dorp *Gixers*, alwaar onze welgezinde gastheer eenige ruiters verzamelde, die ons tot wacht dienen moesten. Nu spoedden wij onze graanrijke velden naar het gebergte voort, dat aan onze linker zijde lag; en, omtrent op halfwege, verscheen de Armenier, vragende een schoon geschenk tot aandenken voor zijnen heer, die de tehuisreis weder aannemen wilde. Wij gaven hem vijftien gouden ruba's,

he's, waarmede hij tevreden scheen, en nu lieten zij ons aan een twaalfstal sielten over. De opperste wilde het geld in persoon niet aannemen, maar men moest het aan den Armenier geven, van wien hij het echter weldra, toen hij onopgemerkt meende te zijn, weder afnam. Kort daarop kwam de Armenier weder opdagen, zich beklagende, dat zijn meester hem geenen enkelen piaster gelaten had, haalde zijne beurs uit den zak, en hield die, zoodanig, dat ik alleen het slechts zien konde, geopend naar mij toe, om gevuld te worden; doch daar ik aan zijne matige wenschen geen gehoor gaf, werd hij, eensklaps, zoo onbeschaamd, als hij voorheen overgedienstig geweest was. Met de zesde mijl kwamen wij aan eene plek, alwaar verscheidene Koerdsche huisgezinnen in uit de rotsen gehouwenen holen woonden. Met de negende mijl bereikten wij het toppunt van het gebergte, dat links en rechts zijne takken uitspreidde, en eindelijk in het vlakke hooge land van *Diarbekir* uitliep. Met de dertiende zakte wij langs eene bevallige helling in eene vlakke, die met een weelderig gewas van tarwe en gerst bedekt was; het landvolk, bezig zijnde met het inoogsten, bood ons, bij het voorbijtrekken, granen aan, en verlangde een paar piasters, om oogstvreugd te houden. Bijkans al het koor, dat de inwoners van *Diarbekir* verteren, groeit op deze fraaije vlakke, die omtrent veertig uren lang
is,

is, en wier vruchtbare grond twee gewassen in het jaar opleveren kan. Met de achttiende mijl reden wij voorbij het kasteel en dorp *Baschboet*, liggende aan eene reeks van lage bergen, die, op omtrent twee mijlen afstand, regtlijnig met den weg loopen. Hier begonnen de wegen, die, van *Betlis* af, vrij slecht geweest waren, te verbeteren, en werden, verder op, weldra uitmuntend. Het einde van onze dagreis was, op de twintigste mijl, in het Chaldeesche dorp *Kiverzo*, op vier mijlen van hetwelk de Kia van den Basfa van *Diarbekir*, met twee duizend man krijgsbenden, bij eene kerk stond, die hij reeds verscheidene maanden belegerde. Naauwelijks een half uur hier zijnde, kregen wij eene bezending van de voornaamste inwoners, die onze inspraak bij den Kia verzochten, om de kerk voor vernieling te bewaren, daar dezelve, volgens hun zeggen, een zoo oud en heilig gebouw was. Op onze navraag wegens de oorzaak van den strijd, antwoordden zij, dat de Basfa eene grootere fom van de bewoners van het dorp *Mercuri*, waarin de kerk stond, eischte, dan zij vermogten op te brengen, en dus de arme dorpelingen, omtrent in drie honderd Chaldeers en Armeniers bestaande, tot den opstand genoodzaakt hadden. Wij beloofden den Kia te zullen spreken, offchoon wij er weinig baats van te gemoet zagen. De warmte teekende te drie ure 100°, en met zonneondergang 80°. Eenige mij-

mijlen voor het dorp zag een van ons geleide een verdwaald schaap, naar hetwelk hij aanstonds heerende, en, op de handigste wijs, ligtte hij hetzelfde op, zonder af te stijgen, terwijl zijne manier van het, dan aan deze, dan aan gene zijde, voor het oog der aankomenden te verbergen, aantoonde, dat dergelijke heldendaden aan dezen veelbelovenden jongman gemeenzaam waren. Daarna ging hij met zijne makkers op eene afgelegene plaats der weide, ongetwijfeld met het oogmerk, om zich op hunnen buit te vergasten; ook hoorden wij, voor den volgenden morgen, toen zij om een geschenk kwamen verzoeken, niets meer van hen.

14den. De aan de Armeniers gedane belofte, om den Kia wegens hunne vrienden te onderhouden, had hen reeds vroeg met de paarden op de been gebragt. Te zes ure opgestegen zijnde, bereikten wij, na anderhalf uur, het Turksche kamp, hetwelk, omtrent drievierdedeel eener mijl van de kerk, opgeslagen was, terwijl het vierhoekige kerkgebouw aan de helling van eene hoogte lag. die hetzelfde zoo geheel bestreek, dat de kerk met een enkel veldstuk gemakkelijk, binnen een half uur, in te nemen ware. Inmiddels had de belegering reeds over de twee maanden geduurd; doch er was aan beide zijden nog geen man gewond, en het Turksche kamp geleeke, in verwarring en tuchteloosheid, meer naar eene boerenkermis, dan naar eene legering

sing van krijgsvanden in het front van den vijand MAHOMED ASA, die ijverig wenschte, naar *Diarbekir*, in plaats van den meer ragtloopenden weg naar *Merdin*, te gaan, had, volgens dit zijn verlangen, reeds alles met den Kia beraad; en, bij onze aankomst, werden wij door den *Birakdar*, of standaarddrager, ontvangen, die ons verhaalde, dat alles tot ons vertrek naar de eerstgenoemde plaats in gereedheid was. Hem daarop naar den afstand van *Diarbekir* en *Merdin* vragende, vernamen wij, dat dezelve beide dertig uren van het kamp lagen. Naardien wij nu naar *Merdin* moesten, behoefden wij dus geen omweg van achttien uren (de afstand tusschen de twee steden) te maken, enkel ten gerijve van onzen *Turtar* (*), en ik vroeg derhalve naar den *Kia* (†), bij wien wij vervolgens aangediend werden. Wij zagen in hem eene zeer vermagerde gestalte, die op eene soort van draagrustbed zat, hetwelk met gele fluweelen kussens, met goud doorwerkt, versierd was. In de volk zijnde tent wees men ons eene plaats ter rechterhand van den *Kia* aan, die zeer ongezond scheen te zijn, en ons om geneesmiddelen vroeg. Toen wij ons

(*) Hij bedoelde te *Diarbekir* eene toort van in die plaats bewerkte sits te koop, waarmede hij te *Bagdad* groote winst maken konde.

(†) De *Kia* is de naaste in rang na den *Basfa*.

verlangen te kennen gaven, om naar *Merdin*, in het
 de van naar *Diarbekir*, te reizen, zelde hij, hier-
 over vreemd opziende, dat onze Tartaar hem van
 ons bijzonder verlangde, om deze laatste stad te
 zien, gesproken had; „ doch, ” voegde hij er bij,
 „ ik raad u ook den naasten weg te nemen, en
 „ mijn bijrakdar zal voor u zorg dragen. ” Daarop
 namen wij afscheid, en vertrókken, met de voor ons
 gereed gemaakte paarden, uit het kamp, na eene
 vruchteloze poging, om de onëenigheden tuschen
 hem en de dorpelingen te vereffenen.

Nadat wij omtrent eene mijl ver waren, snelde
 ons een ruiter voorbij, die verhaalde, dat de bele-
 gerden eenen uitval uit de kerk deden, en, omzien-
 de, werden wij ook eene groote verwarring ontde-
 de Turken gewaar; eenige vaurden hunne karabij-
 nen en musketten af, terwijl andere wederom woest
 in het wild rondrenden. Deze troepen hadden pik-
 ketten noch buitenposten; ook gaven zij zich geens-
 sins de moeite, om de kerk in te sluiten, zoo dat
 de belegerden, naar men ons verhaalde, dagelijks
 levensmiddelen en water kregen. Wij trokken vijf
 mijlen, langs tarw- en gerstvelden, tot aan het dorp
Tilmuz, alwaar wij van paarden verwisfelen moes-
 ten. Regts lag eene reeks van heuvelen, regtlif-
 nig met onzen weg loopende, aan wier voet eene
 der takken van den *Tigris*, voorheen *Nymphatus*
 genoemd, stroomde, en aan de linker hand hadden
 wij

wij een ander gebergte, op omtrent acht mijlen afstand, hetwelk wij allengs naderden. Te *Tilmuz* was de hitte zeer groot, en wij werden, door de onbeschaamde nieuwsgierigheid der Koerden, nog meer gekweld, die in zoodanig eene menigte in het vertrek drongen, dat wij schier verstikten. Ik heb reeds voorheen aangemerkt, dat de dorpen, schoon midden in den oogsttijd, op ieder uur van den dag, vol menschen waren, niettegenstaande een ieder, die verkoos te werken, vier en twintig para's, benevens brood, kaas, en melk, in overvloed, voor dagloon kreeg.

Wij verlieten *Tilmuz* tegen drie ure, des namiddags, staande de warmteschaal op 96°, en bereikten, na vijf uren rijdens, het leemen dorp *Gerizlar*, alwaar wij op het dak van een huis overnachtten. Omtrent halfwege gingen wij, op eene kleine mijl afstands, voorbij het gehucht *Teppa*; de heuvelen waren hier allengs in de vlakke verdwenen; doch bij den *Batman su*, die omtrent vier mijlen van den weg stroomde, was eene bevallige helling. *Gerizlar* wordt door Christenen van de Chaldefsche en Nestoriaansche sekte bewoond, die ons zeer vriendelijk onthaalden. De avondstond was bekoorlijk, en het gezigt van de mannen, vrouwen en kinderen, welke alle op hunne huisdaken, die open en gelijkvloers waren, zaten, was even zoo zonderling als aangenaam. De mannen rookten, gevlijd
op

op hunne kleeden, de pijp; de vrouwen waren met hare kinderen, of met het stampen van koorn bezig; hier sprongen en schreeuwden de knapen, ginds keften de honden, terwijl de ooijsvaarders op de schoorsteentoppen klepten; hetwelk gezamenlijk een levendig en belangrijk tooneel van een Oostersch dorp opleverde. De ooijsvaarder, die men in het Oosten als heilig beschouwt, verschijnt hier mede in het voorjaar, vertrekt, na de jongen opgekweekt te hebben, in Augustus en September, en brengt, naar men beweert, het andere jaargetijd in de Abijsfinische woestijnen door. Ik heb dezen vogel dikwijls groote ratten en andere dieren, geheel onverteerd, zien ontlasten.

15den. Wij zeiden dit vriendelijk oord des morgens, te acht ure, vaarwel, en reden vijf mijlen over een laag gebergte, hetwelk bij het dorp *Osman Khoi* eensklaps neerhelde. Dit dorp, in welks nabijheid zich de *Badman su* (*) met den Diarbekirschen tak des *Tigris* vereenigde, lag tegen de rotsachtige bergen aan, alwaar wij een groot getal kunstmatige uithollingen opmerkten, onder welke er verscheidene veel ruimte, regelmatige vensters, deuren,

(*) Eenige Turken noemen deze rivier den *Bulespina*, of *Barima* stroom, en, naar D'ANVILLE'S begrip, is deze de *Tigris* van PLINIUS, en dezelve, bij wier bronnen de tienduizend aanlandden.

ren, benevens goedgevormde pilaren hadden. Des winters worden dezelve bewoond, terwijl men in des zomers voor stallen en schaapskooijen bezigt; en, offchoon zeer talrijk door geheel *Kerdissan*, is geen van deze rotshuizen het werk van den tegenwoordigen tijd. Het opperhoofd van deze plaats, die over een tiental dorpen het gebied voerde, schees ons met weezin te ontvangen, en, denkende, dat wij hem niet verstonden, schimpte hij op onzen geleider, die met *Feringi Gours* in zijn huis kwam. Inmiddels werd hij eenigzins gedweeër, toen de standaarddrager zijns gebieders wensch, om ons ordelijk te bejegenen, te kennen gaf. Nu liet hij kofij komen, en, om zijn paard en wapens roepende, wilde hij ons in perfoon naar *Bijram Khoi*, aan de overzijde van den *Tigris*, brengen. Hij geleidde ons omtrent eene mijl langs den linker oever van den *Badman su*, waarna zijne onderhoorigen zich moesten ontkleeden, om over de vrij diepe en snelvlietende rivier te trekken: ieder paard werd door twee man overgevoerd, en men wist niet, of het wel zonder zwemmen zoude kunnen geschieden. Ik verwachtte waarlijk, meer dan eens, door den stroom weggesleept te zullen worden, en dit trof ook eenen van onze wacht, die het paard verlaten moest. De rivier was hier, eene halve mijl boven de zamenvloeiing, omtrent honderd twintig schreden breed, en, naar men verhaalde, sinds veertien dagen zeer ge-

gezakt. Behouden den overkant bereikt hebbende, reden wij eene halve mijl over een zandig vlak, zoo hoog met varen begroeid, dat hetzelfde boven de paarden uitstak, en nu doorwaadden wij den *Diar-Dukir su*, die van gelijke breedte als de voorgaande, doch minder diep, was. Thans lag de vlakte van *Mesopotamie*, benevens het distrikt van *Bijram Khoi*, voor ons, bestaande het laatstgenoemde in een dertigtal dorpen, waarover *BEKER AGA*, een Koerdisch opperhoofd, gebood. Wij verpoosden in een klein dorp, alwaar wij met moeite wat melk, doch geene paarden, krijgen konden; en onze pakkaasje werd derhalve, door vier ezels, naar het vier mijlen verwijderde dorp *Murza* gevoerd. Deze landstreek was vrij vruchtbaar; aan de linker zijde van onzen weg, zag men, op omtrent negen mijlen afftands, eene heuvelrij, doch regts strekte de vlakte zich buiten het gezigt uit. Te *Murza* weigerde men ons zelfs ezels, zonder zich aan de bedreigingen van den bijrakdar te storen, die eenen gezagvoerder uit een naburig dorp ging opzoeken. Intusschen maakten wij met eenen delhi baschi, of ruitser, van *BEKER AGA* kennis, door wiens invloed, en eenige rupa's, wij tot onze verdere reis naar het dorp *Mashtra* in staat gesteld werden; hier kwamen wij een uur na zonneondergang aan, terwijl het weerglas nog op 85° stond.

16den. *Mashtra*, hetwelk zes mijl van *Murza*

M 2

lag,

lag, verlieten wij des morgens, te zeaure, met eene warmte van 70°. Weldra kwamen wij op eene heuvelachtige streek, die vrij wel aangebouwd was, en de zevende mijl bragt ons te *Kian Khoi*, het verblijf van BEKER AGA. Men wees ons hier een lang en duister vertrek aan, slechts met een klein venster voorzien, alwaar wij, vermoeid door hitte en ongemak, vergeefs op eenige oogenblikken rust hoopten; want wij zaten naauwelijks, of de opperste kwam met een dertigtal trawanten instuiven, en wij moesten ons aan de gewoonlijke kwelling, van onze wapenen, horologies, enz. te laten zien, onderwerpen. De horologies met de cachetten wenschte hij wel te bezitten, doch de korte, eenvoudige Engelsche pistolen verwierp hij met minachting. Een van mijne cachetten, trok de aandacht van BEKER AGA bijzonder, en den ~~een~~ voor eenen edelsteen aanzierende, begeerde hij dien van mij. Doch ik gaf hem zijne dwaling te kennen, hem verzekerende, dat ik zoo onvoorzigtig niet geweest zoude zijn, om, als reiziger op zijn gebied, met wezenlijke edelgesteenten te pralen. Hij glimlachte, en haalde nu eenen glaskegel van eenen ouden kroonkandelaar uit zijnen boezem, die in meer dan tien papieren gewikkeld was, en vroeg ons naar deszelfs waarde, daar hij dien tot onderpand voor eene groote som gelds had. Om hem niet uit den droom met zijnen schat te brengen,

gen, rouwen wij de onschatbare waarde van dit juweel, waarop hij denzelven wederom zorgvuldig inwikkelde en verborg (*). Wij verzochten hem, wegens de ondragelijke hitte van het vertrek, eenige van zijn gevolg heen te zenden; hij antwoordde echter, dat zij hem overal begeleidden, doch indien wij zijn gezelschap moede waren, zoude hij ons voor ons zelve zorgen laten. Hij sloeg weinig of geen acht op den bijrakdar, zeggende, dat hij nimmer firmans las, en, ware de Kia niet zoo nabij met krijgsbenden, hij zoude zich niet ontzien, om zich alles van ons toe te eigenen, wat hem aanstond. Genoodzaakt, om zijne luimen in te schikken, bragten wij den geheelen dag op eene jammerlijke wijze door, en wij lieten den standaarddrager, dien wij van geen nut meer voor ons bevonden, met een geschenk afreizen. Na veel tobbens, en de belofte van eenige belooning aan eenigen van zijn gevolg, bracht men ons vijf muilezels tegen den avond; doch de opperste zwoer, dat wij er geen enkelen meer hebben zouden, terwijl de Tartaar en de knechts boven op de pakkaadje zitten moesten. Aanvankelijk wilden zij deze vernedering volstrekt niet gedoogen; doch weldra waren zij hiermede wel teyreden, daar deze onstuimige snaak hen met niet min-

(*) Dit was te zonderlinger, daar de Oosterlingen gemeenlijk zeer juiste beoordeelaars van edelgesteenten zijn.

minder dan het verlies huns hoofds dreigde, en de muilezels beval weg te nemen. Eindelijk deden wij hem bedaren, en een zijner ruiters moest ons tot *Merdin* geleiden. Van *Sert* tot *Kian Khoi* is het land rijk van vlas en koorn, en geheel zonder houtgewas en vruchtboomen; doch nu veranderde de natuur van den grond, en weldra kwamen wij op de rotsachtige bergketen, *Mafius* genoemd, hetwelk met een naar sleedoorn gelijkend kreupelhout bedekt, en met wijngaarden doorslingerd was. Op de achtste zakten wij naar een eng dal af; het was nu reeds elf ure, en de buitengemeen helder schijnende maan liet ons, reeds op eenen afstand, de hooge muren van het kasteel *Hoefina* zien, dat, op eene rots gebouwd, tot verblijf aan **IBRAHIM EFFENDI**, een magtig opperhoofd, verstrekte. Nadat wij rondom de muren van dit groot en hoog kasteel gereden hadden, kwamen wij in de poort, en, onder de Gottische bogen van een oud gebouw doorgegaan zijnde, stegen wij op een plein af, vanwaar wij vele in de rotsen uitgehouwen trappen opklimmen; vervolgens een ander plein overloopende, namen wij onzen intrek op een houten balkon of stelling, alwaar kleeden en kussens verspreid lagen, en verscheidene personen zich ter rust begaven. Na een sober maal, volgden wij dit voorbeeld alras, verheugd van nu eenige rust te kunnen genieten.

17den. Wij vertrokken des morgens, te acht ure,

ure, met paarden van den oppersten, en met veel vroegde roden wij, te vier ure, de poorten van *Merdin* binnen. Onze weg liep zes mijlen door het dal van *Hafino*, en langs den oever van eene kleine rivier, die de basfalks van *Bagdad* en *Diarbekir* van elkander scheidt. De hoogten waren met wijnbergen, en de benedengrond met ooftgaarden van abrikozen, perziken, moerbezien, en notenboomen bedekt. Met de zevende mijl verlieten wij het dal, en, meer naar het Z. keerende, vervolgden wij onzen weg over eene ruwe steenachtige baan, terwijl wij, omtrent halfwege, den ruiter van **BEKER AGA**, met een redelijk geacht geschenk voor zijne dienften heenzonden. Nogtans was hij misnoegd, en, denkende ons schrik aan te jagen, plaatste hij zijne lans, tegen mijne borst gekeerd, in de voege, terwijl hij dreigende om bukschisch vroeg. Ik week hem uit door eene zwenking met het paard, waarna ik hem mijne pistool voorhield, om hem, bij de geringste beweging, overhoop te schieten. Dit was van een oogenblikkelijk gevolg; hij droop verbijsterd af, en vermeed zorgvuldig in de buurt te komen, schoon hij voor **MAHOMED AGA** niets te vrezen had, die, zoo als gewoonlijk, een bedaard aanschouwer bleef, dewijl het gevaarlijk was met de Koerden te twisten. Met de achttiende mijl kwamen wij op eene hoogte, vanwaar het kasteel en de stad *Merdin* voor ons gezigt lag; nu gingen

wij langs een steil en eng pad, met wijngaarden omringd, naar een rotsachtig dal, hetwelk de even verlatene bergketen van die afzondert, aan welke de stad ligt. Hier liet de zoon van den oppersten van *Hoefsna*, die ons tot dus ver begeleid had, om een geschenk verzoeken, daar hij, volgens zijn gezegde, de stad niet binnen komen durfde, dewijl hij, voor eenigen tijd, eenen inwoner om het leven gebragt had. (*) Ook de andere man hield nu zeer ootmoediglich om de inspraak van den Tartaar aan, en, nadat ik mijnen knecht met hem had laten omspringen, verdwenen zij weldra beide tussehen de bergen. Deze lieden denken hier, dat de Engelschen met goud beladen zijn, en zullen steeds zoo veel geld afknevelen, als zij slechts kunnen. Met de tweentwintigste mijl, begonnen wij den rotsachtigen berg, waaraap de stad ligt, te beklimmen, en, na vele draaijingen en bogten, reden wij de poort in. Wij namen onzen intrek bij mijnen ouden vriend, den aartsbischop, die ons zeer heusch en gastvrij ontving.

Hoe aangenaam scheen ons de avondstond, na zoo veel onrust en bezwaar, niet toe! Wij beschouwden onze verdrietige moeilijkheden nu als voor-

(*) Dit kan den lezer eenige denkbeelden nopens den toestand van het Turksche staatsbestuur geven, alwaar de magt van den Basa gewoonlijk tot zijne residentie beperkt is.

voorbij, en dachten weinig, dat het ergste ons nog te wachten stond. In gedurig gevaar van door roovers, of zelfs door onze wacht, op den weg vermoord te zullen worden, in de dorpen door de onbeschaamdheid der inwoners gekweld, hadden wij, sinds ons vertrek van *Trebisond* tot op onze aankomst te *Merdin*, ieder oogenblik, alles te duchten gehad. Van het terras in de woning des aartsbischops genoten wij een uitgestrekt gezigt op de groote vlakte van *Mesopotamie*, weleer met steden en dorpen opgevuld, doch nu eene droevige wildernis van de zwervende Arabieren, die soms hunne vlugtige legeringen tusschen de puinhoopen van vele aloude steden opslaan.

Te ~~Ras~~ *Rasul Ain*, het voormalige *Resena*, achtien uren Z. W. van *Merdin*, zag onze gastheer den bouw van eenen prachtigen tempel. Een tiental schoone marmeren pilaren lag hier in het zand; en, volgens het zeggen der Arabieren, waren er zeer vele onder de aarde gedolven. Deze plaats ontleent haren naam van de bron van den *Kaboer*, oudtijds *Chaboras*, die hier nabij is, terwijl de met kracht opborrelende wellen, reeds bij den oorsprong, volgens het verhaal van mijnen vriend, eenen aanzienlijken stroom vormen. Vijf uren ten Z. W. van *Merdin* ligt het dorp *Kofurtoet*, en hier werd hij, onder de muren eener aloude stad, eene fraaije brug gewaar, die bijkans nog geheel bewaard was

gebleven. *Yengi Shehr*, een dorp, dat vijf-uren van *Harran*, en twintig van hier ligt, vertoont ook nog fraaije bogen, en andere gedenkteekens van vroegere grootheid; doch er bestaat, van de beroemde stad *Harran*, weinig of niets meer. *Alepphorium*, nu *Racca* genoemd, is mede door den aartsbischof bezocht geworden, die hetzelfde als eene aanzienlijke plaats beschrijft, meestal door Arabieren bewoond, en bevattende vele schoone bouwvallen. Van *Dara* en *Nisibis* zal ik in het vervolg, bij gelegenheid, spreken. In de nabijheid van *Merdin* is het land zoo vruchtbaar, dat hetzelfde, naar men beweert, vier tot vijf-honderdvoudig opbrengt; en, drie uren ten W. van de stad; ontmoet men het dorp *Kela bin*, of duizendvoudig, aldus naar den rijkdom van deszelfs landouwen genoemd. De aarde schijnt, bij het aanvoelen, als met olie vermengd, en kwam mij voor dezelfde foort van grond, als in de vlakte van *Antiochie*, te zijn.

Van *Sert* tot *Merdin* was de rigting volgenderwijze: drie en eene halve mijl W., twee mijlen Z. W., vijf mijlen Z. Z. W., anderhalve mijl Z. O. ten Z., eene mijl Z. Z. W., drie en eene halve mijl Z. W., zes mijlen W. ten Z., eene mijl W. ten N., twee mijlen N. W., drie en eene halve mijl W. Z. W., drie en eene halve mijl W. ten Z., twee mijlen W. N. W., drie mijlen Z. W.
 . ten

ten Z., eene mijl W. N. W., twee mijlen W. ten N., eene mijl W. ten Z., twee mijlen W., twee mijlen W. ten N., twee mijlen W. N. W., drie mijlen N. W., twee mijlen N. W. ten W., — vier mijlen N. W. ten N., drie mijlen W. Z. W., twee mijlen Z. W. ten W., twee en eene halve mijl W. ten N., twee en eene halve mijl W. N. W., drie mijlen W. ten Z., eene mijl Z. W. ten W., twee mijlen Z. W., anderhalve mijl Z. ten O., eene mijl Z. Z. W., eene mijl W. Z. W., drie mijlen Z. Z. W., acht mijlen Z. W., vier mijlen Z. W., eene mijl Z. Z. W., eene mijl Z. W. ten Z., eene mijl Z. W., eene mijl W. ten Z., drie mijlen Z. Z. W., drie mijlen Z., eene mijl W. — eene mijl Z. W., eene halve mijl Z., anderhalve mijl Z. Z. O., twee mijlen Z., eene mijl w., twee mijlen Z. Z. O., twee mijlen Z., eene mijl W., twee mijlen Z. Z. O., twee mijlen Z., zes mijlen Z. W., eene mijl Z. O., twee mijlen Z. O. ten O., en zes mijlen Z. Z. W.

18den. Onze gastheer beschonk ons, dezen morgen, met eenige fraaije kleemooden, en verscheidene gedenkpenningen van SELEUCUS NICATOR, onlangs door eenen landman in het ploegen op den berg *Thor* opgedolven. Eenige muntstukken waren door den aartsbisshop bewaard gebleven, doch het meerderdeel was reeds gesmolten geworden. De warmteschaal stond heden, te zes ure, op 60°, met

met den middag op 80°, en tegen zonneondergang op 70°. Ik heb, in een voorgaand werk, eene beschrijving van *Mardin*, de aloude Romeinsche sterkte *Morde* gegeven. Dezelve ligt aan de zuidzijde van eenen steilen en rotsachtigen berg, wiens top met een tegenwoordig ontramponceerd, kasteel bedekt is. De huizen, waaronder vele zeer oud, zijn, voor eene Turksche stad, vrij wel gebouwd, en worden door eenen steenen muur omringd, die, omtrent twee en eene halve mijl in omvang, bij het kasteel aanvangt, en, in de gedaante van eene halve maan, om den berg loopt. De stadvoogd heeft den rang van Waiwode, en wordt door den Basfa van *Bagdad* aangesteld. De inwoners maken eene mengeling van Turken, Arabieren, Chaldeërs, Nestorianen, Katholijken, Armeniërs, Joden en Jacobijnen uit. Ook zijn hier een honderd huisgezinnen van *Quebers*, of vuuraanbidders, die het grootste geheim bij hunne vereering in acht nemen, en hunne dooden op de toppen van torens plaatsen, ten einde door de gieren verteerd te worden, zoo als te *Bombay*, *Jezd*, enz.

Ik schreef beden aan den Mutsellim, om ons postpaarden naar *Nisibin* te bezorgen: des avonds antwoordde hij hierop, dat dezelve binnen kort zouden gereed zijn; doch raadde hij ons, eene karavane af te wachten, naardien de overtocht van de

woe-

woestijne tusfchen *Nisibin* en *Moful* zeer gevaarlijk was, wegens de plunderzucht van de Sefidiers van *Sinfahar*. Deze woeste volkstam bevat, naar men beweert, meer dan twee millioenen zielen; en hebben, sedert een paar jaren, zoodanig eene magt gekregen, dat zij de naburige landschappen met overweldiging bedreigen. Zij wonen in dorpen, of liever onderaardsche holen, die in het gebergte van *Sindschar* uitgegraven zijn. Dit hoog gebergte loopt door de vlakte van *Mefopotamie* te Z. O. van *Merdin*, en hier zochten zij aanvankelijk eene schuilplaats tegen de bloedige vervolgingen der Mahomedanen, tegen wie zij nu nog eenea wreeden en aanhoudenden oorlog voeren. De vruchtbare grond levert hun genoeg op, om vreemden toevoer te kunnen ontberen; de bergen hebben overvloed aan weelderige weiden en stroomen, terwijl de abrikozen, perziken, druiven, en vijgen van *Sindschar* als de keurigste van *Irak Arabie* bekend staan. Ik kon slechts weinig van de gebruiken, of van den eerdienst, der Sefidiers te weten komen, die, gelijk de meeste volkeren van het Oosten, in stammen of familien verdeeld zijn, aan wier hoofd zich een Schek bevindt, die, zoo wel het wereldsche, als geestelijke, gezag in zich vereenigt, terwijl zij gezamenlijk hunne vrijheid en onafhankelijkheid zeer eensgezind trachten te handhaven. Aan de helling van den *Abdul Afies* genoemden berg, dertig uren

Z.

Z. ten O. van *Merdin*, is eene diepe spelonk, alwaar zij, op zekeren dag van het jaar, hunne offeranden aan den boozel. geest brengen, door edelgescieenten, goud- en zilverstukken in den onpeilbaren diepen kolk te werpen, die, huns bedunkens, naar het helfche rijk leidt. Zij zijn gelijk de Turken gekleed, en hunne krijgsbenden bestaan in ongeregelde ruitery, met lanfen, zwaarden, en pistolen gewapend; hunne uitmuntende paarden zijn zeer tegen de vermoeyenissen bestand, en, op hunne plunderzieke togten, vermoorden zij die genen, welke zij aangrijpen, of laten hen, van alles beroofd, in de woestijne omkomen.

19den. De warmte teekende heden, te zes ure 70°, te tien ure 84°, op middag 96°, te drie ure 95°, en met zonneondergang 86°. Wij kregen eenen reisvas van den Mutefellim, die, den voorgaanden dag, met krijgsvolk uitgetrokken was, om den weg naar *Diarbekir* van het roofgespuis te zuiveren, die denzelven sinds eenigen tijd onveilig maakte.

Vertrek van Merdin, en aankomst te Moful.

De paarden kwamen, even na den middag, aan, en ik liet onze soerajeen den weg naar *Dara* nemen, daar ik de ruinen van deze stad, op mijne voorgaan-

de

de reizen door deze streken, slechts van verre gezien had. Onzen gastvrijen vriend den aartsbischof vaarwel zeggende, reden wij den Merdinschen berg af, langs een, omtrent twee mijlen lang, steenachtig pad. Aan den voet ligt het dorp *St. Elias*, aldus genoemd, dewijl van hier, naar men gelooft, de profeet ELIAS ten hemel voer. Op de achtste mijl, gingen wij door het dorp *Budri*, en vervolgden onze dagreis langs de helling van het *Mafus-gebergte*, totdat wij, met de negentiende mijl, de ruïnen van *Dara* bereikten. Wij zakten, langs eene bevallige bergzijde, naar eene holte af, alwaar deze bouwvallen verspreid lagen; het eerste, wat hier onze aandacht tot zich trok, was eene verbazende menigte van in de bergen uitgeholde grafgewelven, en dat wel in eene harde steensoort, die ook tot bouwstof voor de stad bleek gediend te hebben. Het eerste grafgewelf, hetwelk wij onderzochten, was omtrent acht schreden lang en vijf breed, hebbende aan de eene zijde eene bewaarplaats voor lijkbusfen, en aan de andere eenen fraaijen boogswijzen ingang. Op eene plek is de berg, bijkans vier mijlen lang, met, naar ik gis, omtrent een honderdtal aangevuld. Vervolgens gingen wij eene opening van het gebergte in, alwaar de rotsen, aan beide zijden, tot eene loodregte, van dertig tot veertig voet hooge, oppervlakte uitgebroken waren; in deze opening zagen wij ontelbare catacombes, waar-

VAN

van er sommige twintig voet hoog boven den grond liepen, en twee met Grieksche, echter onleesbare, opschriften versierd waren. Vooraan praalde een grafgewelf, hetwelk, ongetwijfeld, voor de lijkbegruving van eenen aanzienlijken gediend had; de lengte bedroeg tachtig en de breedte veertig voet, en deszelfs zijmuren waren fraai geglad; ook liep er een onderaardsche gang naar de aanpalende begraafplaatsen. De hoogte bedroeg omtrent vijftien voet, doch moet weleer veel aanzienlijker geweest zijn, dewijl er zeer veel puin op den bodem lag. Hetzelve bleek, van boven door een schoon topgewelf licht te hebben ontvangen; en dit was inderdaad het buitengemeenste, zoo wel als het fraaiste, gedeelte van dit rotsgraf. Eene soort van zoldering, of galerij, door eene arkade van twaalf bogen geschraagd, omving de drie zijden, terwijl de vierde, halfcirkelswijze, tot eenen zeer fraaijen ingang diende; op den achtergrond van de gallerij, en tegen het gehemelte aan, zag men een aantal kleinere versierde bogen, volgens de Romeinsche bouworde; naar de oostzijde was eene kleine holte, in de gedaante en grootte van eene lijkbus, alwaar, allewaarschijnlijkst, weleer de stoffelijke overblijffels van den persoon rustten, voor wien dit trotsche praalgraf gesticht werd. Naar de versieringen en vormen van den ingang des grafgewelfs te oordeelen, moet hetzelve, mijns achtens, omtrent

trent het tijdvak van JUSTINIANUS volvoerd geworden zijn; het lofwerk is kiesch en schoon; een basreliëf stelt aan de eene zijde eenen engel (het zinnebeeld der ziel) voor, die, met cherubs omgeven, ten hemel vliegt; hierboven ziet men eene hand, als of dezelve gereed ware om den verdwijnenden geest te ontvangen, en in de laagte doodsbeenderen, kenteekenende de broosheid van het menschelijk leven. Aan de andere zijde kan men echter de beelden onmogelijk onderscheiden; dezelve schijnen opzettelijk verminkt, of liever geheel en al bedorven te zijn.

De grafgewelven verlatende, gingen wij de puinhoopen van deze vermaarde vesting, eens het bolwerk van het Oosten, bezoeken (*). De ligging, die

(*) „ Met dat doeleinde werd de stad *Dara*, veertien „ mijlen van *Nisibis*, en vier dagreizen van den *Tigris*, „ bevolkt en verfraaid; en de verhaaste werkzaamheden „ van ANASTASIUS werden, door de volharding van „ JUSTINIANUS, verbeterd. De werken van *Dara* „ kunnen ons, zonder inmiddels alle andere plaatsen als „ minder gewigtig te beschouwen, juiste denkbeelden „ van de krijgskundige bouworde des tijdvak voor den „ geest brengen. De stad was in twee muren besloten, „ en de vijftig schreden tuschenruimte bood eenen „ weg aan, van waar men naar het kasteel de wijk nemen „ konde. De binnenmuur was een gedenkteeken van „ sterkte en schoonheid: dezelve stak zestig, en de torens „ rens honderd voet, in de hoogte; de schietgaten, van

II DEEL. N „ waar

die, aan drie zijden, door de bergen bestreken wordt, en, in het zuiden, zich naar de vlakke van *Mesopotamie* uitstrekt, valt thans niet als zeer sterk in het oog. De grondvesten van de muren en toren, van groote hardsteenen gebouwd, kan men nog in het dal, en over een aantal lage rotsachtige heuvelen, die van het *Mafus*-gebergte uitschieten, opsporen; den omtrek schat ik op omtrent twee en eene halve mijl, en een stroompje, dat hier midden doorloopt, heeft verscheidene Armenische en Koerdische huisgezinnen genoopt, om onder deze ruïnen hun verblijf te vestigen. Behalve de muren en torens be-

tui-

„ waar men eenen vijand, met slingerende wapens, be-
 „ kruipen kon, waren niet zeer groot, doch talrijk; de
 „ krijgslieden werden, langs den wal, onder de bescher-
 „ ming van eene dubbele galerij, geschaard, en, eene
 „ derde zoldering, ruim en veilig, bedekte de toppen
 „ der torens. De buitenmuur bleek minder hoog, och-
 „ ter nog steviger te zijn: daarbij werden alle torens,
 „ door een vierhoekig bulwerk, beschermd. Een harde,
 „ rotsachtige grond kante zich tegen ondermijningen,
 „ terwijl, in het zuidoosten, alwaar de bodem zachter
 „ was, een, in de gedaante van eene halve maan, voor-
 „ uit springend werk, het naderen belemmerde. Dubbele
 „ en drievoudige grachten hadden, ruimschoots, water;
 „ en, in de leiding van de rivier, was men ten schran-
 „ derste te werk gegaan, om de inwoners te verzorgen,
 „ den belegeraars afbreuk te doen, en het nadeelige van
 „ eene natuurlijke, of door kunst bewerkte, overstroo-
 „ ming

tuzen nog de overblijfsels van vele andere gebouwen van de voormalige grootheid van *Dara*. Een groot gedeelte van de ruimte binnen de muren is onderzards verweeld, en op eene plaats zagen wij eene uitgestrekte groeve, die, door vier zware pilaren gestut, eenigzins op het groote benedengrondfche gewelf van *Konstantinapel* geleek. Midden in het Moerdifche dorp liggen de ruïnen van een paleis (waarschijnlijk het door *PROCOPIUS* aangehaalde) of kerk, waarvan de lengte een honderd, en de breedte een zestig schreden bedraagt; de nog geheel behouden geblevene grondbouw bestaat in talrijke onderaardfche vertrekken, waarin men, langs eenen

„ mingte keeren. *Dara* ijverde, meer dan zestig jaren, aan de vervulling der bedoelingen van dezelve stichter, steeds met nijd door de Perziënen begluurd wordende, die zich beklaagden, dat deze onoverwinbare sterkte, met verkrachting van het vredesverdrag tusfchen de twee rijken, gebouwd geworden was.” *GIBBON*.

„ *ANASTASIUS* stichtte, na de wapenstilstand met *CABADES*, eene sterke stad, en noemde dezelve *Anastasia*, zijnde van *Nisibis* omtrent twaalf, en, van de Perzifche grenzen, drie en eene halve mijl verwijderd.” *PROCOPIUS*.

Anastasia werd vervolgens *Dara* genoemd, en hier hield zich de beroemde *BELISARIUS*, als legerhoofd van het Oosten, meesttijds op. Hij versloeg de Perziënen, in eene groote veldslag, op de vlakte, onder de muren van deze stad, geheel.

eenen naauwen gang van veertig schreden, komt. De ingang, zoowel als een groot gedeelte van de muren, heeft den alles omkeerenden tijd tot nog toe getrotst, en de bodem is bedekt met gebrokene zuilen en Korinthische kapiteelen, die alle uit de naburige steengroeven gebroken schijnen te zijn. Nog merkt men hier vele overblijffels van andere grootte gebouwen op, en de heer CHAVASSE maakte een teekening van de zuidelijke poort; de dikte der muren bedroeg tien, en de hoogte zestig voet, terwijl het geheel de gedaante van eenen toren had, met drie boogswijze deuren en zes naar de vlakke uitzieende vensters; van hier loopt een fraaie straatweg naar het paleis, en, in de nabijheid, ziet men eene brug van drie bogen.

De ruïnen van *Dara* leveren, van de Mesopotamische vlakke, een treffend gezigt op; doch de ligging heeft geene voordeelen dan eenen overvloed van water, wat echter, in deze streken, van het aller-eerste belang is. Een aantal ooijevaars nestelde op de toppunten van de muren, en vermeerderde die harttreffende zwaarmoedigheid, waardoor men zich, bij het aanschouwen der statige aloude goden-teekens, voelt aangedaan. Wij namen ons nachtverblijf in de stulp van eenen Nestoriaanschen priester, en, met den morgenstond van den 20sten, vertrokken wij naar *Nisibin*.

Mijn vriend en reisgenoot, de heer CHAVASSE

SE.

s. e. die, sedert verscheidene dagen, over geweldige
 hoofdpijn klaagde, was heden morgen zoo onge-
 steld, dat hij met moeite te paard rijden konde. In
 het bad van *Mirdin* had hij eene koude gevat, door
 zich te spoedig aan den togt van een open venster
 bloot te stellen. Onze weg liep door eene vrucht-
 bare, doch onaangebouwde, vlakke; met de tien-
 de mijl gingen wij voorbij de ruïnen van een kas-
 teel, *KASAR JEHAN* genoemd, waarvan nog vijf
 torens en eenig muurwerk aanwezig was, en met
 de achtiende mijl kwamen wij in het dorp *Nisbin*,
 hetwelk, midden onder de ruïnen der aloude stad
Nisbis, zoo vermaard in de oorlogen tuschen de
 Romeinen en Perzen, gebouwd is. Ik zocht
 hier het gerijfeljkste verblijf, van dit ellendig oord,
 voor mijnen vriend op, wiens verergerde ziekte hem
 reeds aan het mijmeren gebragt had: ik gaf hem
 een braakmiddel, wat echter weinig of niets uit-
 werkte, en, tegen den avond, liet ik hem vier grien
 calomel innemen. Na het verminderen van de hitte
 van den dag werd hij bedaarder, en, met den mor-
 genstond, dacht hij sterk genoeg te zijn, om de reis
 naar *Masul* voort te zetten, in plaats van naar
Merdin, zoo als ik hem voorstelde, terug te kee-
 ren; in alle geval echter raadde ik hem, om eerst
 geheel uit te rusten, alear wij den overtogt door
 de woestijne aannemen zouden. Zeer vele kooplie-
 den, reizigers, en Tartaren waren te *Nisbin* ver-

zamelde, en wilden hier eene kaffia (*) vertmen, naardien zij te bevreesd waren, om alleen te reizen. Ik wilde gaarne, zoo mogelijk, deze menigte onsvijken, daar dezelve ons slechts lang ophouden, en eerder aan eenen aanval blootstellen zou, vermits de Sefidiërs naauwkeurige berigten over de togten der karavanen inwinnen, terwijl men enkele reizigers ongestoord laat voorbijtrekken. MAHOMED AGA verlangde echter, dat wij gezamenlijk reizen zouden, en hij had, zoo als zal blijken, invloed genoeg, om dit punt door te zetten.

23sten. Het weerglas stond heden, té zeven ure, op 80°, te tien ure op 91°, met den middag op 96°, en te drie ure op 98°. Tegen het koele van den avondstond, ging ik mij met het bezigtigen van de overblijffels der aloude stad vermaken, die eene groote ruimte langs den oever van de rivier *Mygdonius*, een kleine, doch snelvlietende stroom, innemen. De grondligging van de muren kan men nog onderscheiden; dezelve liepen langs de helling van eenige hoogten, die door den *Mygdonius* in het N. O., en door een moeras in het Z. beschermd werden. De ruimte binnen den omtrek, dien ik op meer dan drie mijl schat, was geheel met puinhoopen aangevuld. De kerk van den heiligen JAKOB, de schutsheer van *Nisibis*, is een klein gebouw,

(*) Eene kleine karavane.

bouw, hetwelk niets merkwaardigs bevat, en thans
 grootelijks onder het zand bedolven ligt. De ver-
 sieringen bestaan in Kottinische zuilen, (die het
 uoggewelf schragen,) het niet onaardige lofwerk
 aan de deuren en vengsters, benevens een praal-
 graf in een onderaardsch verwoelfel. Omtrent twee
 honderd schreden van de kerk zag ik eenen zuilert-
 gang, waarvan nog vijf pilaren stonden; ieder van
 dezelve was uit eenen enkelen granietsteen gehou-
 wen, en stak thans een vijftien voet boven den
 grond uit; doch meer dan de helft der schacht was
 onder denzelfen begraven. Het grootste gedeelte
 van de binnenruimte der aloude stad was thans met
 de zwarte tenten der Koerden bedekt, die hunne
 kudden langs de oevers van den *Mygdonius* weidden,
 zijnde het land hier tusfchen hen en de Tye Ara-
 bieten, die reeds als een vermogende flam bij
 de Romeinsche gefchiedfchrijvers voorkomen, ver-
 deeld. De laatste zijn, in naam, aan den Basfa van
Bagdad onderworpen, doch heerfchen, inderdaad,
 willekeurig over de streken tusfchen *Nisbin* en *Mo-
 ful*, en leggen, aan alle voorbijtrekkende karavanen,
 eene fchatting op, onder het masker van hun eên
 befchermend geleide door de woestijne mede te ge-
 ven.

24sten. De heer CHAVASSE gevoelde zich
 heden morgen veel beter; doch hij was, mijns
 inziens, nog niet genoegzaam hersteld, om de be-

zwaren van eenen langdurenden togt te kunnen doorstaan; en, offchoon wij, in ons jammerlijk verblijf, fchier alle gemak moesten ontberen, befloot ik nogtans, eenige dagen te verwijlen, opdat mijn vriend zijne krachten geheel herwinnen mogt.

Op den 27ften was hij zoo ver hersteld, dat wij *Nisbin*, in gezelschap van drie Tartaren benevens een dertigtal andere reizigers, verlieten. Eene kleine brug diende ons tot den overgang van den *Mijgdonius*, en voorts reden wij twaalf mijlen door eene redelijk aangebouwde, zeer vruchtbare vlakte. Links hadden wij het gebergte van *Mafius*, en regts zag men de hooge bergen van *Sindschar* op eenen verren afstand. De vlakte werd door talrijke beekjes besproeid, doch geen boom noch struik bood eene wijkplaats voor de zonnehitte aan. Te tien ure teekende de warmte 96°, en, een half uur daarna, bereikten wij eene legering der Arabieren, alwaar ik om een geleide van een tiental ruiters naar *Moful* dacht aan te houden. Men bragt ons in eene kleine tent van omtrent vijf voet vierkant, en nauwelijks zoo hoog, die ons geenszins voor de hitte beschermde: ik vreesde hiervan de noodlottigste gevolgen voor den heer CHAVASSE, die wederom begon te mijmeren. Ik liet den Schek om eene kleine escorte verzoeken, waarvoor ik hem, naar verlangen, betalen wilde, indien hij ons alleen liet vertrekken. Aanvankelijk stemde hij dit toe; doch, eenigen tijd daar-

daarna, boodschapte hij mij, dat hij geene manschap-
pen meer misfen konde, terwijl wij de karavane
naar *Jezira ul Omar*, aan den *Tigris*, volgen moe-
ften. Daar dit juist het oord was, welks bezoek
het opperhoofd van *Sert* ons, wegens den plunder-
zieken aard der inwoners, z6o nadrukkelijk afg-
raden had, en tevens honderd mijlen meer omliep
dan de weg door de woestijne, kante ik mij ten
sterkste hietegen aan; doch bedreigingen en belof-
ten bleven zonder gevolg, door den invloed van
MAHOMED AGA, die, vreezende in de woestijne
door de Sefidiërs aangevallen te zullen worden, mij,
op de hatelijkste wijze, achter den rug dwarsboom-
de. Den geheelen dag en nacht werden wij hier
opgehouden, en, den volgenden morgen, beproefde
ik door eenen ouden Arabier, den vertrouweling
van den scheik, een zes gouden ruba's in de hand
te stoppen, of zijn inspraak ons verlangen bij zijnen
meester bevorderen konde. Glimlagchende zeide
hij, dat wij onze paarden slechts gereed maken
moesten, naardien hij ons een geleide in een, op on-
zen weg liggend, dorp zoude zien te verschaffen.
De tenten verlatende, merkte ik met weerzin op,
dat de andere reizigers ons achtervolgden, van wier
gezelschap ik mij niet veel goeds voorstelde. Dit
bleek welhaast; want wij waren naauwelijks in
het dorp *Schirak* (*), acht mijlen van deze lege-
ring

(*) *Schirak* schijnt het *Sisobanum* van PROCOPIUS,

ring, aangekomen, of zij verklaarden algemeen zonder eene wacht van tachtig of honderd man niet door de woestijne te vertrekken, en ongelukkiglijk waren er drie mannen in het dorp, die van de Aleppo'sche karavane ontvlugt waren, welke men voor een twintig laks piasters aan koopgoederen ontroofd had. HANSCHI HUSSEIN, de vertrouwde bediende van den Schek, verklaarde ons, niet meer dan dertig man te mogen medegeven, en dat wij hier mede tevreden of den *Tigris* te *Jezira* overtrekken moesten. Men besloot derhalve, ten spijt van al mijne tegenwerpingen, naar *Jezira* te spoeden; en het lot van mijnen vriend, hetwelk van deze omstandigheid scheen af te hangen, noopt mij tot meerdere breedvoerigheid te dezen opzigte. Ik haakte naar onze aankomst te *Mesul*, alwaar wij geneeskundige hulp en andere benoedigdheden verwachten konden. Langs den regelregten weg was de woestijn in eenen nacht te doortrekken; doch langs den anderen zouden wij, naar ik voorzag, verscheidene dagen, achtereenvolgelijk in de brandende zonnehitte reizen moeten. Verbitterd tegen het lage gedrag van MAHOMED AGA, stelde ik hem ten sterkste de heillooze gevolgen, die hetzelfde welligt na zich slepen mogt, voor oogen; doch hij bleef doof

hetwelk BELISARIUS befegerde en innam, voor te stellen.

doof voor mijne aanspraak, en mijn vriend werd het offer van de lafhartigheid en het bedrog van dezen snoedaard. Het onmogelijk vindende, hem van zija voornemen af te trekken, wenschte ik in het dorp terug te blijven, totdat de heer CHAVASSE hersteld ware; dan, ook dit werd niet bewilligd, en, met den morgenstond, sleepte men ons naar het, twee en twintig mijlen verliggende, dorp *Schellij Aga*. Wij reden over eene gedeeltelijk aangebouwde vlakte, waarop vele dorpen verspreid lagen; talrijke stroompjes, die van het *Mafus*-gebergte naar het Z. vloeiden, verloren zich meest alle, naar men verhaalde, op dezen grond. Te *Schellij Aga* deed ik andermaal eene vruchteloze poging, om den regelrechten weg in te slaan, en bood HADSCI HUSSAIN, in dit geval, een geschenk van drie honderd piasters aan; doch, offchoon hij hiertoe genegen was, wilden de anderen zulks niet toestemmen. De heer CHAVASSE bleef al in denzelfden toestand, en, niettegenstaande hij zich naauwelijks op het paard houden konde, moesten wij nog twintig mijlen verder, in de hitte van den dag, reizen. De warmteschaal stond op 100°, en de gloed, die van den droogen opengereten grond terugkaatste, was onverdragelijk. Kort achter *Schellij Aga* zetteden wij over eene kleine, naar het Z. stroomende, rivier, waarop wij meer naar het gebergte *Mafus* koers hielden, en nu kregen wij

wij eene oneffene rotsachtige landftreek, die, op vele plekken, een weelderig gewas van tarw, mais en boomwol opleverde. Met zonne-ondergang kwamen wij in het dorp *Ibrahim*, alwaar wij, als naar gewoonte, door den overlast der nieuwsgierigen gekweld werden. Bij onze aankomst zonk de heer CHAVASSE, in eenen staat van gevoelloosheid, op zijn kleed, dat onder eenen boom werd uitgespreid; en, tot vermeerdering van onzen jammer, konden wij geen lepel vol soep, noch eenige andere versverschingen, dan harde eijeren en komkommers, krijgen. MAHOMED AGA toonde zich hierover niet in het minste bekommerd, en haakte ongetwijfeld naar ons verscheiden, ten einde zich het bezit onzer goederen aan te matigen. Ik kon, onder deze mijn hart knellende en verontwaardigende aandoeeningen, geen oog, gedurende den geheelen nacht, sluiten, en, met den morgenstond, zocht ik den aanvoerder van ons geleide te overreden, om hier eenige dagen te vertoeven, of den kortsten weg in te slaan; doch hij antwoordde, dat wij onmogelijk hier vertoeven konden, dewijl de inwoners ons dadelijk, na zijn vertrek, zouden uitplunderen, terwijl de bevelen van den schek zoo wel alle opont-houd, als het inslaan van den regelregten weg naar *Mosul*, verboden. Gedurende dit gesprek verscheen mijn Tartaar, en riep tegen den Arabier, dat hij niet naar mij luisteren moest. Verwoed over de
on-

dankebaarheid van dezen onbeschaamden schelm, eindigde ik dit gesprek, door hem eenen geduchten slag in het aangezicht te geven, waartoe ik gelukkig eenen stok in de hand had. Ik zag hem het bloed uit den mond loopen, terwijl hij, terugspringende, den dolk trok; doch hij liet zich weldra in stilte wegbrengen.

Toen de zon begon te klimmen, moesten wij weder te paard, en, nadat wij zes en twintig mijlen over eene landstreek, die van de voorgaande niet verschilde, afgelegd hadden, zakten wij in het dal van den *Tigris* af, en bereikten weldra *Fezira*, hetwelk op een, door dien stroom gevormd, eiland ligt. Een einde wegs voor deze stad, verlangden de Arabieren en de Koerden, die onze wacht uitmaakten, bukschisch, terwijl zij, met veel getier, de teugels van mijn paard vasthielden. Ik zeide, dat ik hun, daar zij mij tegen wil en dank dezen weg gebragt hadden, niets geven wilde; waarop zij mij met hunne speren dreigden te doorboren; doch, hiervoor onbevreesd, gaf ik hun te kennen, dat zij aan de Tartaren en andere reizigers, op wier verzoek zij ons begeleid hadden, hunne eischen rigten moesten. Nu suelden zij naar deze, en knevelden van hen, tot mijne voldoening, een honderdtal piafters af.

De stad *Fezira* of *Omar*, de aloude Romeinsche
sterk-

sterkte *Bezabde* (*) ligt op een laag zandachtig eiland van den *Tigris*, hetwelk, aan alle kanten door bergen begrensd, omtrent drie mijlen in omvang heeft. De stad neemt het grootste gedeelte van het eiland in, en wordt door eenen eenigzins vervallen muur verdedigd. Wij kwamen door eene oude poort, na den *Tigris* overgezet te hebben, in het Z. van de stad, en wij gingen nu nog eene halve mijl, langs ruïnen, naar het bewoonde gedeelte, alwaar men ons eene groote karavanfera aanwees. Hier werden wij spoedig, op last van den Beg, in eene kleine kamer gesloten, die geheel zonder venster of eenig ander luchtgat was, dan de geslotene deur. De hitte was derhalve onverdragelijk, en de mistdampen, die uit eenen beneden ons zijnde stal opstegen, vermeerderden die nog. Ik beefde voor het leven van den heer CHAVASSE, die wel nog eenige lichaamskracht scheen te bezitten, doch zijne verstandelijke vermogens geheel verloren had. In den avondstond opende men onze gevangenis, en ik kreeg eene boodschap van den Beg, die van mij en mijn gevolg, zoo als hij de anderen noemde, twee duizend piafters, op levensstraf, eischte. Bevrees-

(*) Dezelve schijnt aan JOZEFUS beschrijving van *Nerda* te beantwoorden, hetwelk nabij *Nisibis* lag, en aan alle kanten door den *Euphraat* (meenende den *Tigris*) omringd was.

dende, dat er niets te doen ware dan het geld goed-
schiks te betalen, ten einde, zoo spoedig mogelijk,
uit de klauwen van dezen duivel te komen, liet
ik mijne reisgenooten roepen, en deelde hun de be-
pakkingen van den Beg mede, die, als roover van
beroep, natuurlijk onhandelbaar was. Ik zoude,
naar ik hun voorsfelde, de helft van de som beta-
len, indien zij het overige wilden bijeenbrengen,
daarbij voegende, dat ik hen gelukkig schattede,
van er zoo goedkoop af te komen. Zij ver-
zochten mij, het geheel te voldoen, daar zij,
volgens hunne betuiging, geen geld hadden, maar
te *Mesul* mij de uitschotten wederom zouden uitbe-
talen; dan, het karakter van deze heeren kennen-
de, liet ik mij op dit verzoek geenszins in, en ver-
langde slechts binnen een uur hun bepaald besluit
te mogen weten. Zij waren nu in eene verbazende
beroering; eenigen weenden, terwijl anderen, de
handen wringende, wanhopend de Arabieren ver-
vloekten, die hen bedrogen hadden. MAHOMED
AGA was nu zoo beschaamd, en over zijne veilig-
heid zoo in het nauw, dat hij zijne oogen niet
dorst rondstaan. Eindelijk overwon de vrees,
van hunne koopgoederen, en, welligt, het leven
te verliezen, hunne gierigheid, en zij vergaderden,
onder vele hartbrekende zuchten, het geld, het-
welk vervolgens naar den Beg gebragt werd, die
hiermede tevreden scheen en mij, den volgenden mor-
gen,

gen, wenschte te zien. Wij mogten nu op de tinnen van de karavanfera slapen. De heer CHAVASSE, voor wien men eenig vleeschnat en een gebraden hoen bereid had, herkreeg eenigermate zijne rede, en gevoelde zich zelfs beter dan sinds eenige dagen.

29sten. Op mijn bezoek naar den Beg, geleidde men mij, meer dan eene mijl, langs het puin van vervallene huizen, naar de poort van een bijster groot gebouw, hetwelk over den voornaamsten tak des *Tigris* uitzag, en waarfchijnlijk weleer een paleis geweest, doch nu slechts eene menigte van ruïnen was. Verschillende pleinen overgestapt, en eenen ontrampeneerden trap opgeklommen zijnde, vond ik den Beg, in een havenloos vertrek, aan het westeinde van het gebouw: hij scheen ontrent vijftig jaren te tellen, en, met het gelaat van eenen moordenaar, vereenigde hij de gestalte van eenen reus. Hij liet mij, naast zich, aan een venster plaats nemen, en ving het gesprek aan, met zich te beklagen, dat de karavanen zeer zelden zijne stad aandeden, en hij konde mij slechts onder het beding voortreizen laten, dat wij aan de Basfa's van *Mosul* en *Bagdad* van de veiligheid dezer wegen spreken, en hen overreden zouden, om al de kooplieden aan te zetten van toekomstig over *Jezira* te trekken. Natuurlijk beloofde ik hem alles, wat hij verlangde, waarna ik vertrekken konde. Bij het afscheid nemen gaf hij nog de verzekering, dat hij
eeni-

eenige van zijn volk aan ons, veiligheidshalve, tot *Zaku* medegeven wilde. Offchoon mij ook dit weinig aanstond, opperde ik geene de minste tegenwerping, maar dacht hoe eerder hoe liever weg te reizen, daar ik voor nog meerdere eischen vreesde. Met den middag gingen wij over den *Tigris* (hieromtrent honderd zestig schreden breed, diep en snelvlietende) langs eene schipbrug. Aan den overzijdschen oever reden wij de, tot aan het water loopende, bergen op, en, na twee mijlen, kwamen wij wederom aan de rivier. Met de vierde mijl zetteden wij over een stroompje, op de vijftiende verlieten wij den *Tigris*, en, met de twintigste, bleven wij in het Chaldefche dorp *Nahr Van*. Gedurende onze geheele dagreis hadden wij eene bergketen aan onze linker hand, die door de Turken *Juda Dag* genoemd werd, en een der inwoners van *Nahr Van* verzekerde, de wrakken van NOACH's arke, op eene hooge kruin, achter het dorp, dikwerf gezien te hebben. Deze bergen zijn vrij wel door Christenen van de Nestoriaansche, Chaldefche, Armenische fekte bevolkt, die tarw en gerst in de dalen, en den wijnstok op de bergen, aankweeken.

30sten. De heer CHAVASSE had den nacht redelijk wel geslapen, en gevoelde zich, des morgens, zoo verkwikt, dat wij, met zonneopgang, onze reis volgen konden. De weg liep door eene vlakke, en regtsaf lag het Zakusche gebergte, allerwaarschijn-

II DEEL.

O

lijkst

lijkt hetzelfde, hetwelk den togt der tien duizend bezwaarde, en waardoor zij genoodzaakt werden, om de oevers van den *Tigris* te verlaten. Op de twaalfde mijl doorwaadden wij de vrij aanzienlijke *Kasul* rivier, omtrent eene halve mijl boven de zamenvloeiing met den *Kaboor*, en, aan den overoever, hield de wacht van den Beg van *Yezira* de kassila aan, eischende bukschisch, naardien zij den terugweg stond aan te nemen. Ons werden omtrent een paar honderd piasters afgekneveld, waarvan ik wederom de helft uit te keeten had, en nu raakten wij ook dese nog zeer ontevredene afzetters kwijt. Op de zeventiende mijl doorwaadden wij, met veel moeite, de rivier *Kaboor*, op eene plaats, alwaar de groote breedte derzelve diepte vermindert. Daar geene onzer reisgenooten ons te volgen waagde, werden wij gelukkiglijk van hen, die nu eenen grooten omweg nemen moesten, gescheiden, en bereikten, op de achttiende mijl, de stad *Zaku*, het verblijf van *KAPUT BASSA*, een onafhankelijk Koerdisch opperhoofd. Het is een klein, doch welvaarend, plaatsje, liggende op een door den *Kaboor* gevormd eiland. Het opperhoofd woonde in een kasteel aan de oostzijde der stad, alwaar hij ons vriendelijk en gastvrij ontving, echter tevens te kennen gaf, dat wij, binnen een paar uren, vertrekken moesten, terwijl hij ons eenen man medegeven zoude, om ons, in een naburig dorp, beherberging te be-

zorgen. Ik beproefde, hem het vreed van zijn hevel voor ogen te stellen, daar de Heer CHAVASSE zeer zwak, en, door de groote hitte, ten uiterste afgetoofd was, dan de Koerdscheen mededoogenloos. Van Jezira af hadden wij in eene Z. O. richting voortgereden, doch de afgwanende werkzaamheid van onze geleiders maakte het onmogelijk dezelve regelmatig op te nemen. Tegen drie ure, des namiddags, wanneer de warmte 101° in de schaduw teekende, voerde men ons wederom uit Zaka. De heer CHAVASSE was zoo zwak, dat wij hem op het paard ligten moesten; doch zijne gelatenheid was verwonderenswaardig, en verliet hem nimmer, zoo lang zijne rede hem bijbleef. Het kasteel verlatende, spoedden wij Z. naar eene beengte van den Zaka Dag voort, welk hooggebergte schier regstreeks O. en W. loopt; in het W. bereikt hetzelfde den oever des Tigris. Onze weg liep ontfrent zes mijlen over rotsen en langs afgronden door deze engte, waarna wij eene vlakke voor ons zagen. Nu Z. O. ten O. keerende, bleefden wij, met de tiende mijl, in het dorp Emir Aga, hetwelk den Basfa van Amadia onderwopen was, stilt. Bij onze aankomst was de zon reeds onder de kimmen, zoo dat wij den Sabit, met een twintigtal van zijne lieden, reeds aan het avondeten, op den top van zijne woning, aantroffen. Eenige trappen opklimmende, liet ik onze kleeden in den afge-

legensten hoek van het terras uitspreiden. MAHOMED AGA en eenige van de reizigers, die ons te *Zaku* ingehaald hadden, plaatsten zich terstond aan het maal bij den Sabit; doch ik bleef bij den heer CHAVASSE, die zoo magteloos was, dat ik voor zijn leven vreesde, indien wij nogmaals, zoo als tot nu toe het geval geweest was, lange dagreizen in de brandende zonnehitte zouden moeten afleggen.

De Basfa van *Amadia*, op wiens grondgebied wij nu waren, staat, in naam, onder den Basfa van *Bagdad*, doch is, in allen verstande, een erfelijk en onafhankelijk vorst. Hij behoort tot het nageslacht uit het koninglijke stamhuis van *ABBAS*, en zijne voorvaders hebben over de landstreken van *Amadia*, sinds de verdrijving der kalifs van *Bagdad*, geheerscht. Hij is een der rijkste en magtigste opperhoofden van *Koerdistan*, en woont in de versterkte stad *Amadia*, welke drie dagreizen ten noorden van *Mosul* ligt. Hij strekt zijn gebied over een en dertig volkrijke distrikten uit, die veel koorn en wijn opleveren, en door Koerden, Nestorianen, Chalders, en Roomschezinden bewoond worden.

Den 3 Augustus. Heden morgen eischte de Sabit, even voor ons vertrek, twee honderd piasters, onder bedreiging van koopgoederen en pakkaadje weg te nemen. Ik had dus de helft te betalen, en de Tartaren, die nu schier wanhopend waren, het ove-

overige. Zij vervloekten hunne stijfzinnigheid als de oorzaak van hun verderf, terwijl de geheele winst op hunne koopgoederen deze afknevelarijen niet zoude kunnen goedmaken. De vertrouwde HAD-SCHI HUSSEIN, die ons, op mijn verzoek, steeds begeleidde, en de eenigste braafhartige onder allen geweest was, verlangde thans huiswaarts te keeren, daar hij den *Tigris* op eene, zeven mijlen van hier gelegene, waadbare plaats overzetten, en vervolgens in eenen nacht het kamp bereiken konde. Ik gaf hem nu twintig ruba's, die hij dankbaar aannam, en hij verzocht mij tevens, bij den Basfa van *Mosul*, die zijne vrouw en kinderen gevangen hield, zijne voorspraak te willen zijn. Het bleek, dat hij in dienst van den vorigen Basfa geweest was, en, in eenen twist, eenen manslag begaan had. Toen zijn meester vermoord werd, vlugtte hij met zijne makkers; doch men wierp, op bevel van den nieuwen Basfa, zijne vrouw en kinderen in de gevangenis, en hij had, in zeven jaren, geenen van zijne bloedverwanten gezien. Ik gaf hem de belofte, van mijn uiterste te zullen aanwenden, schoon ik hem met geen gunstig gevolg vleijen konde; waarna hij mijne hand kuste en met natte oogen afscheid nam. De waadbare plaats, welke deze oude Arabier bedoelde, ligt niet zeer ver van *Eski Mosul*, en is, allerwaarschijnlijkst, dezelve, die ALEXANDER, met zijn krijgshoofd,

voor den slag van *Arballe*, overtrok, waardien de *Tigris* nergens anders tusſchen *Jezira* en *Moful* waadbaar is. Wij trokken veertien mijlen Z. O. ten O. naar het door de Sefidiers bewoonde dorp *Namur*. De *Tigris*, dien wij allengs naderden, lag regts, en aan onze linkerhand zagen wij, op eenen grooten afstand, het gebergte *Zagros* (*). Wij hadden, van *Merdin* af, naauwelijks eenen boom gezien, en het land, ſchoon, over het algemeen, zeer vruchtbaar aan koorn, was verſchroeid en dor. De hitte had ik nog nimmer zoo ondragelijk gevonden als thans, en ik kon niet aan ons te verduren bezwaar denken, zonder ten hoogſte de gelatenheid van mijnen vriend te bewonderen, die zelfs geen en enkelen klaagtoon aanhefte. Te *Namur* behandelden ons de Sefidiers met veel gulheid; zij bragten ons melk, kaas, en voortreffelijk brood voor het ontbijt, en acht ruiters zouden ons verder op begeleiden. Allerijverigſt wenschte ik voor den heer *CHAVASSE*, heden hier te blijven; dan, het zij mijn verlangen door de kuiperijen van *MAHOMED AGA* en de overige Tartaren, of door andere redenen, gedwarsboomd werden, wij moesten, na omtrent een uur verwijs, wederom opzitten, terwijl de verzengende zonneſtralen nog steeds op ons

ne.

(*) Bij *QUINTUS CURTIUS* en *STRABO* het Gordiaanſche gebergte genoemd.

zederfchoten. De hroeder van den opperften nam het bevel over onze wacht, en deed onderweg vele vragen aangaande de zeden der Europeanen, onder anderen ook, hoe vele Sefidiërs er wel in *Engeland* woonden. Ik antwoordde hem hierop, dat men, in *Engeland*, de Sefidiërs niet eens bij naam kende, waarover hij zeer verwonderd fcheen; en, naar de Turken wijzende, zeide hij: „ Dat vee noemt „ ons ongehoovigen, maar, deaniettegenftaande, „ kan ik, met eentiental van mijne makkers, honderd „ dergelijke honden verflaan.” Wij reden zestiën mijlen Z. O. ten Z. over eene landftreek, die van de voorgaande niet verfchilde; de *Tigris* froomde, op omtrent vijf mijlen, ter regter, en het gebergte *Zagros* lag ter linker zijde. Op het einde van de zestiende mijl verpoosden wij eenige minuten in het Sefidifche dorp *Hatarva*, en reden vervolgens nog zes mijlen tot aan het dorp *Taliskof*, alwaar wij eindelijk overnachten mogten. Na het verlaten van de bergengte van *Zaku* verminderde de oneffenheid van den grond, en wij bevonden ons nu in eene uitgestrekte vlakke, die ten N. en O. door de gebergten *Zaku* en *Zagros*, en ten Z. en W. door de rivieren *Zab* en *Tigris*, begrensd werd. Deze vlakke is in de gefchiedenis als de ftrijdvelden van vele faamrijke veldflagen beroemd. *XENOPHON* en zijne dappere wapenbroeders trokken hierover; hier hefte *ALEXANDER* den triomfkreet in den flag van *Ar-*

bela aan, en hier vernielde de Romeinsche Keizer HERACLIUS, vele eeuwen daarna, de legerscharen van zijnen mededinger, den trotschen CHOSROES PURVIS. De Sefidiërs, die van hier weder terug keerden, vroegen geene bukschisch en betoonden zich-zeer tevreden met hetgeen, wat ik gevoegelijk oordeelde hun te geven. Voor zoo ver ik deze zonderlinge sekte gadesloeg, scheen dezelve mij een veel edelaardiger, en tevens veel schooner volk, dan de andere vaalkleurige inwoners van *Asfyrie*, alwaar de Turken traag, overheerschend, en onbeschaamd; de Arabieren fier, ruw, en wreed, en de Christenen laag, lafhartig, en schraapzuchtig zijn.

Een Chaldefche priester ontving ons hier zeer gastvrij, en bezorgde ons een bijzonder huis tot ons gerijf. Dit was eene weldaad, die ons, sedert het verlaten van de woning des goeden aartsbischops te *Merdin*, niet te beurt viel, en slechts door hen, naar volle waarde, te schatten is, die, gelijk wij, aan het schaamteloze begluren van ongevoelige barbaren aanhoudend blootgesteld geweest zijn. De heer CHAVASSE had dezen togt boven verwachting volgehouden, schoon ik beklagen moest, dat de zonnehitte zijne hersens wederom ontsteld had; doch wij waren slechts eene dagreis nog van *Mosul* verwijderd, en ik vleide mij, dat rust, levensregel, en geneeskundige hulp hem aldaar trapsgewijze geheel herstellen zouden.

Wij

Wij vervolgden, als gewoonlijk, onzen weg door de vlakke, met den *Tigris* aan onze regter en de bergen aan onze linker hand; op de vijfde mijl lag het Chaldeſche dorp *Batma*, en op de tiende *Tilkiff*; de wegen waren, van de *Zakufche* engte af, uitmuntend. De veldſlagen van *Arbela* en *Ninive* moeten, dunkt mij, omſtreeks tuſſchen *Tilkiff* en den *Zab*-ſtroom geſtreden zijn, en deze plek ſchijnt, als door de natuur, tot het kampen van vijandelijke legerſcharen gevormd. Weinige lage heuvelen en ſommige bevallige hellingen uitgezonderd, beſtaan er geene veranderingen voor de krijgsverrigtingen en bewegingen van de grootſte legers; en de beſchrijving van **QUINTUS CURTIUS** aangaande deze ſtreken is inderdaad allernaauwkeurigſt. (*) Met de tweentwintigſte mijl bereikten wij *Moful*, en, omtrent eene mijl voor de ſtad, ontmoetten wij twee begraafplaatsen en uitgeſtrekte wallen, die men als

(*) **QUINTUS CURTIUS** verhaalt, dat **DARIUS** tachtig ſtadien aan den overkant van den *Lycus*, tegenwoordig *Zab*, voortſpoedde, waarna hij zich op een verbazend veld, op hetwelk boomen noch ſtruiken waren, legerde; hier kon het oog zeer verafgelegene voorwerpen gadeslaan, en, waar de grond opliep, beval **DARIUS** denzelven gelijk te maken. Ook blijkt het, volgens denzelfden ſchrijver, dat **ALEXANDER** den *Tigris* hoven *Moful* overzette; want daarna maakte het leger

nog

als de ruïnen van het aloude *Ninive* beschouwt. De eerste begraafplaats is omtrent drie vierde deel eener mijl in omvang, en heeft omtrent dezelfde hoogte en hetzelfde voorkomen als die te *Susa*. De andere is minder uitgestrekt, doch hooger, en, op het top-punt, staat het graf van den profet *JONAS*, rondom hetwelk men een dorp, *Nunia* genoemd, gebouwd heeft. De joden gaan naar dit graf, hetwelk uit een klein, onaanzienlijk gebouw, bedekt met een topgewelf, bestaat, ter bedevaart. Eenigen houden het daarvoor, dat de wallen door schach *NADIR*, in de belegering van *Mosul*, opgeworpen werden; dan, dit schijnt mij ongegrond: want deze overblijffels zijn uitgestrekter dan ik wel aanvaankelijk, bij mijne eerste reis door deze plaats, gedacht had, en gelijken geenszins naar de belegeringswerken, welke een krijgshoofd, gelijk dat van schach *NADIR*, opgeregt hebben zouden. Ongetwijfeld zijn dezelve, mijns achtens, de sporen van eene oude stad, en wel waarschijnlijk van *Ninive*, of het door *XENOPHON* beschrevene *Larissa*.

Oyer

nog twee of drie dagmarschen voor den slag, die, ongetwijfeld, ten noorden van den *Lycus* gestreden werd, daar *DARIUS*, deze rivier in zijne vlugt overtrekkende, eerst te middernacht *Arbela* bereikte. Men maakt van *Memium*, vier dagreizen van *Arbela* verwijderd, gewag, als liggende aan eene bron van naphta of jodenlijm, en hetzelfde is, ongetwijfeld, het tegenwoordig *Kerkoesch*.

Over eene schipbrug gingen wij den *Tigris* over, en kwamen binnen *Mosul*; mijne vreugde echter, die ik bij het denkbeeld, van de grenscheiding onzes jammers te aanschouwen, ontwaren moest, werd, door den gevaarlijken toestand van den heer *CHAVASSE*, niet weinig gematigd. Wij vervoegden ons hier naar het huis van eenen kapucijner monnik, aan welken goeden ouden man ik aanbevelingsbrieven had, en wiens ervaring in de geneeskunst grooter was, dan die van vele artsen. Binnengelaten zijnde, vernamen wij, dat de oude vader, twee dagen vroeger, naar den Basfa van *Amadia* gegaan was, welk berigt te droeviger voor ons zijn moest, daar hij de eenigste was, die, hier en in de nabuurschap, eenige kennis in de ziektekunde bezat. Daar de krankte van mijnen vriend van eenen galachtigen aard scheen, besloot ik af te wachten, wat rust en eene kleine hoeveelheid van mercurialien (het eenigste bij mij hebbende geneesmiddel) uitwerken mogten. Ik maakte derhalve eenige calomel-pillen, die ieder een paar grein inhielden, gereed; voorts gaf ik hem soep, thee, en andere lichte spijsen, doch ik kon, vijf dagen lang, geene verandering in zijne ziekte bespeuren; zijn verstand bleef verward, en ik zonder hulpmiddelen. Ik bedacht derhalve, een vlot, met een paviljoen voorzien, te laten vervaardigen, en zoo met hem den *Tigris* naar *Bagdad* af te zakken, alwaar
 wij

wij Dr. HINE, de geneesheer bij het residentfchap, een doorkundig en bekwaam man, aantreffen zouden. Ik vervoegde mij deswege naar den Basfa, die mij alle hulpbetoon toezeide, en terftond zijne bevelen tot dat einde gaf.

Ik heb in mijnen Perfian Memoir eene beschrijving van *Mosul* gegeven, en acht het onnoodig te herhalen, wat daar, desaangaande, gezegd is geworden. Het is eene oude stad, wier zwaarmoedig voorkomen genoegzaam de trapsgewijze vermindering van haar aanzien getuigt.

---

*Afvolting op den Tigris; overlijden van den
heer CHAVASSE.*

In den avondftond van den 8ften Augustus, vertrokken wij met ons vlot, hier een killak genoemd; hetzelfde was omtrent twintig voet lang, en veertien breed, en bestond uit stevig zamengehechte planken en riet, die door opgeblazene fchappenvachten ondersteund werden, welke, toppuntig geplaatst, aldaar eene kleine toegebondene opening hadden, waar men, om de twee of drie uren, met een riet wederom lucht inblies. Een pavelfjoen, of huisje, was midden op het vlot van latwerk opgeflagen en met sterk vilt bedekt, en hierin stonden twee rustbedden. Door kleine openingen of vensters

sters kon men steeds eene versche lucht inlaten, die verkoeld werd door den *Tigris*, welke rivier, schoon aanmerkelijk gezakt, nog zeer waterrijk was. Te zeven ure staken wij van wal, en het vlot dreef, door twee roerriemen gerigt, omtrent twee en eene halve mijl in het uur. De oevers van de rivier waren aan beide zijden, omtrent twee honderd schreden van den waterkant, met tuinen bedekt, in welke men veel komkommers kweekte: hier alleen ontmoet men eenige inwoners, die in hutten, of zwarte tenten, huisvesten, zijnde al het verderop liggende land eene onaangebouwde zandwoestijne. Ik stond met de zon op, en stelde mijne opmerkingen even na vijf ure in het werk. De rechter oever was laag en gemakkelijk te besproeijen, en langs den linker, strekte eene reeks van heuvelen. Te vijf ure zagen wij eenige Arabieren aan de oevers gelegerd, die hier koorn en meloenen schenen te telen. Men bedient zich hier van het rivierwater door middel van eene spuit, welk gebruik aan den *Tigris* en *Euphraat* zeer algemeen is, en veelmalen door reizigers beschreven is geworden. Te half zes voeren wij over eenen zeer ouden waterdam, *Nimrod* genaamd, die, naar men vooronderstelt, reeds in ALEXANDER's tijd aanwezig was, en door eenen der eerste koningen van *Assyrie* gebouwd werd, met oogmerk, om het water van den *Tigris*, voor de besproeijing van de naburige landstreken,

te

te verhoogen. Deze steenen dam, die van den vloed en den tijd veel geleden moet hebben, loopt van den eenen oever naar den anderen, en versozzakte stans eene waterstorting van om trent een voet, waar over wij zoo geweldiglijk weggevoerd werden, dat ik, ieder oogenblik, voor de uiteenscheuring van ons vlot bevreesd was. Op om trent eene mijl afflands lag, van den regter oever, een gehucht, en, bijkans regt hier tegen over, verwijsden wij een goed half uur aan een oord, *Nimrod Khoi* genoemd, alwaar wij melk en meloenen opdeden. Het land was, aan beide zijden, zoo ver het oog reikte, geheel woest, en, nadat wij twee mijlen van *Nimrod Khoi* waren, kregen wij eene reeks van barre heuvelen aan onze regter zijde, terwijl de rivier, die zeer in breedte toenam, met vele banken en eilanden bezet werd. Tegen den middag kwamen wij aan den grooten *Zob*, die, met drie monden, in den *Tigra* vloede, en hier zagen wij een dorp, *Suhaf* genoemd, op om trent eene mijl affland, aan den hoofdstroom. De rivier bleef breed en met lage banken bezet, terwijl alles rondom een woeste zandgrond was. Des namiddags, rijklijk twee ure, kregen wij het graf van Sultan *ABDALLA* in het oog, dat op eene hoogte aan den linker oever opgericht was; hier vormde de rivier een eiland, welks lengte een paar mijlen bedroeg. Te vijf ure merkten wij kreupelhout aan de oevers op, en, te half zes, twee buitengeroene graf-

graffteuvels; te zes ure was de rivier omtrent eene mijl breed, met zandachtige eilandten doófstrengeld, en de oevers laag en met lang droog gras en heide bedekt; waarna wij, te half zeven, eene rij rotsachtige heuvelen, *Gabal Husfein* genaamd, voorbij dreeven. Nu verhinderde de donker mij alle verdere naspeuringen. Gedurende den nacht legden wij onnuttig negen uren af. De heer CHAVASSER had, den geheelen tijd van onze vaart, bijna onbewegelijk op zijn rustbed gelegen, en het kostte mij de grootste moeite, hem een paars lepels soep en wijn te doen gebruiken. Des morgens en des avonds gaf ik hem thee, en deze drank scheen hem, onder alles, wat hij nuttigde, het meeste te verkwikken.

Te zeven ure, in den morgenstond, hadden wij links eenen rotsachtigen oever, en aan den overkant lag een kasteel, *Mackoa* genaamd, in eene zandachtige woestijne. Te elf ure, voeten wij voorbij den mond van de kleine *Zab*; de rivier bleef breed en beset; te half twaalf, zagen wij het graf van eenen Turkschen heiligen, *HADSCHA* genaamd, aan den linker oever, en weldra daarna het gebergte *Hemran*, dat, dicht aan den rechter oever, een begin nam; men merkte aanhoudend vele eilandten in de rivier op, die hier rijkelijk eene halve mijl breed was. Tegen den middag werden wij de ruinen van eenen stad op den top eens bergs gewaar, wiens voet tot aan den linker oever heide; en, aan de overzijde,

de

de muren en torens van een groot gebouwt, hetwelk men *Gabal Kulufa*, of de bergkappel, noemde. Vervolgens strekten de bergen zich meer van den rechter oever naar de woestijne; de linker oever was wederom vlak, en met heide, wilgen, en lang gras bedekt. Te vier ure kwamen wij nabij eene bron van jodenlijm, wier uitdamping men reeds op eenen afstand ruiken konde. Deselvo vloside uit de aarde aan den voet van eene heuvelrij, en woorts eene halve mijl langs den waterkant; de rivier was hier omtrent zes honderd schreden breed, en de landstreek overal woest. Te half vijf ure was het gebergte *Gabal Hussein* niet meer zichtbaar, en door eene onbegrensde, zandachtige vlakte afgewisseld. De laatste vier en twintig uren hadden wij geen menschelijk wezen gezien; doch, te vijf ure, werden wij eenige Arabieren gewaar, die hunne tenten bij eenige maisvelden opgeslagen hadden; de breedte der rivier was afwisselende, en de vele zandachtige silanden, binnen hare wateren, waren met eene soort van wilgen bedekt. Te half zes strekte de rivier zich in eene breede waterplas uit, en werd in vele armen door de onderscheidene eilanden verdeeld, waarna ik mij met den donker in de kajuit begaf.

De heer *CHAMBERS* schonk dezen avond een weinig te verlevendigen; hij gebruikte, opzittende, eenig brood en wijn, terwijl hij verstandig, offchoon droefgeestig, redeneerde; hij betuigde, dat hij het

na

naderende einde zijns levens gevoelde, en slechts den dood wagens eenige, zijn hart zoo dierbare, betrekkingen vreesde. Ik trachtte zijnen geest te bemossdigen, doch hij zeeg weldra uitgeput op zijne legerstede, en tegen middernacht blies hij schier onmerkbaar en zonder doodspijnen, zijnen laatsten adem uit. Aldus eindigde hij, in den aanvankelijksten bloei des levens, zijne aardse loopbaan; buiten zijne beminnelijke zeden bezat hij uitstekende geestvermogens; hij was een voortreffelijke kiasfiker en wiskunstenaar, en de uitvinder van vele snaarse werktuigen. In den morgenstond van den 11 Augustus, bewees ik mijnen laatsten vriendschapspligt aan zijne stoffelijke overblijffels, die ik, op eene afgelegene plaats aan den oever des *Tigris*, in den schoot der aarde legde. Dan, zijn aandenken zal tijd noch plaats uitwischen, en zijn vroegtijdig sterfjaar zal ik steeds betreuren.

Te vier ure, des morgens, bereikten wij *Tekrit*, een dorp van leamen huizen, die op een rotsachtig gebergte aan den linker oever liggen. Dit is het aloude *Birha*, hetwelk, in de twaalfde eeuw, onder eenen Jacobijschen kerkvoogd stond (*). Hier ontloeg ik eenige musketiers, die de Basa van *Mosul* mij tot eene wacht medegegeven had, daar ik de

(*) Hetzelve ligt op eene hoogte, en stond eene langdurige belegering tegen *TAMER KHAN* uit.

dezelve meest hinderlijk dan nuttig vond. De zee
 ure vervolgden wij onze reis; de rivieroeveren wa-
 ren beneden *Tamis*, aan beide zijden, met plant-
 taadjen van meloenen en komkommers bedekt, die
 men met de reeds genoemde spuiten besproeide;
 reeds zag men, op eenigen afstand, een gebergte,
 dat *Gebel Kurin* genoemd werd. De *Tigris*, die
 bij *Tekrit* zeer breed was, bleef als met eene gelijk-
 ke snelheid stroomen. Omtront half tien ure voeten
 wij voorbij het dorp en graf van *IMAN DUBET*,
 liggende tusschen een reeks van zandheuvelen, op eene
 halve mijl van den linker oever. Het praalgraf van
IMAN is een hoog vierkant gebouw, met een top-
 gewelf, naar de Arabische bouwwoord. *Dura*, de
 oude benaming, is den geschiedkundigen zeer goed
 bekend, als de plek, alwaar het Romeinsche krijgs-
 heer, na den dood van *JULIANUS*, over den *Ty-*
gris zettende, en alwaar zijn trochopvolgelingen ver-
 drag sloot, in hetwelk hij *NISIN* benevende land-
 schappen aan de overzijde van den *Tigris*, aan de
 Perzen afstond. Overal zag men aan beide oevers
 watermolenen, die voor zeer keurig gehouden,
 en in groote menigte naar *Bagdad* gezonden wor-
 den zinsde; voor het eerst, eenige duddeloo-
 men. Te half twaalf voreen wij voorbij de ruinen
 van het dorp *Eski Bagdad*, en hier lag een eiland
 van omtront eene halve mijl lengte in de rivier. Te
 half een ure hadden wij de ruinen van eene stad,

Schi-

Sphinx genoemd, aan de rechter zijde voorloopt zijde de rivier omtrent eene halve mijl breed, en de landstreek wild en woest. Voorts, te twee uren de zeer in het oog vallende overblijffels van een kasteel, *ul Ashuk*, of de minnaar, genaamd, op omtrent eene vierde mijl van den linker oever; en, zegt hier tegen over, de bouwvallen der stad *Mashuk*, of de welbeminde. De Arabieren verhalen, desaan gaande, eene geschiedenis, die zeer met die van HERO en LEANDER overeenstemt, waarbij echter de dame, uit vrees voor haars minnaars verzwakking, bij het overzwemmen van den *Tigris*, eene brug voor hem over den stroom liet leggen. Het kasteel *ul Ashuk* schein eene fraaije ruïne, doch wij konden hetzelfde, wegens den afstand, niet nauwkeurig gadeslaan. Hier verdeelde de rivier zich in twee takken, waarvan wij den linker insloegen, en, te drie uren, kwamen wij voor de stad *Samara*, omtrent twee duizend inwoners bevattende, en beneden welke de twee takken van de rivier zich weldra weder vereenigden. *Samara*, het aloude *Samere*, was het begunstigde verblijf van verscheidene kalifs uit het huis van *Abbas*, en de overblijffels der oude stad namen nog steeds veel gronds in, waaronder het graf en heilige verblijf van IMAN MAHOMED UL MOHADI uitmunt, die te *Samara* begraven werd. Dit schoone steenen gebouw is met twee topgewelgen, minarets, en

verglaaude tegels verfierd, welke laatste door de Arabieren zeer bewonderd werden, en, in den zonnenschijn, geene onaardige vertooning maken. Niet ver van hier staat een kegelvormige toren, van eene verbazende en wel geëvenredigde hoogte; eene zinrijk aangelegde draaitrap, of liever bevoerde weg, loopt, aan den buitenkant, rondom denzelven, langs welken muilezels en paarden, somwijlen tot aan het toppunt, oprijden. Omtrent anderhalve mijl ten Noordoosten van de tegenwoordige stad, en aan den linker oever des *Tigris*, ziet men den bouwval van het paleis der kalifs, hetwelk een groot en wijdutgetrekt gebouw, van tighelsteenen en leem opgerigt, scheidt gewest te zijn; doch, welk eene pracht hier ook weleer möge geheerscht hebben, hetzelfde bevat thans niets der opmerking waardig. Een groot gedeelte van de muren der stad zijn mede nog aanwezig, en trekken een goed einde weegs in de woestijne. Moeijelijk valt het te begrijpen, hoe zoodanig een oord tot de hoofdstad van een magtig vorst verkozen konde worden. Deze landstreek is, zoo ver het oog reikt, eene verzengde en ongebaande wildernis, zonder eenen boom, of zelfs eenen stralk, onder welken men voor den brandenden zonnegloed, die van het zand terugkaatst, eene schuilplaats zoude kunnen vinden. Stofwolken bedekken veelmaals den gezigteinder, en de wind, die door de

WOES-

woestijne huilt, vermeedert het droevige en dorre voorkomen dezer plaats. Het is echter, ten opzichte van *Irak Arabia*, inderdaad waarheid, dat overal, alwaar men water brengen kan, het groen rijk zal verschijnen; doch hier zijn de oevers nog, en is de *Tigris* breed (*) en ondiep, zoo dat het besproeijen altijd zeer bezwaarlijk moet geweest zijn.

Te vijf ure werden wij, aan den linker oever, ruinen van eene groote stad, *Goen* genoemd, waar, die in leemen muren, torens, en vele graven bestonden. Hier verspreidde de rivier zich, het hoofde van de vele eilanden, in verschillende eilanden. Rijkelijk zes ure hadden wij aan den linker oever de puinhoopen van een paleis, dat men *Almanla Serai* noemde; en te half zeven de overblijfsels van de wallen en torens eener groote stad, zende omtrent eene mijl van denzelfden oever, zelve strekken, naar men verhaalde, vele mijlen de woestijne, terwijl men tevens nog eene naar de *Tigris* loopende gracht kan gadeslaan: men kent dit oord *Judsea*, en, waarschijnlijk, is hier vermaarde stad *Opis* te zoeken, die, volgens *NOPHON*, omstrecks deze gewesten moet gelegen hebben. Dr. *VINCENT* is van meening, dat dezelve bij de zamenvloeiing des *Odorneh* merden den

Welke breedte soms eene mijl beliep.

den *Tigris* stond; dan, aldaar zijn geens sporen van eene stad te ontdekken (*). Bijkans tegenover *Judsea* is een kanaal, hetwelk aan de stad *Degel*, die twaalf uren in de woestijne ligt, water verschaft. Te zeven ure werden wij eene uitgestrekte legerplaats der Arabieren, benevens plantaadjen van meloenen, gewaar, en, een kwartier nars daarna, eene reeks van dorre heuvelen, op twee mijlen afstand van den linker oever; hier hield zich de Arabische stam van *Jama* op. De donker deed mij, te negen ure, mijne nasporingen eindigen.

Den 12den stond ik reeds te drie ure op, ten einde den mond des *Odorneh*, thans *Kufri su* genoemd, gade te slaan, en bevond denzelfven eene kleine, weinig beteekenende rivier; tot hier en niet ver-

(*) *ZOSIMUS* maakt, in zijne geschiedenis van *JULIANUS* terugtocht, na den overgang van den *Tigris* te *Ctesiphon*, gewag van vele steden, die zoo wel aan deze rivier, als aan de *Diala*, welke hij *Duras* noemt, en waarover het Romeinsche krijsleger, langs eene brug, ging, lagen. *Barropha* nam, ongetwijfeld, de plaats van *Bacowa*, of *Bakoeba*, liggende negen uren van *Bagdad*, in; *Nishanaba* die van *Delli Abbas*, en *Summara* die van *Sammara*. Wat er van de liggingen van *Symbra*, *Accetta* en *Maromsa* zij, hieromtrent moet ik mijne onwetendheid bemigen; nochtans zouden de in quin vervallen steden, die wij aan den Oostelijken oever des *Tigris* zagen, wellicht het standpunt van eenige dezer plaatsen voorstellen kunnen.

werder is de *Tigris* bevaarbaar. Te zeven ure herinnerden eenige puin- en zandhoopen de voormalige aanwezigheid der stad *Zumboer*; en aan den overzijdschen linker oever zag men de sporen van een kanaal. Nadat wij den *Kufri su* uit het oog verloren hadden, vernagauwde zich het bed der rivier aanmerkelijk, en de gewone breedte bedroeg slechts driehonderd schreden. Het woefi thans zoo sterk, dat ik voor ons vlot bevreesd was, en wij waren genoodzaakt, om onder eene hooge bank, voor een paar uren, bescherming te zoeken. Te half vier ure, in den namiddag, kwamen wij voor het dorp *Suedia*, hetwelk, aan den linker oever, met ooftgaarden van dadel- abrikozen- vijgen- en moerbezienboomen omringd werd; te vijf ure voor het dorp *Monsoerg*, en te middernacht bereikten wij het distrikt *Dokhara*, dat men als het vruchtbaarste in het basalik van *Bagdad* beschouwt.

Den 13den voeren wij, des morgens te vijf ure, voorbij het, aan den regter oever gelegene, dorp *Swadia*. Van dit oord tot *Bagdad* zijn de beide oevers schier geheel met meloentuinien bedekt. Op eenen korten afstand van de stad *Kazamyn* stapte ik aan land, en hier, in een dorp, een paar paarden gehuurd hebbende, reed ik, met mijnen knecht, naar *Bagdad*, terwijl ik MAHOMED AGA, met de pakkaadje, op het vlot terug liet, waarmede hij, tegen den middag, in de stad aankwam. Ik

vond mijnen ouden vriend, den heer HINE, aan het hoofd van het residentfchap te dezer plaatfe, en hield de bezwaren mijner reis nu als geëindigd. Deze laatste dagen had MAHOMED AGA zich even zoo gedwee en gedienftig betoond, als hij voorheen onbefchâamd en gewelddadig geweest was; doch ik vergat geenszins zijn fchelmfch gedrag, en ontzette hem, te *Bagdad*, dadelijk uit mijnen dienst, waarbij ik hem tevens bij de Engelfche faktorij, voor het vervolg, genoeg kenmerkte. Hij keerde vervolgens naar *Konftantinopel* terug, maar hij overleefde mijnen ongelukkigen vriend niet lang, daar hij, te *Arbela*, door eenen zonneftraal (stroke of the sun) gedood werd.

OP-

ORHELDERINGEN

OVER DEN TERUGTOEG DER

TIENDUIZEND.

„ De Grieken vingen den terugtoeg aan, na den
 „ verloren veldslag van *Cuxana*, en trokken, on-
 „ derweg vele veranderingen van grachten en ka-
 „ nalen (*) ondervindende, naar de Mediaanfche
 „ muren, die, van tiggelsteenen en jodenlijm ge-
 „ bouwd, twintig voet dik, honderd hoog, en
 „ twintig parasangs lang waren. Naar men beweert,
 „ de, was de afstand van *Babylon* niet zeer ver,
 „ Van hier gingen zij naar de stad *Sittace*, die acht
 „ parasangs verder, en vijftien stadien van den *Ti-*
 „ *gris* lag, terwijl zij, op hunnen weg, twee kana-
 „ len overzetteden, die van dien stroom gegraven
 „ waren.”

Men

(*) Grachten en kanalen, over welke de Grieken
 bruggen van palmboomen sloegen, maakten hun den weg
 zeer bezwaarlijk. Zij vonden hier wijn van den palm-
 boom gemaakt, benevens uit de vruchten gekookten
 azijn. De Arabieren bereidden nog steeds wijn, of arak,
 uit het sap der dadelboomen; dan, schoon zij tevens
 eenen sterken *gunjah* daaruit trekken, dien zij voor sui-
 ker gebruiken, weet ik echter van geenen azijn.

Men vooronderstelt, dat de slag van *Cunaxa* omstreeks *Anbar*, of *Felugia*, of waarschijnlijker meer ten *Z.* en digter bij *Babylon* heeft plaats gehad. Van de Mediaansche muren zijn geene sporen meer overgebleven, en eenige, nabij de piramide van *Agarkuf* liggende, puinhoopen behooren, meent men, tot de aloude stad *Sittace*. Dan, deze denkbeelden schijnen mij niet zeer gegrond, daar deze ruinen al te veel naar het *Z.*, en schijnacht mijlen van de rivier af liggen; ondertuschet dat *Sittace*, volgens *XENOPHON*, slechts vijftien stadien, of omtrent twee mijlen, van den *Tigris* lag: met dat al echter kan de loop des strooms, gedurende zoo vele eeuwen, teruggeweken, en, insgelijks, de stad veel uitgestrekter geweest zijn, dan deze ruinen doen vermoeden. De overblijfsels van een schoon kanaal kan men, vele mijlen, aan beide zijden van *Agarkuf* gadeslaan, en de afstand tot aan de oevers des *Phycus*, thans *Kufri fu*, alwaar *Opis*, naar men beweert, stond, komt vrij wel met het verhaal van *XENOPHON* overeen, die zegt: „ dat de Grieken, nadat zij eene „ brug, die op zeven en dertig booten (*) rustte, „ overgetrokken waren, in vier dagen twintig pa-

(*) Alle bruggen op den *Tigris* zijn nog heden dusdanig, met aan elkander geketende en vastgeankerde vaartuigen, ingerigt.

„ parasangs, tot aan den *Physcus* en de stad *Opis*,
 „ aflegden.” Volgens *XENOPHON*, was de *Phys-*
cus honderd voet breed, doch de *Kufri su*, de
 eenigste stroom, die in deze streken in den *Tigris*
 uitwatert, is, met den hoogsten vloed in het regen-
 getijde, zoo breed niet. Ik onderzocht de omstreken
 langs den mond van deze rivier, en die als de stand-
 plaats van *Opis* voorondersteld wordt, nauwkeu-
 rig, doch ik vond hier niet de minste sporen noch
 kenteekenen eener stad. Men ontdekt echter, eeni-
 ge uren noordelijker, de ruinen van eene zeer groote
 stad, mitsgaders de overblijffels van eene gracht,
 of mischien wel het bed eener rivier, omtrent
 van dezelfde breedte, als *XENOPHON* opgeeft,
 „ Van *Opis* trokken de Grieken dertig parasangs
 „ naar een, aan *PARYSATIS* toebehoorend pa-
 „ sis, en vervolgens, den *Tigris* ter linket
 „ houdende, twintig parasangs naar de rivier *Za-*
 „ *batus*, of grooten *Zab.*” Deze afstanden komen
 wonder wel met dien van de voornoemde rivier en
 een waadplaats van den *Zab*, omtrent twaalf uren
 beneden *Mosul* gelegen, overeen; daar er echter
 van den kleinen *Zab*, dien de Grieken op hunnen
 weg moesten ontmoeten, geen gewag gemaakt wordt,
 mogen wij welligt vooronderstellen, dat de laatste
 en de *Physcus* dezelfde zijn, terwijl deszelfs loop,
 sedert dien tijd, eene dusdanige verandering ondergaan
 heeft, hetwelk, op zoodanig eenen vlakken zand-
 grond,

grond niet onbegrijpelijk valt. Op het einde van hunnen eersten dagmarsch van het Parysische paleis, zegen zij de stad *Cenar* aan den overkant des strooms, „vanwaar de barbaren brood, kams, en wijn, op vloten van haiden, vervoerden” (†). Zoude *Tekrit* niet aan de beschrijving van *Cenno* beantwoorden? Zij maakten den eersten dag na den overgang over den *Zab* eenen korren togt (‡) nu vertrokken zij des morgens wederom vroegs tijds, en besikten een onbewoonde stad, *Lafis*, genoemd, waarin de Meders voorheen geboijvest hadden. De muren waren vijf en twintig voet breed, onstreeks honderd voet hoog, en twee parasangs in omvang, geheel van tischelsteenen gebouwd, uitgenomen de twee en twintig voet hooge hardsteenen grondmuur (§). Nabij de stad stond eene piramide, die honderd

(†) De geheele koophandel tusschen *Mosul* en *Bagdad* wordt nog steeds door middel van vloten gedreven, die van riet zamengesteld, en door opgeblazene huiden ondersteund werden.

(‡) In een gevecht schooten de barbaren, zegt *Xan*, al vliegende van hunne paarden. Dit is een zeer algemeen gebruik onder de Perzen, die aldus in vollen ren, zeer goed te mikken weten.

(§) De muren van *Mosul* zijn grootelijks van steen gebouwd, wat men in deze streken, anderszins zelden aantreft.

„voet in het vierkant, en twee honderd voet
 „hoog was.“ De groote van de bijzondere
 „muren en piramiden in de nabuurschap van het
 „dorp *Nuhia* (*), tegen over *Babyl*, liggen van
 „den Oostelijken oever des *Tigris*, zoo wel als de
 „afstand van de waadplaats des *Zabs*: dit alles
 „wijst dezelve als de ruïnen van de stad *Larissa*
 „aan, terwijl die plaats waarschijnlijk ook tevens
 „*Nineve* genoemd werd.

„Van daar legden zij eenen dagmarsch van zes
 „parafangs naar het eertijds door de Mediers be-
 „woonde kasteel *Mespila* af. De muren, die
 „mede zes parafangs in omvang hadden, waren,
 „van den grond, vijftig voet hoog en breed, van
 „schulpachtige gladde hardsteen, en vervolgens,
 „nog omtrent honderd voet hoog, van tichelste-
 „nen gebouwd.“ Twee en twintig mijlen, of
 „dertien zes parafangs, van *Mosul*, ligt het groote
 „dorp

(*) Is er niet eenige overeenkomst tusschen de tegen-
 woordige benaming *Nuhia*, en *Ninus*? *Larissa* is een
 Grieksch woord, en werd allerwaarschijnlijkst, dunkt
 mij, niet door de Oosterlingen gebezigd. *Bocbard*
 meent, dat deze stad het *Rasen* van *Mozes* is; dit zij
 echter zoo als het wil, dezelve komt, in ieder opzigt,
 met de ligging van *Mosul* overeen. Ook is, mijns in-
 ziens, het *Rasen* van *Mozes* veeleer in het *Ras ul Atp*,
 of, zoo als het gewoonlijk genoemd, *Rasim*, eene zeer
 oude stad van *Mesopotamie*, te zoeken.

dorp *Felikof*, alwaar puin en zandhoopen het voormalige aanzijn eener stad getuigen. „ Vervolgens „ trokken zij vier parasangs voort, en legerden „ zich in eenige dorpen, die rijkelijk van koorn „ voorzien waren? Men heeft reeds in mijn reisverhaal gezien, dat deze schoone vlakte, niertegenstaande de dwingelandij der Turken en Koerden, vele dorpen bevat, en nog steeds rijke graanoogsten oplevert. „ Den derden dag spoedden zij, ver- „ ontrust door *TISSAPHERNES*, door eene „ opene landstreek voort; den vijfden dag (eene „ verpoed hebbende), ontsoetten zij een paleis, „ rondom hetwelk zeer vele dorpen lagen. „ De „ weg naar dit paleis liep over aanzienlijke hoog- „ ten, die, taksgewijze, van het gebergte, al- „ waar mede een dorp stond, sproten.” Watmeer men voordieren van de twee laatste dagmarschen vier parasangs toestaat, alsdan zoude de geheele afstand van *Larisa* zestien parasangs, of, voor den parasang drie en eene halve mijl gerekend, omtrent zes en vijftig mijlen bedragen. Tusschen *Zaku* en *Mosal* liggen verschillende reeksen van heuvelen op onzen weg, en bijzonder die tusschen *Hatarra* en *Namur* komen, in ieder opzigt, met des geschiedschrijvers gezegde overeen. „ Zij bleven „ drie dagen tusschen deze heuvels, en zakten „ vervolgens naar de vlakte af, alwaar zij eene „ overvloed van meel en gerst vonden; doch, ver- „ volgde

„ volgde door *Tissaphernes*, moesten zij zich
 „ in het eerste dorp in slagorde scharen (*). Nu
 „ trokken zij nog zestig stadien verder, en zij za-
 „ gen den vijand niet weder, voor den vierden dag,
 „ opdagen, toen de Grieken zich in een dorp aan
 „ den *Tigris* legerden, terwijl zij aan den eene
 „ kant een hoog gebergte, en aan den anderen eene
 „ rivier, wier diepte zij met hunne speren niet bij-
 „ len konden, ter zijde hadden. Het krijgshoof-
 „ nu niet verder voorwaarts kunnende, zag zich
 „ genoodzaakt, om terug te trekken. De legerhoof-
 „ den ontboden thans de gevangenen, die wegens
 „ de omliggende streken ondervraagd werden. De-
 „ ze gaven te kennen, dat er een Zuidelijke weg
 „ naar *Babylon* en *Media*, een andere ten O. naar
 „ *Susa* en *Eschana*, (alwaar de koning het voor-
 „ jaar ten den zomer doorbrengt,) een derde ten
 „ W. over den *Tigris* naar *Lidie* en *Ionie*, en een
 „ over het gebergte ten N. naar het land der Car-
 „ duchiërs liep. Dit volk, verhaalden zij, dat
 „ deze gebergten bewoont, staat als wakkeren krijgs-
 „ lieden te boek, en zijn aan den koning onder-
 „ danig.”

Er

(*) *Xenophon* gewaagt ook, dat de Perzische paarden
 geboeid werden, ten einde het wegloopen te verhinderen.
 Welligt is de aanmerking overtollig, dat dit gebruik nog
 steeds in het Oosten plaats heeft, en men dit bij onze
 ruitserij in *Hindostan* mede aangenomen heeft.

Er kan, dunkt mij, nauwelijks eenige twijfel bestaan, of het gebergte, dat de Grieken ophield, is hetzelfde, hetwelk nu bij den naam van *Zakus Dag* bekend is, en vele zamenloopende omstandigheden bevestigen mij in dit denkbeeld. Eerstelijk loopt deze hooge bergketen bijkans van het O. naar het W. door de vlakke, en zinkt eensklaps bij den *Tigris*, alwaar dezelve mede ongenaakbaar is: ten andere blijkt het, dat de Grieken alvorens geen een aanzienlijk gebergte op hunnen weg ontmoet hebben, daar zij, in dit geval, door den *Kabor* opgehouden zouden moeten geweest zijn, die, onmiddellijk boven het Zakufche gebergte, in den *Tigris* vloeit, doch van welken, eerst lang daarna, gewag gemaakt wordt. Ik voor mij denk, derhalve, dat de tien duizend, ziende, dat zij noch het gebergte noch den *Tigris* (*), te dezer plaatse, overtrekken konden, den weg naar het binnenland infloegen, en

(*) Een Rhodier deed den voorslag, om de rivier, door middel van eene zonderlinge brug van takkeboscchen (fascinen), door opgeblazen huiden ondersteund, over te trekken. Ik heb dit meer dan eens zien ten uitvoer brengen, en ik twijfel niet, of men zoude dit plan verbeteren, en met zeer veel nut, bij ons leger invoeren kunnen.

De huiden zijn ligt, draagbaar, en gemakkelijk te kriegen, terwijl dezelve, met lucht opgevuld en zaamgebonden, een verbazend gewigt dragen, zoo als men dagelijks, op den *Tigris* en *Zab*, zien kan.

en door de naar *Amadia* leidende bergengte gingen, zoo dat zij den *Kaboer* links behielden, totdat zij dien, omstreeks *Sert*, overzetterden. Van *Hatarra* loopen vier wegen in zoo vele verschillende richtingen. De eene strekt naar *Mosul* en *Bagdad*, een tweede naar *Hamudan*, oudtijds genaamd *Echatarra*, door eene bergengte, *Derbund*, of de ijzeren poort, een derde naar *Amadie* door het Zakusche gebergte, en een vierde naar *Mesopotamie* langs de waadplaats van den *Tigris*, eenige mijlen ten Noorden van *Eski Mosul*.

„ Na eenen moeilijken togt van zeven dagen
 „ door het land der Carduchiers, kwamen zij aan
 „ eenige dorpen, die op eene vlakte lagen, welke
 „ tot aan de rivier *Centrites* paalde. Deze rivier
 „ was twee honderd voet breed, en de grenschei-
 „ ding tusschen *Armenie* en het land der *Cardu-*
 „ *chiers*. Deze rivier is, ongetwijfeld, dezelf-
 „ de, die onder de Romeinen, bij den naam van *Ni-*
 „ *cephorius*, bekend was, en thans door de Koerden
 „ *Kaboer* genoemd wordt. In de nabuurschap van
 „ *Sert*, alwaar, meen ik, de tienduizend doortrok-
 „ ken, komt de breedte dier rivier met de beschrij-
 „ ving van *XENOPHON* overeen; ook zal men vin-
 „ den, dat de afstanden hieraan op mijne kaart, in
 „ eenige opzigte, vrij wel beantwoorden (*). Vaak
 „ wordt

(*) Zij vonden overal in de Carduchische dorpen

wordt er van de Chaldeërs gewaagd, die men als een dapper en oorlogzuchtig volk kenschetste, en ik heb reeds meermalen gezegd, dat zij thans nog tatrijk in *Koerdistan* huisvesten.

„ Deze rivier overgezet hebbende, legden zij vijf parasangs over de vlakte van *Armenis*, die van zacht opgaande heuvels dooffneden werd, af, en bereikten een dorp, binnen hetwelk een paleis lag, terwijl de meeste huizen met kleine torens voorzien waren. Nu trokken zij, in twee dagen, tien parasangs verder, tot aan den oorsprong des *Tigris*, vanwaar zij, in drie dagen, wederom vijftien parasangs voortspoedden, en de rivier *Tekboas* bereikten.” Na den overtocht van den *Centrites*, dien ik voor den tegenwoordigen *Kaboor* houd, volgden de tienduizend, mijne bedankens, eenen weg, die westelijker dan de onze gelegen was, want zij ontmoetteden, baarblijkelijk, het Vansehé meer niet. Den hier bedoelden oorsprong des *Tigris* beschouw ik als den Erzinschen tak des strooms, en het blijkt duidelijk, dat de rivier, die hier onder den naam van *Tekboas* voorkomt, geene andere zijn kan dan die, welke tegenwoordig langs de stad *Mousch* stroomt.

XENOPHON

eenen overvloed van wijn. De distrikten rondom *Amadia* en *Koerdistan* zijn nog steeds, wegens derzelve goeden wijn, vermaard.

PHON zegt, „ dat het eene fraaije, schoon niet
 „ breedte rivier was, langs wier boorden vele
 „ schoone dorpen lagen, en dat deze landstrecken
 „ *West-Armenie* genoemd werden. De rivier van
Mousch is klein, heeft fraaije oevers, en *Mousch*
 zelf is eerder voor eenige vereenigde dorpen dan
 voor eene stad te houden. Er is geene rivier tus-
 schen den *Kaboer* en den *Morad*, dan die van *Mousch*,
 en wij zullen zien, dat de eenigste rivier, die de
 Grieken tuschen den *Centrites* en den *Euphrates*
 overtrokken, de *Telebotts* was. Ook ben ik van
 gedachten, dat de weg omstreeks voorbij *Mousch*
 liep, dewijl zij zekerlijk het Vansche meer gezien
 zouden hebben, waren zij meer oostelijk getrok-
 ken, en zoo iets konde een XENOPHON niet on-
 opmerkt voorbijgaan laten; daarentegen konden zij
 niet westelijker gegaan, en de bronnen van den
Tigris ontmoet hebben. Buitendien was deszelfs
 loop, volgens XENOPHON, bijkans regelrecht N.
 „ Van hier rukten zij, vijftien parasangs, door een
 „ vlakte, waarna zij wederom bij een doot veld
 „ dorpen omringd paleis kwamen. Terwijl zij zich
 „ hier legerden, viel er zoo veel sneeuw, dat
 „ men besloot, in de woningen der dorpen te
 „ huisvesten. Vervolgens trokken zij eene berg-
 „ engte door, alwaar TERIBAZUS hen meende
 „ aan te grijpen, en kwamen, na eenen driedaag-
 „ schen togt, aan den *Euphraat*, welke rivier

„hun, bij het doorwaden, tot over de middel-
 „ging.” Dus was de afstand, dien de Grieken
 tusfchen den *Teleboas* en den *Euphraat* aflegden,
 vijftien parfangs en drie dagzeizen ver. Het is on-
 mogelijk, dezen afstand met dien van de rivier
 van *Mousch* tot aan den *Morad* overeen te brengen;
 want de eerstgenoemde ontfpringt uit het Nimrod-
 fche gebergte nabij het Vansche meer, en stroomt
 ten W. van *Molazgherd* in den laatstgenoemden
Mousch ligt, regtuit gaande, omtrent acht para-
 fangs van den *Morad*, en is de hoofdrak van den
Euphraat, en ontegensprekelijk dezelve, dien de
 tienduizend, onder deze benaming, overtrokken.
 XENOPHON fchreef uit zijn geheugen, en kan dus,
 wat de afftanden aangaat, gefeild hebben; en, over
 het algemeen, blijkt het, dat hij het kriegsleger groo-
 tere togten doen laat, dan eene zoo talrijke bende,
 verontrust door eenen vijand, en flechte wegen en
 fteile gebergte overtrekkende, bij mogelijkheid zoo
 langdurig verrigten konde. Zij doorwaadden
 den *Morad*, mijns inziens, verre ten O. van de
 plek, alwaar wij dien overgingen, gelijk ik thans
 trachten zal aan te toonen.

Zij bragten vijf en veertig dagen in hunnen togt
 van den *Euphraat* naar *Trebifond* door, terwijl wij
 dien weg in elf dagen aflegden; doch men kan wel
 niet verwachten, dat een aanzienlijk krijgshcer even
 fpoedig en gemakkelijk door een bergachtig en vij-
 an-

andelijk land kan trekken als een paar reizigers, die, door geene bagaadje opgehouden, regelmatig van postpaarden voorzien werden. In tegendeel, wanneer ik het jaargetijde en den ontoegankelijksten aard van het land overweeg, dan sta ik verbaasd, dat zij zulks in een zoo kort tijdsbestek bewerkstelligden.

„ De bronnen dezer rivier (*Euphrat*) waren,
 „ naar men beweerde, niet ver afgelegen. Van
 „ hier maakten zij eenen driedaagschen marsch,
 „ van vijftien parasangs, over eene met sneeuw
 „ bedekte vlakte. De laatste dag werd hun bijzonderlijk
 „ bezwaarlijk, want de noordewind, die
 „ hun vlak in het aangezicht blies, deed de menschap
 „ van koude schier verstijven. Zij brandden
 „ alle nachten groote vuren, waartoe zij op hunne
 „ legeringsplaatfen het hout in overvloed vonden.
 „ Den volgenden trokken zij wederom aanhoudend
 „ door de sneeuw, op welken togt vele krijgsliden
 „ geeuwthongerig werden. Juist met den donker
 „ kwamen zij aan een dorp, terwijl zij, die niet
 „ meer voort konden, den geheelen nacht zonder
 „ vuur en levensmiddelen bleven, waardoor vele
 „ bezweken. Ook liet men eenige mannen achter,
 „ die door de sneeuw blind geworden, of wier
 „ teenen door de strenge koude afgevroren waren.
 „ Men beschermde nu het gezigt door iets
 „ zwarts

„ zwarts voor de oogen te plaatfen (*), en de voeten
 „ door aanhoudende beweging en door, des nachts,
 „ de voetschoeffels af te leggen. Den volgenden
 „ morgen verdeelden zij zich in verschillende dorpen,
 „ die men hun aanwees. De huizen lagen onder
 „ den grond, en derzelve ingang geleck naar de
 „ opening eener putbron, doch benedengronds
 „ waren dezelve ruim; er was een bijzondere gang
 „ voor het vee uitgegraven, doch de inwohiers
 „ stegen langs ladders af (†). In deze huizen be-
 „ vonden zich geiten, schapen, driften van gevo-
 „ gelte, benevens hunne jongen (§). Zij kregen
 „ hier tarw, gerst (**), groenten, en bier in
 „ kruiken, waarin het mout dreef. De kruiken
 „ zetteden men, dorstig zijnde, zoo maar aan den
 „ mond; deze drank was vrij sterk en zeer aange-
 „ naam

(*) Dit is een in *Armenis* en *Koordistan* nog steeds in zwang zijnde gebruik.

(†) De Armenische dorpen zijn nog heden dusdanig ingerigt, zoo als men in mijne beschrijving desaangaande gezien heeft.

(§) Meermalen heb ik, bij gelegenheid, aangehaald, dat, in deze streken, mannen, vrouwen, kinderen, en vee, gezamenlijk, in hetzelfde verblijf, nog in deze dagen, huisvesten:

(**) Tarw en gerst worden nog steeds in deze gewesten aangebouwd.

„ naam van smaak (*). Na acht dagen vertoevens,
 „ trokken zij weder voort, en namen den oppersten
 „ van deze oorden als wegwijzer, en zijnen zoon
 „ als gijzelaar voor het goede gedrag des vaders
 „ mede. De opperste voerde hen door zindelooze
 „ sneeuw. Zij hadden thans drie dagmarschen af-
 „ gelegd, zonder een eenig dorp te ontmoetten,
 „ weswege CHEIRISOPHUS zich zeer vertoorn-
 „ de, en den geleider hard behandelde, schoon er,
 „ naar zijne verzekering, in dit gedeelte van het
 „ land geene dorpen te vinden waren; nu ontvlug-
 „ te hij in den nacht, en liet zijnen zoon achter.
 „ Daarop trokken zij zeven dagen, iederen dag vijf
 „ parasangs, en kwamen aan de omtrent honderd
 „ voet breede rivier *Phasis*.

Op onze reis van *Erzeroem* naar de oevers van
 den *Morad* ontmoetten wij eerst den *Araxes*, op
 de vijf en dertigste mijl; en vervolgens den *Bingu-*
el, op de negen en zestigste mijl; beide rivieren
 waren vrij groot, diep, en snelvlietende, en de
 laatste lag zes en twintig mijlen van den *Morad*. Ik
 haal dit aan, dewijl heb, mijns oordeels, ten be-
 wijs strekt, dat de Grieken meer oostelijker dan
 wij den *Euphraat* overtrokken, en waarschijnlijk
 op de hoogte van *Aklat* en *Malazgherd*. Van hier
 trok-

(*) Ik heb, in *Armenie* zijnde, nimmer eenen foort-
 gelijken drank aangetroffen.

trekken, zij verfuheidens dagen, als zij van zene rivier kwamen; dan, zij zouden, hadden zij den *Morad* met ten W. overgezet, zoo wel den *Binguel* als den *Arazes*, zigt na elkan- der, en moet hebben, en deze rivieren bevatten ten minste zoo veel, indien niet moeder, waters in de maand December, als ten wij, die in het einde van Junij, overgingen (*). De *Binguel* sloeit, weinige mijlen ten O. van het dorp *Karagoel*, in den *Morad*, zoo dat de Grieken, door den laatstgenoemden stroom hooger op te doorwaden, den *Binguel* geheel verdeden, en een geducht einde wegs af te leggen hadden, voo dat zij aan den N. O. loopenden *Arazes* komen konden. Buitendien geeft *XANUSCHON* duidelijc te kennen, dat zij, na den overtocht van den *Euphraat*, drie dagen over eenen vlakke vlakke. Na heb ik in mijn reisverhaal aangegeven, dat de *Morad*, in die strek, door zene ysthanende vlakke stroomt, die zeer breed is, (een in *Afmenie* niet gewoon geval,) terwijl de zelve, naan de bergkruin boven *Karagoel* gezien, zich ver buiten het gezigt ten N. O. uitstrekt. Men treft, ten westen van *Mousch*, nergens zoodanige vlakten aan; hier zouden de benden terstond, in het midden

(*) Ik ging, in December 1810, zoo wel over den *Euphraat* als den *Tigris*, en die stroomen waren destijds veel hooger, dan op deze mijne laatste reis.

den *Araxes* en ontoegankelijke roffen van het
 Taurische gebergte, verward geraakt zijn, en ik
 heb, deshalve, van gevoelen, dat de rivier, waar-
 van *XENOPHON*, onder de benaming van *Phasis*,
 spreekt, geene andere kan zijn dan de *Araxes*, die
 nog steeds de *Phasian*, door eenige Arabiers, ge-
 noemd wordt. Moeijelijker, echter, valt het, de
 afftanden van *XENOPHON*, tusfchen den *Eu-*
phraat en *Phasis*, met die tusfchen den *Morad* en
Araxes, overeen te brengen. De Grieken legden
 veertien dagmarschen af, van omtrent vijf para-
 fangs, wat in het geheel zeventig parasangs, of
 twee honderd vijf en veertig mijlen, tusfchen den
Euphraat en den *Phasis*, uitmaken zoude; terwijl
 de afftand tusfchen den *Morad* en den *Araxes*, op
 de lengte van omtrent 42° van *Greenwich*, waar-
 omstreeks zij, mijns oordeels, over den *Araxes*
 gingen, niet meer dan zeventig mijlen bedraagt.
 Dit is, ik moet het bekennen, geheel onvereen-
 baar, ten zij men vooronderfelde, dat zij open-
 telijk door hunne geleiders om den tuin geleid wa-
 ren, en dat zij, gevolgelijk, vele dagen vandaer-
 ven, zonder aanmerkelijk te vorderen, welke
 vooronderftelling, door de vlugt van dien derpe-
 ling, meer dan waarfchijnlijk gemaakt wordt.
 Daarbij houd ik het voor fehier onmogelijk,
 dat een krijgshoofd van tien duizend man, zoo vele
 dagen achtervolgelijk, iederen dag vijf parasangs

voortspoeden zoude door een damb, waarvan de
 sneeuw zes voet diep lag. De *Phasis* wordt nu als
 eene, honderd voet breede, rivier opgegeven, wat
 omtrent met den *Arissus*, op de lengte van 427,
 overeenkomt.

Van den *Phasis* rukten zij, in twee dagen,
 tien parasangs voort, waarna zij vonden, dat
 de *Chathiers*, *Toachiërs*, en *Phasiërs*, den
 doortogt, die over het gebergte naar de vlakke
 leide, bezet hielden. Den vijand van hier we-
 dreven hebbende, zakten zij in de vlakke af,
 alwaar zij, in de dorpen, allerlei levensmidde-
 len, veldp, vonden. Van hier kwamen zij,
 na eenen vijftienden togt, van dertig para-
 sangs, in *Toachië*, en vervolgens, door het land
 der *Chathiers* trekkende, legden zij, in zeven
 dagen, vijftig parasangs af. Met dit dapperste
 van alle volkeren, die de Grieken op hunnen
 togt ontmoetten, hadden zij een sekerp gesecht.
 Nu kwamen zij aan de vier honderd voet breede
 rivier *Harpasus*.

Hier vinden wij, dat de Grieken, en wel in
 veertien dagen, niet minder dan negentig para-
 sangs, of drie honderd vijftien mijlen, van den
Phasis tot aan den *Harpasus*, afleggen, zonder
 eenen rustdag, over eene zeer bergachtige land-
 strek, die thans, in het hart van den winter, met
 sneeuw bedekt was, en aangerand door den dapper-

persten vijand, dien zij op hinnen weg antroffen. Indien wij aan Xenophon's verhaal, in dezen, geloof hechten, kan men echter met geen mogelijkheid aantonen, waar zij, gedurende deze veertien dagen, rondgedwaald konden hebben. Immers hadden de Grieken, waren zij, zoo als sommigen meenen, in *Georgle* en *Mingrale* geraakt, alsdan niet alleen zoo wel den *Cyrus* als den *Phaïs* over te zetten, maar zij moesten deze groote rivieren andermaal overkruisen, voordat zij te *Trebisond* aankomen konden, wat toch, bepaaldelijk, het geval niet blijft geweest te zijn. Ik ben, derhalve, van begrip, dat de *Harpasus* genoemde rivier dezelfde is, die nog steeds, onder den naam van *Harpasus*, voorkomt, en door het distrikt van *Kars* vloeit. Dit is de eerste aanmerkelijke rivier, die tusschen den *Araxes* en *Trebisond* ligt; met uitzondering van den Erzeboemschen tak des *Euphraats*, dien de Grieken echter, mijns bedunkens, niet overtrokken; doch, zoo al, dan moet het nabij deszelfs bronnen geweest zijn. Daarentegen kan men *Trebisond* onmogelijk, langs dezen weg, bereiken, zonder beide, den *Harpasus* en *Tehorah*, of *Baiboetsus*, (oudtijds *Boas*) de eenigste hier tusschen liggende, aanzienlijke rivieren, te ontmoeten. Na den *Phaïs*, (of *Araxes*), gingen de Grieken slechts over twee groote stroomen, namelijk, over den *Harpasus*,

sus, en voorts over dien vloed, welke *Scythini* van *Macrones* scheidt, en dezelfde is, die mijna inziens, thans voorbij *Ispira* vliet.

Van de rivier *Harpasus* trokken zij door het land der *Scythiërs*, en legden, in vier dagen, twintig parasangs af, waarna zij, in eenige uren, drie dagen rust hielden. Van hier kwamen zij, na eenen vierdaagschen marsch van twintig parasangs, in eene groote en rijke stad, *Cynias* genaamd. De stadvoogd zond eenen afvaardigden aan de Grieken, die hen, binnen vijf dagen, tot aan de zee brengen zoude. Den vijfden dag bereikten zij het heilige gebergte, *Theqhes* genoemd, en, zoo dra de voorhoede de zee voor oogen kreeg, hieven zij een luidruchtig gejuich aan. Van hier trokken de Grieken tien parasangs, gedurende drie dagen, door het landschap der *Macroniërs*. Op den eersten dag kwamen zij aan eene rivier, die de grenscheiding tusschen *Macrones* en *Scythini* uitmaakte. De oevers van deze rivier waren met boomen bedekt, die niet groot waren, doch zeer dicht in een stonden. De Grieken, die zich haastten, om dit oord te verlaten, hieuwen dit geboomte dadelijk om. De *Macroniërs* hadden zich inmiddels aan den overzijdschen oever zaamgetrokken, om hun den overtocht te beletten: zij wierpen steenen in de rivier, die echter de manschap
 ,, niet

„niet bereiken. De Macroniërs, gehoor ge-
 „wonde aan vriendschappelijke voorlagen, ver-
 „voegden zich vervolgens bij de Grieken, en
 „hiefpen hun eenen weg door het geboomte ba-
 „nan; insgelijks bagten zij in de behoeften aan,
 „en geleidden hen door hun land, totdat zij,
 „op den dertien dag, het Colchische gebergte
 „bereikten. Hier vonden zij de Colchiërs op
 „eenen zeer grooten, doch niet ongenaakbaren,
 „berg, in slagorde geschaard. De Grieken le-
 „geden zich, nadat zij de hoogte gewonnen
 „hadden, in verscheidene dorpen, alwaar zij al-
 „lehande levensmiddelen vonden, en stonden, in
 „deze oorden, vele bijenkorven, en alle krijgs-
 „gelden, die zich aan de honiggraat vergastten,
 „verlozen hun verstand, en werden met braking
 „en bukkloop gekweld, zoo dat geen van hen het
 „op de been houden konde. Na een etmaal echter
 „berstelden zij zich weder geheel, en bereik-
 „ten, in twee dagen, het zeven parasangs ver-
 „wijderd liggende *Trapezus*, welke volkrijke
 „Griekse stad aan den *Euxinus* lag. *Trape-*
 „zus, eene Sinopische volkplanting, strekte zich
 „tot aan het gebied der Colchiërs uit.”

Deze rivier, alwaar de Grieken het geboomte
 ontveelen moesten, terwijl de, door de Macroniërs
 geworpenen steenen, den overkant niet bereiken
 konden, moet vrij aanzienlijk geweest zijn. Nu

is

is de eenigste rivier, in de nabijheid van *Trebisond*, die hier eenigzins aan beantwoordt, de *Balboes* *su*, voorheen onder den naam van *Boas* en *Aacompis* bekend; en de Grieken gingen, allerwaarschijnlijkst, tusfchen *Balboes* en *Ispra*, over denzelven. Wanneer men nu den afstand, welken de Grieken, van de Mactonifche rivier naar *Trebisond*, aflegden, met dien van den *Boas* tot aan deze stad vergelijkt, zal hierin geen aanmerkelijk verschil gevonden worden. Volgens XENOPHON, marscheerden de Grieken, vijf dagen na den overtocht van deze rivier, tot aan *Trapezus*. Nu bragten wij vijf dagreizen, van *Trebisond* tot aan *Balboes*, door, en berekenden den afstand op zeven en twintig parasangs, of vier en negentig mijlen; buitendien zijn de, door XENOPHON opgegevene, afstanden, veeltijds, eerder vergroot dan verkleind; doch, indien wij tevens groote voorwerpen der natuur, zoo als aanzienlijke rivieren en hooge gebergten, op, of nabij, de door onzen fchrijver bepaalde liggingen, met de befchrijving overeen zien ftemmen, zijn wij niet geheel en al genoodzaakt, om in de opgaaf der afstanden het onbeperkfte vertrouwen te fteilen, te meer, daar zijn boek, eerst na zijne terugkomst in *Griekenland*, en, gelijk reeds gezegd, allerwaarschijnlijkst uit het geheugen opgeteekend werd.

Er is nabij *Gemischkhana* een gebergte, hetwelk

aan

aan de beschrijving van het Theeestische in 200 ver vordert, dat men ook hier de *Zwarte Zee*, van deszelfs kruin, zien kan.

„ Na dertig dagen te *Trebisond* verward te hebben, scheepten zij af de zieken, benevens de oude mannen, vrouwen en kinderen, in, en de overigen kwamen, na eenen driedaagschen togt, te *Cerasus*, eene Grieksche stad, die, aan de zee, in het land der Colchiërs lag, en mede eene Sinopische volkplanting was.”

De afstand van *Cerasus* tot *Trebisond* bedraagt, ter zee, omtrent negentig mijlen, doch, te land, moet dezelve, door zoodanig eene bergachtige streck, natuurlijk veel grooter geweest zijn; zoodat het krijsheer, dagelijks, meer dan dertig mijlen af te leggen had, offchoon de weg, volgens *XENOPHON*'s eigen verhaal, schier als ontoegankelijk beschouwd werd. — Kan men hieraan geloof hechten?

„ Hier bleven zij tien dagen; onderwijl hield men eene wapenschouwing, en bevond men het getal der krijslieden van tien duizend op acht duizend gesmolten, zijnde de overige in gevechten, door de sneeuw, en door ziekte, omgekomen. Vervolgens trökken zij door *Mosynact*, *Chalybie* en *Tibareni*, en bereiken, in acht dagen, *Cotyora*, almede eene Grieksche stad en volkplanting der Sinopiers.” Deze stad schijnt om-

onstreeks *Ordu*, alwaar de heet *CHAVASSE*, en
 in den nacht doorbragten, gestaan te hebben, zoo
 dat de Grieken dezelfde landstreek als wij, tus-
 schen die plaats en *Cerasus*, doorgetrokken moeten
 zijn; doch zij rukten waarschijnlijk meer bin-
 nenlands in, daar zij krijg met eenen stam der
 Mofynæciërs voerden, en zij bragten, vinden wij,
 niet minder dan acht dagen door, om van *Cerasus*
 naar *Cotyora* te trekken, een afstand van slechts
 vier en dertig mijlen, en zekerlijk langs gebaandere
 wegen, dan die tusschen *Trebisand* en *Cerasus*,
 met wier overtocht zij zich slechts drie dagen bezig
 hielden. Dit toont, op zich zelf, genoegzaam het
 onregelmatige hunner togten aan, en dat men met
 geene mogelijkheid eene berekening daarop gronden
 kan. Dat *Cotyora* ten oosten van den *Thermodon*
 ligt, blijkt duidelijk uit *HECATONYMUS*, daar
 hij, van de bezwaren sprekende, die het knijg-
 heer, door *Paphlagonie* trekkende, te wachten
 stond, drie groote rivieren opnoemt, en wel den
Thermodon, *Iris* en *Halys*, tegenwoordig *Terme*,
Jekil Ermak en *Kizil Ermak* heetende. *D'AN-*
VILLE plaatst hetzelfde boven kaap *Bona*, en
 nabij het tegenwoordige *Ordu*; dan, welligt heeft
 het een achttien mijlen meer ten westen, bij een,
 thans *Jafun* genoemd, oord, gelegen, alwaar
 men nog steeds de ruïnen van eene fraaije stad op-
 merkt. „ De Grieken bleven vijf en veertig dagen
 „ te

„te *Onijora*; van hier scheepten zij zich in, en
 „zailden met eenen gunstigen wind naar *Sinope*,
 „in eene van welke havens, *Harmine* genoemd,
 „zij den volgenden dag het anker wierpen. Het
 thans nog gelijknamige *Sinope* is eene der rijkste en
 bloeijenste havens van de *Zwarte zee*, en ligt op
 35° 5' O. lengte, en 42° N. breedte.

„Van *Sinope* steyenden zij, in twee dagen, naar
 „*Heraclea*, eene Grieksche stad en volkplanting
 „der Megariërs, liggende in *Mariandijni*. Zij
 „kwamen aan het schiereiland *Acherusias* ten an-
 „ker, alwaar *Hercules*, naar men beweerde,
 „naar de onderwereld daalde, en *Cerberus* geke-
 „tand met zich voerde, terwijl zij aldaar eene
 „twee stadjen diepe spelonk, als het gedenkteeken
 „zijner hellevaart, aanwezen.” *Heraclea* geraake-
 te, na het bezpek der tien duizend, tot een mag-
 tig gamsenebest, hetwelk over den koophandel van
 den *Euxinus* gebood, tot dat de oorlogen van MI-
 THRIDATES en de Romeinen hetzelye mede te
 gronde sleepten. Thans is *Heraclea*, of *Erekli*,
 eene nietsbeduidende Turksche stad, liggende op
 31° 19' O. lengte, en 41° 17' N. breedte.

„Van *Heraclea* drongen de Grieken door *Bithi-*
 „*nie* en Aziatisch *Tracie* naar *Chrysoopolis*, eene
 „Chalcedonische stad, en hier bragten zij zeven
 „dagen met den verkoop van hunnen buit door.”

II DEEL.

R.

Chrij-

Chrijsopolis wordt thans *Scutari* genoemd, en is eene der grootſte voorſteden van *Konſtantinopel*.

—

*Reis van Bagdad over Baſſora naar Bombay.
Iets over den Dadelboom en het Arabiſche
paard.*

Reeds vroeger eene beſchrijving nopens het Baſſalik van *Bagdad* aan het publiek medegedeeld hebbende, zal ik thans slechts eenige nadere berigten, die ik wegens dit belangrijke gewest inwon, hier bijvoegen. In het korte tijdstip van drie jaren, hetwelk, ſinds mijn voorlaatste vertrek van *Bagdad*, voorbijgeſneeld was, hadden twee Baſſa's het leven verloren, en het gezag van het tegenwoordige hoofd des beſtuurs is bijkans geheel binnen de muren der ſtad bepaald. *Zuid-Koerdistan* ſtaat onder het beheer van zijne eigene volkshoofden, en de Schek van de Montefikſche Arabieren, die zich te *Schoegushug*, nabij *Korna*, ophoudt, gebiedt over het geheele land tuſſchen *Bagdad* en de monden van den *Euphraat*. De Perziſche vorst van *Kermanſcha* heeft vele aanpalende diſtrikten onder ſchatting gelegd, en dreigt *Bagdad* zelfs te onderwerpen.

In mijn *Persian Memoir* vindt men reeds de ruinen van *Kisr Schirin* aangehaald, die, mijns inziens,

zens, de ligging van *Dastagherd* aantoonen, hetwelk door *HERACLIUS*, na den slag van *Amoy*, verwoest werd. Ook heeft mijn waardige vriend, de heer *HINE*, resident te *Bagdad*, mij met eenige opmerkingen aangaande zijne tosporingen hierover begunstigd, waartoe hij, door verschillende togten in het binnenland, in staat gesteld werd.

Die sarfangs ten oosten van de stad *Zohab*, het oude *Hohwar*, ligt eene plaats, welke *Alhac Jedsescherd*, of het kasteel *Jedsescherd*, genoemd wordt, en die welker, beweert men, een begunstigd verblijf van *CHOSROES PURVES* geweest is. Hetzelve heeft eene zeer sterke ligging boven op het gebergte, en bevat, in eenen omvang van drie sarfangs, grootte ruinen, benevens uitgestrekte hoven. Voor ditte *Başa* van *Zohab* is het een gedachte sterke, wier tradering ten uiterste onroefelijk was, wanneer men het met overvrediging bedroegde. Op het plaats beneden het kasteel, ziet men vele rijkdommen over den grond verspreid, die de overblijfselen van eene aanzienlijke stad te kunnen geven, en doen de ingelanden *Zorda* genoemd. Volgens het denkbeeld van mijnen vriend zoude dit kasteel en deze stad het door de Byzantische schrijvers genoemde *Dastagherd* uitmaken, zijnde eene verbastering van *Jedsescherd*; dan ik kan hiermede niet geheel ooreenstemmen, daar *Jedsescherd*, eene der Grieken bekende benaming, dikwijls in hunne geschiedenis

voorkomt. Ik geloof, derhalve, veeleer, dat de Byzantiners geenszins in de uitspraak feilden, maar dat deze prachtige plaatsen, door de Romeinen geplunderd en vernield, *Dastagherd*, en *Jesdescherd*, genoemd werden. *Dastagherd* beteekent ook, naar de letter, de stad, of woonplaats van de vlakke, welke benaming, in ieder opzigt, op de ligging van *Kisr Schirin* toepasselijk is. De huizen van *Dastagherd* hebben, naar men beweert, aan den oever der *Silla*, of *Diala*, gestaan, en zeer zeker ten westen van deze rivier, over welke het krijsheer van HERACLIUS nimmer trok, maar ten noorden, waarschijnlijk door de bergengte van *Derbund*, den weg naar *Perzie* insloeg. De ruinen van *Kisr Schirin* liggen aan den oever van eenen tak der *Diala*, doch die van *Jesdescherd* zijn verre ten oosten van dien stroom gelegen. De geschiedenis en de overlevering van *Perzie* zeggen, dat CHOESROES PURVIS zeven kirs, of paleizen, ter eere van *Schirin* stichtte, en dat een van de vermaardste te *Hollowla*, tusfchen *Hobkar* en *Konak*, stond; dit komt naauwkeurig met de standplaats der ruinen van *Kisr Schirin* overeen, en, mijns oordeels, is *Hollowla* en *Dastagherd* dezelfde plaats, die, in onderscheidene tijden, onder verschillende namen voorkomt, een zeer gewoon voorval in het oosten.

Den 15 Augustus ging ik in een klein afgehuurd vaarttuig sloop, waarmede wij den *Tigris* afzakten,

ten, die, schoon aanmerkelijk gezakt, nogtans snel genoeg stroomde, om mij, in zeven dagen, te *Basfora* te brengen. Met eenen gunstigen N. W. wind zeilden wij des avonds, te vijf ure, voorbij de ruinen van *Ctesiphon* aan deze, en die van *Seleucia* aan gene zijde. Van hier tot aan *Koote*, een klein Arabisch gehucht, omtrent halfwege *Bagdad* en *Basfora*, waren alle omstreken woest en onbewoond, en de oevers met kreupelhout, ter breedte van twintig tot dertig schreden, bezet, hetwelk tot schuilplaats van het wilde gedierte verstrekte. Wij zagen de leeuwen dikwijls, op onze voorbijvaart, zich in den zonneschijn koesteren, en hoorden hen des nachts soms verschrikkelijk brullen.

Zeven mijlen boven *Koote* verviel ons vaartuig tegen de stutfels van eene steenen brug, de eenigste, die ooit, mijns wetens, over den *Tigris*, beneden *Mosul*, gebouwd werd, en zoo overoud is, dat men noch den stichter noch den tijd der stichting kent. Vlak tegen over *Koote* is een groot kanaal, hetwelk den naam van *Hye* draagt, en den *Euphraat* met den *Tigris* vereenigt; vervolgens verdeelt dit kanaal zich in twee takken, die *Ammo* en *Aher Jehirat* genoemd worden. De vaartuigen trekken door den *Ammo*, wanneer de *Tigris* hoog is; doch, met het vallen van het water, varen dezelven door den laatstgenoemden, en, in den herfst

en winser, zijn beide kanalen onbruikbaar. Deze twee takken vereenigen zich weder in de Ghornafische landstreek, alwaar dezelve den naam van *Schabil* aannemen, doch vervolgens stroomt die kanaal weder met vele armen, die alle onderscheidelijk genoemd worden, in den *Euphrat*. Volgens het berigt van mijnen vriend, den heer *Colquhoun*, die dikwijls door deze kanalen gevaaren heeft, waren de oevers vrij boomrijk, alwaar zich vele leeuwen ophielden; aan den *Amoschen* tak bezocht hij de ruinen van eene groote stad; die, meende hij, aan *Wafit*, een bloeiend en volkrijk oord ten tijde der kalifs, toebehoorde. Zuidwaarts van *Kerte* was een groot gedeelte der woestijne door het water van de rivier overstroomd, zijnde de oppervlakte van den grond, op vele plaatsen, lager dan de oevers van den *Tigris*. Halfwege *Kose* en *Korna* zelden wij voorbij den mond eener rivier, door de Arabieren *el Hud* genoemd, die bijna even waterrijke als de *Tigris*, en omtrent drie honderd schreden breed, was. Offchoon dikwerf naar den oorsprong van deze rivier gevorscht hebbende, heb ik desaan gaande nimmer voldoende inlichting krijgen kunnen. In mijn *Persian Memoir* houd ik dezelve voor den *Mendali su*, welke stroom door *CYRUS* droog gemaakt, en oudtijds *Gyndes* genoemd werd; volgens het berigt van de Arabieren, is dezelve met de rivier *Kerah* of *Haweiza* verbonden, en men kan,

kan, naar hun zeggen, van den *ul Hud*, door kanalen, naar de ruinen van *Sus* en de stad *Howeiza* varen. De heer COLQUHOUN is een groot einde wegs deze rivier op geweest, en, wegens aangeelde navragen, denkt hij, dat dezelve aan den eenen kant met de *Korah* verbonden is, terwijl, door de overstroming van den *Tigris* veroorzaakte, meten en moerassen zich aan de andere zijde in den *ul Hud* ontlasten. De oorsprong is, althans schijnt, in het Louristanfche gebergte te zoeken, doch in deszelfs loop door het vlakke land, hetwelk van dat gebergte tot aan *Tigris* zich uitstrekt, wordt die stroom, welligt, door kanalen van de *Korah* (*) vergroot, en dient tevens als een waterloop voor de opgenoemde moerassen. De groote Benilamsche stam weidt deszelfs kudden langs de oevers van den *ul Hud*, dien wij den 19den, tegen zonneondergang, voorbij voeren, waarna wij op den 21sten, des morgens, te *Basfora* aan land stapten. Tusschen *Koots* en *Kerna* werden wij meermaals door Arabieren aangevallen, doch een paar geweerfchoten van eenige bij mij zijnde fopois dreef hen weldra op de vlugt.

De

(*) Grootelijks ben ik in dit denkbeeld bevestigd, doordien de *Kenah* te *Howeiza*, en alwaar dezelve in den *Schut ul Arab* vloeit, nergens zoo veel waters bevat als te *Sus*.

De geheele woestijne, rondom *Basfora*, was door het water van den *Euphraat* overstroomd, die, boven *Korna*, doorgewoeld was; in de laatste jaren heeft men aanhoudend dergelijke doorbraken gehad, dewijl de Arabieren verzuimen de in-damming te herstellen, zoo als voortijds geschiedde. Indien men nog langer hierop geen acht slaat, zal *Basfora* weldra in de zee, of *Schut ut Arab*, verzinken. Deze overstromingen brengen zeer veel nadeel te weeg, daar die, in plaats van het land, gelijk sommigen meenen, vruchtbaar te maken, hetzelfde veel meer bederven door de menigvuldige zoutdeelen, die op vele plaatsen van de woestijne zeer overvloedig zijn, met dien grond te vermengen, welke, afzonderlijk besproeid, eenen rijken oogst opleveren zoude. De uitgestrekte dadelplantaadjes, weswege *Basfora* zoo welverdiend vermaard is, hebben zeer veel geleden, versctiedene zijn zelfs geheel weggespoeld. De heer *CORQUHOUN* heeft, gedurende een langjarig verblijf in *Arabie*, de volgende bijzonderheden, rakende dien boom, opgeteekend, en de goedheid gehad, om dezelve aan mij mede te deelen:

De meeste dadelboomen, waarvan de Arabieren niet minder dan vier en veertig soorten, met verschillende namen, onderscheidden, tieren en zijn vruchtdragend tot zestig, ja, zelfs tot honderd jaren, terwijl anderen nauwelijks een derde van dien

dien tijd leven. Daarentegen worden de laatstgenoemde wederom eerder rijp, dan de eerste, die zelden voor het negende of tiende jaar bloeijen. Ongelukkiglijk is de dadel zeer aan een gewormte, Ledna genoemd, blootgesteld, dat bijzonder den wortel en het binnenste van de takken doorknaagt; echter kan men de kwaal, door zout water in de opening te spuiten, verhelpen. Te *Basfora* grijpt deze worm den boom zelven aan, doch te *Jemen*, en bijzonder nabij *Mecca* en *Medina*, de vruchten, en hier wordt die, door een zonderling middel, verdreven. De eigenaar plaatst, wanneer hij het gewormte gewaar wordt, een gewoon mierenest op den boom, en dit insect zal den worm zeer zeker verteren; dergelijke mierennesten worden aldaar, tot dat einde, voor eenen bepaalden prijs, verkocht.

De vrucht begint in den siffri, of herfst, dat is tegen het einde van Augustus, rijp te worden; eenige soorten worden alsdan door de Arabieren gegeten, en khutal genoemd: deze zijn zoet, doch hard; een weinig daarna, echter, wordt de dadel half zacht (*), en, onder den naam van Rutub, zeer

(*) Nabij *Mecca*, en, waarschijnlijk, overal langs de kusten van de *Roode Zee*, weten zij de Rutubs, het geheele jaar door, te bewaren, door de takken kegelvormig boven de vrucht toe te binden.

zeer hoog geacht. Volkomen rijp zijnde, behoudt men er eenige aan de boomen, en nuttigt die, versch, als eene groote lekkernij, terwijl die voor het huiselijk gebruik en den handel dadelijk afgeplukt, en, op velerlei wijze, bewaard worden. Eenige laat men in de zon droogen, andere doet men in lederem zakken, in hetzelfde sap gemengd, doch gewoonlijk wordt de vrucht in eenen grooten trog gelegd, en het sap er uit geperst, dat van onderen door eene opening druipt. Dit suikarachtige vocht, of stroop, wordt onder den naam van dube, of dibis, verkocht, en de aldus uitgeperste dadels worden stevig in balen gepakt.

Inmiddels dient niet alleen de vrucht van dezen schatbaren boom tot gebruik, maar men bereidt tevens, van de vezeltjes uit de vrouwelijke bloem, een zeer aangenaam en welriekend water, hetwelk de Arabieren voor zeer hartsterkend houden (*). De mannelijke bloem (†) wordt rauw en geroost gegeten, en het lof van den jongen vrouwelijken boom is zeer geacht; men nuttigt hetzelfde mede zoo afgeplukt, en ook in azija ingemaakt.

(*) Men noemt hetzelfde Maë Legah.

(†) Ook trekken zij een water van de mannelijke Bloem, Maë el schel genoemd, hetwelk wel veel sterker dan, doch niet zoo aangenaam van reuk als, het eerstgenoemde is.

maakt. De takken van den dadelboom dienen tot vlechtwerk, en de stam zelf dient tot timmerhout, en tevens tot uitmuntende brandstof. Het verheerde denkbeeld van sommigen, dat men olie uit de steenen perst, schijnt uit het volgende gebruik ontstaan te zijn. Uit hoofde van het ruwe maakfel der olieperfen, zoude het lijn- en hennipzaad veelal, ongemalen, uit de platte steenen glijden, indien men zulks niet met grof geplette dadelpitten te verhinderen zocht, waardoor nu de maalsteenen meer vat op het zaad hebben. Nogtans verstrekken dezelve, vijf dagen in het water geweekt, tot een zeer voedzaam voeder voor het vee.

Van den dadelboom kunnen wij eenige overblijfsels der Arabische gastvrijheid afleiden. Ook thans nog mag de reiziger zijnen honger, ongestoord, met dadels stillen, die binnen zijn bereik zijn, terwijl zulks als geen diefstal beschouwd wordt, ten zij men den boom omklamt, of de vrucht zoekt weg te dragen, die onze natuurlijke behoefte niet vereischt.

Basfara is in de laatste jaren een groote markt voor paarden geworden, die men hier, uit de verste gedeelten van *Arabia*, aanbrengt. De verschillende fokkerijen zijn thans, volgens het verhaal van mijnen boezemvriend, de heer COLQUHOUN, schier in het ontelbare vermeerderd; ieder volkstam heeft zorgvuldig het aandenken van zijne schoon-

fchoonste hengsten en merries bewaard, bij wier namen de aftammelingen gekend worden. Inmiddels zoude men het geheele geflacht van vijf stammen afleiden kunnen, naar welke alle rassen genoemd worden, en van welke dezelve allen hunnen oorsprong hebben: deze zijn Kuheilut el aives, Schoweimen el suba, Uzithin el khurfa, Suglaviben gedraa, en Dehma el namir. Hiervan zijn alle beroemde Arabifche paarden aftammelingen, en het is opmerkelyk, dat men de merries, en niet de hengsten, kenmerkt, waarvan het hooge bloed ontspruit. De vermaardfte stoeterijen in *Arabia* heeten: Kuheilut el famenen, ul Myanigie, Aboijel el nejedis, of, Aboijan Kineideisch, Aboijan el Schirak, Tereifieh, Mutabuh, Hedeba, Gerade, Zubie, Julfa, Bereisa, Risha, Jonheira, el Naumeh, Curoosh, el Kutrij, of Kerrij, Sadeh, Ghureh, Ghuzaleh, Humdanech, Ighithemieh. Deze namen hebben verfchillenden oorsprong, eenige zijn van de eigenaars, andere van de plaats der stoeterij, en wederom andere van de eigenschap per dieren, die aan den ftam eenen naam gegeven hebben, afgeleid.

Het Montefikfche ras levert uitmuntende paarden op, die, door den volkftam van dien naam, aan de oevers van den *Euphraat*, tufchen *Korna* en *Somara*, gefokt worden. De *Chob*-paarden zijn merkwaardig wegens hunne fterkte, doch de-

dezelve zijn minder bloedrijk dan die der woestijne. Te *Schusstar* treft men groote, sterke, en voor den zadel zeer geschikte paarden aan, schoon minder tot voorspan voldoende. In *Armenie* en *Koerdistan* zoude men een groot getal zeer schoone dieren, vrij goedkoop, voor de ruitery, koopen kunnen; de paarden te *Bagdad* zijn groot, en tevens bloedrijk; doch die in de, aan *Damascus* grenzende, woestijne, houd ik, over het geheel genomen, voor de schoonste van *Arabie*. Een arme Arabier weigerde te *Antiochie* in *Syrie*, naar men mij verhaalde, zes en dertig duizend piasters, voor eene merrie van die fokkerij, aan te nemen.

De eenigste bloedrijke paarden, die ik in *Klein-Azie* ontmoette, werden bij *Ooscat*, in de vlakte van *Kappadocie* geteeld, en stammen welligt van diegene af, welke de Romeinen zoo zeer hoogachtten.

Het ineengedrongen paard van veertien span heeft bij de Arabieren, boven alle andere, de voorkeur; zij zien algemeen op het bloed en niet naar de grootte; en die paarden, welke de beroemdste togten gedaan hebben, gaan zelden of nooit dien maatstaf te boven. Ik ben, door langjarige ondervinding, overtuigd, dat onze Indische ruitery met dergelijke paarden veel beter gediend zijn zoude, dan met de thans in gebruik zijnde. Gewoonlijk beweert men, dat de krachten van het binnenlandsche paard, hetwelk men thans voor de Madrasche ruitery verkiest,

kleest, groot zijn naar evenredigheid der gestalte van het dier; doch dit is, mijns bedunkens, verkeerd, daar de snelheid en het moedige van den Araab verre de voordeelen, die de andere in grootte hebben mogen, overtreft; buitendien zal hij na eenen togt, die het inlandsche paard uitgeput heeft, nog vlieg en tot eenen aanval gereed zijn. De vermaarde schach NADIR verkoos het Arabische paard boven alle; en opdat de vrees van den rijder de vlugheid van het dier niet mogt verminderen, liet hij het sterke gebit met den eenvoudigsten toom verwisfelen, die nog tegenwoordig in *Perzie* in gebruik is. Daarenboven ben ik verzekerd, dat de Arabische paarden minder kostbaar dan die van *Cotsch*, of *Cuttowar*, voor de compagnie zijn zouden; zij kunnen beter tegen de vermoeijensissen en leven ook langer (*); gevolgelyk zoude men er jaarlijks minder benoodigd hebben. Om het aantal van onze zeven duizend vijf honderd en veertig ruiterspaarden voltallig te houden, heeft men er jaarlijks meer dan negenhonderd noodig, wat bijkans een zesde gedeelte bedraagt.

Daar de kruiser, de *Vestale*, van de Oostindische maatschappij, waarmede wij naar *Bombay* stonden
te

(*) Een Arabisch paard is tot in het twintigste jaar voor den arbeid geschikt, en te *Basfora* zag ik eenen vermaarden hengst, die boven de veertig jaar oud was.

te vertrekken, geene genoegzame ruimte had, huurden de heeren COLQUHOUN, en kapitein SWANSTON, gemeenschappelijk met mij, een schip af, hetwelk voor onze paarden, knechts en bagaadje dienen zoude. Wij staken, tegen het einde van September, in zee, en bleven tot aan het eiland *Kischme* bij elkander, alwaar een storm ons ongelukkig uit een dreef. Twee dagen daarna, werd het schip, door *РАМА ВЕН ЈАВА*, een Jaansische zeebuiters, gekaapt, die drie vierdedeel van de scheepelingen vermoordde, en al mijne goederen, ter waarde van omtrent 1500 £, roofde, waaronder mijne boeken, werktuigen, eene verzameling van schatbare gedenkpenningen, en andere zeldzaamheden, die ik, op mijne reis, met veel moeite en kosten verzameld had. Inmiddels vervolgden wij, onbewust van deze gebeurtenis, onze reis, en kwamen, na *Mascot* even aangedaan te hebben, den 13 October te *Bombay*. *Mascot*, de hoofdstad van het opperhoofd van *Oman* (gewoonlijk de Iman of Sultar van *Mascot* genoemd) ligt in eene diepe bogt, die aan drie zijden door de barste rotfen van *Arabie* omringd wordt; de hitte en morsigheid is hier, in alle jaargetijden, zoo groot, dat de Perzen dit oord met den naam van *Jehenam*, of hel, bestempelen. De Iman van *Mascot* is een vriend en bondgenoot van de Engelschen, die hem meer dan eens voor de wraakzucht der *Wechabiten* beveiligd en beschermd heb-

hebben. Hij heeft, tot nadeel van onzen koophandel, een zeer groot getal schepen in zijne havens bijeengebragt, waaronder men de schoonste telt, die ooit de Indifche zee doorkruisten. Deze schepen varen op *Bengalen*, *Sina*, de Oostindifche eilanden, de Afrikanfche kusten, enz. In den tijd, toen *Mauritius* nog in Franfche handen was, verzorgde de Iman van *Mascat* die volkplanting met levensmiddelen, en kocht aldaar de vaartuigen, die de kapers op zijne Engelsche bondgenooten prijs gemaakt hadden. In hoe ver het staatkundig zij, de klimmende zeemagt van dezen staat aan te moedigen of te gedoogen, wil ik niet beflifsen, dan uit pligtgevoel moet ik zeggen, dat, onaan gezien het nadeelige voor onze zeevaart, het onbekommerde aanschouwen van eene dusdanige aangroeiende zeemagt zeer gevaarlijk worden kan, in geval eene Europefche mogendheid eene overheering van *Indie* ondernemen wilde.

V E R H A N D E L I N G

A A N G A A N D E D E

O V E R H E E R I N G V A N I N D I E.

De waarschijnlijkheid, dat men met eenen aanslag zwanger ging, om *Indie* (*), over land, aan te tasten, heeft, sinds eenige jaren, de algemeene opmerkzaamheid tot zich getrokken, en, daar ik, zoo wél toevallig als in mijnen stand, vele dier landen, welke het krijgshoofd noodzakelijk doortrekken moet, bezocht heb, liet ik natuurlijk mijne gedachten vaak over dit onderwerp gaan; waarbij ik tevens inlichting wegens de niet door mij bezochte gewesten inwon. Hierdoor nu werd eene korte schets geboren, die ik in eenige ledige uren op het papier bragt.

Menigvuldig waren de beramingen, die, naar men beweert, tot het volvoeren van deze koene

on-

(*) Men behoeft welligt niet aan te halen, dat deze verhandeling voor den val *NAPOLÉON*'s en de groote verandering in *Europa* geschreven is, welke omkeer van staatsbelang, door *Rusland* te vergrooten, almede de veiligheid van onze oostelijke bezittingen niet geheel buiten aanranding stelt.

II DEEL.

S

onderneming werden ontworpen; inmiddels blijken er slechts twee aanwezig te zijn, die, in het verlte verschiet, eenig goed gevolg beloven. Eerstelijk zoude men de voetsporen van ALEXANDER en Schach NADIR volgen, of, ten andere, den weg door *Rusland* en *Boekarie* nemen kunnen.

Het denkbeeld, om *Hindoestan*, langs de roode of Perziansche zee, te overheeren, kan door hen, die met deze zeeën en de aanpalende landen slechts eenigzins bekend zijn, niet anders dan herfenschimmig beschouwd worden. Aler men eenen aanflag van dien aard zelfs maar in overweging nemen kan, zoude het ongestoorde en gebeeke bezit niet enkel van *Egypte* en *Syrie*, maar tevens van *Irak Arabie* en de zuidelijke landschappen van *Perzie* voor den vijand noodzakelijk zijn. Noch de boorden van de roode zee, noch die van de Perzische bogt, leveren hout en andere behoeften op voor den bouw zoo wel als de uitrusting van schepen; ook zoude men geene bouwstoffen over zee aanbrengen, of eene vloot verzamelen kunnen, zonder onze toelating; daar de monden van beide deze zeeboezems zoo eng zijn, dat eene enkele oorlogfloep toereikende is, om dezelve, in alle jaargetijden, in te sluiten. Wel is waar, de gebergten van *Perzie* hebben vele eiken boschen; doch de boomen zijn te klein voor de scheepstimmerwerf, en groeijen vrij ver in het binnenland, vanwaar dezelve, met on-

be-

In d'rijfelijke moeite, over rotsklompen en verjaar-
 lijke afgronden gebragt zouden moeten worden. De
 boom van *Albysfnie* leveren mede wel hout op,
 doch dit is nog mindes dan het Tarkfche. Uit dien
 lande vinden wij dan ook, dat al de Perzifche en
 Arabifche vaartuigen in *Indie* gebouwd, of dat
 daartoe de bouwftoffen van *Malabar* aangebragt
 zijn. Dan, bijaldien een vijand ook al ftaagde, om
 eene vloot in zee te brengen, wier bouwftoffen,
 met groote moeite en kosten, uit het binnenfte van
Sijrie, of van de Levantfche stranden, gehaald wa-
 ren, of om eene vloot, door medehulp van de Mas-
 catfche kooplieden, te verzamelen, (dië thans, tot
 groot nadeel van den Engelfchen koophandel, een
 groot getal van de grootfte en fraaifte fchepen, die
 de Indifche zee doorkruifen, in hun bezit hebben,)
 is er nochtans geene haven, die zoodanige vloot te-
 gen onze oorlogfchepen befchermen zou kunnen,
 of, zelfs dit toegestaan, dan ftond haar toch eene
 zekere vernieling te verwachten, op het oogenblik,
 dat dezelve zee koos. Naardien wij dus, uit dien
 hoek, weinig te duchten hebben, laat ons nu de
 bezwaren eens overzien, die zich voor een krijgs-
 heer opdoen, hetwelk door *Klein-Azie* en *Perzie*,
 of door *Rusland* en *Boekarie*, in *Indie* zoude wil-
 len dringen.

Alst een Europeifch legerhoofd de voetftappen
 van den Macedonifchen held, of van Schach Na-

ook kan volgen, moet het Turkfche en Perzifche
 rijk overwonnen, of geheel tot des overheerschers
 belangen overgehaald zijn. Het eerste ten uitvoer
 te brengen, zoude althans veel tijd vereifchen,
 en de oogenftadige ftatsbesturen en ftrijdige belangen
 der Turken en Perzen maken het laafte even
 moeijelijk, indien wij even waardig als krachtadig
 te werk gaan. Maar laat dit punt, ten belange van
 het twistgeding, verkregen zijn, zoo dat de he-
 heerschers van deze gewesten aan de eerezuchtige
 ontwerpen van eenen NAPOLEON de hand zeiken,
 aldan gaan er drie verschillende wegen voor het
 legor van *Europa* naar *Perzie* open. En wel door
 op de kusten van *Syrie* en *Cilicie* te landen, of,
 ten andere, door den *Bosferus* en de *Dardanellen*
 in te slaan, en vervolgens door *Anatolie* en *Arme-
 nie* voort te rukken, of, eindelijk, door over de
 zwarte zee van *Konftantinopel*, de monden der *Dar-
 danellen*, of de *Krim*, naar *Trebifond* of eene andere
 haven in *Mingrelie*, in te fchepen. Indien de vloot,
 welke het krijgaleger, over de Middellandfche zee,
 naar *Syrie* of *Cilicie* overbrengt, gelukkig genoeg
 is, om de waakzaamheid van onze admiralen te ont-
 fnappen, zoo dat het heer behouden te *Scanderoon* of
Latakia ontfcheept, aldan kan hetzelfde langs drie
 wegen voorttrekken. De eerfte, zijde die van
 keizer JULIANNIS, loopt tot *Bir*, of *Mambric*,
 van den *Euphrat*, en vervolgens, langs den over-
 zijd-

westenen oever van die rivier, tot nabij *Bagdad*.
 Van *Latakia* naar *Aleppo* bedraagt veertig uren, of
 ongeveer honderd veertig mijlen, en, van *Aleppo* naar
Bir, honderd zes en veertig mijlen, volgens de be-
 rekening van mijnen vriend, den kolonel SCOTT.
 Deze dorre en barre vlakke strekt zich vijf honderd
 mijlen van *Bir* naar *Bagdad* uit, welke, eenige
 geringe dorpen en aangebouwde plekken aan de oe-
 vers van den *Euphraat* uitgenomen, koorn, vee,
 noch andere levensbehoefden, oplevert. Indien men
 beweert, dat de Romeinen dien weg, van *Anti-
 ochie* tot *Ctesphon*, in weinig meer dan twee maan-
 den aflegden, dient men tevens in het oog te hou-
 den, dat zij eene vloot bij zich hadden, die men-
 sches wel voorzien was uit de rijke streken van
Assyrie en de vruchtbare valleijen van *Syrie*, die
 thans, onder den ijzeren scepeter der Turken,
 wel verre van een krijgslager overvloediglijk te on-
 derhouden, nauwelijks het benoodigde voor de
 verarmde en onderdrukte ingelanden aanbieden.
 De oevers van den *Euphraat* waren destijds in eenen
 veel gevorderder staat van aanbouw dan tegenwoor-
 dig, en de verlatene woestijne van *Irak Arabie*
 waren te dien tijd, met steden, dorpen, en inwoners
 aangevuld. *Bagdad* bereikende, zoude er een
 aanzienlijke voorraad van levensmiddelen langs den
Tigris uit *Neder Koerdistan*, afgevoerd kunnen
 worden; echter blijft het voeder zeer schaars,

welk gebrek aan eene zoo hoogstnoedige behoeftes niet weinig vertraging te weeg brengen zoude. Van *Bagdad* ligt de weg naar *Hamudan*, langs de bergengte van *Kurend*, open, en ik zie nu geene verdere verhinderingen voor den doortogt in *Perzie*, in geval de Turken, Koerden, en Perzen alle mogelijke medehulp in het werk stellen: zonder derzelve vereenigde medewerking zijn echter al de verschrikkingen van eenen hongersnood onvermijdelijk.

De tweede weg van *Cilicis* naar *Perzie* loopt over *Orfa*, het aloude *Edesfa*, *Merdin*, *Mosul*, en den pas van *Darbund* in *Koerdistan*. De regelrechte weg van *Scanderoon* naar *Orfa*, in lengte omtrent honderd veertig mijlen, is buitengemeen slecht; doch deze hinderpaal ware te overkomen, door de vlakke om te trekken. Te *Orfa* moet men inmiddels weinig voor de behoeften van een leger verwachten, daar het eertijds zoo gelukkige en bloeiende gewest van *Osroene* in het noodlottige van de meeste provincien gedeeld heeft, die het ongeluk te beurt viel, van onder het oppergebied der *Porte* te komen. Van *Orfa* naar *Merdin* is omtrent negentig mijlen, en voorts tot *Mosul* nog honderd vijftig; zijnde het tuschenliggende land woest en onaangebouwd, zoo men slechts de kleinste distrikten van *Nisbin* en *Thor* uitzonderd (*).

Van

(*) Het blijkt duidelijk uit *QUINTUS CURTIUS*, dat

ALEX-

Van *Mosul*, zoo wel als van *Bagdad*, hangt de voortocht des krijgshaers van de Koerden en Perzen af, en hetzelfde lot, en dezelfde bezwaren, staan hun te wachten, indien deze volkeren wijdendig gezind zijn.

De laatste van deze drie wegen loopt door *Kapadocie*, *Diarbekir* en *Armenie*. Van *Scanderoun* naar *Diarbekir*, over *Samosut* en *Malatia*, is, zoo ik mij recht bezin, de afstand omtrent drie honderd veertig mijlen. De weg, of liever het voetpad, gaat over de ongebaande, en bijkans onklimbare, steilen van het gebergte *Taurus*, dat, te allen tijde, voor het geschut, of, inderdaad, voor ieder voertuig, onbruikbaar is, en, des winters, veeltijds geheel in de sneeuw bedolven ligt. Door dezen weg in te slaan, zal een leger, schter, veel meer levensonderhoud opdoen kunnen, dan op de eerstgenoemde. Te *Malatia* en *Diarbekir* zoude men aanzienlijke voorraadschuren, door de *Basfa's*, kunnen laten bijeenbrengen; doch zoude men in het najaar, tegen het rijp worden van het koom, den togt moeten ondernemen, dewijl de aanwezige zijnde voorraad gewoonlijk gering is, en, zoo de paden, gelijk reeds meermalen aangehaald, des

191 **ALEXANDER** den *Tigris*, tuschen *Jezira* en *Mosul*,
 11 overging, alwaar die rivier, in den zomer en herfst,
 12 steeds waadbaar is.

des winters schier onbruikbaar zijn, is dit, in het voorjaar, nog veel erger, door de stortvloeden, die uit de ontdoode sneeuw ontstaan. Van *Diarbekir* naar *Arabkir* bedraagt honderd en twintig mijlen, en, van *Arabkir* naar *Erzeroen*, ontrent honderd mijlen; deze landstreek is nog bergachtiger, en de weg even slecht als de voornoemde, bijzonder tusfchen *Diarbekir* en *Arabkir*.

Langs den regelregten weg door *Klein-Azië* is de afstand van *Konstantinopel* naar *Nicomédie* drie en zestig, van *Nicomédie* naar *Boli* twee honderd negentien, van *Boli* naar *Amasia* drie honderd een en zeventig, en van *Amasia* naar *Tocat* zeventig mijlen, makende, in het geheel, zeven honderd drie en twintig mijlen van *Konstantinopel* naar *Tocat*, de grootste stad van *Anadolie*. *Klein-Azië* behoort zekerlijk onder de schoonste landen van den aardbol, gezegënd met een gezond en bekoorlijk luchtgeest, tiert de fraaiste wasdom aanhoudend op den vruchtbaren bodem. *Klein-Azië* is echter, sinds den ondergang van het Romeinsche rijk, allengs meer gezonken, en tegenwoordig weinig bevolkt en slecht aangebouwd; uitgestrekte landstreken liggen braak, of zijn met sumpen en ondoorgankelijke wouden bedekt. Met dat al levert hetzelfde nogtans zeer veel op, en de *Basja's* zouden, met weinig moeite, genoegzame levensmiddelen voor een groot krijsleger verzamelen kunnen, vooral indien de vijand, ge-

gelijk wij mogen vooronderstellen, in kleine afdeelingen, en niet in eenen overgrootten drom, voortruk-
 te. Dewijl deze togt alleen in den zomer veilig kan ondernomen worden, moet het jaargetijde natuurlijk reeds ver verlopen zijn, al eer de krijgsvonden van *Konstantinopel* in *Tocat* komen konden; vervolgens zouden dezelve hier, of te *Amasia*, den winter, en grootelijks ook het voorjaar, vertoeven moeten. Een zoo lang verwijl zoude waarschijnlijk de naburige landschappen uitputten; want het tallooze trekvee, dat natuurlijk den togt van een krijgshoofd door een land volgen moet, alwaar alles op den rug der paarden, kameelen, en muilezels vervoerd wordt, zoude eene groote hoeveelheid gerst, hooi; enz., verteren, voornamelijk in een jaargetijde, wanneer de grond met sneeuw overdekt is. Van *Tocat* naar *Erzeroen* is de landstreek, wier lengte ongeveer twee honderd mijlen bedraagt, juist gelijk die tuschen *Diarbekir* en *Erzeroen*; dat heet, bergachtig, en mbeijelijk om te doortrekken, bijzonder echter voor bagaadje. Daarentegen zijn de levensmiddelen, in de vruchtbare en volkrijke vlakte van *Erzeroen*, ruimschoots voor handen. Van hier naar *Erivan* besteed de karavane twaalf dagen, terwijl de aard van den grond steeds dezelfde blijft, en voorts tot *Tauris* beloopt drie en vijftig parasangs. Te *Tauris* zijn de levensbehoefden goedkoop en overvloedig; want, onder alle landschappen van *Perzie*,

moet *Aerbijschan* thans in aanbouw en in rijke oogsten uit. Dan, langs de spoedigste, gevoeligste, en minst kostbare wijze, om een krijgshoofd van *Europa* in *Perzie* over te brengen, zoude men van *Konstantinopel* naar *Trahisand* overstaken moeten. Langs dien koers bragt de Grieksche keizer *Heraclius*, in zijnen tweeden krijgstogt tegen *Chosroes Purvis*, zijn leger van *Konstantinopel* naar *Tauris*, en wel, naar men beweert, in zeven weken. De zwarte zee is omtrent zes maanden in het jaar bevaarbaar, en een schip kan, met eene gunstigen wind, in vijf of zes dagen, uit den *Bosporus* naar de kusten van *Mingrelie* stevenen. Van *Trahisand* heeft men eene acht (*) of tiendaagschen marsch naar *Erzeroen*, welks afstand van *Tauris* reeds zoo even gezegd is.

Indien onze Europeesche vijanden het inderdaad ondernemen, *Indie* langs eene van de opgenoemde wegen te overheeren, zoude men moeten vooronderstellen, dat de Perzen het geschut en andere krijgsbehoefden leverden, daar het vervoeren

(*) Schoon wij hier toe slechts zeven dagen besteedden, kan men niet vooronderstellen, dat eene armee met denzelfden spoed, als een enkel persoon, zal voortsnellen. De weg was allerflechtst, en liep over hemelhooge en rotsachtige bergen, die, nog in Junij's einde, met sneeuw bedekt zijn.

ten van dergelijke overzware voorwerpen door de brandende vlakten van *Arabie*, de wouden en sompen van *Elvin-Azie*, de steile en ongebaande gebergten, *Taurus*, *Kaukafus*, en *Zagros*, weldra als eene onderneming zou bevonden worden, waarbij het beklimmen der *Alpen* als nietsbeduidend te beschouwen ware (*). De door den veldheer *GARDANNE* te *Ispahan* gefichte geschutgieterij zoude al het benodigde kanon gemakkelijk leveren kunnen, zoo als de voortreffelijke bosfchen van *Ghilan* het vereischte wagenschot; doch hietoe behoort tijd, fchoon wij de oopenpakking dier donderwolken inderdaad niet achteloos aanftaren moesten. Laat ons intusfchen toeftaan, dat de wrok, kuiperij, en volharding van onzen vijand alle hinderpalen te boven komen, en dat een verzameld krijgshcer van veertig duifzend man (want een minder getal zal zekerlijk wel geene ernftige bedreiging tegen onze Hindoftanfche bezittingen te weeg brengen kunnen) gereed ware, om deszelfs togt, van de ooftelijke grenzen van *Perzie*, hetzij uit *Meshed*, *Turfchifch*,
of

(*) *BUONAPARTE*'s togt over de *Alpen*, voor den flag van *Marengo*, behoort zeker onder de koenfte ondernemingen. Inmiddels werden de Franfche krijgfbenden met flechts weinig veldftukken bezwaard, daar het meefte, naderhand in den veldflag gebezigde, gefchut den Ooftenfrijkers na den inval in *Piemont* ontnomen was.

of *Jesd* aan te vangen — zoude het voorzien in levensmiddelen en voeder van zoodanige legerscharen, benevens den tros, die, ten minste, het getal evennaren zoo niet overtreffen moet, en den zwerf van paarden, muilezels, kameelen, en andere lastdieren, volstrekt noodzakelijk, ten einde de baggaadje, het geschut, proviand, en zelfs het water te vervoeren — zoude, ik herhaal dit, het onderhouden van zoodanig eenen drom, van *Tehraun* naar *Turschisch*, *Mesjed*, of *Jesd*, de reeds kwijnende landschappen van *Persie* neerdrukken, zoo niet geheel uipputten. Wat moet men dan op den verderen voortogt verwachten, die niet minder dan elf of twaalf honderd mijlen bedraagt, aler men de oevers van den *Indus* bereiken kan, en wel over uitgestrekte, onbewoonde oorden, die veelal geheel mangel aan water, granen, weiden, enz., hebben. De kapiteins *GRANT*, *CHRISTIE*, en *BORTINCER* hebben, in hun overzigt, genoegzaam de onmogelijkheid bewezen, om, zelfs voor een klein ne karavane, naar *Indie*, door *Mekraun* of de zuidelijke streken van *Keiman*, door te dringen; de krijgsbenden moeten derhalve door *Khorasfan* of *Segistan* trekken.

Twee wegen bieden zich door *Khorasfan* aan; de eerste en kortste loopt, over *Turschisch* en *Herat*, naar *Kandakar*, en de andere, over *Mesjed* en *Muro-Schafshehan*, naar *Bulkh*. *FORSTER*, die langs den

den eerstgenoemden reide, heeft ons deszelfs naam de eene beschrijving medegedeeld; doch dezelanden zijn, door de binnenlandfche onlusten, die, voor eenige jaren, onder de Afghans geheerscht hebben, thans wellicht in eenen veel droeviger toestand, dan te zijnen tijde. Van *Turshissh* naar *Herat* is zeventig parasangs, (*) of twee honderd vijf en veertig mijlen, de parasang tegen drie en eene halve mijl gerekend. De eerste vijf en dertig parasangs, is de landstreek, in de nabijheid der dorpen, redelijk wel aangebouwd; doch het overige gedeelte is woestijn en onbewoond. *Herat*, de hoofdstad van *Khorasfan*, is groot en volkrijk, en ligt in eene fraaije vlakte, die vruchten en korn in overvloed oplevert. Van deze stad naar *Kandahar* heeft men honderd en vijf parasangs, of drie honderd zeventig mijlen, af te leggen, en wel over eene overgrootte onvruchtbare vlakte, die hout, weiden, granen, noch dorpen oplevert, en welke het, op vele plaatsen, zelfs aan water ontbreekt. *Kandahar* is eene rijke en bloeiende stad, alwaar vruchten en levensmiddelen even goedkoop als menigvuldig zijn (†).

Kabul

(*) Gewoonlijk bereken ik den parasang tegen drie en drie vierde mijl; hier echter vindt men dien, ten einde alles op de laagste schaal te wikken, slechts op drie en eene halve mijl geschat.

(†) Wel te verstaan, voor de lawaars, naar de reide.

Kabul bedraagt honderd, zes en zeventig mijlen, welke streek aan verscheidene oorden rijklijk wel aangebouwd is. *Kabul*, de hoofdplaats van het Afghaanfche rijk, levert mede de levensbehoefden in eene ruime mate op, en is nog grooter dan *Kandahar*. De afstand van *Kabul* naar *Persaour* beleept honderd tachtig, en voorts, naar *Attok*, vijftig mijlen. Slechts omftreeks *Attok* (*) kan men den *Indus* (†) gevoeglijk overtrekken; de rivier, die hier eene groote breedte heeft, spoelt langs verschillende eilandjes, welke gemakkelijk te verdoel digen zijn.

Van (*) Het bed van den *Indus*, herwilt in de vlakke, zoo breed is, vernaauwt zich te *Attok* op ongeveer drie honderd schreden, en weldra tusschen de bergen nog meerder, zoo dat de rivier te *Neilaut*, welke stad vijftien mijlen onder *Attok* ligt, niet breeder dan een steenworp, doch zeer diep en snelvlietende is. Van *Neilaut* kronkelt dezelve, tusschen bare hoogten, tot *Karrakool*, alwaar deze wâteren, door heeztrat gebaigete, niet te enen diepen, helderen, en zachten stroom vloeijen. Van hier tot aan de zee ontmoet de *Indus* geene hinderpalen meer; nu strengelt dezelve in eenen zuidelijken loop over de vlakte, veelal in verschillende takken, die in en uit den loop, zoo dat men zelden eenen enkelen stroom kentree. (E. P. H. N. T. O. W. S.)

(†) De *Indus* is, op verschillende plaatsen tusschen *Attok* en *Hijderabad*, naar ik verneem, waadbaar; hier zette de MAHMOED VAN GHAZI over dezen vloed.

Van *Meshad* naar *Muro Schaschehan* bedraagt zestig parasangs, of omtrent twee honderd en tiertwintig mijlen. Een aanzienlijk gedeelte van dezen weg strekt over eene verzengde en dorre wildernis, zonder planten of houtgewas; met dat al ontmoet men ook vele rijke en vruchtbare distrikten, waar levensmiddelen en voeder vergaderd kan worden, indien de ingelanden daartoe de behulpzame hand verleen. *Muro Schaschehan*, voormaals eene van de grootste steden van het oosten, is thans schier geheel vervallen. Het zoude men dat moeilijk in de legerbehoefte voorzien kunnen; vervolgens is *Balch* nog goede twee honderd mijlen verwijderd, zijnde het tuschenliggende land grootelijks van denzelfden aard als het voorgenoemde, en in het bezit van Tartaarsche horden, die, zoo wel met de Rusfen als Perzen, in vijandschap leven. Nu heeft men, van *Balch* tot *Pesfaur*, nog eenen weg, van bijna vijf honderd mijlen, af te leggen, midden door het Bamiansche gebergte, welke landstreek deels onder de Usbeks, en deels onder de Afganes, staat, die beide de Perzen verfoeijen.

Inmiddels is het niet onwaarschijnlijk, dat een krijgshoofd, in plaats van op *Balch* voort te rukken, van *Muro Schaschehan* regelrecht naar *Kabul* spoedt. In het begin loopt deze weg door eene woestijne, en vervolgens door eene vruchtbare,

of-

offchoon bergachtige, landstreek, die door de woeste en magtige volksstammen der Eimauks (*) en Hafaurehs (†) bewoond wordt. Slechts zeer weinige steden of dorpen ontmoet men hier, daar dit

volk

(*) „ Het landschap van de Eimauks acht men minder bergachtig, dan dat van de Hafaurehs; doch ook hier, omstreeks *Heraut*, zijn de bergen zeer steil en hoog. De weg kronkelt door dalen en over hooge gebirgen, en eenige der sterkten zijn zoo ongemakbaar, dat men door de bezetting, met hulp van touwen, opgehaald moet worden. In de dalen bouwen de inwoners tarw, gerst en gierst; en amandelen, granaatappelen en barberisfen, groeijen hier in het wild. Her noordwestelijk gedeelte van het land, dat door de *Jumshediers* bewoond wordt, is vlakker en vruchtbaarder, de zacht opgaande hoogten zijn boomrijk, terwijl de weelderige dalen, door de rivier *Margus*, besproeid worden. Ook het zuiden van de *Tymunefche* landen bevat breede en grasrijke dalen. Het geheele gebergte is zeer rijk aan bronnen.” (*Kabul* door *ELPHINSTONE*.)

(†) „ De landstreken van de Hafaurehs zijn nog veel bergachtiger, dan die van de Eimauks. Zoo wel de dorheid van den grond, als de gestrengheid van het luchtgestel, zijn even ongunstig voor den landbouw; het weinige korn, dat in de enge dalen gezaaid, en, voor het einde van den korten zomer, geoogst kan worden, dient tot een gering onderhoud voor de niet talrijke bevolking; doch het schapen-, osfen- en paardenvleesch, mitsgaders kaas en andere voortbrengfels van kudden, maken een belangrijker voedsel voor hen uit.” (*Kabul* door *ELPHINSTONE*.)

volk veelal in voor de hand opgeflagene woningen huisvest; zij telen niet dan eene geringe hoeveelheid koorn, en voeden zich hoofdzakelijk van melk en vleesch. Langs dezen weg is *Mura al Rood* omtrent honderd, en *Kabul* voorts nog vier honderd en veertig mijlen verwijderd.

De Segistanfche weg loopt van *Jesd* over *Dizuk*, *Bost* en *Kandahar*, een goed einde langs de rivier *Hindmend*. Van *Jesd* naar *Dizuk*, omtrent drie honderd en zestig mijlen, is het land in geene eeuwen door eenen Europeaan bezocht geworden, en, zoo wij aan het verhaal der ingelanden geloof hechten mogen, die onlangs deze gewesten doorkruist hebben, is het inderdaad geheel eene woestijne. *Dizuk*, hetwelk ik voor het aloude *Zarang* aanzie, werd in 1810 door mijnen vriend, kapitein CHRISTIE, bezocht, die deze stad als vrij aanzienlijk opgeeft, in wier omstreken genoegzaam granen, zelfs voor den nitvoer naar *Herat*, geoogst worden. Tot *Bost*, aan den *Hindmend*, bedraagt wederom twee honderd mijlen. De oevers van deze rivier, langs welke weinig pattans of Baloufche herders hunne kudden weiden, leveren, wel is waar, grasland en houtgewas, doch vrij weinig andere levensbehoefte op. *Bost*, voorheen eene groote en volkrijke stad, is nu eene nietsbetekenende plaats. Van hier naar *Kandahar*, heeft men honderd veertig mijlen af te leggen, welks tusfchen-

liggende landen, vergelijkenderwijze gesproken, vrij wel aangebouwd zijn.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat een krijgsheer, na *Kandabar* bereikt te hebben, in plaats van op *Aitok* te trekken, en door *Punjab* in *Indië* te dringen, veeleer beproeven zoude, den *Indus*, beneden *Moulvan*, over te zetten, en, dusdoende, de noordelijke gedeelten van *Guzerat* te overweldigen. Dit is welligt onze zwakste frontier, en, na den overgang van den *Indus*, kunnen talrijke krijgshenden zich in de vlakke landstreek, die overvloedig van levensmiddelen voorzien is, naar willekeur bewegen. Van *Kandabar* tot *Meerpoor*, nabij welks ligging wij vooronderstellen mogen, dat de vijand over de rivier zoude trachten te gaan, bedraagt de afstand omtrend drie honderd vijftig mijlen, en de weg, dien de karavaneu gewoonlijk volgen, loopt door effene landen, die van lage heuvelen en kreupelboschen doorsneden worden. Deze streken zijn door verschillende horden Afghans en Balouchiers (*) bewoond, en de tarw en gerst, die nimmer zeer groot is, hangt bijkans geheel van de geregelde regentijden af. Talrijke scharen zijn dikwijls langs dezen paden in *Sinda* getrokken. Men kan echter slechts met hoeten en ploot-

(*) Zie de keurige beschrijving van *Afghanistan* door den heer *ELPHINSTONE*.

vloeden te Meerpoor over den Indus komen, en de overtocht zoude, verdedigd wordende, zeer moeijelijk vallen.

In het jaar 1791, op welk tijdstip men eene vredebreuk tusfchen Engeland en Rusland verwachtte, stelde de Prins van NASSAU een overheenfehtingsplan van Indie aan Keizerin KATHARINA II voor. Dit ontwerp werd, beweert men, door den Versharder M. D. St. GENIE opgesteld, die voorflog, zoo als ik verneem, (want ik heb het plan niet gezien,) dat het krijgsheer, het zij langs de vlakte van de Wolga trekkende en de Kaspifche zee overvaren, of, door Beckaria en Bahly, dus den Indus fpoeden zoude. Onder de veelvuldige beramtingen, die men tot eene overweldiging van Hindostan te berdeheeft gebragt, fchijnt mij die, van de Kaspifche zee en vervolgens den Oxus op te zellen, de uitvoerbaarste. Dan, ook langs deze baan heeft men zoo veel zwaarigheden te overwinnen, dat er reeds voor den aanvang zeer talrijke voorbereidfels vereischt zoude worden.

De vlakte van de Wolga is buitengemeen ongesond; nauwelijks levert dezelve genoegzaam graanen voor de inboorlingen op, en dikwerf woedt hier de pest. De overvaart van de Kaspifche zee is, in alle jaargetijden, zeer gevaarlijk, terwijl de fteete havens en de talloze riffen, die overal de vaart, op deze stormachtige zee, onderfcheppen;

het gebruik van alle, eenigzins groote schepen, verbieden. De Russische vloot gaat thans geene veertien of vijftien oorlogsfloepen, van twintig stukken, te boven, en het is de vraag, of alle schepen, van de Kaspische zee, een leger van tienduizend man zouden kunnen overvoeren. Met dat al waren er ligt transportschepen te bouwen; doch het grootste bezwaar doet zich eerst, aan het overzijdsche strand, op. Inlanders, die onlangs deze streken bezocht hebben, verhaalden mij, dat de Russen hunne koopgoederen naar eene haven, *Tengis* genaamd, die aan het oostelijke strand van de Kaspische zee ligt, brengen, en, vervolgens, naar het meer *Aral* overvoeren, van hetwelk *Khiva* acht dagreizen (van zesendertig mijlen) verwijderd is. Intusschen heb ik volstrekt geene bepaalde berigten wegens de hulpbronnen van het land, tusschen *Tengis* en het Aralsche meer, inwinnen kunnen; doch, daar hetzelfde door zwerfende horden van Turkomanen en Usbekken bewoond wordt, zal het zekerlijk weinig koorn opleveren, terwijl men ook van deze volken, die steeds, met een ijverzuchtig oog, den vreemdeling, op hunne grenzen, gadeflaan, geene ondersteuning te wachten heeft. De *Oxus* is, tot op drie of vier dagreizen van *Balch*, bevaarbaar; doch, voor de inscheeping, moeten er eerst vaartuigen gebouwd, en proviandschuren opgericht

WOR-

worden. Ten einde dit nu met zekerheid ten uitvoer te brengen, is het noodzakelijk, dat de volkstammen aan den *Oxus* en langs de Aralsche stranden, onderworpen of overgehaald worden, om de bedoelingen hunner vijanden te bevorderen. Zij zijn, boven alles, aan hunne vrijheid, en bijzondere levenswijs, gehecht; zonder vaste woonplaatsen, zwerven zij van deze naar gene oorden; en het is meer dan waarschijnlijk, dat zij, geenen tegenstand aan eene groote krijgsmagt kunnende bieden, met hunne kudden en bezittingen, buiten het bereik hunner vijanden vlugten zouden. Slechts in de onmiddellijke nabijheid van den *Oxus* vindt men aangebouwde velden, (zoo als men uit mijne beschrijving van *Khorasan* kan zien), zijnde al het overige woest en onbewoond. De levensbehoeften, die deze streken opleveren, schoon rijkelijk voldoende voor de ingelanden, zouden dus die van een Europeesch krijgsheer, mijns inziens, vrij slecht bestrijden. De groote zwermen, die weleer uit de Tartarysche vlakten opdaagden, om de meer beschaafde koninkrijken van het zuiden te overweldigen, voerden, met hunne kudde, tevens de middelen huns bestaans mede; ieder man zorgde, eenigermate, voor zijn eigen onderhoud; zij waren geenszins met zoodanige overwigtige krijgswapenen bezwaard, als thans tot het oorlogvoeren vereischt

worden, en deden togten, zoo wel door woeste als bewoonde streken, die, voor Europefche krijghebbers, geheel en al ondoenlijk zijn zouden.

Van *Termed*, de plaats, alwaar de reizigers den *Oxus* gewoonlijk verlaten, tot aan *Balch*, bedraagt vijf dagreizen. *Koondos*, twee dagreizen van de rivier, is de eerste stad op dezen weg; het is de hoofdplaats van een landschap, dat aan eene volksftam, *Kesttagiers* genaamd, onderworpen is. Van hier tot *Balch* ziet men veelal niets dan eene wildernis.

De vesting *Orenburg* werd, in 1740, op de zuidoostelijke grenspalen van het uitgebrekte Russifche rijk aangelegd, en, sedert dien, heeft men hier, aanhoudend, eene sterke bezetting, tot beveiliging van dezelve, geplaatst. *Boekhara* is van deze plaats, naar men beweert, veertig dagreizen verwijderd, waarvan omftreeks de helft door eene ongebouwde landftreek, en het overige door eene woestijn, tot *Boekhara* loopt (*). Deze ftreek staat onder horden van Nagaiſche Tartaren en *Taschkunts*, die de Rusfen ten sterkfte haten, en wier ongeregelde manier van krijgvoeren, beter dan

(*) De kooplieden van *Boekhara*, die met de Rusfen handel drijven, gaan gewoonlijk, ten einde van het fneeuwwater gebruik te maken, des winters door de woestijne.

dan alle andere, voor de verdediging van hun gebied berekend is. Ameer ons de Rusfen, derhalve, van dien hoek aangrijpen kunnen, moet de magt van de Tartaren gefnuikt zijn, wat slechts door langzamerhand voort te rukken, en de overwonnen landen middelerwijl onder een geregeld bestuur te brengen, kan gefchieden. Deze is, inderdaad, mijns bedunkens, de eenige manier, om *Indië* met een vooruitzigt op goed gevolg aan te tasten; doch de Rusfen zullen, mijns oordeels, nimmer volijverig wenschen, hun rijk langs die gewesten uit te breiden; (*) hetzelfde is alreeds te grenzenloos, en mogt welligt onder deszelfs overzwaar gewigt instorten. Schach HYDER van *Beckharie* is onder de magtigste vorsten van het Oosten te rangschikken; hij kan, beweert men, een leger van honderd duizend man te paard in het veld brengen, en bijzonder, gevolgelijk, voor de Rusfen een even vreeslijk vijand, als belangrijk bondgenoot zijn. Een en plunderzucht mogten hem mischien nopen, om met het overheerschende leger eene lijn te trekken; dan, ik denk steeds, dat de ijverzucht en de bevreesdheid, waarmede alle naburige opperhoofden *Ruslands* aangroeijende magt gadeflaan, nog van meer invloed, dan zelfs plunderzieke en eergierige harts-

(*) Het hof van *Petersburg* hecht het oog veelmeer, denk ik, op *Klein Azie* dan naar *Hindostan*.

bestuogen zijn. *Bombay* is een twee-
 dagreizen van den *Gaus* liggende stad, die ver-
 haalt men, omtrent tachtig duizend inwoners bevat.
 Wanneer wij een oog slaan op de verbaazende be-
 zwaren, om een taktijk krijsheer met de benoodigd-
 heden van spijzen, kleeding, enz., zelfs in de eers-
 te staten van *Barrope*, te verzorgen, alwaar dit
 wezenlijke deel der krijskunst eenen zoo heogen
 trap van volmaking gekregen heeft; en wan-
 neer wij verder de wisselvalligheden overwe-
 gen, waaraan krijsgebonden, zelfs op hunnen ge-
 boortegrond, en in de gewone luchtstreek zijn
 blootgesteld, waar, door de oprigting van zieken-
 huizen, alle zorg voor kranken en gewonden
 genomen is; en hoe vaak de nauwkeurig herken-
 de krijsverrigtingen van de bekwaamste legerhoof-
 den vertraagd, gepaste oogenblikken verlopen en
 de schoonste ontwerpen geheel en al mislukkt, en
 enkel en alleen door gebrek aan die benoodigd-
 heden zonder welke geen leger het veld be-
 houden kan; — is dan niet het tot van die krijs-
 magt gemakkelijk te voorstellen, welke eenen togt
 van *Konstantinopel* naar *Delhi*, eenen weg van meer
 dan drie duizend mijlen, af te leggen heeft, door
 schaars bevolkte en slecht aangebouwde landen,
 welke het schiet aan alle, den Europeaan totige-
 woonte gewordenen, genijfelijkheden ontbreekt, ver-
 schillende even zeer in klimaat, als in taal en ze-
 den,

den, van derzelve woeste bewoners; over poolse en
 moerassen, uit welke aanhoudend pestachtige
 dampen opstijgen; over hemelhooge en bijna on-
 toegankelijke gebengten, wier kruin eene nimmer
 smeltende sneeuw bedekt, of dorre en verzengde
 woestijnen, in welke men geen heilzaam water-
 beekje ontast, en die steeds aan de brandende
 stralen van eene Aziatische zon blootgesteld is?

De Lieden, die met de natuur dezer landen wel be-
 kend zijn, zeggen, dat er, van een krijgshoer
 van vijftig duizend man, nauwelijks tien duizend
 de oevers van den *Indus* bereiken zouden, ingeval
 zij ook alle mogelijke hulp van Turken en Perzen
 ontvingen. Toen het Fransche leger in *Beyrre*
 aanlandde, bedroeg hetzelfde veertig duizend kop-
 pen; dan, na de berichten van deze, niettegenstaande
 zij nesten levensmiddelen en gerijfelijke kwartieren
 hadden, slechts achttien duizend man, na een
 halfjarig verblijf, in *Frankryk* terug. Zou men
 den aanval in *Syrie* en *Oppar-Egypte* niet door in-
 zamenking neemt, dan waren de bezwaren, ver-
 gelijkenderwijze, voltrekt nietsbeduidend, en aan
 deze kortstondige togten hadden zij nogtans heef-
 zekelijk hun verlies te wijten. Indien dan na de
 ongetakken en gevaren, geholpen door Turken
 en Perzen, zoo groot zijn, welk een lot stond
 hen dan wel, bij vijandelijke gezindheden, te
 wachten? en, dat een krijgshoer tegenstand ont-

moeten noodde, is, geloof ik, toch buiten allen twijfel. Het grootste gedeelte van *Klein-Azië* en *Armenië* staat onder het gebied van magtige *Bassas*, die, slechts in naam, aan *de Porte* onderworpen zijn, en wier bevelen zij, niet zelden, met spot en verachting, bejegenen. Zij hebben, even als de *Perzische* opperhoofden, vele verschillende belangen; ijverzuchtig en vijandig tegen elkander, handelen zij slechts dan eensgezind, wanneer het een religie-oorlog, of het vooruitzigt, om groote schatten te schrapen, geldt. Is het dan te denken, dat eene Christelijke mogendheid, enkel door knipserijen, in staat zijn zoude, om deze, hunne aangelegenheden wel-kennende, mannen te overreden, dat zij hunnen innerlijken wrok, zoo wel als hunnen algemeenen weerzin tegen de *Europelijken*, vergeten; en hunne staten uitputten, zultely door eene gemeene zaak met een volk te maken, wien te haten en te vreezen hun religie en onbedwinding leert, en wel in eene onderneming, wien voorspoedig uiteinde, allerwaarschijnlijkst, tevens hunnen ondergang na zich slepen moest?

Wij hebben, mijns achtens, eenen veelvermogens invloed op het *Perzische* rijk, indien wij slechts, even manmoedig als beslissend, te werk gaan; en, zoo al het hof van *Ispahan* genegen ware, om onze vijanden te begunstigen, zouden wij zulk eene beroering in den staat te weeg brengen

gen kunnen, dat alle gewigtige hulpbedingen van
 komen moesten. Daarbij zouden de Afghaan-
 nische tegen de Perzen, en hun eigen behoud en
 hunne onafhankelijkheid overwegende, zich, zoo
 veel mogelijk, tegen een vreemd krijgshoofd aan-
 kunnen, hetwelk over hunne grenzen rukte. De
Indus is, te *Atok*, twee honderd zestig schreden
 breed, en buitengemeen snelfroomende; men kan
 deze rivier slechts met vaartuigen, of vloten,
 overzetten, en de groote verliezen, die het over-
 weldigen van den overtocht, in het aangezicht van
 eenen dapperen en bedrevenen vijand, te weeg
 brengen moet, valt ieder krijgskundige in het oog.
Atok is nog vijf honderd mijlen van *Dalk* ver-
 wijderd; hier liggen nog vier andere dispe, (sne-
 vloten), vlieden (*) op den weg, en het is te
 verwachten, dat wij, van onze zijde, niet nalatig
 zijt zouden sijn den voorttocht des vijands bloedig
 te betwisten.

Zij, die BUONAPARTE's bedoelingen op de-
 zen krijgstoegt toegedaan waren, vroegen, waaraan
 de kansen voor den Franschen keizer niet even zoo
 gelukkig in *Indie's* overheering als die van eenen
 ALEXANDER, TIMUR, MAHNOED, en
 DHAQIR lagen zouden? Dan, wellicht zou men
 zeggen, dat de rivier *Indus* is een groot zijk-
 (*) Onder alle rivieren van *Punjab* valt de overgang
 van de *Betsche* het moeilijkste.

zich g' vertrouwen ik, een beter denkbeeld van dit on-
 derwerp vormen, zoo wij de oorlogen van de Romei-
 nen tegen de Perzen, en die der Rusfen, sinds den
 eerften aanval van PETER DEN GROOTEN, tot
 op heden, gade floegen. De grondstellingen, die
 de Romeinen, onveranderlijk, volgden, waren
 veellicht beter, dan alle andere, voor de uitbreiding
 en veiligheid hunner veroverde ftaten, berekend.
 De onderworpenen landen werden, als het ware,
 in volkplantingen herfchepen, door de krijgslie-
 der, onder de ingelanden; uit te hawettijken, die
 dan, van liever lede, de zeden der overwinnaars
 aannamen, en weldra een gelijk belang in het be-
 voorderen van Rome's glorie, fteden. Dan, niet-
 tegenftaande deze voordeelen, waarbij nog de
 aanpalende grenzen, vanwaar men levensmiddelen
 en verfterking, naar welgevallen, krijgen kon,
 niet weinig in aanmerking komen, vinden wij, dat
 de Romeinen nimmer in ftaat waren, om eenen
 duurzaam indruk op het Perzifche rijk te ma-
 ken. De krijgfeharen van ANTONIUS en JU-
 LIANUS waren even zoo overtreffend, in eenen
 geregelden veldflag, tegen die van ARTABANUS
 en SAPOR, als die van NAPOLEON en ALEX-
 ANDER tegen de hedendaagsche Perzen; doch
 een geordend kampgevecht werd, over het al-
 gemeen, zorgvuldiglijk ontweken, terwijl honger
 en ongemakken de beste ftrijders waren, en steeds
 we-

wezen zullen, die men tegen eenen vijand, in deze streken, kan te weer stellen (*). Het is den Russen, in eenen oorlog, die, met korte tusschenpoozingen, ongeveer eene eeuw geduurd heeft, nimmer gelukt, den *Araxys* tot grenscheiding te maken; en, indien deze verdedigingsregel, tot nu toe, zoo gelukkig, tegen de bekwaamste en geoefendste Romeinsche en Russische legerhoofden, ten uitvoer gebragt werd, en wel op eenen zoo korten afstand van hunne eigene grenzen, is het dan niet allerwaarschijnlijkst, dat de pogingen van een Fransch krijsheer een even vruchteloos uit-einde nemen zouden?

De Perzen waren, in het tijdvak van den Macedonischen verwijnaar, een ontzenuwd en ontaard volk, die, met hun krijszuchtig nageslacht, de Parthen, of de tegenwoordige bewoners van het koninkrijk, die, buiten kijf, dappere strijders zijn, niet te vergelijken waren. De scharen van DARIUS bestonden in eene verwarda en ongeoeffende menigte, die al aanstonds, op het gezigt der Grieksche wapenen, de vlugt nam; en

(*) Deze stelregel is zekerlijk het beste voor de verdediging van *Perzie* geschikt, waar groote drommen van slecht geoefend voetvolk, in plaats van de sterkte van het land uit te maken, veeleer tot deszelfs ondergang zouden bijdragen, zoo als de laatst-verloopen ooblogen met de Maratten, en de nederlagen van *BLAKE* en *CANTANOS*, ten duidelijfste bewijzen.

zoodra was het leger niet geflagen, of de inboorlingen bogen hunnen hals, gewillig, onder het juk. Met dat al veroverde ALEXANDER, eentert, Indie niet, de oevers van den *Hypasis* waren de palen zijner overwinningen. Met dien krijgstogt bragt hij omtrent een jaar door, en het viel hem moeijelijker, PERS en zijne Indiërs te overwinnen, dan de ontelbare drommen, die DARIUS te veld bragt. De Grieksche benden hadden geen overzwaar gefchutperk mede te voeren; zij konden dus gemakkelijker voortspoeden: doch wij moeten, boven al, onder het oog houden, dat de gewesten, die, in de dagen van ALEXANDER, TAMERLAN, en zelfs nog onlangs in den leeftijd van Schach NADIR, rijk in volk, welvaart en bloei waren, thans woest en onbewoond liggen. Wanneer wij de invallen van TAMERLAN en NADIR (want het waren slechts invallen, daar geen van beide *Delhi's* poorten voorbij trok) overwegen, moeten wij niet vergeten, dat hunne krijgsheden inboorlingen van de ooster landen waren, verhard tegen het klimaat, en gewoon aan het slapen onder den blooten hemel. De togt was, geëvenredigd naar dien eens krijgsheers uit *Europa*, van weinig beteekenis. Zij ontmoetten weinig tegenstand; ongemoeid gingen zij over den *Indus*, en andere rivieren van *Punjab*; en, offchoon hunne krijgsmagt schier geheel in ruiterbenden bestond,

was

was TAMERLAN nogtans tien maanden tusfchen *Samar kand* en *Delhi*, en Schach NADIR iets langer van *Ispahan* onderweg.

Dan, er biedt zich, inderdaad, een andere weg voor de Russen aan, langs welken zij eenen overtreffenden invloed, in het koningrijk *Perzie*, erlangen kunnen; ik doel op de innerlijke onlusten, wier uitbarsting, (zoo wij naar vroegere gebeurtenissen en waarschijnlijkheid oordeelen), na den dood des tegenwoordigen konings, te duchten is (*). Door de aanspraken van eenen der mededingers tot de erfopvolging te ondersteunen, zou de hoogere krijgskunde der Russen hen in staat stellen, om, te zijnen voordeele, naar welgevallen over den troon, in dit tijdsnip van verwarring, te beschikken. Inmiddels zoude het vele jaren en groote inspanning (indien wij ook al geene maatregelen van

1866 ... 1867

(*) Van de veertig zonen des konings is er geen een, die niet naar den troon staat. Ongeveer de helft van hen bekleedt den rang van steden- of landvoogden, welke staatkundige inrigting, schein dezelve tot de onmiddellbare veiligheid des vaders bijdragen kan, een gevaarlijk en bloedig vooruitzicht voor de onderdanen in het verschieft toont. Dewijl deze prinzen namelijk hunne aanspraken met kracht van wapens schragen kunnen, en, dewijl dus de troon slechts met broedermoord te beklimmen is, zal eigene veiligheid, zoo niet erzucht, eenen ieder alle krachten doen inspannen.

voorzorg in aanmerking nemen) vereisfchen, al eer die landen zoodanig in behoorlijke rust en onder een geregeld bestuur hersteld waren, dat *Rusland's* beheerscher de zoo gevaarlijke overheering van *Indie* ondernemen konde. Het is, met dit al, niet te loochenen, dat de Perzen iederen voorflag van dien aard heethoofdig aangrijpen zouden; eene plunderzieke begeerte, het voorbeeld van Schach NADIR, zoo wel als het denkbeeld van de zwakheid onzer Oostersche bezittingen, sporen hen gezamenlijk daartoe aan. Het is derhalve uit dien hoek, dat wij, mijns bedunkens, het meeste te duchten hebben, en gevolgelijk vordert ons belang, naar ons vermogen, de invoering van Europefche taktiek in dit koningrijk te weren. Een Perziaansch krijgshoofd, door Europefche krijgshoofden geoeffend en aangevoerd, zoude welligt de geduchtste vijand zijn, dien wij, tot nu toe, op de Hindoestanfche vlakke ontmoet hebben; en, offchoon het bezit van deze gewesten slechts een gering voordeel voor eene Europefche mogendheid aanbiedt, die derzelve zeegemeenschap met geene genoegzame magt handhaven kan, zoude *Rusland* nogtans welligt gaarne er op uitgaan, om ons van dat gene te berooven, wat hetzelfde als de bronaders onzer sterkte aanziet.

